علي خضير الخضير

Muhtasar
Üç Esas Şerhi

شرح
ثلاثة الأصول

ALİ BİN HUDAYR

MİNBER
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb Hakkında 07
Şeyh Ali bin Hudayr Kimdir? 13
Mukaddime 17
Kitaba Giriş 19
Üç Esas Metni Hakkında Bir Fasıl 21
Üç Esas İle Alakalı Bazı Meseleler 45

Üç Esâs ve Şerhi'ne Giriş 51
Birinci Paragraf 52
ŞERH: 54
I. Öğrenilmesi Gereken Dört Mesele 57
II. Akâid Meselelerinde Taklitçiliğin Hükmü 61
İkinci Paragraf 70
ŞERH: 72
I. Birinci Mesele: 74
II. İkinci Mesele: 75
III. Üçüncü Mesele: 81
IV. Allah'a ve Rasûlü'ne Karşı Gelenlerle Dostluk Kurmanın Hükmü 81
IV.I. Muvâlât-u Kubrâ: 82
IV.II. Muvâlât-u Suğrâ: 85
V. Arap Yarımadası'nda Kâfirlerin İkamet Etmesinin Hükmü: 88
Üçüncü Paragraf 90
ŞERH: 91
I. Riyanın Hükmü 94
II. İnsanlar Sebebiyle Ameli Terk Etmek Riyaya Dahil Midir? 100
III. Dünyalık Menfaatler İçin Amel İşlemek 103
Dördüncü Paragraf 107
ŞERH: 108
Beşinci Paragraf 113
ŞERH: 113
I. Birinci Esas - Rabbi Bilmek 116
ŞERH: 118
I.I. İBADET ÇEŞİTLERİ HAKKINDA BİR FASIL 125
ŞERH: 131
I.I.I. İbadet Çeşitlerinden Herhangi Birisini Allah'tan Başkasına Yöneltenin Hükmü: 134
I.II. DUA HAKKINDA BİR FASIL 137
I.II.I. Bazı Meseleler: 142

I.III. İBADETTE TEVHİD VE BU HUSUSTAKİ DELİLER HAKKINDA BİR FASIL 146
I.III.I. Korku Ne Zaman Şirke Dönüşür? 149
I.III.II. Recâ (Umitvar Olmak) 154
I.III.III. Tevekkul 156
I.III.IV. Rağbet 159
I.III.V. Rahbet 161
I.III.VI. Huşû 162
I.III.VII. Haşyet 163
I.III.VIII. İnâbe 165
I.III.IX. İstiâne, İstiâze ve İstiğâse 165
I.III.IX.I. Cinlerden Yardım İstemenin, Sığınmanın ve İmdada Çağırmanın Hükmü: 167
I.III.X. Zebh (Kurban Kesmek) 169
I.III.XI. Nezir (Adak) 173
II. İkinci Esas: Delillerle İslâm Dinini Bilmek 176
ŞERH: 186
I. Şirkten ve Müşriklerden Nasıl Beri Olunmalıdır? 188
II. Müşriklerle Beraber Yaşamanın Hükmü Nedir? 190
II.I. FASIL: BİRİNCİ MERTEBE: İSLÂM 193
ŞERH: 196
II.I.I. Kelime-i Şehâdet 198
II.I.II. Namaz 203
II.I.III. Zekât 205
II.I.IV. Oruç 214
II.I.V. Hac 215
II.II. FASIL: İKİNCİ MERTEBE: İMAN 219
ŞERH: 220
II.II.I. İmanın Rükünleri: 221
II.II.II. İmanın Şartları: 222
II.III. FASIL: ÜÇÜNCÜ MERTEBE: İHSAN 226
ŞERH: 229
II.III.I. İhsanın Rükünleri: 230
II.III.IV. CİBRİL HADİSİ HAKKINDA BİR FASIL 232
III. Üçüncü Esas - Peygamber'i Bilmek 235
ŞERH: 240
III.I. Rasûlullah'ı Tanımanın Şekli 240
III.II. Rasûlullah'ı Tanımak İle Onun Allah Rasûlü Olduğuna Şahıtlık Etme Arasındaki Farklılık 240
III.III. Rasûlullah'ın Siretinden Bilinmesi Gereken Miktar Hakkında 240
III.I. HİCRET HAKKINDA BİR FASIL 248
III.I.I. Şirk Beldesinin Tarifi 249
III.I.II. İslâm Beldesi Hakkında Görüşler 250

III.I.III. Küfür Veya Bid'atlerin Yaşandığı Beldelerden Hicret Etmenin Hükmü 251
III.I.IV. "Dini Yaşamaya Güç Yetirebilmek" Sözünün Anlamı 255
III.II. FASIL: Rasûlullah'ın Hicretinin Ardından 257
III.III. ÜÇÜNCÜ ESAS İLE İLİŞKİLİ OLAN BAZI MESELELER 258
ŞERH: 259
III.III.I. Birinci Mesele: 259
III.III.II. İkinci Mesele: 260
III.III.III. Üçüncü Mesele: 260
III.III.IV. Ömrün Uzaması İçin Dua Etmek Caiz mi? 261
III.III.V. Ölüm Sebebiyle Ruh Bedenden Ayrıldıktan Sonra Bir Daha Tekrar Karşılaşmayacaklar mı? 262
IV. Ölüm ve Sonrası Hakkında Bir Fasıl 263
ŞERH: 264
IV.I. Birinci Mesele: Yeniden Diriltilme 264
IV.II. İkinci Mesele: Sûr'un Üfürülmesi 265
IV.III. Kıyamet Gününün Merhaleleri 267
IV.IV. Hesaba Çekilmenin Kısımları 272
IV.V. Çocukken Ölenlerin Durumu 273
IV.VI. A'râf Ehlinin Durumu 273
IV.VII. Kıyamet Gününde Yapılacak Olan Kısas 274
IV.VIII. Günahkâr Müslümanların Durumu 274
V. Rasûl ve Nebîlerin Gönderilişleri Hakkında Bir Fasıl 276
ŞERH: 278
VI. Tâğutların İnkâr Edilmesi Hakkında Bir Fasıl 281
ŞERH: 282
VI.I. Birinci Mesele: Tâğûtun Hükmü 283
VI.II. İkinci Mesele: Tâğûtun Tanımı 284
VI.III. Üçüncü Mesele: Tâğûtların Başları 285
VI.III.I. İblis 286
VI.III.II. Kendisine Kulluk Edilmesinden Razı Olanlar 286
VI.III.III. Gayb İlmini İddia Edenler 286
VI.III.III.I. Gaybın Kısımları: 287
VI.III.III.II. Gayb İlmini İddia Edenlerin Kısımları 287
VI.III.III.III. Şu Zikredilecek Olan Meseleler Gaybdan Haber Vermek Sayılır Mı? 288
VI.III.III.IV. Gayb İddiasında Bulunanlara Gidenlerin Hükmü 290
VI.III.IV. Kendisine Kulluğa Davet Edenler 291
VI.III.V. Allah'ın Hükmü Dışında Hüküm Verenler 292
VI.III.V.I. Beşeri Hükümlerle Hükmedenlerin Kısımları: 292
VI.III.V.II. Bir Şeyin Kanun Olabilmesi İçin Ne Gibi Şartlar Aranır? 294
VI.III.V.III. Beşeri Mahkemelere Gidenlerin Hükmü 294
VI.III.VI. Allah'ın Hükmü Dışında Kanun Çıkartan Yöneticiler 296

Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb Hakkında

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb 1115'te (1703) Arap yarımadasının Necid bölgesinde küçük bir yerleşim birimi olan Uyeyne'de doğdu. Hanbelî mezhebinde önemli âlimler yetiştiren ailesi Benî Temîm kabilesine mensuptur. Babası Abdülvehhâb b. Süleyman, Necid bölgesinin tanınmış âlimlerindendi. Muhammed, temel dinî bilgileri Uyeyne kadısı olan babasından öğrendikten sonra Mekke'ye giderek kısa bir süre orada kaldı, ardından Medine'ye geçti. Medine'de Hanbelî âlimi Abdullah b. İbrâhim b. Seyf en-Necdî ve Muhammed Hayât es-Sindî başta olmak üzere dönemin ileri gelen âlimlerinden dinî ilimleri tahsil etti. Ardından çeşitli dinî grupların bulunduğu Basra'ya gitti. Ancak hocası Muhammed el-Mecmûî ile birlikte halkın dinî yaşantısındaki bazı uygulamalara karşı çıktığı için şehirden uzaklaştırıldı. Onun karşı çıktığı uygulama, daha sonraki yazılarında hasmâne atıflarda bulunduğu Basralı Şâzelî şeyhi Muhammed Emîn el-Kavvâz'ın (ö. 953/1546) türbesine yapılan ziyaretler ve burada gösterilen ibadet derecesindeki hürmetle alâkalı olabilir. Maddî imkânlarının yetersizliğinden dolayı o dönemde Hanbelîliğin önemli merkezlerinden olan Dımaşk'a gidemeyip Lahsâ (Ahsâ) yoluyla Necid'e dönen Muhammed b. Abdülvehhâb, Uyeyne emîriyle ihtilâfa düşmesinin ardından Hureymilâ kasabasına taşınan babasının yanına yerleşti. Onun Necid'e dönmeden önce Bağdat, Halep, Hemedân, İsfahân, Kum, Rey, Dımaşk, Kudüs ve Kâhire'yi ziyaret ettiği kaydedilmekteyse de bu bilgiler doğrulanmamıştır.

Muhammed b. Abdülvehhâb, Necid'e vardıktan sonra bir âlim olarak görev alması beklenirken babasının 1153'te (1740) ölümünün ardından şirk olarak gördüğü bazı dinî uygulamalara karşı ıslahat hareketi başlattı. Ancak ciddi bir muhalefetle karşılaştı. Muhaliflerinin şiddete başvurmaları ve suikast teşebbüslerinden sonra Hureymilâ'dan ayrılarak Uyeyne'ye döndü. Burada daha önceden tanıdığı Emîr Osman b. Muammer tarafından iyi karşılandı ve fikirlerinin yayılması için siyasî destek gördü. Bu dönemde fikirlerini yaymakla kalmayıp Cübeyle'de Müseylimetülkezzâb taraftarlarına karşı yapılan savaşta şehid düşen bazı sahâbîlerin kabirlerini yıktırması sert tepkilere yol açtı. Lahsâ'nın güçlü kabilelerinden Benî Hâlid şeyhi Uyeyne emîrine Muhammed'i öldürmesi veya sürgüne göndermesi konusunda baskı yapmaya başladı. Bunun üzerine Muhammed 1158'de (1745) Suûd ailesinin yönetimindeki Dir'iye'ye gitmek zorunda kaldı.

Dir'iye'ye yerleşmesi Muhammed b. Abdülvehhâb'ın hayatında bir dönüm noktası oldu. Suûd ailesi kendisine sahip çıktı ve fikirlerinin yayılmasına destek verdi. Bu destek, Muhammed b. Suûd ile oğlu ve halefi Abdülazîz dönemlerinde de devam etti. Bu dönem, hareketinin geleceği ve etkinliği bakımından en önemli devre olarak görülmektedir.

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb hicrî 1206 (milâdî-1792) yılında vefât etmiştir.

İlmî Hayatı

Kültürlü bir aile çevresinde dünyaya gelen Muhammed b. Abdülvehhâb, öğrenimine babasının rehberliğinde başladı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra Hanbelî âlimi Muvaffakuddîn İbn Kudâme'nin fıkha dair eserlerini okudu. Bilgisini geliştirmek amacıyla Mekke'ye gitti; burada arzuladığı ilmî havayı bulamadığı için Medine'ye geçti. Bu şehirde karşılaştığı Hanbelî âlimi Abdullah b. İbrâhim b. Seyf en-Necdî onun en önemli hocası olmuştur. Muhammed

b. Abdülvehhâb, İbn Teymiyye anlayışı çerçevesindeki yeni Hanbelîlik ekolünü destekleyen Abdullah b. İbrâhim'den *Kütüb-i Sitte* ile birlikte, İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'ını, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'lerini okuyup icâzet aldı. Medine'deki diğer hocaları arasında Muhammed Hayât es-Sindî, Muhammed b. Süleyman el-Kürdî, Şeyh Ali Efendi ed-Dağıstânî ve Abdüllatîf el-Afâlikî el-Ahsâî gibi âlimler sayılabilir. Daha sonra Basra'ya giden ve orada uzun süre kalan Muhammed b. Abdülvehhâb, Muhammed el-Mecmûî'den dil bilimleri, hadis ve siyer tahsil etti. Çok karışık dinî grupların bulunduğu bu şehirde Şîa ve çeşitli İslâm fırkaları hakkında bilgi edinme imkânı buldu. Özellikle halkta görülen velîlere ibadet derecesindeki hürmetin tezahürleri ve bunun sünnetle bağdaştırılamayan uygulamaları kendi tezini ileri sürmesine zemin hazırladı. Burada ortaya koyduğu fikirlerinden dolayı kendisi ve hocası şehirden uzaklaştırıldı.

Muhammed b. Abdülvehhâb, bir süre Lahsâ'da Abdullah b. Abdüllatîf eş-Şâfiî'nin yanında kalarak ondan faydalandı, ardından Hureymilâ'ya geçti. Bu şehirde bir taraftan babasının tefsir ve hadis derslerine devam ederken diğer taraftan İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin eserlerini incelemeye koyuldu. Bu eserler ufkunu genişlettiği gibi İslâm dışı akımlarla mücadele gücünü de arttırdı. Çevresinde toplanan öğrencilere verdiği dersler yanında ilk eseri olan ***Kitâbu't-Tevhîd***'i burada kaleme aldı.

Eserleri

1. *Kitâbu't-Tevhîd.* Müellifin, öğretilerini Hanbelî doktrini üzerine bina ederek kaleme aldığı temel eseri olup, tevhid, şirk, şirke götüren hususlar, şefaat vb. konuları ele almaktadır. Üzerinde birçok çalışma yapılan ve yabancı dillere çevrilen eserin çeşitli neşirleri gerçekleştirilmiştir (meselâ Kahire 1366/1946; Riyad 1382/1962; Beyrut 1390/1970; Medine 1980, 1409/1989).

2. *Keşfu'ş-Şubuhât.* Gerçek tevhide uymayan müslümanlara bir reddiye olan eser, birçok defa yayımlanmıştır (Kahire 1380/1961; Medine 1395/1975; Tâif 1400/1980; Cidde 1400/1980; Riyad 1404/1984; Mekke 1406/1986; diğer neşirleri için bk. Ahmed Muhammed ed-Dübeyb, s. 54-57).

3. *Kitâbu'l-Uṣûli'ṯ-Selâṯe.* Abdülazîz b. Suûd'un isteği üzerine yazılmış ilmihal türündeki risâlede, rab isminin anlamı üzerinde durulmuş, dinî rükünlerin açıklanmasına çalışılmış ve Hz. Peygamber'in sîretine kısaca yer verilmiştir (Riyad 1380/1960, 1382/1962, 1390/1970, 1400/1980; Medine 1410/1990).

4. *Kitâbu Uṣûli'd-Dîn* (nşr. İsmâil el-Ensârî – Abdullah b. Abdüllatîf Âlü'ş-Şeyh, Riyad 1400).

5. *Kitâbu Faẓli'l-İslâm.* İslâm kavramı, büyük günahlar, bid'at, iman esasları gibi konuları içerir (Riyad 1390/1970).

6. *Mebâdi'u'l-İslâm.* Ahmed Celâl ve Muhammed Gālî tarafından İngilizce'ye çevrilerek metniyle birlikte yayımlanmıştır (*Fundamentals of Islam*, Riyad 1400/1980).

7. *el-Kebâ'ir* (nşr. Muhammed Ahmed Abdülazîz, Kahire 1987). Son iki eser M. Reşîd Rızâ'nın açıklamalarıyla *Mecmû'atu'l-ḥadîṯ* içinde neşredilmiştir (Riyad 1400).

8. *Mesâ'ilu'l-câhiliyyeti'lletî ḫâlefehâ Rasûlullah.* Mahmûd Şükrî el-Âlûsî'nin açıklama ve ilâveleriyle basılmıştır (Kahire 1347, 1376, 1394/1974; Tâif 1394/1974; Riyad 1408/1988).

9. *'Aḳīdetu'l-fırḳati'n-nâciye* (nşr. Züheyr eş-Şâvîş, Beyrut 1399/1979).

10. *Risâle fi'r-red 'ale'r-Râfiża* (nşr. Nâsır b. Sa'd er-Reşîd, Kahire 1980).

11. *Eḥâdîs̱ fi'l-fiten ve'l-ḥavâdis̱* (nşr. Muhammed Hasan Selâme – Muhammed Şevkī Hıdr, Riyad 1398).

12. *Mecmû'u'l-ḥadîs̱ 'alâ ebvâbi'l-fıḳh.* İlk cildi Halîl İbrâhim Molla Hâtır, II. cildi de Mahmûd et-Tahhân tarafından neşredilmiştir (Riyad 1398).

13. *Mebḥaṣu'l-ictihâd ve'l-ḫilâf.* İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *İ'lâmu'l-muvaḳḳı'în* adlı eserindeki ictihad ve hilâf bahislerinin özeti olup Abdurrahman b. Muhammed es-Sedhan ve Abdullah b. Cibrîn'in tashihiyle yayımlanmıştır (Riyad 1398).

14. *Muḫtaṣaru'l-İnṣâf ve'ş-Şerḥi'l-kebîr.* Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin *el-Muḳni'* isimli kitabı üzerine Ali b. Süleyman el-Merdâvî tarafından kaleme alınan *el-İnṣâf* ve Ebü'l-Ferec İbn Kudâme'nin yazdığı *eş-Şerḥu'l-kebîr* adlı şerhlerin muhtasarı olup Abdülazîz b. Zeyd er-Rûmî ve Sâlih b. Muhammed Hasan tarafından neşredilmiştir (Riyad 1398).

15. *el-Mesâ'ilu'lletî laḫḫaṣahâ Şeyḫulislâm Muḥammed b. 'Abdilvehhâb min fetâvâ İbn Teymiyye.* İbn Teymiyye'nin 135 fetvasının özetlendiği bu çalışmayı Ebü'l-Fidâ es-Seyyid Abdülmaksûd el-Eserî yayımlamıştır (Riyad 1408/1988).

16. *Fetâvâ ve mesâ'il.* Yaklaşık kırk fetvayı ihtiva eder.

17. *Muḫtaṣaru sîreti'r-Rasûl* (nşr. M. Hâmid el-Fıkī, Kahire 1375/1956; Medine 1408/1988; Abdurrahman b. Nâsır v.dğr., Lahor 1408/1988). *Hz. Muhammed'in Hayatı, Muhtasaru Siyeri'r-Resul* (Ankara 1977) adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

18. *Muḫtaṣaru Ẕâdi'l-me'âd.* İbn Kayyim el-Cevziyye'ye ait eserin özetidir (Beyrut 1391/1971, 1984).

19. *Naṣîḥatu'l-müslimîn.* M. Reşîd Rızâ'nın açıklamalarıyla *Mecmû'atü'l-ḥadîs̱* içinde neşredilmiştir (Riyad 1400).

20. *el-Ḫuṭabu'l-minberiyye.* Otuz sekiz hutbe içermektedir. Son iki eser Sâlih b. Abdurrahman el-Atram ve Muhammed b. Abdürrâzık ed-Düveyş tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1399).

Muhammed b. Abdülvehhâb'ın bunların dışında tefsir, akaid ve fıkıhla ilgili bazı risâleleri, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker ve kendi davetini açıklama konusunda elli bir adet yazışması bulunmaktadır. Onun bütün çalışmaları Abdülazîz b. Zeyd er-Rûmî, Muhammed Biltâcî ve Seyyid Hicâb tarafından *Mü'ellefâtü'ş-Şeyḫi'l-İmâm Muḥammed b. 'Abdilvehhâb* adıyla on iki cilt halinde neşredilmiştir (Riyad, ts.).[1]

1. Bu bilgiler *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin "Muhammed b. Abdulvehhâb" maddesinden özetlenerek alınmıştır. **(Editör)**

Şeyh Alî bin Hudayr Kimdir?

İsmi; Ali b. Hudayr bin Fahd el-Hudayr olup hicrî 1374'te Riyad'da dünyaya geldi. Sene hicrî 1403'te Kasîm'da Câmiatu'l-İmâm Usûluddîn Fakültesi'nden mezun oldu.

Hocaları ve İlim Talebi

Henüz lise döneminde genç yaşlarda ilim öğrenmeye başladı. İlk öğrenimi de -Allah rahmet eylesin, Mekânı cennet olsun- Şeyh Abdurraûf el-Hanavî'nin dizinin dibinde Kur'ân ve Tecvid öğrenmekle başladı.

Şeyh Ali bin Abdullah el-Cerdan ve Şeyh Kâdı Muhammed bin Müheyzi (Şeyh Muhammed bin İbrâhim döneminde büyük kâdılardandı) fakülteye başlamadan önce ilim öğrendiği ilk hocalardandı. Allah hepsine rahmet eylesin, mekanları cennet olsun.

İlim Öğrendiği Diğer Âlimler

1- Büyük âlim Şeyh Hamûd bin Uklâ eş-Şu'aybî -Allah ondan razı olsun, hayırla mükafatlandırsın- Yazar kendisinden Tevhîd ve Akîde konularından ve diğer branşlarda dersler aldı.

2- Şeyh Muhammed bin Sâlih el-Mensur -Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun- Yazar hicrî 1409'dan 1413 yılının başlarına kadar Tevhid, Fıkıh, Miras Hukuku, Hadis ve Nahiv konularında dört sene kadar kendisinden ders aldı.

3- Şeyh Muhammed bin el-Useymin -Allah rahmet eylesin, mekanı cennet olsun-Yazar hicrî 1400'den 1403 senesine kadar kendisinden fıkıh öğrendi.

4- Şeyh Abdullah b. Muhammed bin Abdullah Ali Hüseyin -Allah muvaffak etsin-yazar kendisinden fıkıh dersleri aldı.

5- Şeyh (Zâhid) Muhammed b. Süleyman el-Ulayt; yazar kendisinden zühd kitapları okudu. (Vekî'in *Kitâbu'z-Zühd*, Ahmed bin Hanbel'in *Kitâbu'l-Verâ*) -Allah hepsine rahmet etsin-.

6- Fakülteye devam ettiği esnada birçok büyük âlimden dersler aldı. -Allah kendilerini muvaffak kılsın, görüp gözetsin, ölenlere de rahmet etsin-.

İlmî Dersleri

Yazar Fıkıh, Tevhîd ve Akîde konularında ilmî ders halkaları oluşturmuştur. İlk ilmî derslerini Hadis usûlü konularında hicrî 1405'te camilerde başlattı. O gündür bu gündür ders vermeye devam etmektedir.

Dersler günlük olarak sabah ve yatsı namazından sonra mutad bir şekilde devam ederdi.

Hakim, doktor, öğretmen, davetçi, ilim talebesi olarak mezun olmuş birçok öğrenci kendisinden ders almıştır.

Mücadelesi ve Tutuklanması

Şeyh Ali bin Hudayr hakkı haykırması ve tevhide çağırması ve tâğûtlara karşı çıkması, din ve akîdeyi savunması ve sabırlı olması ile tanınır. Tabii olarak bu da iki sefer tutuklanmasına sebep oldu. Bunlar hicrî 1415 ile 1424 senelerinde oldu. Şeyh ecrini Allah'tan umarak tevhid ve akîdeye tutunmaya devam etti. Küçüklüğünde iki gözünden birini kaybetmişti. Ancak bu onun ilim talep etmesine

engel olmadı. O hapisteyken annesi ve babası vefat etti. Hapisteyken kendisine çokça işkence yapıldı.

Eserleri

Çok sayıda kitap yazan Şeyh Ali bin Hudayr, özellikle akîde ve usûlî meselelerde ciddi eserler ortaya koymuştur.

Eserleri Minber Yayınları'ndan Türkçeye tercüme edilen Şeyh Ali bin Hudayr, uzun süredir Suud zindanlarından çıkamamıştır. Allah *(subhânehû ve teâlâ)* Şeyh'i esaretten kurtarsın ve onu hayırla mükafatlandırsın.

1. *Silsiletü'l Eczâ fi't-Tevhîd ve'l-Akîde*
2. *Silsiletü'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye*
3. *Silsiletü Usûlü İstihrâci'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye*
4. *Et-Tavdîh ve't-Tetimmât alâ Keşfi'ş-Şubuhât*
5. *El-Cem'u ve't-Tecrîd fî Şerhi Kitâbi't-Tevhîd*
6. *El-Hakâik fi't Tevhîd*
7. *Ez-Zinâd fî Şerhi Lum'ati'l-İ'itikâd*
8. *El-Mesâilu'l-Mardıyye ale'l-Akîdeti'l-Vâsıtiyye*
9. *El-Mu'tasar Şerhu Kitâbi't-Tevhîd*
10. *El-Vicâze fî Şerhi'l-Usûli's-Selâse*
11. *El-Vasît fî Şerhi Evveli Risâletin fî Mecmûati't-Tevhîd*
12. *El-Mütemmime li-Kelâmi Eimmeti'd-Da'veti fî Mes'eleti'l-Cehli fi'ş-Şirki'l-Ekber*
13. *Şerhu Kitâbu'l-Hakâik fi't-Tevhîd*

14.*Kitâbu't-Tabakât*

15.*Şerhu Nevâkıdu'l-İslâm*

16. *Şerhu'l-Kavâidi'l-Erbaa*

MUKADDİME

Hamd, Allah'a mahsustur. Nebîlerin ve Rasûllerin en şereflisi olan Peygamber'imiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e salât-u selâm olsun.

İmdi;

Allah tamamlamayı nasip etsin, elinizdeki bu kitap; Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ın *Usûlu's-Selâse* kitabının şerhidir.

Bu kitap, ilk olarak öğrencilere yazdırılan notlar şeklinde ortaya çıktı ve hicrî 1415 (milâdî 1994) yılında oluşturulmaya başlandı. Böylelikle talebeler arasında elden ele dolaşan notlar hâlini aldı. Daha sonra Allah Teâlâ bu notların tashihini/gözden geçirilmesini nasip etti ve bazı meseleler tashih edilip eklemeler yapıldı.

Allah Teâlâ'nın, yazımını kolaylaştırdığı bu eser muhtasar ve vecîz olması hasebiyle onu *"Usûlu's-Selâse Hakkında Veciz Söz"* olarak isimlendirdim. *Lisânu'l-Arap*'ta[2] أَوْجَزَهُ fiilinin anlamı "Onu özetledi" olarak ifade edilir. '*Vecîz kelâm*' ifadesi ise "Hafif, kısa söz" anlamına gelir.

Kâmûsu'l-Muhît'te[3] "vecîz" kelimesinin "Hafif söz" anlamına geldiği belirtilir. أَوْجَزَ الْكَلَامَ cümlesinin de "Kelâmı azalttı" anlamına geldiği ifade edilir.

---

2. Hicrî 689 yılında İbn Manzûr tarafından tamamlanan, Arapça sözlüklerin en büyüklerinden olan ansiklopedik sözlüktür. İçerisinde 80.000 kelime bulunmaktadır. **(Mütercim)**

3. Hicrî 813 yılında Fîrûzâbâdî tarafından tamamlanan sözlüktür. İçerisinde 60.000 kelime

Allah Teâlâ'dan bizi başarıya ulaştırmasını, yardımını esirgememesini ve amelimizi kabul etmesini niyaz ederiz. Yüce Allah, bir saniyeliğine dahi bizleri nefislerimizle baş başa bırakmasın.

Bu kitaptan önce tevhid konusunda daha birçok eser kaleme alındı. Dolayısıyla bu kitapta yer alan bilgileri bundan önce yazılan kitaplarda da bulabilirsiniz. Biz sadece bu kitapların özetini çıkarttık ve tekrarları ortadan kaldırdık. Özellikle de tevhid mecmuası hakkında kaleme alınan ilk risalenin şerhi olan *Kitâbu'l-Vasît*'i[4] dikkate aldık.

Bu kitapta yer alan bilgiler, daha önce bahsettiğimiz öğrencilere yazdırılan notların birebir aynısıdır. Buradaki bilgiler güvenilir bilgilerdir, burada yazanlara zıt olanlar dikkate alınmamalıdır.[5] Doğru yolu gösteren Allah Teâlâ'dır.

Nebimiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e, ailesine ve ashâbına salât-u selâm olsun.

Ali bin Hudayr

Kitabın başlangıcı: Hicrî 1415

Kitabın gözden geçirilip tamamlanması: Hicrî 1423

---

bulunmaktadır. (**Mütercim**)

4. Müellif Ali bin Hudayr el-Hudayr'ın başka bir kitabı. (**Mütercim**)

5. Müellifin kastı, bu kitapta yazanlara muhalif olup da kendisine isnat edilen görüşlerin dikkate alınmaması gerektiği olmalıdır. Allah en doğrusunu bilendir. (**Mütercim**)

KİTABA GİRİŞ

Ed-Dureru's-Seniyye kitabının birinci cildinde Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ın dört risâlesine yer verildi. Bu risâlelerin hepsi usûlu's-selâseden (üç esastan) bahseder. *Ed-Dureru's-Seniyye*'de bu dört risâle peş peşe zikredildi. Birinci cildin 125. sayfasından 158. sayfasına kadar söz konusu dört risâle yer almaktadır.

Dört risâle arasından en uzun olanı birinci risâledir. Sayfa 125'ten başlayıp 136'da sonlanır. Bu birinci risâle *"Usûlu's-Selâse"* adıyla tanınmış ve basılmıştır.

Muhammed bin Abdulvehhâb, birinci risâlenin adını *Usûlu's-Selâse* koyduktan sonra (1/127) şöyle söyler "Sana, 'Bir insanın bilmesi gereken üç esas nedir?' diye sorulduğunda de ki: 'Kulun Rabbini, dinini ve peygamberi Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bilmesidir."

Usûlu's-Selâse'de ayrıca tâğûttan ve tâğûtî liderlerden bahsedildi. Risâlenin başında üç meseleye değinildi. Sonunda ise âhiret gününden bahsedildi.

İkinci risâle, birinci risâleden daha kısadır. Sayfa 137'den başlayıp 143'te sonlanır. Şeyh Muhammed bu risâlede özet bir şekilde tevhidin iki çeşidinden; rubûbiyet ve ulûhiyetten bahsetti. Bu risâlesinde tâğûtla ve âhiret günüyle alakalı meselelere değinmedi. Aynı şekilde imanın 6 esasına da değinmedi.

Üçüncü risâle sayfa 147'den başlayıp 151'de sonlanır. Şeyh Muhammed, Emir Abdulazîz bin Muhammed bin Suûd'un talebi üzerine bu risâleyi kaleme aldı. Bundan ötürü bu risâle diğerlerine nazaran daha geç yazılmıştır. Kral Abdulazîz şeyhten, dinin asılları hakkında özet bir risâle kaleme almasını istedi. Şeyh de bu risâleyi yazdı. Daha sonra Kral Abdulazîz risâleyi ülkenin dört bir yanına gönderdi ve herkesten bu risâlede yazanları öğrenmesini istedi. Şeyh Muhammed, bu risâlesini *"Üç Esas/Usûlu's-Selâse"* olarak isimlendirdi ve girişinde (1/147) şu cümlelere yer verdi "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Rasûllerin efendisi, muttakîlerin imamı Peygamber'imiz Muhammed'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ailesine ve ashâbına salât-u selâm olsun. İmdi; Allah Teâlâ, sizleri razı olduğu amelleri işlemeye muvaffak kılsın. Günahlardan sakındırsın. Bilmelisiniz ki her Müslüman erkeğin ve kadının esasların üçünü öğrenip bunlarla amel etmesi vâciptir."

Giriş cümlesinden sonra esasların üçünün ne olduğuna değindi. Birinci esas, kulun Rabbini tanıması. İkinci esas, İslâm dinini tanımak. Üçüncü esas, Peygamber'imiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır.

Şeyh Muhammed bu risâlesinde de tâğûtla, âhiret günüyle ve imanın 6 esasıyla alakalı konulara değinmedi.

Dördüncü risâle sayfa 151'de başlayıp 158'de sonlanmaktadır. Şeyh Muhammed, bu risâlesinde özet bir şekilde tevhidin iki çeşidine; rubûbiyet ve ulûhiyet tevhidine değindi. Kısaca imanın 6 esasından bahsetti.

Bu kitapta referans aldığımız birinci risâle hakkında şerh yaparken gerekli gördüğümüz yerlerde diğer risâlelerden de alıntı yapacağız.

Üç Esas Metni Hakkında Bir Fasıl

Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'a ait olan *Usûlu's-Selâse* adlı metin, *ed-Dureru's-Seniyye* kitabının birinci cildinin 125 ile 136. sayfalarının arasında bir bütün olarak yer almaktadır. Aşağıda zikredeceğimiz metin, mukaddime bölümü alınmaksızın *Usûlu's-Selâse*'den alıntılanmıştır:[6]

Dört şey bize vâciptir. Birincisi ilimdir. İlim; Allah'ı, Peygamber'i Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve delilleriyle birlikte İslâm dinini bilmektir. İkincisi, bu ilim ile amel etmektir. Üçüncüsü, bu ilme davet etmektir. Dördüncüsü ise ilim uğrunda eziyetlere sabretmektir.

Buna delil olarak şu âyeti zikredebiliriz:

وَٱلۡعَصۡرِ ﴿١﴾ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ
ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ﴿٣﴾

"Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bundan müstesnadır." *(Asr, 1-3)*

İmam Şâfiî *(rahimehullâh)* der ki: "Allah Teâlâ, mahlukata hiçbir hüccet indirmemiş olsaydı bile bu sûre onlara hüccet olarak yeterli gelirdi."

---

6. Bu açıklamadan sonra Şeyh Ali b. Hudayr Üç Esas metnini bütün haliyle aktarmıştır. İlerleyen bölümlerde de metni bölümlere ayırarak şerh edecektir. Biz o kısımlarda Arapça metinleri eklediğimiz için burada ayrıyeten eklemedik. **(Editör)**

İmam Buhârî *(rahimehullâh)* kitabında "Söz ve Amelden Önce İlim" bâbını açtı ve delil olarak şu âyeti zikretti:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ

"Rasûlüm! Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi günahın hem de erkek ve kadın tüm müminlerin günahları için Allah'tan bağışlanma dile. Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de sonunda varıp kalacağınız yeri de çok iyi bilir." *(Muhammed, 19)*

Bu şekilde İmam Buhârî, söz ve amelden bahsetmeden önce ilimden bahsetti.

Allah sana merhamet etsin. Bil ki her Müslüman erkeğe ve kadına bu meseleleri bilip bunlarla amel etmesi vâciptir.

Birinci mesele: Bizi yaratan ve rızıklandıran Allah'tır. O, bizi yarattıktan sonra başıboş bırakmadı. Bilakis bize bir Peygamber gönderdi. Kim bu Peygamber'e itaat ederse cennete girer, kim de ona isyan ederse cehenneme girer. Buna delil olarak şu âyeti zikredebiliriz:

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

"Ey insanlar! Vaktiyle Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber [Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*] **gönderdik. Ne var ki Firavun, o peygambere karşı geldi. Biz de onu şiddetli bir tutuşla yakalayıp cezalandırdık."** *(Müzzemmil, 15-16)*

İkinci mesele: Allah Teâlâ, ibadet hususunda hiç kimsenin kendine denk tutulmasını, ortak koşulmasını istemez. Ne kendisine yakın olan bir meleğin ne bir peygamberin ne de bunların dışındaki

herhangi bir varlığın kendisine ortak koşulmasından razı olmaz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz ki mescidler yalnızca Allah'a aittir. O halde Allah'tan başka hiç kimseye (hiçbir şeye) el açıp yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)." *(Cin, 18)*

Üçüncü mesele: Bir kimse Allah'ı birleyip Rasûl'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* itaat ettikten sonra artık onun için Allah'a ve Rasûlü'ne düşmanlık edenlerle, velev ki en yakın akrabası olsa bile dost olmak câiz olmaz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir toplumun, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı çıkanları sevip dost edindiklerini göremezsin; isterse onlar babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları olsun! Allah, o topluluk fertlerinin kalplerine imanı nakşetmiştir ve kendi katından bir ruh ile onları desteklemektedir. Onları altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere yerleştirecektir. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın taraftarlarıdır. İyi bilin ki Allah'ın taraftarları; evet onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir!" *(Mücâdele, 22)*

Allah Teâlâ seni, kendisine itaate yöneltsin. Bil ki İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* inancı olan Hanîflik; dini yalnızca Allah'a has kılarak O'na

ibadet etmendir. Yüce Allah bütün insanları bunun için yaratmış ve onlara bunu emretmiştir. Nitekim O şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*

İbadetin mânası Allah'ı birlemektir. Allah Teâlâ'nın emirleri arasında en mühim olanı tevhiddir. Tevhid; ibadette (kullukta) Allah'ı birlemektir. Yüce Allah'ın yasakları arasından en önemli olanı ise şirktir. Şirk, Allah ile birlikte başkasından dilekte bulunmak, ona yalvarmaktır. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

"Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi şirk koşmayın." *(Nisâ, 36)*

Sana, "İnsanın bilmesi gereken üç esas nedir?" diye sorulduğunda de ki, "Kulun; Rabbini, dinini ve Peygamber'i Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bilmesidir."

Yine sana, "Rabbin kim?" diye sorulduğunda de ki, "Rabbim, beni ve tüm âlemleri nimetleriyle ıslah edip geliştiren Allah'tır. O benim ilahımdır ve benim için O'ndan başka ilah yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **'Hamt, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.'** *(Fâtiha, 2)*[7] Allah Teâlâ dışındaki her şey bir âlemdir. Ben de bu âlemden biriyim."

Sana denilirse ki "Rabbini neyle tanıdın?" şöyle cevap ver, "O'nu âyetleriyle (delilleriyle) ve yarattıklarıyla tanırım. Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Yedi kat gök ve içindekiler, yedi kat yer ve içindekiler ve bunların arasındakiler Allah'ın yarattıklarındandır."

---

7. "Rab" kelimesi şu anlama gelir: Bir şeyi yetkinlik noktasına varıncaya kadar kademe kademe inşâ edip geliştirmek. **(Mütercim)**

Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ
وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

"Geceyle gündüz, güneş ve ay Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren âyetlerdendir. Siz güneşe de aya da secde etmeyin; her şeyi olduğu gibi bunları da yaratan Allah'a secde edin, eğer sadece O'na kulluk yapacaksanız." *(Fussilet, 37)*

Yine şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى
عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra arşa istivâ eden; gündüzü, kendisini süratle kovalayan geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Bilin ki yaratma da emir ve idare yetkisi de yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yüceler yücesidir." *(A'râf, 54)*

Rab; kendisine tapınılan, kulluk edilendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً
فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki takvâya erebilesiniz. O Rabbiniz, sizin için yeryüzünü bir döşek, göğü de bir bina (çatı) yaptı. Gökten yağmur

indirip onunla size rızık olarak çeşitli meyveler, ürünler çıkardı. O halde, siz de gerçeği bile bile Allah'a ortak koşmayın!" *(Bakara, 21-22)*

İbn Kesîr *(rahimehullâh)* bu âyetin bağlamında der ki: "Tüm bunları yaratan, kendisine kulluk edilmeye en lâyık olandır."

Allah'ın emrettiği kulluk çeşitlerinden bazıları şöyledir: İslâm (teslim olmak), iman, ihsan, dua ve korku, ümit ve tevekkül, sevap ummak ve azaptan korkmak, huşû ve sakınma, Allah'a yönelme ve O'ndan yardım isteme, O'na sığınmak ve yakarmak, kurban kesmek ve adak adamak. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz ki mescidler yalnızca Allah'a aittir. O halde Allah'tan başka hiç kimseye, (hiçbir şeye) el açıp yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)." *(Cin, 18)*

Her kim, bu zikredilenlerden birisini dahi Allah'tan başkasına yapacak olursa şüphesiz ki o müşriktir, kâfirdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

"Kim, hakkında hiçbir delil bulunmadığı ve bulunması mümkün olmadığı halde Allah'tan başka bir ilaha yalvarırsa, bunun hesabını Rabbinin huzurunda mutlaka verecektir. Gerçek şu ki kâfirler asla kurtuluşa eremezler." *(Mü'minûn, 117)*

Peygamber efendimizin *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu rivayet edilir:

الدُعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ

"Dua, ibadetin (kulluğun) özüdür."[8]

Duanın ibadetten sayıldığının delili şu âyettir:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Rabbiniz şöyle buyuruyor: Bana dua edin, size icabet edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler yakında perişan bir halde cehenneme gireceklerdir." *(Mü'min, 60)*

Allah'tan korkmanın ibadetten sayıldığının delili şu âyettir:

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"İşte o şeytan, sadece kendi dostlarını korkutur. Şu hâlde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun." *(Âl-i İmrân, 175)*

Ümit beslemenin ibadetten sayıldığının delili şu âyettir:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa sâlih ameller işlesin ve Rabbine kulluk ederken hiçbir şeyi O'na ortak koşmasın." *(Kehf, 110)*

---

8. Tirmizi, De'avât, 1.

Tevekkülün kulluktan olduğunun delili şu âyetlerdir:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gerçekten mümin iseniz, yalnızca Allah'a tevekkül edin." *(Mâide, 23)*

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

"Kim Allah'a tevekkül ederse Allah ona yeter." *(Talâk, 3)*

Sevap ummanın, azaptan korkmanın ve huşû sahibi olmanın kulluktan olduğunu gösteren âyet şudur:

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Gerçekten onlar; hayırlı işler yapmakta birbiriyle yarışan, sevap umarak ve azabımızdan korkarak bize yalvaran, bize karşı pek derin bir korku ve saygı içinde bulunan kimselerdi." *(Enbiyâ, 90)*

Allah'tan korkmanın, sakınmanın kulluktan sayıldığını gösteren âyet şudur:

فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

"Artık siz de onlardan korkmayın, benden korkun!" *(Bakara, 150)*

Allah'a yönelmenin ibadetten olduğunun delili şu âyettir:

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ

"Azap size gelip çatmadan önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Aksi halde kimseden yardım göremezsiniz." *(Zümer, 54)*

Allah'tan yardım istemenin kulluktan olduğunu gösteren âyet şudur:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca senden yardım dileriz." *(Fâtiha, 5)*

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilir:

إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ

"Yardım isteyeceğin zaman Allah'tan yardım iste."[9]

Allah'a sığınmanın kulluktan olduğunu gösteren âyetler şunlardır:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

"De ki: 'Sığınırım sabahın Rabbine.'" *(Felak, 1)*

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

"De ki: 'Sığınırım insanların Rabbine.'" *(Nâs, 1)*

Allah'a yakarmanın ibadetten olduğunu gösteren âyet şudur:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

9. Tirmizî, Kıyâmet, 59.

"Hatırlayın ki siz, Rabbinize yakarıyordunuz. O da 'Ben peş peşe gelen bin melekle size yardım edeceğim' diyerek duanızı kabul buyurdu." *(Enfâl, 9)*

Kurban kesmenin ibadetten sayıldığının delili şu âyettir:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُ

"De ki, şüphesiz benim namazım, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur." *(En'âm, 162-163)*

Hadisten delili ise şudur:

لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ

"Allah, kendisinden başkası adına kurban kesene lanet etmiştir."[10]

Adağın kulluktan olduğunu gösteren âyet şudur:

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

"O has kullar, adaklarını yerine getirirler; dehşeti ve felâketi bütün ufukları saracak bir günden korkarlar." *(İnsân, 7)*[11]

İkinci Esas: Delilleriyle birlikte İslâm dinini bilmektir. İslâm dini; tevhid ile Allah'a teslim olmak, itaat ile Allah'a boyun eğmek, şirk ve şirk ehlinden de beri olmaktır.

İslâm dini üç mertebeden oluşur. Birinci mertebe: İslâm (teslim olmak); ikinci mertebe: iman; üçüncü mertebe: ihsandır. Her mertebenin kendine has rükünleri vardır.

---

10. Müslim, 44, (No: 1978).

11. Buraya kadar birinci esas olan Allah'ı tanımak anlatıldı. **(Mütercim)**

Birinci mertebe olan İslâm'ın 5 rüknü (şartı) vardır. 5 rüknün varlığına delil olarak İbn Ömer'den *(radıyallâhu anhumâ)* rivayet edilen şu hadisi delil gösterebiliriz: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ

"İslâm, 5 şey üzerine bina edilmiştir. Kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve -gücü yetenlerin- Allah'ın evini haccetmesi."[12]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Kim İslam'dan başka bir din ararsa şunu bilsin ki aradığı din ondan asla kabul edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerden olacaktır." *(Âl-i İmrân, 85)*

Kelime-i şehâdet getirmenin bir rükün olduğunun delili şu âyettir:

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, (adâleti ayakta tutarak) kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığına bizzat şahitlik eder. Ayrıca (bütün) melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da tam bir doğruluk, adâlet ve hakkaniyet içinde aynı gerçeğe şahitlik ederler. (Evet) O'ndan başka bir ilah yoktur. O, azîz (kudreti daima üstün gelen) ve hakîmdir (her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır)." *(Âli İmran, 18)*

12. Buhâri, İmân, 1, 2; Müslim, İmân, 19-22.

Ayetin mânası şudur: Allah'tan başka ilah edinilmeyi hak eden hiçbir varlık yoktur. Allah *(azze ve celle)* âyette olumsuzluğu ve olumluluğu birlikte kullandı. **"Hiçbir ilah yoktur"** derken Allah dışında tapınılan her mâbud nefyedildi. **"Allah'tan başka"** derken kulluğu yalnızca Allah'a tahsis ederek cümle olumlu kılındı. Mülkünde hiçbir ortağı olmadığı gibi kulluk yapma noktasında da Allah'a denk hiç kimse yoktur.

Şu iki âyet, az önce zikredilen âyeti tefsir eder mahiyettedir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

"Bir zamanlar İbrâhim babasına ve kavmine şöyle demişti: 'Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben, ancak beni yoktan yaratan Allah'a kulluk ederim." *(Zuhruf, 26-27)*

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

"Rasûlüm! De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle aramızda ortak olan bir söze, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim." *(Âl-i İmrân, 64)*

Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik edilmesi gerektiğinin delili şu âyettir:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَاعَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

"Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir peygamber geldi ki gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır

gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir." *(Tevbe, 128)*

Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek demek; emir buyurduğu hususlarda ona itaat etmek, haber verdiği şeyleri tasdik etmek, yasakladığı ve sakındırdığı şeylerden de uzak durmak, demektir.

Şu âyet, namaz ve zekâtın delili olmakla beraber tevhidin de açıklamasıdır:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara da ancak, itaat ve ibadeti yalnızca Allah'a has kılıp sadece O'nun rızasını hedef alarak, bâtıl dinleri terk edip dupduru bir tevhid inancı içinde sadece Allah'a kulluk etmeleri, namazı dosdoğru kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte sağlam, dosdoğru ve kıyamete kadar bâkî kalacak din budur!" *(Beyyine, 5)*

Orucun, İslâm'ın rüknü olduğunun delili şu âyettir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Umulur ki böylece günah ve fenalıklardan korunursunuz." *(Bakara, 183)*

Haccın, İslâm'ın rüknü olduğunu gösteren âyet şudur:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Bundan dolayı hacca gitmeye gücü yeten insanlara, Beytullah'ı ziyaret etmek Allah'ın bir emridir. Kim Allah'ın emrini inkâr ederse şunu bilsin ki Allah'ın hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur." *(Âl-i İmrân, 97)*

İkinci mertebe imandır. İman, yetmiş küsur şubedir. Bu şubelerin en başı *Lâilâheillellah* sözünü söylemek iken en alt derecesi de eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın şubelerinden bir şubedir.

İmanın 6 rüknü (şartı) vardır. Bunlar; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere yani hayır ve şerrin tümüyle Allah'tan geldiğine iman etmektir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

"Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inananların yaptığıdır." *(Bakara, 177)*

Kadere iman etme gerekliliğinin delili de şu âyettir:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Şüphesiz biz her şeyi bir kadere göre yarattık." *(Kamer, 49)*

Üçüncü mertebe ihsandır. İhsanın tek bir rüknü vardır. O da sen Allah'ı görmüyor olsan bile onu görüyormuşçasına Allah'a ibadet etmendir. Zira o seni görmektedir. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

"Çünkü Allah, kötülükten sakınanlar ve muhsinlerle (güzel amel işleyen/iyilik edenlerle) beraberdir." *(Nahl, 128)*. Başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى
وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ

"Kim Allah'ın kendisini sürekli gördüğünün şuuru içinde iyi işler yaparak bütün varlığıyla Allah'a teslim olursa; hiç şüphesiz o, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa tutunmuş olur. Bütün işler neticede Allah'a varır ve nihaî hükmü daima o verir." *(Lokmân, 22)*

Şu âyetler de ihsana işaret eden âyetlerdir:

ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

"O ki (gece namaza) kalktığın zaman, secde edenler arasında dolaşırken seni görüyor." *(Şu'arâ, 218-219)*

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا
عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ

"Rasûlüm! Ne durumda olursan ol, Kur'an'dan ne okursan oku; ey insanlar! Siz de her ne iş yaparsanız yapın, o işe dalıp gittiğiniz zaman mutlaka biz üzerinizde şahidiz." *(Yûnus, 61)*

İhsan mertebesinin var olduğunun sünnetten delili meşhur Cibrîl *(aleyhisselâm)* hadisidir. Ömer *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor: Bir gün Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* huzurunda bulunduğumuz sırada; elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, üzerinde yolculuk hâli olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dizlerine dayadı, ellerini

(kendi) dizlerinin üstüne koydu ve *"Ey Muhammed! Bana İslâm'ı anlat"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman ve gitmeye güç yetirirsen Ka'be'yi haccetmendir."*

Adam, *"Doğru söyledin"* dedi. Onun hem soru sorup hem de soruyu tasdik etmesi tuhafımıza gitmişti. Daha sonra *"Bana imanı anlat"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve hayrıyla şerriyle kadere inanmandır."*

Adam yine *"Doğru söyledin"* dedi. Ardından *"Bana ihsanı anlat"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi *"Allah'a, O'nu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen O'nu görmüyor olsan da O seni mutlaka görmektedir."*

Adam, *"Doğru söyledin"* dedi. Sonra *"Bana kıyametten haber ver"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Kendisine soru yöneltilen, bu konuda sorandan daha bilgili değildir"* dedi. Adam, *"O halde kıyamet alâmetlerini söyle"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"Annelerin, kendilerine câriye muamelesi yapacak çocuklar doğurması ve yalın ayak, başı kabak, giyecek giysisi olmayan koyun çobanlarını yüksek binalar dikmekte yarışırken görmendir."*

Bu konuşmalardan sonra adam gitti. Biz de bir süre daha orada kaldık. O sırada Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Ey Ömer! Soru soran kimdi biliyor musun?"* dedi. Biz, *"Allah ve Rasûlü daha iyi bilir"* cevabını verdik. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu *"O, Cibrîl idi. Dininizi öğretmek için size geldi."*[13]

Üçüncü Esas: Peygamberimiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır. O, Abdulmuttalib oğlu Abdullah'ın evladı Muhammed'dir *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. Abdulmuttalib, Hâşim'in oğludur ve

13. Müslim, İmân, 1, 5; Buhârî, İmân, 37.

Hâşim, Kureyş kabilesindendir. Kureyş kabilesi Araplar'dandır ve Araplar, Halîlullâh İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* oğlu İsmâil'in *(aleyhisselâm)* soyundan gelmektedirler. Nebîmiz Muhammed'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve İsmâil'e *(aleyhisselâm)* salât-u selâm olsun.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 63 yıl yaşadı. Ömrünün 40 yılını peygamberlik öncesi dönemde geçirdi. Geriye kalan 23 yılını ise nebî ve Rasûl olarak yaşadı. **"Oku!"** *(Alak, 1)* âyetinin inmesiyle nebî oldu; **"Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar."** *(Muddessir, 1-2)* âyetinin inmesiyle Rasûl oldu. Memleketi Mekke'dir. Daha sonra Medine'ye hicret etti.[14]

Allah Teâlâ onu, şirke karşı uyarmak ve tevhide davet etmek için gönderdi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمۡ فَأَنذِرۡ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ﴿٤﴾
وَٱلرُّجۡزَ فَٱهۡجُرۡ ﴿٥﴾ وَلَا تَمۡنُن تَسۡتَكۡثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَٱصۡبِرۡ ﴿٧﴾

"Ey örtüsüne bürünen Rasûlüm! Kalk ve insanları uyar. Yalnızca Rabbini yücelt, onun sonsuz büyüklüğünü ilan et. Elbiseni temiz tut. Her türlü pislikten uzak dur. Yaptığın iyiliği çok görüp başa kakma. Rabbin için sabret." *(Muddessir, 1-7)*

"Kalk ve insanları uyar" âyeti, insanları şirk konusunda uyarıp tevhide çağırmak anlamındadır.

"Yalnızca Rabbini yücelt" âyeti, Allah Teâlâ'yı tevhid ile, O'nu birleyerek yüceltmek anlamındadır.

"Elbiseni temiz tut" âyeti, amellerini şirkten temizle anlamındadır.

---

14. Nebî: Kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilmeyip önceki peygamberin kitap ve şeriatını devam ettirmekle görevli olan peygamberdir. Rasûl: Yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla insanlara gönderilen peygamberdir.
Not: Yeni şeriat, yeni bir din demek değildir. Şeriat, dinin uygulanma şeklidir. Âdem'den *(aleyhisselâm)* bu yana insanlığa gönderilen tek ve değişmez din İslâm'dır. **(Mütercim)**

"Her türlü pislikten uzak dur" âyetindeki pislikten maksat putlardır. Âyet, putları terk et! Putlardan ve putçulardan beri ol! anlamına gelmektedir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 10 yıl boyunca bu vazifeyi yerine getirdi, tevhide davet etti. 10'uncu yıldan sonra göğe yükseltildi ve 5 vakit namaz farz kılındı. 3 yıl süreyle Mekke'de (5 vakit) namaz kıldı. Sonrasında Medine'ye hicret etmekle emrolundu. Hicret, şirk beldesinden İslâm beldesine göçmektir. Hicret, kıyamete kadar devam edecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا
مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا
فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ
الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾
فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

"Melekler, dininin emirlerini yerine getirmeyerek kendilerine yazık edenlerin canlarını alırken onlara, 'Sizler ne işle meşguldünüz?' diye sorarlar. Onlar da 'Biz düşman yurdunda dinimizi yaşamaktan âciz bırakılmış, gerçekten zayıf kimselerdik' derler. Melekler de onlara 'Allah'ın arzı geniş değil miydi? Orada uygun bir yere hicret etseydiniz ya!' derler. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası, son durak olarak ne fena bir yerdir. Ancak hiçbir çareye gücü yetmeyen ve hicret için bir yol bulamayan gerçekten âciz ve zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar bunun dışındadır. Allah'ın bunları affedeceği umulur. Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır." *(Nisâ, 97-99)*

Başka bir âyette de Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ

"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim yeryüzüm yeterince geniştir. Dolayısıyla nerede imkân bulursanız orada bana kulluk edin!" *(Ankebût, 56)*

İmam Beğavî *(rahimehullâh)* der ki: "Bu âyet-i kerîme, hicret etmeyip Mekke'de kalan Müslümanlar için inmişti. Allah Teâlâ onlara '**Ey iman eden kullarım!**' diyerek, imanlarını kabul ederek hitap etti."

Hicretin kıyamete kadar süreceğinin sünnetten delili şu hadistir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا

"Tövbe (etme fırsatı) sona ermedikçe hicret de sona ermeyecektir. Güneş batıdan doğmadıkça tövbe sona ermeyecektir."[15]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Medine'de güç kazandıktan sonra zekât, oruç, hac, ezân, cihâd, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak gibi dinin diğer gerekliliklerinin yerine getirilmesini istedi. Ömrünün 10 yılını da bu şekilde geçirdikten sonra hayata vedâ etti. Onun tebliğ ettiği din bâki kaldı. Bu din, onun getirdiği dindir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* neyi göstermişse o hayırdır, neyden sakındırmışsa o da şerdir.

Tevhid inancı, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gösterdiği hayra örnektir. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın sevdiği ve razı olduğu her amel Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gösterdiği hayırlı amellerdir. Allah'a şirk koşmaktan, Allah'ın hoşlanmadığı ve razı olmadığı her çeşit amelden Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sakındırmıştır ve bunlar şerdir.

---

15. Ebû Dâvûd, 2479; Nesâî, *Kübrâ*, 8658; Ahmed, *Müsned*, 16906.

Allah *(azze ve celle)* Rasûlü'nü bütün insanlığa peygamber olarak gönderdi. Her iki âleme; insanlara ve cinlere, ona itaat etmeyi farz kıldı. Bununla alakalı olarak yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا

"Rasûlüm! Bütün insanlara ilan et: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben Allah'ın, sizin hepinize gönderilmiş peygamberiyim." *(A'râf, 158)*

Allah Teâlâ, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile bu dini kemâle erdirdi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim." *(Mâide, 3)*

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in hayatta olmadığının delili Kur'an'daki şu âyettir:

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ

"Hiç şüphe yok ki sen de öleceksin onlar da ölecekler." *(Zümer, 30)*

İnsanlar öldükten sonra yeniden diriltileceklerdir. Buna delil olarak şu âyetleri örnek verebiliriz:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

"Sizi topraktan yarattık, yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi diriltip oradan çıkaracağız." *(Tâhâ, 55)*

وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ نَبَاتٗا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمۡ فِيهَا وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا ﴿١٨﴾

"Allah sizi, yerden bitki bitirircesine bitirip büyüttü. Sonra sizi tekrar toprağa döndürecek ve yeniden diriltip tekrar oradan çıkartacaktır." *(Nûh, 17-18)*

İnsanlar yeniden diriltildikleri vakit hesaba çekilecekler ve dünyadayken yaptıklarının karşılığını alacaklardır. Eğer hayırlı bir amel işledilerse karşılığında hayır görecekler, kötülük işledilerse karşılığında kötülük göreceklerdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Böyle olduğu için O, kötülük işleyenleri yaptıkları yüzünden cezalandırır, iyilik yapanlara ise daha güzeliyle mükâfat verir." *(Necm, 31)*

Her kim yeniden dirilmeyi inkâr ederse dinden çıkar. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"İnkâr edenler, öldükten sonra bir daha diriltilmeyeceklerini iddia etmektedirler. De ki: Evet, Rabbime yemin olsun ki siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra dünyada yaptıklarınız size tek tek haber verilecek. Bu, Allah için pek kolaydır." *(Teğâbun, 7)*

Allah Teâlâ bütün Rasûlleri *(aleyhimusselâm)* müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Müjdeleyici ve korkutucu böyle nice Rasûl gönderdik; ta ki Rasûllerden sonra insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir bahaneleri kalmasın! Allah, kudreti daima üstün gelen, her işi ve hükmü hikmetli ve sağlam olandır." *(Nisâ, 165)*

Rasûllerin ilki Nûh *(aleyhisselâm)*, sonuncusu Muhammed'dir *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hâtemu'n-nebiyyîn/nebîlerin sonuncusudur (son peygamberdir). Ondan sonra asla başka bir peygamber gelmeyecektir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

"Muhammed, içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." *(Ahzâb, 40)*

Rasûllerin ilkinin Nûh *(aleyhisselâm)* olduğunun delili Kur'an'daki şu âyettir:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ

"Rasûlüm! Biz, Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyediyoruz." *(Nisâ, 163)*

Allah Teâlâ, Nûh *(aleyhisselâm)* zamanından Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* zamanına kadar olan bütün ümmetlere bir peygamber göndermiştir. Gönderilen bu peygamberler kavimlerine Allah'a ibadet etmeyi emretmişler ve tâğûta kulluk etmekten sakındırmışlardır. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

"Andolsun ki biz, Allah'a kulluk edin ve tâğûttan sakının diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik." *(Nahl, 36)*

Yüce Allah bütün kullarına tâğûtu reddetmeyi ve kendisine iman etmeyi farz kılmıştır. İbnu'l-Kayyım *(rahimehullâh)* tâğûtun tanımını şu şekilde yapar: "Tâğût, kulun kendisi sayesinde haddi aştığı; tapınılan, sözü dinlenilen, önder edinilen her şeydir."

Tâğût kavramı altına birçok şey girer. Lâkin tâğûtların reisleri 5 tanedir. Birincisi, şeytandır. İkincisi, şeytandan razı olup ona kul olandır. Üçüncüsü, gelecek hakkında bilgi sahibi olduğunu iddia edenlerdir. Dördüncüsü, insanları kendisine kul olmaya çağıranlardır. Beşincisi ise Allah'ın indirdiği dışında başka bir şeyle hükmedenlerdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ
بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Gerçekten doğru eğriden ayrılıp iyice belli olmuştur. Artık kim tâğûtu inkâr edip Allah'a inanırsa, muhakkak sûrette kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa sarılmış olur. Allah işitendir, bilendir." *(Bakara, 256)*

Zaten âyetin içerdiği mâna ile *Lâilâheillallâh* sözünün mânası aynıdır. Bir hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğu haber verilir:

رَأْسُ الْأَمْرِ الصَّلَاةُ وَعُمُودُهُ الصَّلَاةُ وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ

"İşin başı İslâm, direği namaz, zirvesi ise Allah yolunda cihâddır."[16]

Allah en doğrusunu bilendir. Peygamberimiz Muhammed'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ailesine ve ashâbına salât-u selâm olsun.

16. Tirmizî, 2616.

Üç Esas İle Alakalı Bazı Meseleler

Birinci mesele, kitabın isimlendirilmesidir. Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb kaleme aldığı bu esere *Usûlu's-Selâse* adını vermiştir. *Ed-Dureru's-Seniyye*'de de (1/127) ifade edildiği üzere Şeyh Muhammed şöyle söyler: "Sana, 'Bir insanın bilmesi gereken üç esas (*usûlu's-selâse*) nedir?' diye sorulduğunda cevaben de ki 'Kulun; Rabbini, dinini ve Peygamber'i Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımasıdır."

Ed-Dureru's-Seniyye isimli kitabı derleyen Şeyh Abdurrahman bin Kâsım kitabın hâşiyesinde şunları söyler: "Bazı işaretler gösteriyor ki Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb kaleme aldığı bu risalesini *Selâsetu'l-Usûl (Esasların Üçü)* olarak isimlendirme düşüncesinde olmuştur. Nitekim *ed-Dureru's-Seniyye*'nin birinci cildinde yer alan, Şeyh Muhammed'in akâid hakkında yazdığı diğer mecmualarda da *Selâsetu'l-Usûl* şeklinde bir isimlendirme yapılmıştır. Aynı şekilde hocamız Muhammed el-Useymin bu risâlenin şerhini yaparken 'Selâsetu'l-Usûl'un Şerhi' ifadesini kullanmıştır."

Benim kanaatimce yukarıda bahsedilenler tam olarak doğru değildir. Bilakis, Muhammed bin Abdulvehhâb'ın yazdığı bu eserin adı *Usûlu's-Selâse*'dir. Nitekim birkaç satır önce aktardığımız üzere Şeyh'in kendisi eserini bu isimle anmıştır. Şeyh diyor ki "Sana, 'Bir insanın bilmesi gereken üç esas (*usûlu's-selâse*) nedir?' diye sorulduğunda cevaben de ki 'Kulun; Rabbini, dinini ve peygamberi Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımasıdır."

Bununla beraber şu da inkâr olunamaz bir gerçektir ki Şeyh Muhammed, '*Usûlu's-Selâse*' adıyla '*Selâsetu'l-Usûl*' adını kullanmak arasında bir fark görmüyordu. *Ed-Dureru's-Seniyye*'de Şeyh'in şöyle söylediği de nakledilir: "Sizin (öğrenmeniz) için esasların üçünde (selâsetu'l-usûl) karar kılındı; rubûbiyet tevhidi, ulûhiyet tevhidi ve el-velâ ve'l-berâ (dostluk ve düşmanlık). İşte İslâm dininin hakikati budur."

Başka yerde de Şeyh'in şöyle söylediği görülmektedir: "Sana, 'Bir insanın bilmesi gereken üç esas (*usûlu's-selâse*) nedir?' diye sorulduğunda cevaben de ki 'Kulun; Rabbini, dinini ve peygamberi Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımasıdır."

Ed-Dureru's-Seniyye'de Abdurrahman bin Kâsım der ki: "Kral Abdulaziz bin Muhammed bin Suûd, Şeyh'ten dinin esasları hakkında vecîz bir risâle kaleme almasını istedi. Bu sebeple Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb bu risâleyi hazırlayıp Kral'a gönderdi. Kral da Şeyh'in risâlesini ülkenin dört bir yanına gönderip herkes tarafından okunup öğrenilmesini istedi. Şeyh, risâlesinde besmele ve hamdeleden[17] sonra şöyle giriş yaptı 'Her Müslüman erkeğin ve kadının esasların üçünü (selâsetu'l-usûl) bilmesi ve bunlarla amel etmesi vâciptir. Birinci asıl, kulun Rabbini tanımasıdır. İkinci asıl, İslâm dinini tanımaktır. Üçüncü asıl ise Peygamber'imiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır."

Görüyorsun ki Şeyh Muhammed bazı yerde *Usûlu's-Selâse* ifadesini kullanırken bazı yerde de *Selâsetu'l-Usûl* ifadesini kullanmıştır. Her iki ifadenin içerdiği anlam yaklaşık olarak aynıdır.

İkinci mesele, kitabın te'lif edilme zamanıdır. Şeyh Muhammed bu risâlesini bir yardım ve sığınacak bir dâr bulduktan sonra Selefî davetinin ilk yıllarında yazmıştır. Bunu söylüyoruz çünkü Şeyh bu risâlesinde hicretten, dâru'l-İslâm'dan ve dâru'l-küfürden bahsetmektedir. Bu da gösteriyor ki Şeyh, hicret etmeye uygun bir yerde

17. Hamdele: Elhamdulillâh cümlesinin kısaltılmış şeklidir. **(Editör)**

risâleyi te'lif etmiştir. Muhtemelen Dir'iye'ye gitmeden önce Uyeyne'de risâleyi telif etti.[18] Zira Uyeyne şehrinde kendisine bir destek bulmuştu. Ayrıca bu risâleyi Dir'iye'de de yazmış olabilir çünkü Şeyh'e orada daha fazla sahip çıkılmıştı. Bu iki durumdan başka bir hâl söz konusu değildir. Allah en doğrusunu bilir.

Üçüncü mesele, kitabın genel hatlarıyla 3 bölümden oluşmasıdır.

1- Mukaddime bölümü: Mukaddime incelendiği zaman görülüyor ki Şeyh Muhammed direkt olarak üç esası (usûlu's-selâse) anlatmaya girişmiyor. İlk önce mukaddime bölümünde üç konuyu ele alıyor ve her konunun giriş cümlesinde "Allah sana merhamet etsin. Bilmelisin ki" ifadesini kullanıyor. İlk olarak, bilinmesi gereken dört meseleye değiniyor. Sonrasında üç meselenin öğrenilmesi gerektiğini söylüyor ve son olarak millet-i İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* ne olduğunu açıklıyor.

Mukaddime bölümünde yer alan bu üç konu kitabın aslından mıdır yoksa sonradan mı kitaba dahil olmuştur? Bu mukaddimeyi hazırlayan kimdir? Bu konuları bir araya getiren kimdir?

Ed-Dureru's-Seniyye'de de (1/127) görüldüğü üzere bu mukaddime kitaptan ayrı tutulmamıştır ve tümüyle kitabın aslındandır. "Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb şöyle söyledi..." denildikten sonra söz konusu mukaddimeyle beraber kitap serdedilmiştir.

2- Ana konu: Kitabın ana konusu üç esasın ele alınmasıdır. Birinci esas Allah'ı tanımak, ikinci esas dini ve dinin üç mertebesini tanımak, üçüncü esas ise Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır. Son kısımda çok özet bir şekilde Allah Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatı incelenmiştir.

---

18. Dir'iye, Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a yaklaşık 20 km uzaklıkta olan bir şehirdir. Uyeyne şehri de Riyad'ın kuzeyinde yer alıp yaklaşık 50 km uzaklıktadır. **(Mütercim)**

"Allah sana merhamet etsin. Bilmelisin ki" ibaresi ilmin tarifinden hemen sonra gelir. Lâkin bu ibare, Hakemî'nin de ifade ettiği üzere, genellikle kendisinden sonraki cümleye dikkatleri celbetmek ve iyice düşünülmesi gerektiğine vurgu yapmak için kullanılır. Yazarın bu şekilde konuya başlaması dinleyiciye/okuyucuya olan şefkatini ve sevgisini gösterir. "Allah sana merhamet etsin" demek; Allah geçmiş günahlarını bağışlasın, seni hayırlı amellere muvaffak kılsın ve günahlardan korusun anlamındadır.

"Allah" lafzı, yaratıcı ilah anlamına gelir. Birinci esası izah ederken "Allah" lafzının mânasına daha detaylı bir şekilde değinilecektir. "Allah" lafzı "Rab" lafzıyla birlikte kullanıldığında "Rab" kelimesi yaratıcı anlamına gelirken "Allah" lafzı ilah anlamına gelir.

ÜÇ ESÂS VE ŞERHİ'NE GİRİŞ

BİRİNCİ PARAGRAF

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعْلَمْ رَحِمَكَ اللهُ أَنَّهُ يَجِبُ عَلَيْنَا تَعَلُّمُ أَرْبَعِ مَسَائِلَ:

المسألة الأُولَى: الْعِلْمُ: وَهُوَ مَعْرِفَةُ اللهِ، وَمَعْرِفَةُ نَبِيِّهِ ـ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ـ، وَمَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلامِ بِالأَدِلَّةِ.

المسألة الثَّانِيَةُ: الْعَمَلُ بِهِ.

المسألة الثَّالِثَةُ: الدَّعْوَةُ إِلَيْهِ.

المسألة الرَّابِعَةُ: الصَّبْرُ عَلَى الأَذَى فِيهِ. وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: بسم الله الرحمن الرحيم: "وَالْعَصْرِ * إِنَّ الإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ"[سورة العصر كاملة].

قَالَ الشَّافِعِيُّ ـ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى ـ : لَوْ مَا أَنْزَلَ اللهُ حُجَّةً عَلَى خَلْقِهِ إِلا هَذِهِ السُّورَةَ لَكَفَتْهُمْ.

وَقَالَ الْبُخَارِيُّ ـ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى : بَابُ: الْعِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِله إِلاَّ اللهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ) [محمد:١٩]، فَبَدَأَ بِالْعِلْمِ (قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ)

Allah sana merhamet etsin; bil ki şu dört mesele bize vâciptir:

Birinci Mesele: İlimdir. İlim; Allah'ı, Peygamber'ini *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve İslâm dinini delilleriyle beraber tanımaktır.

İkinci Mesele: Elde ettiğimiz bu ilimle amel etmektir.

Üçüncü Mesele: Bu ilme davet etmektir.

Dördüncü Mesele: İlim uğrunda eziyetlere sabretmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَٱلْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَفِى خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ﴿٣﴾

"Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bundan müstesnadır." *(Asr, 1-3)*

İmam Şâfiî *(rahimehullâh)*, Asr sûresi hakkında der ki: "Allah Teâlâ, mahlukata hiçbir hüccet indirmemiş olsaydı bile Asr sûresi onlara hüccet olarak yeterdi."[21]

İmam Buhârî, kitabında şöyle bir başlık açtı "Sözden ve Amelden Önce İlim". İlmin, sözden ve amelden önde olduğunun delili şu âyettir:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ

"Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi günahın hem de erkek kadın tüm müminlerin günahları için Allah'tan

21. Bk. İbn Teymiyye, *el-İstikâme*, s. 482; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I, 205. **(Editör)**

bağışlanma dile." *(Muhammet, 19)*[22] Âyette görüldüğü üzere cümleye önce "**Bil ki**" ifadesiyle başlandı.

ŞERH:

Şeyh Muhammed, "يَجِبُ/**Vâciptir**" ifadesiyle bize bir hüküm bildirmektedir. O da dört şeyi gerçekleştirmenin vâcip olduğudur.

Gerçek anlam açısından vâcibin tanımı şudur: Kesin ve bağlayıcı bir dille mükellefe emredilen şeyler.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Rasûlullah'ın emrine aykırı hareket edenler, artık başlarına büyük bir belanın gelmesinden veya pek acı verici bir azabın tepelerine inmesinden korkup çekinsinler." *(Nûr, 63)*

Vâcibin tanımı bazen de hükmü itibariyle yapılır. Buna göre vâcip şu anlama gelir: "Boyun eğerek yapanın mükâfatlandırıldığı, terk edenin cezayı hak ettiği amellerdir."

Genel anlamda tarif yapılırken gerçek anlama bakılır. Fakat ihtiyaç hasıl olduğu durumlarda öğrenimi ve anlaşılmayı kolaylaştırmak için hüküm açısından tarif yapmakta bir sakınca yoktur.

Biz, "*Boyun eğerek yapanın*" dedik. Yani, vâcip olan amel yerine getirilirken kişinin boyun eğerek, isteyerek yapması gerekir. Eğer kişinin, ameli gerçekleştirdiği esnada boyun eğme niyeti yoksa zimmeti beri olmaz, talep edilen fiili yerine getirme zorunluluğu onun boynundan düşmez. Çünkü Ömer'in *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu alcyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir: إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ *"Ameller niyetlere göredir."*[23]

22. Bk. *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 24. **(Editör)**

23. Buhârî, 54; Müslim, 1907.

Bizim, "Cezayı hak ettiği" ibaresini kullanmamız "Cezalandırılacağı" ibaresini kullanmamızdan daha güzeldir. Zira Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına göre vâciplerin terkinin cezası Allah'ın dilemesine bağlıdır. Allah Teâlâ dilerse cezalandırır dilerse affeder.

Hâriciler ve Mu'tezile fırkası ise bu konuda "Terk edenin cezalandırılacağı amellerdir" ibaresini kullanırlar. Selef-i Sâlihîn ise "Terk edenin cezayı hak edeceği amellerdir" ifadesini kullanmıştır. Cezayı hak etme, ceza tehdidinde bulunma sabittir. Bilfiil cezalandırma ise Allah'ın dilemesine bağlıdır.

Bu söylediğimiz Allah'ın cezalandırması veya affetmesi muhtemel olan şeylerdedir. Ama bunun dışındaki işlere gelince; örneğin büyük şirk ve küçük şirk gibi, şirkte kesinlikle tövbe gerekir. Şirk dışındaki bütün günahlar Allah'ın dilemesine bağlıdır, şirk ise ancak tövbe edilirse affedilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ

"Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."

(Nisâ, 116)

Şeyh Muhammed, bu dört meselenin vâcip olduğunu söylerken ıstılâhî anlamdaki vâcibi kastetmemiştir. Onun kastı; bu dört meselenin bir rükün olduğu ve bir esas olduğunu vurgulamaktır. Allah'ı, İslâm'ı ve Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bilmek en temel esastır, en büyük vâciptir.

Şeyh Muhammed'in "عَلَيْنَا/**bizim üzerimize (vâciptir)**" sözündeki "biz" zamiriyle kâfirler de dahil olmak üzere tüm insanlar kastedilmiştir. Zira kâfirler de şeriatın asıllarıyla ve füruuyla muhataptırlar, mükelleftirler.[24] Aynı şekilde Müslümanlar, şeriatın füruuyla; Kur'an ve Sünnet'le muhataptırlar.

24. İmam Mâlik, İmam Şâfii ve bir rivayette Ahmed bin Hanbel'in bu görüşte olduğu nakledilmektedir. Hanefiler'in Irak ekolü; Kerhi ve Cessâs gibi imamlar da bu görüştedir. Hanefilerin Semerkant ekolü; Teftâzâni, Serahsi ve Pezdevî gibi imamlar ve bir rivayete

Kâfirlerin mükellef olmasına gelince; evet, kâfirler Allah'ın emirlerini terk ettiklerinde cezayı hak ederler. Şu âyetler buna delildir:

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾

"Nedir sizi şu Sekar'a (cehenneme) sokan? derler. Onlar da şöyle cevap verirler 'Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulları doyurmazdık." *(Muddessir, 42-44)*

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ﴿٧﴾

"Vay o müşriklerin hâline! Onlar ki zekâtı vermezler." *(Fussılet, 6-7)*

Aynı şekilde müşrikler zina etmelerinden dolayı da cezalandırılırlar. İşte böyle, Müslümanlara yöneltilen her hitap (emir) aynı zamanda kâfirlere de yöneltilmiştir. Fakat kâfir, Müslüman olur ve tövbe ederse geçmiş günahları bağışlanır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ

"Rasûlüm! Kâfirlere söyle, eğer inkâr ve düşmanlıklarından vazgeçerlerse önceki bütün günahları bağışlanacaktır." *(Enfâl, 38).* Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

الْإِسْلَامُ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ

"İslâm, kendisinden öncesini (günahları) siler."[25]

---

göre Ahmed bin Hanbel; kâfirlerin dinin fürûuyla muhatap olmadıklarını söylemişlerdir. **(Mütercim)**

25. Müslim, 121.

Sahâbe ameli de bu hususta örnektir. Bu delillerden dolayı mürted bu meselede kâfir gibidir. Mürted olduğu dönemde terk ettiği amellerin kazasını yapması emredilmez.

Cinler de bu hususlarda mükelleftirler. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*

فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ

"Okuman tamamlanınca da kavimlerine birer uyarıcı olarak döndüler." *(Ahkâf, 29)*

I. Öğrenilmesi Gereken Dört Mesele

1- Birincisi ilimdir. Ebu'l-Hattâb, fıkıh usûlü alanında yazdığı *et-Temhîd* adlı kitabında (1/46) ilmin tarifini şöyle yapar: "İlim, tanımaktır. Yani, malumatı olduğu şekilde tanımaktır. İşte bu, doğru olan tanıma şeklidir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, o Peygamber'i öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen içlerinden bir gürûh, gerçeği bile bile gizlerler." *(Bakara, 146)*

Âyet-i kerîmede *ilim* (bilmek), **"tanımak"** manasında kullanılmıştır. Aynı şekilde musannif de ilmi, tanımak manasında kullanmış ve şöyle söylemiştir: "الْعِلْمُ: وَهُوَ مَعْرِفَةُ اللهِ، وَمَعْرِفَةُ نَبِيِّهِ، وَمَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلامِ الأُولَى:

.بالأدلّة/ **Birincisi, ilimdir. İlim; Allah'ı, Peygamber'ini** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **ve İslâm dinini delilleriyle beraber tanımaktır."**

Ebu'l-Hattâb, ilmi "Bir şeyi idrak etmek, öğrenmek" şeklinde tarif edenlere karşı çıkmıştır.

"İlim" (bilmek), "marifet" (tanımak) ve "idrak" kavramları arasında bazı farklar vardır. İbnu'l-Kayyım *(rahimehullâh)* *Medâricu's-Sâlikîn* adlı eserinde şöyle söyler: "İlim ve marifet arasında 3 fark vardır. Birinci fark: marifet; ilmin özüdür, özünde vardır. İlmin marifete nispet edilmesi, imanın ihsana nispet edilmesi gibidir. Marifetle ilişkili olan konular ilimle ilişkili olan meselelerden daha gizli ve incedir. Marifet daha özel bir kavramdır. İkinci fark: marifet sahibi kişi, marifetin gerekliliklerine ve sonuçlarına dikkat etmelidir. Marifet, kendisine ehemmiyet gösterilmesi gereken bir ilimdir. Üçüncü fark: marifet, kendi kendinin şahididir. Marifet, vicdanî meseleler gibidir. Öyle ki kişi vicdanının gösterdiklerinde şüpheye düşmez, vicdanından başkasını tercih etmez. Marifet, ilimden daha üstün bir kâşiftir. Allah Teâlâ en doğrusunu bilir."[26]

El-Askerî, *el-Furûk* adlı kitabında der ki: "Marifet, ilimden daha özel anlamlıdır. Çünkü marifet, bir şeyin zatını tüm tafsilatıyla beraber bilmek demektir. İlim ise tafsilatlı şekilde de olabilir mücmel (özet/kısa) de olabilir. Her marifet ilimdir ama her ilim marifet değildir. Çünkü marifet kavramı, malumatı (öğrenilecek şeyi) diğer malumatlardan ayrıştırıp tam bir şekilde tanıma anlamında kullanılır. İlim kavramı ise özel olarak malumatın üzerinde derinleşilmedikçe bunu ifade etmez."[27]

Şeyh Muhammed dedi ki: "العِلْمُ/**ilim**". İlim kelimesinin başındaki "ال" takısı özel anlam vurgulamak için kullanılmıştır; genel anlam, (yani) ilimlerin tamamı kastedilmemiştir. Çünkü musannif ilmi tarif ederken dedi ki: **"İlim; Allah'ı, Peygamber'ini** *(sallallâhu aleyhi ve*

26. Bk. *Medâricu's-Sâlikîn*, II, 472.

27. Bk. *El-Furûk*, s. 72.

sellem) **ve İslâm dinini delilleriyle beraber tanımaktır."** Öyleyse musannif, buradaki ilim lafzıyla şer'i ilmi kastetmiştir.

Bir mesele: İlmin (öğrenmenin) hükmü nedir? Bu meselede tafsilat bulunmaktadır. İlmin çeşidine göre hükmü de değişir. Bazı ilimlerin öğrenilmesi vaciptir. Tevhid ve akâid ilimlerinin, farz olan ibadetlerin ve vâcip olan muâmelâtların, haramların öğrenilmesi bu kabildendir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

"Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur." *(Muhammed, 19)*

Muâz bin Cebel'in *(radıyallâhu anhu)* hadisinde Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu nakledilir:

فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ

"Allah'ın 5 vakit namazı her gün ve gecede farz kıldığını onlara (Yemen halkına) öğret. Bunu kabul ederlerse mallarından zekât vermelerinin de farz olduğunu onlara öğret..."[28]

2- Bazı ilimlerin öğrenilmesi müstehaptır. Örneğin müstehap olan amelleri öğrenmek gibi. Bu, ferd bazında böyledir. Ümmet olarak düşündüğümüzde ise genel anlamda müstehap olan amelleri bilmek farz-ı kifâye[29] olur. Çünkü müstehap olan amelleri öğrenmek dinin korunması bâbındandır.

3- Bazı ilimlerin öğrenilmesi farz-ı kifayedir. Tıp ve diğer mesleki ilimleri öğrenmek gibi. Buna kıyasla lügat ilmini öğrenmek de farz-ı

---

28. Muslim, 29, (19).

29. Farz-ı kifâye: Bir toplumda yükümlülerden bazılarının yapmaları ile diğerlerinden farziyeti düşen ibadetlerin hükmü için kullanılan bir terimdir. **(Editör)**

kifâyedir. Aynı şekilde mubah olan, Müslümanlara fayda sağlayacak olan her ilmi öğrenmek farz-ı kifâyedir.

4- Bazı ilimler de vardır ki bunların öğrenilmesi haramdır. Örneğin sihir öğrenmek gibi. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

"Hâlbuki o iki melek, 'Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın öğrettiğimiz bilgileri büyü yapmada kullanıp da kâfir olma!' demeden hiç kimseye bir şey öğretmezlerdi." *(Bakara, 102)*

Müzik ve faiz ilimlerini öğrenmek de haramdır. Bugün laik okullarda Batılılar'a benzemek için zorunlu bir şekilde haram olan ilimler veya kimsenin ihtiyaç duymayacağı ilimler öğretiliyor. *El-Mu'tasar Şerhu Kitâbu't-Tevhîd* adlı kitabın "Sihirbazlar ve Kâhinler" bölümünde bu konuyu detaylıca ele aldım.

Musannif dedi ki: "وَهُوَ مَعْرِفَةُ اللهِ, وَمَعْرِفَةُ نَبِيِّهِ, وَمَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلامِ بِالأَدِلَّةِ/ **İlim; Allah'ı, Peygamber'ini** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **ve İslâm dinini delilleriyle beraber tanımaktır."**

Bir mesele: Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb, Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımayı Allah'ı tanımaktan sonra ve İslâm'ı tanımaktan önce zikretti. *Ed-Dureru's-Seniyye*'de (1/147)Şeyh Muhammed'in şöyle söylediği nakledilir: "Her Müslüman erkeğin ve kadının, esasların üçünü öğrenip bunlarla amel etmesi vâciptir. Birinci esas, kulun Rabbini tanımasıdır. İkinci esas, İslâm dinini tanımaktır. Üçüncü esas, Peygamber'imiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır.

Şeyh Muhammed burada da İslam dinini tanımayı, Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktan önce zikretti. Hangisinin önce hangisinin sonra zikredildiği pek de mühim değildir. Zaten her ikisi de birbiriyle alakalı olan şeylerdir. Metinde geçen "vâv" harfi, tertibi/

sıranın gözetilmesini gerektirmez. Genellikle Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımak, İslâm'ı tanımaktan önce zikredilir. Zira önce Peygamber'i tanıyacaksın ki sonra ondan dini öğrenebilesin.

II. Akâid Meselelerinde Taklitçiliğin Hükmü

Bu üç esası öğrenmenin hükmünü öğrendiğimize göre bu üç esasta veya diğer akâid meselelerinde taklitçilik sahih midir?

Bu mesele "Mukallidin imanının sıhhati" olarak da isimlendirilir. El-cevâb; itikatta taklit câizdir. Ancak kişi, taklit ettiği şey hususunda kesin bir inanca sahip olmalıdır. Kişinin delilleri bilmesi şart değildir.

Enes bin Mâlik *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile beraber mescidde oturduğumuz sırada bir adam çıkageldi -o kişi Dımâm bin Sa'lebe *(radıyallâhu anhu)* idi-. Rasûlullah'a dedi ki "Ben sana bazı şeyler soracağım. Ama sorularım biraz ağır ve sert olacak. Gönlün benden incinmesin." Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Aklına geleni sorabilirsin"* dedi. Adam şöyle sordu "Senin ve senden öncekilerin Rabbi aşkına söyle, seni bütün insanlığa gönderen Allah mıdır?" Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Evet"* cevabını verdi. Daha sonra adam diğer farzlar hakkında soru sordu.[30]

Şeyh Abdullah Ebû Butayn der ki: "Herkesin tevhidi ve delilleriyle birlikte İslâm'ın rükünlerini bilmesi farzdır. Bu konuda taklitçilik câiz değildir. Fakat delilleri bilmeyen, avam tabakasından olan bir kimse; Allah Teâlâ'nın birliğine, Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* peygamberliğine, ölümden sonra yeniden diriltileceğine, cennet ve cehenneme, türbelerde yapılan şirk amellerinin bâtıl ve sapkınlık olduğuna hiç şüphe duymadan, kesin bir inançla inanırsa o kişi Müslümandır. Delillerden bihaber olsa da o kişi Müslümandır. Zira Müslümanların geneli delilleri öğrenseler de delilden kastedilen asıl mânayı anlayamamaktadırlar.

30. Buhârî, Ilm, 6.

İmam Nevevî, *Şerhu Sahîh-i Müslim*'de Dımam bin Sa'lebe'nin *(radıyallâhu anhu)* hadisini şerh ederken Ebû Amr bin Salâh'ın şöyle söylediğini nakleder: Bu hadis, önde gelen âlimlerin tercih ettiği görüşe bir delildir. O görüş de şudur: Mukallit olan avam kitlenin imanı geçerlidir. Onların, kalplerinde hiçbir şüphe hissetmeksizin kesin bir şekilde hakka inanmaları yeterlidir. Mu'tezile mezhebi bu görüşü reddetmiştir. Oysa ki Dımâm *(radıyallâhu anhu)*, Peygamber efendimizin *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* peygamberliğini, doğru sözlülüğünü ve haber verdiği şeyleri kabullenmekle yetinmiş, inkâr da etmemişti. O bunu yaptıktan sonra Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ona 'Senin, benim mûcizemi etraflıca düşünmen ve kat'î delillerle çıkarımlar yapman vâciptir' demedi."[31]

İbn Hazm *(rahimehullâh)* der ki: "Ehl-i İslâm'ın genel kanaati şudur: Her kim kalbinde şüphe duymadan kesin bir inançla inanır, diliyle *Lâilâheillallâh* der, Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik edip getirdiği şeylerin hak olduğunu kabullenir; Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dini dışındaki tüm dinlerden beri olduğunu ilan ederse o kişi Müslümandır, mümindir. Başka bir şey yapması gerekmez."[32]

Muvaffakuddîn İbn Kudâme *(rahimehullâh)*, *Ravdatu'n-Nâzır* adlı eserinde mukallidin imanının sahih olduğuna işaret etmiş, eş-Şinkîtî (Şankîtî) de *er-Ravda*'ya yaptığı şerhte (*Muzekkire fî Usûli'l-Fıkh*) İbn Kudâme'ye muvafakat etmiştir. Şu iki âyeti delil getirdiler:

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

"Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun." *(Nahl, 43)*;

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ
لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

31. Bk. *Ed-Dureru's-Seniyye*, 10/409.

32. İbn Hazm, *el-Fasl*, IV, 35.

"Müminlerin hepsinin toptan sefere (savaşa) çıkmaları doğru değildir. Onlardan bir grup savaşa gitmeli bir kısmı da dinde geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Böylece yanlışlardan sakınırlar." *(Tevbe, 122).*

Âyetlerden çıkarımlar şöyledir: İkazda bulunacak olan ilim ehli kavmine gittiğinde ona soru sormak ve söylediklerini kabul etmek yeterlidir. Diğer âyette; فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ **"Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun."** *(Nahl, 43)* âyetinde ise şer'î hükümler hakkında soru sormak kastedilmiştir.

Muhammed bin Abdulvehhâb, kitabın metninde "Allah'ın Rasûlü'nü" ibaresi yerine "وَمَعْرِفَةُ نَبِيِّهِ/**Allah'ın Nebîsi'ni tanımak**" ibaresini kullandı. Rasûl ve Nebî kelimeleri eş anlamlıdır. Daha sonra "وَمَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلَامِ بِالأَدِلَّةِ/**Delilleriyle birlikte İslâm dinini tanımaktır**" dedi.

Buradan sonra musannif: "الثَّانِيَةُ: الْعَمَلُ بِهِ/**İkincisi: Bu ilimle amel etmektir**" dedi. Yani, ilmi elde ettikten sonra onunla amel etmek de vâciptir.

Bir mesele: İlmin (öğrenmenin) kısımları olduğu gibi amelin de kısımları vardır.

1- Birinci kısım amelin farz olduğu yerlerdir. Örneğin farz olan ibadetleri yerine getirmek ve tevhid amelini gerçekleştirmek gibi.

2- İkinci kısım amel etmenin müstehap görüldüğü yerlerdir. Örneğin nâfile ibadetleri gerçekleştirmek gibi.

3- Üçüncü kısım haram olan amellerdir. Örneğin şirk ameli işlemek ve büyük günahları işlemek gibi.

4- Dördüncü kısım mekruh olan amellerdir. Buna örnek olarak da mekruh olan amelleri işlemeyi örnek verebiliriz.

Bir mesele: Bir işi terk etmek (yapmamak) amel sayılır mı? Örneğin zinayı terk etmek sâlih amel midir?

El-cevâb: Bu konuda tafsilat bulunmaktadır. Örneğin bir kimse, bir işi Allah'ın rızasını gözettiği için terk etmişse, misal zinaya sebebiyet verecek işlerden uzak durmuşsa; bu amel sâlih ameldir. Fakat kişi, yapmak istediği işi gücü yetmediğinden dolayı terk etmişse bu sâlih amel değildir. Buna göre, sâlih niyetle bir günahı terk etmek sâlih ameldir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا

"Faizden doğan, ancak henüz tahsil etmediğiniz kazançları terk edin." *(Bakara, 278)*

Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb dedi ki: "الثَّالِثَةُ: الدَّعْوَةُ إِلَيْهِ/ **Üçüncüsü: Davet etmektir."** Cümledeki zamir (إِلَيْهِ) ilme mi dönüyor? Ki ilme dönerse mâna "Üçüncüsü, ilme davet etmektir" olur. Yoksa zamir en yakında zikredilen kelimeye, yani amele mi dönüyor? Eğer amele dönüyorsa mana "Üçüncüsü, amele davet etmektir" olur.

Cümledeki zamir ilme, şer'î ilme dönmektedir. Buradaki davetten maksat ise öğrenilen ilmi yaymaktır. Buna göre, nasıl ki ilim kısımlara ayrılıyorsa ilme davet etmenin de kısımları vardır.

Farz olan ilimlere davet etmek farzdır. Müstehap olan ilimlere davet etmek müstehaptır. Haram olan ilimleri terk etmeye davet etmek de farzdır.

Bir mesele: İlme davet etmek kimlere farzdır? İlme davet etmek, ilmi öğrenen ve öğrendiğine hâkim olanlara farzdır. Cahil olan kimselerin davet yapmaları farz değildir. Onların ilk önce ilim öğrenmeleri gerekir, daha sonra davet yaparlar.

Davetin farz olduğunun delili, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Sen Ehl-i kitap olan bir kavme gidiyorsun"* dediği Muâz bin Cebel *(radıyallâhu anhu)* hadisidir. Hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ *"Onları davet ettiğin ilk şey... (Allahtan başka ilah olmadığına ve Muhammedin, Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek)... olsun"* buyurmaktadır.[33] Hadisin lafzında geçen فَلْيَكُنْ fiilinin başındaki ل harfi, emir ifade etmektedir. Emir vücûbu (farziyeti) gerektirir.

Davetin farz olduğunun ikinci delili Hayber fethinde Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ali'ye *(radıyallâhu anhu)* söylediği; أَنْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ *"(Onların kalelerin yanına varıncaya kadar) Vakar/itidal üzere ilerle"* sonra; ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ *"Sonra onları İslâm'a davet et"*[34] emridir. Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sözündeki *"Davet et"* (ادْعُهُمْ) sîgası emir sîgasıdır. Emir vücûbu gerektirir. Delil olarak zikredilen her iki hadis de *Buhârî* ve *Müslim*'de geçmektedir.

Bir mesele: Davet kime yapılacak? Kâfirleri, cahil Müslümanları, günahkârları, te'vilcileri ve yanlışında diretenleri davet edersin.

"الدَّعْوَةُ إِلَيْهِ/**Ona (İlme) davet etmek (vaciptir)**" sözüyle "Davetin vücûbiyeti" sözü arasında fark bulunmaktadır. İlme davet demek, insanlar arasında ilmi yaymak anlamındadır. Davetin vücûbiyeti demek ise mutlak anlamdadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırmak, Müslümanlara nasihatte bulunmak bu vücûbiyetin altına girer.

Şeyh Muhammed dedi ki: "الصَّبْرُ عَلَى الْأَذَى فِيهِ/**İlim uğrunda eziyetlere sabretmek.**" Bu, bir Müslümanın yapması gereken dördüncü vecîbedir. İlme davet ederken karşılaşılacak eziyetlere sabretmek.

"الصَّبْرُ/**Sabır**" kelimesi sözlükte "Hapsetmek" ve "Alıkoymak" anlamlarına gelir. Istılâh açısından ise şu anlamda kullanılır: "Nefsi,

33. Buhârî, Zekât, 41; Müslim, İmân, 9-31.

34. Buhârî, 4210.

öfkelenmekten; dili, sürekli şikâyet etmekten; âzâları, hudutları çiğnemekten (günah işlemekten) alıkoymaktır."

"الصَّبْرُ عَلَى الأَذَى فِيهِ/**İlim uğrunda eziyetlere sabretmek.**" Cümlesindeki "فِيهِ"zamiri ilme dönmektedir. Buna göre kişinin; ilim talep ederken, ilmi yayarken ve ilimle amel ederken karşılaşacağı zorluklara göğüs germesi gerekir.

"الأَذَى/**Eziyet**" kelimesinin başındaki "ال" takısı umum[35] ifade etmek içindir. O halde eziyet birkaç şekilde olabilir. Birincisi, bedene yapılan eziyet; ikincisi, malî eziyet; üçüncüsü de sözlü eziyettir. Kişi, bunlardan hangisiyle karşılaşırsa sabır göstermelidir.

Sabrın gösterileceği en faziletli vakit ilk musibet ânıdır. Daha sonra imtihan sonlanıncaya kadar sabır göstermeye devam edilir.

Bunları zikrettikten sonra Şeyh Muhammed şöyle dedi:

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: بسم الله الرحمن الرحيم: "وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾"

/**Bunun delili Allah Teâlâ'nın şu kavlidir: 'Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bundan müstesnadır."** *(Asr, 1-3)*

Zikredilen âyetler, söz konusu dört meselenin vücûbiyetinin delilidir. Musannif, Kur'an'dan tam bir sûreyi nakledeceği için âyetleri aktarmadan önce besmeleyi de yazdı. Tevbe sûresi dışındaki sûrelerin başına besmele eklemek sünnettir. Şunu da belirtmek gerekir ki Neml suresi dışında besmele, başına eklendiği sûreye ait değildir. Sureden ayrı kabul edilir.[36]

---

35. Kuşatıcı genel bir anlam. **(Mütercim)**

36. Neml sûresinde besmelenin zikredildiği âyet şu şekildedir: إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ **"Mektup Süleyman'dan geliyor, 'Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla' diye başlıyor." (Neml, 30). (Mütercim)**

Asr sûresinin konumuza delil oluşu şöyledir, "إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا/**Ancak iman edenler...**" âyetinden ilim öğrenmenin vâcip olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Çünkü kendisine iman edilen şeyi aynı zamanda bilmek de gerekir.

"وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ/**Sâlih amel işleyenler...**" âyetinden ise ilimle amel etmenin vâcip olduğu çıkarımı yapılmaktadır. "وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ/ **Birbirlerine hakkı tavsiye edenler...**" âyeti davet yapmanın vâcip olduğuna işaret ederken "وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ/**Birbirlerine sabrı tavsiye edenler**" âyeti de ilim uğrunda sabır gösterilmesi gerektiğine delildir.

İşte bu şekilde Asr sûresi, bahsettiğimiz dört meseleye işaret etmektedir. Peki bu dört mesele arasında kopmaz bir bağ var mıdır? Yani insan, ilimsiz davet yapamaz mı? Veyahut kendisi sâlih amel işlemediği halde davet yapabilir mi?

Elbette ki ilim ve amel birbirinden ayrılmaz iki parçadır. İlimsiz amel olmaz, amelsiz ilim olmaz. Yüce Allah:

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

"Kendilerine gazap edilenlerin ve sapkınların yoluna değil" *(Fâtiha, 7)* buyurmaktadır. Kendilerine gazap edilenler Yahudilerdir. İlimleri vardı ama amel etmiyorlardı. Sapkınlar ise ilimsizce amel edenlerdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا

"Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde zulüm ve kibirlerinden ötürü inkâr ettiler." *(Neml, 14)*

Amel ve davet arasındaki ilişkiye gelince; bu ikisi arasında kopmaz bağ yoktur. Şöyle ki "bir insan sadece, kendisinin de yaptığı bir amele davet edebilir veya ancak davet edeceği meseleleri öğrenir"

denilemez. Bilakis insan, yaptığı veya yapmadığı her amele davet etmelidir. Misal bir kimse yaptığı işin haram olduğunu bildiği halde kendisi de o ameli işliyor olsa bile insanları bunu terk etmeye davet etmelidir.

Bunun sebebine gelince, kendisinin işlemediği bir amele davet eden kişi sadece bir hataya düşmüştür. O da sâlih ameli işlememe hatasıdır. O amele davet ederek doğru bir hareket yapmış olur. Davette bulunmayan kişi ise iki hataya düşmüştür. Hem kendisi o ameli işlememiş hem de davet görevini yerine getirmemiştir.

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb daha sonra İmam Şâfiî'nin Asr sûresi hakkındaki sözünü nakletti ve İmam Şâfiî için "رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى/**Allah ona rahmet etsin** *(rahimehullâh)*" tabirini kullandı.

Sahâbîlerin adı geçtiği zaman "Allah onlardan razı olsun *(radıyallâhu anhum)*" ifadesi kullanılırken peygamberlerden bahsedildiği zaman salavat getirilir. Âlimler için ise "Allah ona rahmet etsin" denilir. Âlimlere dua ederken bu şekilde söylemek âdet olmuştur. Fakat bu sözü söylemekle onlara kesin olarak rahmet edildiği kastedilmez, sadece ümit edilir. Aynı şekilde *merhum*[37] demek de doğru değildir. Çünkü bir kimse için "merhum" denildiğinde bu, o kişiye kesin olarak rahmet olunduğunun haberini vermek olur. Rahmet duasında bulunmakla bir kimseye rahmet olunduğunun haberini vermek birbirinden farklı şeylerdir.

İmam Şâfiî dedi ki "لَوْ مَا أَنْزَلَ اللهُ حُجَّةً عَلَى الخَلْقِ/**Allah Teâlâ, mahlukata hiçbir hüccet indirmemiş olsaydı bile...**" Cümlede geçen "الخَلْق" (mahlukat) kelimesinin başındaki elif-lâm takısı umum ifade etmek içindir. Buna göre mahlukattan kasıt cinler ve insanlardır. Sözün devamı şöyledir "إلا هَذِهِ السُّورَةَ لَكَفَتْهُمْ/**Bu sûre hüccet olarak onlara yeterli gelirdi.**" Asr sûresinin mahlukata hüccet olmasının sebebi içinde dört meseleyi barındırıyor olmasıdır.

37. Rahmet olunmuş kişi anlamındadır. **(Mütercim)**

Musannif, İmam Şâfiî'nin sözünden sonra İmam Buhârî'den bahsetti ve onun kitabında "بَابُ : العِلْمُ قَبْلَ القَوْلِ وَالْعَمَلِ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى : فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ/**Söz ve Amelden Önce İlim Bâbı; Delili 'Allah'tan başka ilah olmadığını bil...' Âyeti.**" başlığını açtığını haber verdi. İmam Buhârî'nin *(rahimehullâh)* bu hareketi, dört mesele arasında bir sıranın olduğunu göstermektedir. O halde evvela ilim sonra amel sonra davet ve en son sabır gelir.

İKİNCİ PARAGRAF

اعْلَمْ رَحِمَكَ اللهُ أَنَّه يَجِبُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ، تَعَلُّمُ هَذِهِ المَسَائِلَ الثَّلَاث ، والْعَمَلُ بِهِنَّ:

الأُولَى: أَنَّ اللهَ خَلَقَنَا، وَرَزَقَنَا، وَلَمْ يَتْرُكْنَا هَمَلًا، بَلْ أَرْسَلَ إِلَيْنَا رَسُولًا، فَمَنْ أَطَاعَهُ دَخَلَ الجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَاهُ دَخَلَ النَّارَ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا * فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا)[المزمل: ١٥، ١٦].

الثَّانِيَةُ: أَنَّ اللهَ لا يَرْضَى أَنْ يُشْرَكَ مَعَهُ أَحَدٌ فِي عِبَادَتِهِ، لا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَلا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلاَ تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا)[الجن: ١٨].

الثَّالِثَةُ: أَنَّ مَنْ أَطَاعَ الرَّسُولَ، وَوَحَّدَ اللهَ لا يَجُوزُ لَهُ مُوَالاةُ مَنْ حَادَّ اللهَ وَرَسُولَهُ، وَلَوْ كَانَ أَقْرَبَ قَرِيبٍ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (لاَ تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُوْلَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)[المجادلة: ٢٢].

Allah sana merhamet etsin. Bilmelisin ki her Müslüman erkeğin ve kadının anlatacağım bu üç meseleyi bilip bunlarla amel etmesi vâciptir.

Birincisi: Allah Teâlâ bizi yarattı, rızıklandırdı. Bizleri başıboş bırakmadı. Bilakis bir Peygamber gönderdi. Kim o Peygamber'e itaat ederse cennete girer, kim de isyan ederse cehennem ehlinden olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾
فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

"Ey insanlar! Vaktiyle Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi, size de hakkınızda şâhitlik edecek bir peygamber (olarak Muhammed'i) gönderdik. Ne var ki Firavun o peygambere karşı geldi; biz de onu şiddetli bir tutuşla yakalayıp cezalandırdık." *(Muzzemmil, 15-16)*

İkincisi: Muhakkak ki Allah Teâlâ, ibadet hususunda hiçbir varlığın kendisine ortak koşulmasından razı olmaz. Ne kendisine yakın olan bir melek ne elçi olarak gönderdiği bir peygamber ne de bunlardan başka bir varlığın kendisine ortak koşulmasını hoş görmez. O, şöyle buyurmaktadır:

وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz ki mescidler Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)." *(Cin, 18)*

Üçüncüsü: Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* itaat edip Allah'ı birleyen kimselerin, en yakın akrabası olsa bile, Allah'a ve Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* savaş açanla dost kalmaları câiz olmaz. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

لاَ تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُوْلَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir toplumun, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı çıkanları sevip dost edindiklerini göremezsin; isterse onlar babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları olsun! Allah, o topluluk fertlerinin kalplerine imanı nakşetmiştir ve kendi katından bir ruh ile onları desteklemektedir. Onları altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere yerleştirecektir. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın taraftarlarıdır. İyi bilin ki, Allah'ın taraftarları, evet onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir!" *(Mücâdele, 22)*

ŞERH:

Musannifin, "اعْلَمْ رَحِمَكَ اللهُ/**Allah sana merhamet etsin. Bilmelisin ki...**" sözüyle ne anlam ifade etmek istediğini daha önce zikretmiştik.

Musannif, "يَجِبُ عَلَى/**(Her Müslüman erkek ve kadının) Üzerine vâciptir.**" derken 'vâciptir' ifadesiyle bu üç meseleyi öğrenip amel etmenin hükmünü beyan etmiştir. Vâcibin tarifini daha önce yapmıştık. Musannifin kastettiği vâcip, ıstılâhî anlamdaki vâcip değildir. Bilakis musannif, bu üç meselenin ne kadar büyük esaslar olduğuna dikkat çekmek için 'vâciptir' (yani gereklidir) terimini kullanmıştır.

1) Allah Teâlâ'nın, bizleri kendisine itaat edelim diye yarattığını bilmek gerekir.

2) Allah Teâlâ'nın şirkten asla razı olmayacağını bilmek gerekir.

3) Kâfirlere sevgi beslenilmeyeceğini bilmek gerekir.

İşte musannif, bu üç meseleyi *ilim ve amel* bâbından kabul ederek bu meselelerin öğrenilmesinin ve bunlarla amel edilmesinin vâcip olduğunu söyledi.

Müslümanın Tarifi: Her kim, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik eder, bu şahitliğinin gerekliliklerini yerine getirir, buna göre amel eder, şehadetini bozacak bir söz söylemez, fiilde bulunmaz ve şehadetini bozacak bir inanca sapmazsa o kişi *Müslümandır.*

Musannifin sözünden, kâfirlerin bu üç esası öğrenip amel etme zorunluluklarının olmadığı anlaşılır mı? Aksine, kâfirlerin de bunları öğrenip amel etmeleri vâciptir. Fakat burada özel anlamda Müslümanlar ele alınmıştır, zira hitap (emir) onlara yöneltilmiştir.

Bir Mesele: Musannif, bu üç meseleden bahsederken bunları öğrenmenin hem Müslüman erkeğe hem de Müslüman kadına vâcip olduğunu söyleyerek özellikle 'Müslüman kadın' ifadesini kullandı. Fakat daha önce *dört meseleyi* ele alırken orada ayrı ayrı erkek ve kadın kelimelerini kullanmamıştı. El-cevâb: Çünkü musannif orada 'Biz-e' zamirini kullanmıştı.[38] 'Biz' derken hem erkekler hem de kadınlar kastedilir.

"تَعَلُّمُ هَذِهِ المَسَائِلَ الثَّلَاثِ/**Bu üç meseleyi öğrenmek...**" Bu cümledeki "تَعَلُّم/**öğrenme**" kelimesinden kasıt: marifettir.

"والْعَمَلُ بِهِنَّ/**Ve onlarla amel etmek.**" Bu üç meseledeki vâcipte iki vâcip bulunmaktadır. Birincisi ilim; ikincisi ameldir.

38. Birinci metnin ilk cümlesine bakınız. **(Mütercim)**

I. Birinci Mesele:

"Allah Teâlâ, biz insanları bir hikmet sebebiyle yaratmıştır ki bu hikmet de bizim O'na itaat ve ibadet etmemizdir". Bu itaatin neticesine göre de cennet ve cehennemi vadetmiştir. Kim O'na itaat ederse cennete girer. İtaat: Emir sahibinin emrini gönül hoşnutluğuyla kabul etmek ve yerine getirmektir. İşte böylece Allah'ın yapılmasını istemiş olduğu buyrukları gönül hoşnutluğuyla yerine getirmek itaat olarak addedilir.

"فَمَنْ أَطَاعَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ/**Kim Allah'a itaat ederse cennete girer."** Kişi, önce azap gördükten sonra mı cennete girecek yoksa direkt olarak mı cennete girecek? Cevap: İnsan, itaatinin ölçüsüne göre değerlendirilecek. Eğer eksiksiz bir şekilde Allah'a itaat etmişse azap görmeden direkt cennete girecektir. Fakat itaatinde eksiklik varsa cennete girmesi de sorunlu olacaktır. O kişi, Allah'ın dilemesine kalmıştır. Allah Teâlâ dilerse ona bir süre cehennemde azap edecek sonra cennete alacaktır.

"وَمَنْ عَصَاهُ/ **Ve her kim O'na isyan ederse..."** Mâsiyet (günah), kasıtlı olarak emre karşı gelmek demektir. İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* der ki: "Mâsiyet, emre muhalefet etmektir. Yasağa karşı gelen de âsidir (günahkârdır)."[39]

Bilinmeyen meselelerde kişinin kendi düşüncesine uyarak emre muhalefet etmesi hata olarak kabul edilir. Eğer bir meselenin insanlar tarafından bilinmiyor oluşu olağan duruma aykırı değilse ve kişi bilmeden günah işlerse bu hata sayılır. Fakat insanların genelince bu işin durumu biliniyor ve kişi buna rağmen günah işliyorsa bu gevşeklik, ihmalkârlık olur ve kişi vebal altındadır.

Laiklere göre itaat, sadece mescitlerde ve ahvâl-i şahsiyye[40] ile alakalı birkaç meselede Allah'ın emrine itaat etmek demektir.

39. Bk. *Mecmûu Fetâvâ*, 11/674.

40. Özel olarak bireyi ilgilendiren; doğum, ölüm, evlilik, nesep, miras gibi meseleler. (**Mütercim**)

Hüküm verme (kanunlar), siyaset, iktisat ve hayatın geri kalanında -hâşâ- Allah'a itaate gerek yoktur.

"دخل النّار/**Cehenneme girer**". Peki bu giriş ebedî mi olacak yoksa bir süre azap görüldükten sonra cehennemden çıkılacak mıdır? Kişi, işlediği günahın durumuna göre değerlendirilecektir. Eğer işlediği günahın içinde büyük şirk, büyük küfür gibi şeyler varsa bu, cehennemde ebedî kalmaya sebeptir. Şayet işlenen günah kebâirden (büyük günahlardan) ise ve Allah Teâlâ, o kulu affetmemişse kişi cehenneme girip azap görecek sonra cehennemden çıkacaktır. Bu noktada küçük şirk işlemek hususunda ihtilâf bulunmaktadır. Tercih edilen görüşe göre küçük şirk de bağışlanmayacaktır.

Musannif bu konulara değindikten sonra şu âyeti nakletti:

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا ﴿١٦﴾

"Ey insanlar! Vaktiyle Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber -Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*- **gönderdik. Ne var ki Firavun, o peygambere karşı geldi. Biz de onu şiddetli bir tutuşla yakalayıp cezalandırdık."** *(Muzzemmil, 15-16)*

II. İkinci Mesele:

Neydi bu mesele? Muhakkak ki Allah Teâlâ, hiçbir varlığın kendisine ortak koşulmasından razı olmaz. Musannif burada إِنَّ edatını kullandı. Bu edat mânayı güçlendirir ve ismini nasb yapar.[41] O halde metinde geçen "الله" lafzı, إِنَّ (inne) edatının ismidir ve yaratıcı mâbud anlamına gelir.

41. Nasb yapmak: Arapça'da kelimenin sonunu fetha (üstün) yapmak anlamına gelir. Eğer bir cümlede isimden önce إِنَّ edatı varsa bu edat kendisinden sonra gelen ismin son harekesini üstün yapar; bununla beraber cümleye tekit (pekiştirme) anlamı da katar. **(Editör)**

Musannif, "لا يَرْضَى/**Razı olmaz**" ifadesini kullanarak Allah Teâlâ'nın *razı olma* özelliğini ispat etti. Buna göre, Allah *(azze ve celle)* bazı şeylerden razı olurken bazı şeylere de öfkelenir. *Razı olma* sıfatı, Allah Teâlâ'nın zatında var olan bir sıfattır. Razı olup olmamasına göre kullarına nimetler verir. Bu sıfat, Allah Teâlâ'nın dilemesine bağlı olan bir sıfattır.

Eş'arî ve Mu'tezile mezhebine göre *razı olmak*, "İhsanda (iyilikte) bulunmayı, ödüllendirmeyi istemek" anlamındadır. Onlara göre *razı olma* sıfatı, Allah'ın zatında mevcut olan bir sıfat değildir. Mu'tezile der ki, "Razı olmak, iyilikte bulunmaktır." Eş'arî mezhebi, Allah Teâlâ için *irade* (dileme/isteme) vasfının sabit olduğunu söyler. Bundan dolayı der ki "Razı olmak, ihsanda bulunmayı istemek anlamındadır."

Musannifin "لا يَرْضَى/**Razı olmaz**" sözünden maksat: Yani Allah Teâlâ şirkten razı olmaz, aksine şirkten nefret eder. Teşrî'i irade bakımından şirk amelinin gerçekleşmesinden hoşlanmaz. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

"Fakat Allah, kullarının küfre sapmalarına razı olmaz." *(Zumer, 7)*

Tekvînî irade (yaratma) açısından ise Allah Teâlâ şirki/küfrü yaratmıştır. Arzuladığı bir hikmet sebebiyle bunu yapmıştır fakat Allah'ın şirki yaratması ondan razı olduğu anlamına gelmez.[42]

"أَنْ يُشْرَكَ/**Şirk koşulması(ndan razı olmaz)**". En genel tanımıyla şirk: İsim-sıfat tevhidinde, rubûbiyet ve ulûhiyet tevhidinde Allah'a ortak koşmaktır. Öyleyse bu tanıma göre şirk birkaç kısma ayrılır:

---

42. Allah Teâlâ'nın *irade* sıfatı iki açıdan incelenir. Birincisi, teşrî'i irade; ikincisi, tekvini iradedir. Teşrî'i irade, Allah'ın bir işten razı olması, memnun kalması anlamındadır. Tekvini irade ise Allah Teâlâ'nın bir şeyi yaratmayı istemesi ve onun hemen gerçekleşmesidir. **(Mütercim)**

İsim-sıfat tevhidinde şirk: Sadece yüce Allah'a ait olan isimlerde ve sıfatlarda Allah'a denk tutmaktır.

Rubûbiyet şirki: Yaratma, hâkimiyet ve yönetmede Allah'a ortak koşma anlamındadır.

Uluhiyet şirki: Dua ve ibadet gibi şeylerde Allah'a ortak koşmaktır. Bir diğer anlamıyla; Allah ile birlikte başkasına dua etme, yardım isteme anlamındadır.

Musannif dedi ki: "إِنَّ اللهَ لا يَرْضَى أَنْ يُشْرَكَ مَعَهُ أَحَدٌ/**Muhakkak ki Allah Teâlâ, (*ibadet* hususunda) hiçbir varlığın kendisine ortak koşulmasından razı olmaz."**

"فِي عِبَادَتِهِ/**İbadetinde (O'na kulluk hususunda)"** Sözlük anlamı açısından ibadet: *Teslim olmak, ezilmek* ve *boyun eğmek* anlamlarına gelir. Bu sebeple ayaklarla çiğnenerek üzerindeki çıkıntıların düzleştirildiği yola "طَرِيقٌ مُعَبَّدٌ (şose/asfalt yol)" adı verilir.

Istılah açısından ibadet: Allah'a itaat ederek O'na boyun eğmek anlamına gelir. İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* ibadeti şu şekilde tarif etmiştir: "İbadet, Allah'ın sevdiği ve razı olduğu, açıktan ve gizliden yapılan her türlü sözü ve ameli kapsayan genel bir isimdir." Doğrusu her iki tanım da sahihtir.

Musannif dedi ki: "لا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَلا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ/**Ne kendisine yakın olan bir melek ne elçi olarak gönderdiği bir peygamber(in kendisine ortak koşulmasını hoş görmez)."**

Musannif, bu verdiği örnekle hiçbir meleğin yahut peygamberin Allah'a denk görülmesinden Allah Teâlâ'nın hoşnut olmayacağını vurguladı. O hâlde Allah *(azze ve celle)* bu ikisinin bile kendisine denk tutulmasından razı değilse ister sâlih olsun ister fasık olsun ister cin türünden olsun isterse de başka herhangi bir varlık olsun evleviyet bâbından bunların kendisine denk görülmesini istemez.

"مَلَكٌ/**Melek**" kelimesi "الأُلُوكَة" kelimesinden türetilmiştir. الأُلُوكَة kelimesi de *risâlet* anlamına gelir. Öyleyse *melek* kelimesi *elçi* anlamındadır.

Genel itibariyle melekler şu şekilde tarif edilir: "Onlar, Allah'ın kendilerini nurdan yarattığı ve özel görevler tahsis ettiği varlıklardır."

"مُقَرَّبٌ/**Mukarreb (yakınlaştırılan)**" Bu kelime meleğin sıfatıdır. Zira meleklerden bazıları bulundukları mekân itibariyle Allah'a yakınlardır. Allah'a yakın olan bir melek bile Allah'a eş koşulamıyorsa Allah Teâlâ evleviyet bâbından diğer varlıklarda da (şirk koşulması hususunda) razı olmaz.

Musannif, "وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ/**Ne de elçi olarak gönderdiği bir peygamber**" dedi. Bu sözüyle nebînin de tebliğ ile görevlendirildiğini beyan etti. *Nebî* kelimesinin tanımı hakkında ilim ehli arasındaki en sahih görüş budur, nebîler de tebliğden sorumludur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

"Allah, müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdi." *(Bakara, 213)*

İlim ehlinden bazısı nebîyi şöyle tarif eder: "Nebî: Kendisine vahiy indirilen ve tebliğ ile sorumlu tutulmayan kişidir." Bu tanım, Kur'an ve Sünnet'in asıllarına muhalif olan bir tanımdır. Biz bu meseleyi başka bir bölümde inceledik.

Musannifin "مُرْسَلٌ/**Gönderilen bir peygamber**" sözünden maksat: Allah'ın, mümin bir kavme gönderdiği elçi, kastedilmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ

"Biz, senden önce hiçbir nebî hiçbir Rasûl göndermedik ki..." *(Hac, 52)*. Âyetten çıkarımımız, nebinin de vazifelendirilmiş elçi olmasıdır. Başka âyette de şöyle buyurulmuştu:

فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

"Allah, müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdi." *(Bakara, 213)* O hâlde nebî de tebliğden sorumludur.

Câbir bin Abdullah'tan *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen muttefekun aleyh[43] bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي... وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi... Her nebî sadece kendi kavmine gönderilirdi, ben ise tüm âlemlere gönderildim."[44]

Nebî ve Rasûl arasındaki fark sadece şudur: Nebî, mümin olan bir topluluğa gönderilir ve kendisinden önceki Rasûlün şeriatını yeniden ihya eder. Rasûl ise yeni bir şeriat ile kâfir olan bir topluluğa gönderilir.

Allah Teâlâ'nın şirkten razı olmadığına işaret eden âyet şudur:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz mescidler Allah'a aittir. O halde Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk (dua) etmeyin." *(Cin, 18)*

---

43. Muttefekun aleyh: Kelime anlamı olarak "üzerinde ittifak edilen" demektir; Hadis ıstılahı olarak: Hem Buhârî'de hem de Müslim'de bulunan hadisler için kullanılan bir kavramdır. Eğer bir hadis *Sahîhayn*'da (Buhârî ve Müslim'de) bulunuyorsa ona "muttefekun aleyh hadis" denir. **(Editör)**

44. Buhârî, 335; Müslim, 3, (521).

Ayette zikredilen "الْمَسَاجِدَ/**mescidler**" kelimesiyle asıl kastedilen anlam secdelerdir. Yani âyetten kastedilen mâna şöyledir: Secdeler Allah'a aittir, Allah için yapılır. Âyette **"Allah"** lafzının başında yer alan "لِ" harf-i cerri, aitlik/sahiplik anlamı katmaktadır.

İkinci cümledeki "فَلَا تَدْعُوا/**kulluk etmeyin**" ifadesi, Allah'ın şirki yasakladığına işaret eder. Şüphe yok ki Allah *(azze ve celle)* haram kıldığı bir işin yapılmasından hoşlanmaz, razı olmaz.

Âyette yer alan "فَلَا تَدْعُوا/**kulluk etmeyin**" cümlesi, bizim "taabbüd(kulluk/ibadet)" şeklinde yaptığımız tefsirden daha genel bir anlam taşımaktadır. Allah Teâlâ burada, kendisiyle birlikte başkalarına dua edilmesini de yasaklamıştır. Çünkü dua iki kısma ayrılır:

1- İbadet mahiyetindeki dua.

2- Bir şeyler isteme anlamı taşıyan dua.

İbadet mahiyetindeki dua: Misal senin namaz kılman ve oruç tutman buna bir örnektir. Birisi sana "Neden namaz kılıyorsun?" diye sorsa ne dersin? "Allah'ın beni bağışlaması için" cevabını verirsin. Öyleyse namaz kılmak bağışlanmak için Allah'a dua etmek gibidir. Sen, namaz kılarak sanki diyorsun ki "Allah'ım, beni bağışla." İşte bu, amelî bir dua oluyor.

İsteme mahiyetindeki dua: "Ey Allah'ım!", "Yâ Rab!" şeklinde başlayan ve asıl amacının Allah'tan bir şeyler istemek olduğu dua buna örnektir. Misal "Ya Rab! Beni şu işte başarıya ulaştır" demek gibi.

Duanın, her iki çeşidiyle de Allah'tan başka bir varlığa yapılması haramdır. Hatta büyük şirktir. Demek istiyorum ki bir kimsenin Allah'tan başkasından şefaat istemesi yasaklanmıştır; böyle bir işi yapan kişi mürted olur.

III. Üçüncü Mesele:

'Allah'a itaat eden ve O'nu birleyen bir müslümanın, Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açanlarla dostluk yapması câiz olmaz.' Bu meselenin başlığı aslında şudur "Muvahhid, Allah düşmanlarıyla dost olmaz."

Musannifin, "أَنَّ مَنْ أَطَاعَ الرَّسُولَ. وَوَحَّدَ اللهَ/**Muhakkak ki, Rasûl'e itaat edip Allah'ı birleyen kişilerin ...**" cümlesindeki "إِنَّ" edatı mânayı tekit eden bir harftir ve ismini nasb yapar. مَنْ (kişi-ler) harfinin anlamı dikkate alındığında umumiyet (kuşatıcı mâna/çoğulluk) ifade eder. "أَطَاعَ" fiilinin anlamı olan *itaat*, bir emri gönülden isteyerek yerine getirmeyi ifade eder. Bunun tam tersi de mâsiyettir ki bu da kasıtlı bir şekilde emirlere karşı gelmek anlamındadır. "وَوَحَّدَ اللهَ/**Ve Allah'ı birler**" cümlesinden maksat, kulluğu yalnızca Allah'a yapmaktır. Musannif son cümlesinde de bunları gerçekleştiren, Allah'ı birleyip Rasûl'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* itaat eden bir muvahhidin Allah düşmanlarıyla dost olmasının câiz olmadığını vurgulamıştır.

"مُوَالَاةٌ **Muvâlât (dostluk)**". İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs* kitabının beşinci cildinde "velî" kelimesini açıklarken, *muvâlât* (dostluk) kelimesinin; sevgi beslemek, yardım etmek, peşinden gitmek ve bir şahsın yaptıklarından razı olmak gibi anlamları kapsadığını söyler. İbn Manzûr da *Lisânu'l-Arab* kitabında buna benzer şeyler söylemiştir.

IV. Allah'a ve Rasûlü'ne Karşı Gelenlerle Dostluk Kurmanın Hükmü

Öncelikle Allah ve Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* düşmanlık edenleri birkaç kısma ayırırız;

1- Kâfirler.

2- İnanç bakımından münafıklık edenler.

3- Mürtedler.

Günahkâr olan Müslüman, Allah'a ve Rasûlü'ne düşmanlık edenlerden değildir. Zira onun gönlünde Allah sevgisi yatmaktadır. O, asıl itibarıyle Allah ve Rasûlü'nün safındadır. Tümden Allah ve Rasûlü'ne muhalefet etmiş değildir; fakat birkaç hususta emirlere karşı gelmiştir.

Allah'a ve Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* düşmanlık edenlerle dostluk kurmanın hükmünde, dostluğun ölçüsüne göre tafsilat bulunmaktadır. Bu dostluk, bazen kişiyi dinden çıkartıcı bir küfür ameli olurken bazen de büyük günah olarak kabul edilir.

Abdulaziz bin Bâz, bu konuda bir icmâ nakleder ve der ki: "Âlimlerin icmâ'ıyla, her kim herhangi bir sûrette kâfirleri destekleyecek olursa kâfir olur." Örneğin bir kimse, Müslümanları vurmaları için arazisini kâfirlere hizmete açarsa o kişi kâfir olur.

Kâfirlerle dostluk iki başlık altında incelenir:

IV.I. Muvâlât-u Kubrâ:

(Büyük Ölçekli Dostluk): *Mutlak dostluk* olarak da isimlendirilir. Bir mümin -Allah muhafaza- bu davranışa sahip olursa dinden çıkar. Muvâlât-u Kubrâ dörde ayrılır:

1. Dinlerinden dolayı kâfirleri sevmek. Örneğin Hinduları, Râfiziler'i veya benzerlerini sevmek. Kişi, bunları sevdiği zaman dinlerini de sevmiş olur. İmam Müslim'in rivayet ettiği, Ebû Mâlik el-Eşca'î'den *(radıyallâhu anhu)* nakledilen bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ حَرُمَ مَالُهُ وَدَمُهُ وحِسَابُهُ عَلَى اللهِ تَعَالَى

"Kim, Lâilâheillallâh sözünü söyler ve Allah dışında tapınılan şeyleri reddederse onun malı ve canı korunur -müslümandır-, hesabı Allah'a

kalmıştır."[45] Hadisin konumuzla alakalı olan kısmı *"Allah dışında tapınılan şeyleri reddederse"* sözüdür. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, kişinin malının ve canının korunması için Allah dışında tapınılan şeyleri inkâr etmeyi şart koşmuştur. Bu konu, küfür meseleleri konusunda ilk gelen meseledir; dinlerinden dolayı kâfirlere muhabbet beslemek. Böyle yapan bir kişi netice itibariyle onların dinini sevmiş olur. Her kim de küfür dinini severse kâfir olur. Laikliği hoş görerek laikleri sevmek, demokrasiyi hoş görerek demokratları sevmek, parlamentoları hoş görerek parlamenterleri sevmek, milliyetçiliği hoş görerek milliyetçileri sevmek de aynıdır. Bunları sevene onlar gibi kâfir muamelesi yapılır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ

"Ey iman edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin."

(Mâide, 51)

2. Müslümanların aleyhinde kâfirlere yardım etmek. Filistin'de Müslümanların aleyhinde Yahudileri destekleyenleri, Afganistan'da Müslümanların aleyhinde Amerikalılar'ı destekleyenleri buna örnek verebiliriz. Az önce zikrettiğimiz âyet bu hususta da örnek teşkil eder. Filistin'de ve Afganistan'daki (Müslüman görünümlü) bu kâfirler; paralarıyla ve silahlarıyla dostlarını desteklediler. *Desteklemek* kelimesi, ister şan–şöhret için ister mal için ister kâfirlerin safında asker olarak isterse de bunlardan başka herhangi bir şekildeki her türlü destekleme faaliyetini kapsayan genel bir isimdir.

3-4. Muvafakat etme ve tâbi olma şeklindeki dostluk. Bunun mânası, küfürleri hususunda kâfirlerin yolunu izlemek ve onlara muvafakat etmektir. Aynı şekilde kâfirlerin ideolojilerini övmek ve bu ideolojileri doğru kabul etmek de bu çeşit dostluğun altına girer. Örneğin bir kimse komünist kâfirlerden yardım istemek için onlara övgüde bulunsa veya Batı'ya şirin görünmek için demokratları

45. Müslim, 23.

övse; işte bu, kişiyi dinden çıkarıcı dostluk olur. Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb, Sermedâ[46] şehrinde bulunan bir âlime gönderdiği risâlesinde şunları söyler: "Mağrib'de (Kuzey Afrika'da) yaşayan Müslümanlardan birisi sultan tarafından (bu sözüyle Osmanlı sultanını kastediyor) zulme uğrasa, bunun üzerine Mağrib ahalisi ayaklanıp Avrupalılar'dan yardım istese, Avrupalılar da 'Dinimizi övmedikçe size yardım etmeyiz' deseler ve Müslümanlardan birisi de kalkıp onların dinine övgüde bulunsa kâfir olur." Mağribliler zulme uğramış, Avrupalılar'ın dinini reddediyorlar olsa bile ve dahi Avrupalılar onlardan dinlerini terk etmelerini istememelerine rağmen -sadece övmelerini istediler- kâfir olurlar.

Son anlatılan meseledeki küfür çeşidi, *"Kâfiri dost edinme"* küfrüdür. Muhammed bin Abdulvehhâb'ın torunu Şeyh Süleyman bin Abdullah, bu meseleyle alakalı olarak *ed-Delâil* adında bir kitap kaleme almıştır. Bu kitap, *Tevhîd Mecmuaları (Mecmûatu't-Tevhîd)* arasında da yer almaktadır.

Ne zaman ki Mısır devleti, Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ın davetini bastırmak için saldırıya geçince Necid ahalisinden bazı Araplar onları destekledilerr. Bazı köyler de onları destekleyenler arasındaydı. Şeyh Süleyman, Mısır devletini destekleyenleri ve beraberindekileri tekfir etti. Onların küfrü; kâfirleri dost edinme, onları destekleme, onlara muvafakat etme küfrü idi.

Kâfirleri dost edinme konusunda Şeyh Hamd bin Atîk'in kaleme aldığı *el-Fekâk* adlı risâle de *Tevhîd Mecmuaları* arasında bulunmaktadır. Şeyh Hamd bin Atîk bu risâlesini, Türkler el-Ahsâ şehrini işgal etmek istedikleri sırada yazmıştır. O vakit bazı insanlar Türkler'e yardım ettiler. Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ın öğrencilerinin yaşadığı asırda Osmanlı Devleti kabirlere tapınmayı yaygınlaştırdığı, kabirlere tapınmayı benimsediği, kabirlerde tapınılabileceği ile alakalı kanun maddeleri çıkardığı için küfür devleti

46. Sermedâ: Riyad'ın yaklaşık olarak 170 km kuzeyinde bulunan bir Suudi Arabistan şehridir. **(Editör)**

olarak görülüyordu. Bu sebeple Şeyh Hamd bin Atîk onları ve onları destekleyenleri ve onlara muvafakat edenleri tekfir etmiştir.[47]

IV.II. Muvâlât-u Suğrâ:

(Küçük Ölçekli Dostluk): Kâfirlerle kurulan bu dostluk türü küçük günahlardan sayıldığı için bu adı vermedik. Aksine muvâlât-u kubrâ ile suğrâ arasını ayırmak adına bu şekilde isimlendirdik. Çünkü her bir meselenin büyüğü ve küçüğü vardır. Bu şekilde yaptığımız isimlendirmeden dolayı bunun günah olmadığı anlaşılmasın.

Kâfirlerle kurulan küçük ölçekli dostluk; onlara buğuz edilmesine, düşman olunmasına, onları tekfir etmeye ve tam anlamıyla dost edinmemeye rağmen onlara hürmet gösterme, tâzim etme şeklinde yapılan dostluktur.

Muvâlât-u suğrâya şunları örnek verebiliriz: Kâfirlerin ortamlarında bulunmak, onlara ikramda bulunmak, Müslümanların başına kâfirleri emir tayin etmek, samimiyet göstergesi olarak onları ziyaret etmek, özellikle de Arap Yarımadası'nda kâfirleri evlerde işçi-hizmetçi olarak çalıştırmak, yolda yürürken onlara rahat yürümeleri için alan açmak, kâfirler ilk selamı veren olmadıkça kâfirlerle selamlaşmak[48], dünyevi törenleri (evlilik töreni gibi) sebebiyle kâfirleri tebrik etmek. Şayet bu tebrik dini bir sebepten ötürü olursa (kâfirlerin dini bir bayramını kutlamak gibi) bu küfür olur. Çünkü böyle bir amel onların dininden razı olunduğuna işaret eder.

---

47. Hamd bin Atik'in yaşadığı dönem milâdî olarak 1812-1884 yılları arasıdır. Bu yıllar arasında Osmanlı Devleti'nin başında 2. Mahmut, Abdulaziz, Abdulmecid ve 2. Abdulhamid gibi padişahlar yönetimde olmuştur. Her ne kadar geçen süre zarfında Osmanlı Devleti yozlaşmaya yüz tutmuş, yöneticileri arasında Batı'ya ozenen, İslâm'dan uzaklaştığı için gücünü kaybeden, sapık düşüncelerdeki tarikatların devlette söz sahibi olmaya başladığı bir devlet olsa da yine de devletin içinde değerli âlimler ve yöneticiler de bulunmaktadır. Elbette ki kabirlere tapınmak gibi Ehl-i sünnet inancına ters olan bir düşünceyi reddeden insanlar olmuştur. 1812 ile 1884 yılları arası Osmanlı Devleti için çok çalkantılı dönemlerdi. Ezcümle Osmanlı Devleti'nin külliyen tekfiri noktasında durmak gerekir. **(Mütercim)**

48. Bu selamlaşma Müslümanları birbirleri arasındaki selamlaşma gibi değildir. Merhabalaşma anlamındadır. **(Mütercim)**

İşte bu zikredilenler muvâlât-u suğrânın birkaç örneğidir. Şayet bir kimse bu amellerden birisini gerçekleştirecek olursa kebâir (büyük günah) olarak isimlendirilen günahlardan birisini işlemiş olur. Bu meseleye delil olarak şu rivayeti aktarabiliriz: Ebû Mûsâ el-Eş'ari *(radıyallâhu anhu)*, Hristiyan bir kâtibi işe alınca Ömer *(radıyallâhu anhu)* ona karşı çıkmış ve şu âyeti okumuştu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ **"Ey iman edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin."** *(Mâide, 51)*[49]

Birkaç mesele var ki bunlar az önce anlattıklarımızın dışında kalır. Örneğin İslâm'a davet maksadıyla kâfirleri ziyaret etmek, onlara hediye vermek gibi. Saîd bin Müseyyeb'in babasından naklettiği sahih bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tevhide davet etmek amacıyla amcası Ebû Tâlib'i ziyaret ettiği haber verilir.[50] Böyle yapmakta bir sakınca yoktur. Ayrıca Ahmed bin Hanbel'in naklettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Yahudi bir çocuğu ziyaret ettiği ve bu çocuğun Müslüman olduğu haber verilir.

Zaruret hallerinde de bazı şeyler câiz olur. Örneğin, öyle bir iş var ki Müslümanlardan hiç kimse bu işi bilmiyor ve yapamıyorsa o halde kâfirleri işçi olarak tutmak câiz olur.

Kâfirlerle selamlaşma meselesine gelince; davet için bile olsa bir Müslüman bir kâfire ilk selamı veren taraf olamaz. Nitekim Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

لَا تَبْدَؤُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى بِالسَّلَامِ

"Yahudi ve Hristiyanlara ilk selamı veren siz olmayın."[51] Bunun haricinde kâfirlere selamı iade etmek ve tokalaşmak caizdir.

---

49. Bk. İbn Ebi Hâtim, Tefsir, IV, 1156 (No: 6510); Beyhaki, *Kubrâ*, X, 127, 327.
50. Bk. Buhâri, Menâkıbu'l-Ensâr, 40.
51. Muslim, 2167.

Ayrıca "Selam olsun hidayete tâbi olana" demek ve bu sözü söyleyerek bir kâfire ilk selamı veren taraf olmak câizdir. Zira Mûsâ'nın (alayhisselâm) kıssasında haber verildiği üzere Mûsâ (aleyhisselâm), Firavun'a; والسّلام على من اتّبع الهدى **"Selam olsun hidayete tâbi olana"**[52] demişti.

Bir laik veya Hristiyan sana selam verdiği zaman "Ve aleykum (sizin de üzerinize olsun)" diyerek karşılık verebilirsin. Ancak ilk selamı veren taraf sen olamazsın. Tokalaşmak da selam vermek gibidir. Tokalaşmak, fiili bir selamlaşma şeklidir ve yine ilk elini uzatan taraf olman câiz değildir. Fakat kâfir olan birisi tokalaşmak için elini uzattığında sen de uzatabilirsin. Müslüman bir toplumun içinde kâfirlerin de yaşadığı bir yerde -tanımadığın birisine kâfir olsa da- Müslüman olduğuna niyet ederek ilk selamı veren sen olabilirsin.

Musannif (üçüncü meselede) demişti ki: "وَلَوْ كَانَ أَقْرَبَ قَرِيبٍ/**(Allah ve Rasûlü'ne karşı gelenler) En yakın akrabalar bile olsa... (dostluk yapılamaz)**". Buna delil olarak da şu âyeti zikretmişti:

لاَ تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُوْلَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir toplumun, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı çıkanları sevip dost edindiklerini göremezsin; isterse onlar babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları olsun! Allah, o topluluk fertlerinin kalplerine imanı nakşetmiştir ve kendi katından bir ruh ile onları desteklemektedir. Onları altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere yerleştirecektir. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın taraftarlarıdır. İyi

52 Tâhâ, 47.

bilin ki, Allah'ın taraftarları, evet onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir!" *(Mucâdele, 22)*

V. Arap Yarımadası'nda Kâfirlerin İkamet Etmesinin Hükmü:

Kâfirlerin, Arap Yarımadası'nda ikamet etmeleri câiz değildir, haramdır. İmam Mâlik, *Muvatta'* adlı eserinde, "Yahudilerin Medine'den Sürülmesi" başlığı altında Ömer bin Abdulazîz'in *(rahimehullâh)* şöyle söylediğini rivayet eder: Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* söylediği son söz şuydu:

قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ، لا يَبْقَيَنَّ دِينَانِ بِأَرْضِ الْعَرَبِ

"Allah, Yahudileri ve Hristiyanları kahretsin. Onlar, peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescid edindiler. Arap topraklarında iki din bir arada bulunamaz!"[53]

İbn Şihâb, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğunu haber verir:

لا يَجْتَمِعُ دِينَانِ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

"Arap Yarımadası'nda iki din bir arada olamaz."[54]

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'de İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* şöyle söylediği nakledilir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ölüm döşeğinde yatarken 3 şey vasiyet etmişti. Onlardan birisi de şu sözüydü:

أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

53. *Muvatta'*, II, 892, (No: 17).

54. *Muvatta'*, II, 892, (No: 18).

"Arap Yarımadası'ndan müşrikleri çıkartın!"[55]

Ömer bin Hattâb'dan *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

لَأُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ حَتَّى لَا أَدَعَ إِلَّا مُسْلِمًا

"Muhakkak ki Yahudi ve Hristiyanları Arap Yarımadası'ndan çıkartıp sadece Müslümanları burada bırakacağım."[56]

O halde kâfirlerin Arap Yarımadası'ndan çıkartılmaları vâciptir. Hadislerdeki ifade tüm kâfirleri kapsamaktadır.

Arap Yarımadası'nda kâfirlere ev kiralamak câiz değildir. Zira bu, onların bu topraklarda kalmalarını sağlamak için bir yardımdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

"Günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın." *(Mâide, 2)*

Bir de Râfizîler meselesi kaldı. Râfizîler'in durumu da Yahudi ve Hristiyanlardan farksızdır. Zira Râfizîlik başlı başına bir dindir ve İslâm dini dışındaki ayrı bir millettir. Râfizîler de az önce zikredilen hadislerin genel ifadesinin altına girerler. Bizim onlar hakkında "Mürteddirler" dememiz veya "Aslî kâfirlerdir" dememiz arasında bir fark yoktur. Bilakis ya İslâm ya da ölüm vardır. Bundan başka bir şey olamaz.

Arap Yarımadasındaki diğer dinlerin; örneğin laiklerin, modernistlerin, komünistlerin veya milliyetçilerin hükmü de Yahudi ve Hristiyanlar gibidir.

---

55. Buhârî, 3053; Müslim, 20, (1637).

56. Müslim, 1767.

Üçüncü Paragraf

اِعْلَمْ أَرْشَدَكَ اللّٰهُ لِطَاعَتِهِ، أَنَّ الْحَنِيفِيَّةَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ: أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ، مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ. وَبِذَلِكَ أَمَرَ اللّٰهُ جَمِيعَ النَّاسِ، وَخَلَقَهُمْ لَهَا؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ) [الذاريات: ٥٦].
وَمَعْنَى يَعْبُدُونِ : يُوَحِّدُونِ، وَأَعْظَمُ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ التَّوْحِيدُ، وَهُوَ: إِفْرَادُ اللّٰهِ بِالْعِبَادَةِ. وَأَعْظَمُ مَا نَهَى عَنْه الشِّرْكُ، وَهُوَ: دَعْوَةُ غَيْرِهِ مَعَهُ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى (وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا) [النساء: ٣٥].

Musannif der ki: Allah Teâlâ, seni kendisine itaate yönlendirsin. Bilmelisin ki İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* dini olan Hanîflik, dini yalnızca Allah'a hâlis kılarak O'na kul olmandır. Allah *(azze ve celle)* bütün insanlara bunu emretti ve bunun için onları yarattı. Nitekim O, şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*. Âyette geçen ibadetten/kulluktan maksat Allah'ı birlemektir. Allah'ın emirlerinin en büyüğü tevhiddir. Tevhid; kulluk hususunda Allah'ı birlemektir. Allah'ın yasaklarından en büyüğü de şirktir. Şirk, Allah ile beraber başkasına dua etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın." *(Nisâ, 36)*

ŞERH:

Bütün peygamberler tek bir din (İslâm) üzere Allah'a kulluk ediyorlarken musannif niçin özellikle "مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ/**İbrâhim'in milleti (dini)**" ifadesini kullandı? Musannifin özellikle İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* adını kullanmasının sebebi; Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, kendilerini İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın dinine nispet eden topluluklara gönderilmiş olmasıdır.

Evet, onların hepsi İbrâhim *(aleyhisselâm)*'a nispet ediliyordu. Kureyşliler "Biz, İbrâhim'in milleti üzereyiz" diyorlar ve kendilerini ona en layık olanlar olarak görüyorlardı. Yahudi ve Hristiyanlar kendilerini İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın dinine nispet ediyorlar ve onun, kendilerinin babası olduğunu iddia ediyorlardı. İşte böylece, Millet-i İbrâhim'in ne olduğunu tam olarak ifade etmek ve kimin gerçekten İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın milleti üzere olduğunu bildirmek için bir beyan geldi. Bu beyan da şudur: 'Kim tevhid üzere olur; şirkten de beri olursa Millet-i İbrâhim üzeredir.'

Musannif, "اِعْلَمْ أَرْشَدَكَ اللَّهُ لِطَاعَتِهِ/**Allah Teâlâ, seni kendisine itaate yönlendirsin. Bilmelisin ki ...**" cümlesini kullanarak bu cümleden sonra gelecek olan açıklamalara dikkat verilmesini istedi. İlmin tanımı daha önce yapılmıştı. İlmin zıttı cehalettir. Cehalet iki kısma ayrılır; cehl-i basît (basit cehalet) ve cehl-i mürekkeb (katmerli cehalet).

"الطَّاعَة/**İtaat**" kavramının izahı daha önce yapılmıştı. "الْحَنِيفِيَّة/**Hanîflik**"; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye* adlı kitabında *Hanîf* kelimesinin *yönelen* anlamına geldiğini söyler. Buna göre Hanîf kişi demek, tevhide yönelen ve tevhid üzere sebat eden anlamına gelir.

Musannif şöyle dedi: "ملّة إبراهيم/**İbrâhim'in milleti**"; *Millet* (din) kelimesi sözlük anlamı bakımından, bir şeyi tekrar tekrar yapmak anlamına gelen "الملل" kelimesinden türetilmiştir. Bir yol birçok defa kullanıldığına ona "طريقٌ مليلٌ" (sürekli kullanılan yol) denilir.

Millet (din) kelimesi ıstılâhî olarak da şu anlama gelir: Allah Teâlâ'nın, Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* diliyle şeriat olarak belirlediği, itikatla ve şer'i ahkâmla alakalı olan, tekrar tekrar yapılan fiiller bütünü. Burada "Millet-i İbrahim" denilince de İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* tekrar tekrar yaptığı tevhidi ilan etme, tâğûtları ve tâğût ehlini reddetme gibi fiiller anlaşılır.

Musannifin, "ملّة إبراهيم/**İbrâhim'in milleti**" sözü, bir isim tamlamasıdır. Burada *İbrâhim* kelimesinin başında taktiri (gizli) olarak "ل" harf-i cerri bulunur. Bu harf-i cer, milleti, (dini) İbrâhim'e *(aleyhisselâm)* özel kılar. Yani anlam aslında şöyle olur: İbrâhim'e has olan din.

"إبراهيم/**İbrâhim** *(aleyhisselâm)*", ulu'l-azm peygamberlerdendir.[57] O, Allah Teâlâ'nın halilidir (dostudur). Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb, İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* adını andıktan sonra "Ona salât-u selam olsun" demedi. Zira bunu söylemek müstehaptır; vâcip değildir.

Daha sonra musannif, Millet-i İbrâhim'in tanımını yaptı ve şöyle söyledi: "أنْ تَعْبُدَ اللهَ وَحْدَهُ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ/**Hanîflik, dini yalnızca Allah'a hâlis kılarak O'na kul olmandır.**" O halde Millet-i İbrâhim, ihlaslı bir şekilde Allah'a kulluk etmektir. Allah'a kul olmaktan maksat, O'na karşı zelil hissetmek ve itaat ile O'na boyun eğmektir.

---

57. Ulu'l-azm: Sözlükte, "sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler" anlamına gelir. Bu tabir Kur'an'da, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e, peygamberlerden azimli ve kararlı olanların sabrettiği gibi sabretmesini emredildiği âyette geçmektedir (*el-Ahkâf*, 35). Ahzâb sûresinde (33/7) peygamberlerden ağır misâk alındığı belirtildikten sonra onlardan özellikle Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ'nın *(aleyhimüsselâm)* zikredilmesine dayanan âlimler, ulu'l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemiştir. Detay için bk. Muhammed Aruçi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Ulu'l-Azm" maddesi. (**Editör**)

"أَنْ تَعْبُدَ اللهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ"/**Dini Allah'a has kılarak O'na kulluk etmendir...**" Bu, şirk koşmaksızın yapılacaktır . Kim Allah'a kul olmazsa Millet-i İbrâhim üzere değildir. Kim de Allah'a kul olur ama bununla beraber şirk koşarsa yine Millet-i İbrâhim üzere değildir.

"مُخْلِصًا/**Has kılarak (muhlis olarak).**" Bu, ibadet ettiğin zamanki durumunu ifade eder. Dini Allah'a hâlis kılman, ibadet ederken ihlaslı olmandır. *Ğarîbu'l-Kur'ân*'da[58] ifade edildiği üzere *ihlâs* kelimesi: Dürüst olmak ve şaibelerden (lekelerden) uzak olmak anlamlarına gelir.

"لَهُ/**O'na...**" Buradaki "lâm" harfi istihkâk (hak sahibi olma) anlamındadır; "hû" zamiri de Allah'a döner. "الدِّينَ/**Din**" kelimesi; itikat (inanç), amel ve sözü kapsayan kuşatıcı bir kelimedir. Millet-i İbrâhim'in zıttı millet-i şeytandır. Millet-i şeytan iki temel üzere kuruludur:

1- Birincisi, Allah'a kul olmamaktır ki bu, küfür ve şirk olarak isimlendirilir.

2- İkincisi, Allah ile beraber başkasına kul olmak, ibadet etmektir. Bu da dini Allah'a hâlis kılmamak anlamına gelir.

Allah ile beraber başkasına ibadet etmeye örnek verecek olursak; Allah'tan başkası adına kurban kesmeyi buna örnek verebiliriz. Aynı şekilde sadece Allah'ın güç yetirebileceği işlerde mahlukattan yardım dilemek, mahlukata sığınmak da Allah ile beraber başkasına kul olmaktır.

Bir mesele: İbadet ederken riya (gösteriş) yapmak ve dünyalık bir menfaat için amel etmek ihlası ortadan kaldırır.

Bir mesele: Riya, insanlar övsün diye sâlih amel işlemektir.

---

58. Kur'an-ı Kerim'deki garip lafızların tefsirini konu alan ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı. **(Mütercim)**

1. Riyanın Hükmü

Riya birkaç kısma ayrılır, buna bağlı olarak hükmü de farklılık gösterir.

1.) Birincisi: Büyük şirk olan riyadır. Bunun da kısımları vardır:

a.) Riya olsun diye dine girmek. Bu kişinin dine girmesindeki asıl amaç riyadır. Bu, *riyâ-u ekberdir* (büyük riya) ve kişiyi dinden çıkartır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"Ehl-i kitaptan bir grup dedi ki: Gün başlarken müminlere indirilmiş olana iman edip günün sonunda inkâr edin. Belki onlar da dinlerinden dönerler." *(Âl-i İmrân, 72)*

b.) Terk edilmesi küfür olan amellerde riya yapmak. Farz olan namazlarda riya yapan, misal öğle namazını gösteriş olsun diye kılan kişi buna örnektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ٤ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ٥ ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ٦

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar, namazlarını ciddiye almazlar ve gösteriş (riya) yaparlar." *(Mâûn, 4-6)*. Bu âyet-i kerîme bağlamında İbn Receb el-Hanbelî *(rahimehullâh)* *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem* kitabındaki ilk hadiste der ki: "İşte bu salt (katışıksız) riyadır. Bir müminin, farz olan namazda veya oruçta böyle yapması düşünülemez." Biz bu meseleyi *el-Vasît* adlı kitapta *Mecmûatu'l-Tevhîd*'in ilk risâlesinin şerhinde detaylıca ele aldık.

c.) Kişinin yaptığı amellerin genelinin riya olması. Bu da kişiyi dinden çıkartan büyük şirktir. Bunu genelde münafıklar ve laikler yaparlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

"Münafıklar, kendilerince güya Allah'ı aldatmaya çalışıyorlar. Oysa Allah, onların hilelerini sürekli kendi başlarına çeviriyor. Onlar namaza kalktıklarında tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar." *(Nisâ, 142)*. Bir başka âyette de şöyle buyurulmaktadır:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ

"Savaş için caka satarak ve halka gösteriş yaparak yurtlarından çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın." *(Enfâl, 47)*

Güncel bir mesele: Günümüzde, siyasî çıkarlardan dolayı dini şiarlara değer veriyormuş gibi görünen yöneticilerin yaptığı veya seçim çalışmaları için bir taktik olarak, insanları aldatarak mütedeyyinmiş (dindar) gibi görünen laiklerin yaptığı da yukarıda anlatılanlara dahildir. Aynı şekilde sahte İslâm'a, Amerika'nın istediği sunî İslâm'a bürünenler de küfre giren riyakârlardır.

2.) İkincisi: Riyanın ikinci kısmı, küçük şirk olan riyadır. Bu da birkaç başlık altında ele alınır:

a.) Terkedilmesi küfür olmayan amellerde, örneğin nâfile olan ibadetlerde riya yapmak.

b.) Aniden riyaya kapılmak. Misal, bir kimse bir ameli işlemeye başlarken ilk niyeti sadece Allah rızasıdır, fakat daha sonra riyaya kapılır. Bunu da şu iki durumda inceleyebiliriz:

Kişi, tam anlamıyla riyaya kapılmaz, riya duygusunu yenmek için mücadele ederse bu durum ona zarar vermez. Nitekim Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır: إِنَّ اللهَ عَفَى لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ

أنفسها ما لم تعمل أو تتكلم *"Allah Teâlâ ümmetimden, nefislerinde yapmayı arzuladıkları şeyleri fiiliyata dökmedikleri ve dile getirmedikleri sürece affetmiştir."*[59] Riyanın bu çeşidi hakkında İbn Receb el-Hanbeli, *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem* kitabında birinci hadisi şerh ederken der ki: "Kişi, sonradan gelen riyayı devam ettirmezse ona bir günah olmayacağı hususunda alimler icmâ etmiştir."

Ansızın ortaya çıkan riyayı sürdürmek, riyaya kapılmak. İbn Receb, bu hususta ihtilâf bulunduğunu söyler ve der ki: "Yapılan amelin aslı sadece Allah rızasına dayanıyor iken birdenbire kişi riya hissiyatına kapılırsa ve zihnindeki bu düşünceyi def ederse bundan dolayı bir günah yazılmayacağı ve amelinin bozulmayacağı hususunda ihtilâf yoktur. Ancak riyayı devam ettirirse ameli zâyi olur mu? Yoksa niyetinin aslına bakılarak yaptığı amelden dolayı mükâfatlandırılır ve ameli zarar görmez mi? Bu konuda Selef ulemâsı ihtilâfa düşmüştür. İmam Ahmed bin Hanbel ve İbn Cerîr et-Taberî'ye göre kişinin ameli heba olmaz; başlangıçtaki niyeti halis olduğu için amelinden sevap alır. Benim kanaatimce de bu böyledir. Ayrıca Hasan Basrî ve diğer birkaç kişinin de bu görüşte olduğu nakledilmiştir. Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl*'inde, Atâ el-Horasânî'den rivayet ettiği şu hadis bu görüşü destekleyen bir delildir: Adamın birisi Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! Seleme Oğullarının tamamı savaşıyor ama onlardan kimisi dünya için, kimisi cesaretini kanıtlamak için, kimisi de sırf Allah rızası için savaşıyor. Bunlardan hangisi şehiddir?" diye sordu. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: كُلُّهُمْ إِذَا كَانَ أَصْلُ أَمْرِهِ أَنْ تَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا *"Baştaki niyetleri Allah'ın kelimesinin yücelmesiyse onların tamamı şehiddir."*[60]

İbni Cerîr et-Taberî, bu ihtilâfın namaz, oruç, hac gibi başı ve sonu birbirine bağlı olan amellerde geçerli olduğunu ifade etmiştir. Kur'an okumak, zikir yapmak, infakta bulunmak ve ilmi yaymak gibi başı ve sonu arasında ilişki bulunmayan ameller ise riyanın ortaya

59. Buhârî, 2528; Müslim, 127.

60. Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*, 321.

çıkmasıyla kesintiye uğrar. Kişinin, niyetini tazelemesi gerekir. Süleyman bin Dâvûd el-Hâşimî de bu görüştedir ve der ki: "Ben bazen hadis anlatırken halis bir niyete sahip oluyorum. Fakat birkaç hadis anlattıktan sonra niyetim değişiyor. O halde hadis anlatırken her bir hadis için tek tek niyeti tazelemek gerekir. (Az önce zikredilen) Atâ el-Horasânî'nin mürsel hadisine[61] bakarak 'Cihâdın da başıyla sonu arasında ilişki yok, hadiste görüldüğü üzere cihâdda niyet tazelemeye gerek duyulmuyor' denilemez. Çünkü cihâd meydanına inildiği zaman artık geri dönmek, cihâddan kaçmak câiz olmaz. Cihâd etmek zorunlu olur. Bu yönüyle de cihâd hacca benzer."

En doğrusu, eğer ibadet esnasında birden riya duygusu oluşur ve kişi bunu devam ettirirse ameli boşa gider. Zira Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* nakledilen bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي، تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ

"Kim bir amel işlerken benimle birlikte başkasını da ona ortak ederse, onu ve ortak koştuğunu baş başa bırakırım."[62]

Amel bittikten sonra riya duygusu ortaya çıkarsa bir sorun olmaz. Çünkü riya, amele başlamadan önce veya amel işlenirken olur. Ayrıca Ebû Hureyre'nin *(radıyallâhu anhu)* naklettiği *"Kim bir amel **'işlerken'** benimle birlikte başkasını da..."* hadisinin mefhûm-u muhâlifinden[63] anlaşılıyor ki amel bittikten sonra riyanın bir zararı olmaz. Fakat kişi, amel bittikten sonra şöhret için insanlara yaptığı ameli anlatırsa günaha girer.

İnsanların bir kimseyi övmeleri, methetmeleri o kişi için riya değildir. Sahîh bir hadiste ifade edildiği üzere adamın birisi sâlih amel

---

61. Tâbiînden bir râvinin kendisiyle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* arasındaki sahâbinin ismini atlayarak doğrudan Rasûlullah'tan naklettiği hadise mürsel hadis denir. **(Editör)**

62. Müslim, 2985.

63. Bir sözün karşıt anlamı. **(Editör)**

işliyor, insanlar da onu methediyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ

"Bu, müminin peşin müjdesidir."[64]

İbn Receb el-Hanbelî, *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem*'de şunları söyler: "Bir kimse, ihlaslı bir şekilde Allah için amel işler sonra Allah Teâlâ fazlından ve rahmetinden dolayı müminlerin kalplerinde o kişiye karşı bir hoşnutluk var eder ve o kişiyi överlerse, o da bundan dolayı sevinirse kötü bir iş yapmış olmaz. Bu mânada Ebû Zer'den *(radıyallâhu anhu)* bir hadis nakledilmektedir. Allah için hayırlı bir amel işleyip insanlar tarafından övülen kişinin durumu Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sorulduğunda şöyle cevap verdi: *'Bu, mümin için peşin bir müjdedir.'* Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu sözü söylerken insanların övdüğü adam da oradaydı.

Ahmed bin Hanbel, İshak bin Râheveyh, İbn Cerîr et-Taberî ve diğer âlimler hadisi bu şekilde yorumlamışlardır. İbn Mâce ve İmam Tirmizî, Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* şöyle rivayet ederler: Adamın birisi 'Ya Rasûlellah! Bir adam var ki amel işlediği zaman amelini gizliden yapıyor ama daha sonra ameli ortaya çıkınca, insanlar tarafından öğrenilince bu onun hoşuna gidiyor' dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

لَهُ أَجْرَانِ، أَجْرُ السِّرِّ وَأَجْرُ الْعَلَانِيَةِ

'Onun için iki ecir vardır. Amelini gizlediğinden ötürü ve ameli açığa çıktığından dolayı ecir alır."[65]

---

64. Müslim, 2642

65. Tirmizi, 2384. Tirmizi bu hadisi nakletmiş ardından "hasen-garib" demiştir; Elbânî'ye göre de zayıftır. Ancak konusu itibariyle terğib ve terhib (teşvik etme ve sakındırma) sınıfına girdiği için bu tür hadislerle amel etmekte bir beis görülmemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum vardır ki o da şudur: Kişinin sâlih amellerde bulunması ve bu amelleri sebebiyle övüldüğü için mutlu olmasında ilk esnada bir sorun yoktur

Bir kimse, başkalarına örnek olmak için hiç âdeti olmadığı bir amel işlese; örneğin bir âlim, insanları teşvik etmek için bazı sünnetlere ihtimam gösterse bu riya olmaz. Sıhhatinde ittifak edilen bir hadiste ifade edildiği üzere Resulullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* minberdeyken şöyle söylerdi:

إِنَّمَا فَعَلْتُ هَذِهِ لِتَأْتَمُّوا بِي

"Bana uymanız için bu ameli yaptım."[66]

İbni Recep el-Hanbelî der ki: "Bir kimse, abdest alma niyetiyle serinleme niyetini birleştirse veya abdest alma niyetiyle kirden arınma niyetini birleştirse, İmam Şâfiî'den nakledilen görüşe göre abdesti geçerli olur. Hanbelîler'in geneli de bu görüştedir. Çünkü bu şekilde niyet etmek haram olmadığı gibi mekruh da değildir. Bu sebeple birisi, abdestsizliğini giderme niyetiyle beraber abdesti öğretmek için abdest alsa bir problem olmaz. Zira Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bazı zamanlar insanlara öğretmek için namaz kılıyor ve hac yapıyordu. Nitekim o *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, şöyle buyurmaktadır:

خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ

"Haccı benden gördüğünüz gibi yapın."[67]

---

ve bu -şârihin de dediği gibi- riya değildir; ancak bu fıtrî mutluluk zamanla kişiyi kibre, ucba (kendini beğenme), riyaya ve amelleriyle övünüp o amelleri kendisinden/kendi kabiliyetinden bilmesine sebep olmamalıdır. Böylesi bir durumda ona yapılan övgüler de o övgüler karşısında sevinmek de kişinin aleyhine bir delil olur ki buna çok dikkat etmek gerekir. Nitekim bu sebep ve tehlikeden dolayı İslâm dini kişilerin yüzüne karşı övülmesini genel anlamda yasaklamış ve kerih kabul etmiştir. Amellerinden ötürü insanların kendilerini beğenmelerini de ucb olarak addetmiştir. Zira insanların yaptıkları sâlih ameller kendi marifetlerinden değil; Allah'ın onlara yardımı ve ikramıyla meydana gelmektedir. Bu bilinç insana, sürekli Allah'a muhtaç olduğu ve hem hidayet verdiği hem de sâlih amel yapabilme imkanını bahşettiği için her daim Allaha hamd etme şuurunu vermekte ve insanların övgüsüyle avunma yerine insanların Hâlık'ı olan Allah'ın övgüsünü dikkate almayı sağlamaktadır. **(Editörün Notu)**

66. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 5881.

67. Muslim, 1297.

II. İnsanlar Sebebiyle Ameli Terk Etmek Riyaya Dahil Midir?

Bir mesele: İnsanlar sebebiyle bir ameli terk etmek riya mıdır? Örneğin, bir kimsenin âdet hâline getirdiği pazartesi-perşembe orucunu terk etmesi veya normal şartlarda namazda güzel kıraat yaparken insanlardan dolayı kıraatini güzel yapmaması riya olur mu? İlim ehli bu konuda iki görüşe gitmiştir:

Birinci görüş: Eğer terk edilen amel, vâcip olan bir amel ise böyle yapmak riya olur. Çünkü vacipleri terk etmek mâsiyettir/günahtır. Şayet terk edilen amel sünnet veya tatavvu' (nâfile) bir amel ise böyle yapmak riya olmaz. İlim ehlinden bazılarının ifadesine göre, bir kimsenin insanlardan çekindiği için günahı terk etmesi de riyadır.

İbn Receb el-Hanbelî, *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem* adlı kitabında der ki: "Şayet bir kimse günah işlemeyi ister de yaratılmışlardan korktuğu için veya insanlara riya yapmak için o günahı terk ederse âlimlerden bir grubun görüşüne göre bu kişi böyle kötü bir niyete sahip olduğu için günahı terk etse de ondan dolayı cezalandırılır. Zira insanların korkusunu Allah korkusunun önüne geçirmek haramdır. Aynı şekilde insanlara riya yapmak da haramdır.

Ebû Nuaym, zayıf bir sened ile İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* şöyle söylediğini nakleder: 'Ey günahkâr! Günahının sebep olacağı felaketten çok da emin olma! Bir günah işlediğinde peşinden daha büyük günahlar gelir.' Bunları söyledikten sonra başka şeylerden bahsetti ve sözüne şöyle devam etti: 'Günah işlediğin esnada rüzgarın kapındaki -örtmüş olduğun- örtüyü hareket ettirip açmasından kork! Allah'ın seni izliyor oluşunun kalbini titretmemesi işlediğin günahtan daha büyük bir günahtır.'

Fudayl bin İyâz *(rahimehullah)* der ki: 'Eskiler şöyle söylerdi: İnsanlardan dolayı bir ameli terk etmek riyadır. İnsanlar için amel işlemek ise şirktir.'[68]

İkinci görüş: İnsanlardan ötürü ameli terk etmek riyadır. Nitekim Fudayl bin İyâz da böyle söylemiştir. "Eskiler derdi ki: İnsanlardan dolayı bir ameli terk etmek riyadır. İnsanlar için amel işlemek ise şirktir." Bu sözde geçen *amel* kelimesi, العمل şeklinde elif-lam takısıyla gelmiştir. Elif-lam takısı umumiyet (kapsayıcı bir anlam) ifade eder. O hâlde *amel* kelimesi vâcip olan ya da müstehap olan tüm amelleri kapsar. Kanaatimce müstehap olan amelleri kapsaması daha doğrudur. İnsanlar için amel işlemek şirktir. İnsan bir amel işlerken doğal olmalıdır. Yaptıklarını kendisi için yapmalıdır. Başkaları için bir amel işlememeli veya terk etmemelidir. Başkası için amel işlemek de terk etmek de günahtır.

Bir adamın yanına arkadaşları gelseler, bu kişi normalde -nâfile- oruç tutma alışkanlığına sahip değilken arkadaşları oruç tuttuğu için o da oruç tutsa riya yapmış olmaz. Hanzala *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor: "Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* ile karşılaşmıştım. Bana, 'Nasılsın ey

68. Burada kastedilen; insanlara gösteriş olması için günahlardan uzak duran kişinin bununla riyaya düşeceğidir. Ancak bu, riya olmasın diye insanların içinde aynı günaha aşikar şekilde devam etmek veya riya olmasın diye toplum içinde sürekli hayırlı amelleri terk etmek anlamına gelmemelidir. Asıl olan niyettir. Riya veya ihlas kalbi amellerdendir. Kişi kalbini sürekli kontrol etmeli ve gerek günahların terkinde gerek sâlih amellerin işlenmesinde etrafındaki insanların varlığını görememeli, düşünmemeli ve şeytanın "sen bununla riya yapıyorsun" vesvesesine de kapılmadan günahlarını terk etmeli ve sâlih amellerde de istikrarlı olmalıdır.
Bir insan yalnızken yaptığı kötü amelleri insanların içinde yapmıyorsa buna mutlak anlamda riya denilemez; bilakis bu, bir kötülüğü aşikar yapmamak cihetinden hayırlı bir davranış da olabilir. Nitekim Rasûlullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* "*Ümmetimin tamamı affedilmiştir ancak günahını açıktan işleyenler mustesna*" buyurmuştur (*Buhârî, Edeb* 60). Âlimler de günahın açıktan işlenmesini veya günahı ilan etmeyi fasıklık olarak tanımlamışlardır. Ez cümle; kasıt ne olursa olsun günahı açıktan veya gizliden, yalnızken veya toplum içindeyken terk etmemek ve ona devam etmek bir fisktur. Bununla birlikte bu terk etmeme gösteriş niyetiyle olursa bu, günahın içinde bir günah daha doğurur; yok eğer hayâ ederek fasıklık yapmamak, teşvik etmemek ve affedilme umudıyle günahı gizlemek kastı varsa bu hayırlı bir amel olur ve kişinin belki de bu vesileyle o günahtan kurtarılması, uzaklaşması ve affedilmesi umulur. **(Editörün Notu)**

Hanzala!' diye sordu. Ben de 'Hanzala münafık oldu' dedim. Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* -şaşkınlıkla- 'Subhânallâh! Ne diyorsun sen!?' dedi. Ben de şunları söyledim 'Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanında iken o bize cennet ve cehennemden bahsediyor. O kadar ki sanki cennet ve cehennem gözümüzün önündeymiş gibi oluyor. Ama Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanından ayrıldığımızda hanımlarla, çocuklarla ve onların işleriyle meşgul oluyoruz. Çok şeyi unutuyoruz.'

Bunun üzerine Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* 'Vallahi, bizler de bu anlattıklarını yaşıyoruz' dedi. Sonra hemen Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* ile beraber Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* huzuruna geldim ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Hanzala münafık oldu' dedim. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* -şaşkın bir ifadeyle- 'O ne biçim söz!' dedi. Ben de 'Ya Rasûlullah! Senin yanındayken bize cenneti ve cehennemi anlatıyorsun. Öyle ki gözümüzün önünde cennet ve cehennemi müşahede eder gibi oluyoruz. Lâkin yanından ayrıldığımızda hanımlarla, çocuklarla ve onların işleriyle meşgul oluyoruz. Çok şeyi unutuyoruz' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنْ لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي، وَفِي الذِّكْرِ، لَصَافَحَتْكُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ وَفِي طُرُقِكُمْ، وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةً وَسَاعَةً

'Nefsim (canım) elinde olan Allah'a yemin olsun ki yanımda olduğunuz hâl üzere ve anlattıklarımı zihninizde tutmaya devam etseniz melekler, döşekleriniz üzerinde ve yolda yürürken sizinle musafaha ederlerdi/selamlaşırlardı. Fakat ey Hanzala! Bir saat öyle, bir saat böyle[69]*.'* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* son cümlesini üç defa tekrarladı.[70]

69. Bir saatinizi dünya işlerine, bir saatinizi ibadete ayırınız. **(Mütercim)**

70. Muslim, 12, (2750).

III. Dünyalık Menfaatler İçin Amel İşlemek

Dünyalık menfaatler için amel işlemek deyince dünyayı ve dünya malını elde etmek için sâlih amel işlemek akla gelir. İnsanların övgüsüne mazhar olmak için riya yapan kişi de bu kategori altına girer. Dünyalık için sâlih amel işleyenin hükmü duruma göre değişiklik gösterir:

a.) Dünyalık bir menfaat sağlamak için dine girmek büyük şirktir.

b.) Dünyalık bir menfaat elde etmek için terk edilmesi küfür olan bir ameli işlemek büyük şirktir. Örneğin müdür namazı emrediyor diye namaz kılmak, namaz kılmadığında işten kovulacağı için namaz kılmak küfürdür, böyle yapan kâfirdir.

c.) Kişi, yaptığı sâlih amellerin genelini dünyevî bir menfaat için yapıyorsa bu büyük şirk olur. Lâkin sadece belirli bir ameli veya bazı küçük amelleri dünyevî bir maksat için yapmak küçük şirktir.

Dünyalık menfaatler uğruna sâlih amel işlemeye şunları örnek verebiliriz: Sırf dünyalık gayeler için cihâd etmek -böyle yapmak küçük şirktir-, sırf dünyalık için hicret etmek, maaş almak için ezan okumak, sadece mal elde etmek için Kur'an kıraati yapmak, sadece mal arttırmak amacıyla sıla-i rahîm (akraba ziyareti) yapmak ve sırf para kazanmak için şer'î okullarda eğitim vermek.

Burada 'sırf' ve 'sadece' kelimelerine dikkat çekmek gerekir. Sadece âhireti isteyerek cihâd eden ile sadece dünyayı isteyerek cihâd eden arasında fark vardır. Birbirlerinin zıttıdırlar. Sırf dünyalık için cihâd edenin hiçbir dinî gayesi yoktur. Tek amacı dünya ve ganimettir.

Hem dünyalık için hem de âhireti için cihâd edene gelince; bu gayelerden hangisi kişide ağır basıyorsa ona göre hüküm verilir. Örneğin bir kimse âhireti kazanmak için cihâd ediyor ama bunun

III. Dünyalık Menfaatler İçin Amel İşlemek

Dünyalık menfaatler için amel işlemek deyince dünyayı ve dünya malını elde etmek için sâlih amel işlemek akla gelir. İnsanların övgüsüne mazhar olmak için riya yapan kişi de bu kategori altına girer. Dünyalık için sâlih amel işleyenin hükmü duruma göre değişiklik gösterir:

a.) Dünyalık bir menfaat sağlamak için dine girmek büyük şirktir.

b.) Dünyalık bir menfaat elde etmek için terk edilmesi küfür olan bir ameli işlemek büyük şirktir. Örneğin müdür namazı emrediyor diye namaz kılmak, namaz kılmadığında işten kovulacağı için namaz kılmak küfürdür, böyle yapan kâfirdir.

c.) Kişi, yaptığı sâlih amellerin genelini dünyevî bir menfaat için yapıyorsa bu büyük şirk olur. Lâkin sadece belirli bir ameli veya bazı küçük amelleri dünyevî bir maksat için yapmak küçük şirktir.

Dünyalık menfaatler uğruna sâlih amel işlemeye şunları örnek verebiliriz: Sırf dünyalık gayeler için cihâd etmek -böyle yapmak küçük şirktir-, sırf dünyalık için hicret etmek, maaş almak için ezan okumak, sadece mal elde etmek için Kur'an kıraati yapmak, sadece mal arttırmak amacıyla sıla-i rahîm (akraba ziyareti) yapmak ve sırf para kazanmak için şer'î okullarda eğitim vermek.

Burada 'sırf' ve 'sadece' kelimelerine dikkat çekmek gerekir. Sadece âhireti isteyerek cihâd eden ile sadece dünyayı isteyerek cihâd eden arasında fark vardır. Birbirlerinin zıttıdırlar. Sırf dünyalık için cihâd edenin hiçbir dinî gayesi yoktur. Tek amacı dünya ve ganimettir.

Hem dünyalık için hem de âhireti için cihâd edene gelince; bu gayelerden hangisi kişide ağır basıyorsa ona göre hüküm verilir. Örneğin bir kimse âhireti kazanmak için cihâd ediyor ama bunun

yanında ganimeti de arzuluyorsa bu küçük şirk olmaz, böyle yapmak câizdir. Bunun haram olduğu söylenemez. Fakat ganimeti arzulamayıp sadece âhireti için cihâd edenlere nazaran bu kişinin sevabı daha az olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ

"Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur." *(Bakara, 198)*. Allah *(azze ve celle)* bu âyeti indirerek Müslümanların hac yaparken ticaret de yapmalarının günah olmadığını beyan etmiştir. Şayet cihâd eden kişide ağır basan durum dünyalık menfaatleri elde etmekse o zaman bu küçük şirk olur.

Eğer kişide âhireti kazanma ve dünyayı elde etme arzularından biri ağır basmaz da eşit olursa o hâlde *"Beni Allah'a denk mi tuttun?"*[71] hadisinin umumiyetinden (kapsayıcılığından) dolayı böyle yapmak da küçük şirk olur. Zira kişi burada dünyayı Allah'a denk tutmuştur.

Bu, bizim tercih ettiğimiz görüştür. Lâkin İbn Receb el-Hanbeli başka bir görüşü tercih etmiş ve *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem* adlı kitabında şunları söylemiştir: "Eğer cihâd eden kişinin niyetine riya haricinde başka bir niyet karışırsa, örneğin yaptığı hizmetin bedelini almak veya ganimetten pay almak yahut ticaretten kazanç sağlamak gibi, o halde kişinin cihâddan elde edeceği sevap azalır. Fakat bu durum onun amelini kökten bâtıl yapmaz. *Sahîh-i Müslim*'de rivayet edilen bir hadiste Abdullah bin Amr'ın *(radıyallâhu anhu)* Peygamber efendimizden *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle naklettiği haber verilir:

إِنَّ الْغُزَاةَ إِذَا غَنِمُوا غَنِيمَةً، تَعَجَّلُوا ثُلُثَيْ أَجْرِهِمْ، فَإِنْ لَمْ يَغْنَمُوا شَيْئًا، تَمَّ لَهُمْ أَجْرُهُمْ

71. Bir adam Peygamber efendimize *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelerek "Sen ve Allah ne dilerse öyle olur" deyince Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* أجعلتني لله ندًا بل ما شاء الله وحده *"Beni Allah'a denk mi tuttun? Bılakıs yalnızca Allah ne dilerse öyle olur"* cevabını vermiştir. Hadis sahîhtir. Bk. *Sahîhu İbn Huzeyme*, 2461; Ahmed, *Müsned*, 1839. **(Mütercim)**

'Gaziler (cihâddan dönenler) ganimetten pay aldıklarında ecirlerinin üçte birini peşinen almış olurlar. Eğer ganimetten bir şey almazlarsa ecirleri tamam (eksiksiz) olur.'[72]

Daha önce geçen bölümlerde her kim ki gerçekleştirdiği cihâd ameliyle dünyalık bir metâı arzularsa onun hiçbir ecir alamayacağına işaret eden hadisleri zikretmiştik. Bu durum, kişi yaptığı cihâd ameliyle sadece dünyayı arzuluyorsa geçerlidir. İmam Ahmed bin Hanbel der ki: 'Tüccarlar ve mallarını kiraya verenler, yaptıkları cihâdda niyetleri ne kadar halis ise o oranda sevap kazanırlar. Ancak onların durumuyla canıyla ve malıyla cihâd edip Allah rızası dışında başka hiçbir niyeti olmayanların durumu aynı olmaz.'

Yine Ahmed bin Hanbel der ki: 'Bir kimse dirhem (para) için cihâda çıkmadığı halde yaptığı mücadelenin karşılığı olarak ona bir bedel ödense ve o da bunu alsa bunda bir sakınca yoktur. (O, talepkâr olmaz ama) kendisine bir şey verildiğinde de kabul edebilir. Abdullah bin Amr'ın *(radıyallâhu anhu)* şöyle söylediği rivayet edilir: 'Sizden birisi cihada çıktığında Allah da onu rızıklandırırsa bunu almasında bir beis yoktur. Ancak sizler dirhem verildiğinde savaşır, dirhem verilmediğinde savaştan geri dururseanız böyle yapmanızda hiçbir hayır yoktur.'

Hacda para alanların durumu da böyledir. Mücâhid[73] *(rahimehullâh)* hamalların, yevmiyecilerin ve tüccarların yaptığı hac için der ki: 'Onların haccı tamdır ve ecirlerinden hiçbir şey eksilmez. Lakin bu

---

72. Bk. Müslim, 1906.

73. Mücâhid bin Cebr el-Mekki: Hicri 21 (milâdî 642) yılında Mekke'de doğdu. Tâbiin neslinin onde gelen müfessirlerindendir. Başta tefsir olmak üzere hadis ve fıkıh gibi alanlarda Abdullah bin Mes'ûd, Ali bin Ebî Tâlib, Ebû Hureyre, Âişe, Abdullah bin Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdullah bin Zubeyr *(radıyallâhu anhum)* gibi sahâbilerden istifade etti. Abdullah bin Abbas *(radıyallâhu anhuma)* ile beraber Kur'an'ı baştan sona 3 defa tefsir etti. İbn Abbas'ın vefatından sonra onun yerine tefsir derslerini üstlendi. İmam Şâfiî ve Buhârî, Mücâhid'in tefsirine güvenmişler, kendisinden gelen görüş ve rivayetlere yer vermişlerdir. Detay için bk. Muhammed Fatih Keser, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Mücâhid b. Cebr" maddesi. **(Mütercim)**

durum, onların asıl niyetleri para kazanmak değil Allah rızası olduğunda geçerlidir."[74] Allah en doğrusunu bilendir.

74 Bk. *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem*, I, 82.

DÖRDÜNCÜ PARAGRAF[75]

وَبِذَلِكَ أَمَرَ اللهُ جَمِيعَ النَّاسِ، وَخَلَقَهُمْ لَهَا؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ) [الذاريات: ٥٦]. وَمَعْنَى يَعْبُدُونِ: يُوَحِّدُونِ، وَأَعْظَمُ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ التَّوْحِيدُ، وَهُوَ: إِفْرَادُ اللهِ بِالْعِبَادَةِ. وَأَعْظَمُ مَا نَهَى عَنْه الشِّرْكُ، وَهُوَ: دَعْوَةُ غَيْرِهِ مَعَهُ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى (وَاعْبُدُواْ اللهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا) [النساء: ٣٥].

Böylece Allah *(azze ve celle)* bütün insanlara bunu (Hanîflik üzere olmayı) emretti ve bunun için onları yarattı. Nitekim O, şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*. Âyette geçen ibadetten/kulluktan maksat Allah'ı birlemektir. Allah'ın emirlerinin en büyüğü tevhiddir. Tevhid, kulluk hususunda Allah'ı birlemektir. Allah'ın yasaklarından en büyüğü de şirktir. Şirk, Allah ile beraber başkasına dua etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَاعْبُدُواْ اللهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا

"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın." *(Nisâ, 36)*

---

75. Bu kısım üçüncü paragrafın devamıdır. Bir önceki kısmın girişinde musannif şöyle demişti: "Allah Teâlâ, seni kendisine itaate yönlendirsin. Bilmelisin ki İbrâhîm'in *(aleyhisselâm)* dini olan Haniflik, dini yalnızca Allah'a hâlis kılarak O'na kul olmandır." **(Editör)**

ŞERH:

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb dedi ki: "وبذلك أمر الله جميع الناس/**Böylece Allah** *(azze ve celle)* **bütün insanlara bunu (Hanîflik üzere olmayı) emretti.**" *Bütün insanlara* dendiğinde Müslüman da kâfir de bu emir altına girer. Musannif, *insanlar* sözcüğü yerine *mahlukat* sözcüğünü kullansaydı daha hoş olurdu. Zira *mahlukat* deyince melekler de cinler de bunun altına girer.

"وخلقهم لها/**Bunun için onları yarattı**" cümlesindeki "ل" (için) edatı sebebiyet bildirir. Öyleyse yaratılışın gayesi ihlaslı bir şekilde Allah'a kulluk etmektir. Musannif, bu mesele bağlamında şu âyeti zikretti:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56).*

İbn Abbas'tan *(radıyallâhu anhu)* nakledilen görüşe göre âyette geçen **"Kulluk"** kelimesinin mânası Allah'ı birlemektir, tevhiddir. *Kulluk* kelimesini tevhid ile tefsir etmek, 'Bir şeyi bazı fertleriyle (parçalarıyla) tefsir etme' şeklidir. Nitekim kulluk, tevhidden daha genel bir anlam taşımaktadır. Kulluk, Allah'ı birleme yoluyla veya farklı yollarla, örneğin namaz kılmak gibi; Allah'a boyun eğmek ve O'nun karşısında zelil olmaktır.

Musannif dedi ki: "وأعظم ما أمر الله به التوحيد/**Allah'ın emirlerinin en büyüğü tevhiddir.**" Evet, emirlerin en büyüğü tevhiddir. Cümledeki "التوحيد/**Tevhîd**" kelimesinin başında yer alan elif-lam takısı *ahd-i zikri* içindir[76] ve buradaki tevhidden maksat ulûhiyet tevhididir.

76. Bir kelimenin ifade ettiği varlık, durum veya anlam cümlede daha önce geçtiği için muhatap tarafından biliniyorsa o kelime elif-lam takısıyla gelir ve buna ahd-i zikri denir. Tevhid kelimesinin tefsiri daha önce metinde "İbadette Allah'ı birlemek" olarak, yani ulûhiyet tevhidi olarak geçtiği için elif-lam takısıyla gelen tevhid kelimesinden de yine ulûhiyet tevhidi kastedilmiştir. **(Mütercim)**

Zira musannif, daha önce tevhid sözcüğünü "إفراد الله بالعبادة/**İbadette/kullukta Allah'ı birlemek**" olarak tefsir etmişti.

Buradaki "إفراد/**Birlemek**" kelimesinin üzerinde durmak gerekir. Zira Allah'ı birlemek demek, ibadeti/kulluğu yalnızca Allah'a yapmak ve ibadetin/kulluğun O'ndan başka herhangi bir varlığa yapılmasını nefyetmek anlamına gelir. İşte bu da yani Allah dışında başka bir varlığa kulluk yapmak, Allah'ın yasakları arasındaki en büyük yasaktır. Bu yasağı bilmemek düşünülemez, bundan habersiz kalmak câiz olmaz. Bir kimse yapılması yasak olan şirk amelini işlediğinde cehaleti sebebiyle mazur olamaz. Cahil olsa bile *müşrik* adı ona yapışır.

İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* *Mecmûu Fetâvâ*'da der ki: "Peygamberlik gelmeden önce de *müşrik* adı vardı. Zira o dönemdeki müşrikler, ilahlarını Allah'a denk tutuyorlar ve ona ortak koşuyorlardı. Her kim Müslüman bir toplumda yaşadığı halde böylesi önemli bir bilgiden, şirkten habersiz olursa onun cehalet iddiası kabul edilmez. O kişi İslâm milletinden çıkmış olan bir kâfirdir, müşriktir."[77]

Cehalet konusunu daha detaylı olarak okumak isteyenler *Büyük Şirkte Cehâlet Konusunda Davet İmamlarının Sözleri* adlı risâleye, *Kitâbu'l-Hakâik*'a ve *el-Cem'u ve't-Tecrîd fî Şerh-i Kitâbu't-Tevhîd* isimli kitabın birinci cildindeki *Şirkten Sakındırma* bölümüne baksınlar.[78]

---

77. Bk. *Mecmûu Fetâvâ* c. 20, s. 38. İbn Teymiyye'nin *(rahimehullâh)* cümlesindeki "Her kim Müslüman bir toplumda yaşadığı hâlde..." ifadesine dikkat etmek gerekir. Bu ifadeyle dâru'l-İslâm'da yaşayan insanlar kastedilmiştir. Dâru'l-harpte veya dâru'l-küfürde olanların durumu farklıdır. İslâm devleti topraklarında yaşayan bir kimsenin cehaleti mazeret olmaz. **(Mütercim)**

78. Burada zikredilen kitaplar Şeyh Ali b. Hudayr'ın kendi kitaplarıdır. Arapça asılları için bkz. *"Er-Risâletu'l-Mutemmime li-Kelâm-i E'immeti'd-Da'vet-i fî Mes'eleti'l-Cehl-i fi'ş-Şirki'l-Ekber-i"*; *Kitâbu'l-Hakâik fi't-Tevhid*; *el-Cem'u ve't-Tecrid fî Şerh-i Kitâbu't-Tevhid*. **(Editör)**

Daha sonra musannif şirk kavramının tanımını yaptı. "الشِّرْكُ/ **Şirk**" kelimesinin başındaki elif-lam takısı umumiyet ifade etmez. Aksine bununla sadece ulûhiyette büyük şirk kastedilmiştir. Zira musannif daha öncesinde büyük şirkin tarifini yapmıştı. Böylelikle küçük şirk kapsam dışında kaldı. Küçük şirk de mühimdir lâkin büyük şirk ondan daha mühimdir.

Musannif, şirkin tanımını yaparken dedi ki: "وهو: دعوة غيره معه/ **Şirk, Allah ile beraber başkasına dua etmektir.**" Cümledeki duadan maksat ibadet mahiyetindeki dua ve isteme mahiyetindeki duadır.[79]

Musannifin yapmış olduğu tevhid ve şirk tanımlarını birleştirdiğimizde görüyoruz ki şirk, Allah ile beraber başkasına dua ve ibadet etmektir.

Şu aktaracağımız âyetler, ulûhiyet şirkinin tanımına işaret eden naslardır:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz ki mescidler yalnızca Allah'a aittir. O halde Allah'tan başka hiç kimseye (hiçbir şeye) el açıp yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)." *(Cin, 18)*

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

"Allah şöyle buyurdu: İki ilah edinmeyin! O, ancak bir tek ilahtır. Öyleyse yalnız benden korkun." *(Nahl, 51)*

يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

"Çünkü onlar yalnızca bana kulluk ederler, hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar." *(Nûr, 55)*

---

79. Bknz. s. 56.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Yoksa onların Allah'a koştukları ortaklar var da bunlar Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine din diye kabul ettirmek istiyorlar, öyle mi? Şayet Allah'ın azabı ertelemeye dair sözü olmasaydı aralarında çoktan hüküm verilir, işleri bitirilirdi. Hiç şüphesiz zalimleri can yakıcı bir azap beklemektedir." (Şûrâ, 21)

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

"Rasûlüm! Hem sana indirilene hem de senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? Onlar kalkıp tâğûtun hükmüne başvurmak istiyorlar. Hâlbuki o tâğûtu bütünüyle reddetmekle emrolunmuşlardı. Çünkü şeytan onları doğru yoldan büsbütün uzaklaştırıp, korkunç bir sapkınlığa düşürmek istemektedir." *(Nisâ, 60)*

Abdullah bin Mes'ûd'dan *(radıyallâhu anhu)* rivayet ediliyor: Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "Hangi günah daha büyüktür?" diye sorulunca şu cevabı verdi:

أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ

"Seni yaratmış olduğu hâlde Allah'a ortak koşmandır."[80]

İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* der ki: "Allah ile beraber başka bir ilaha kulluk eden müşrikin durumu, çok susamış olup uzaktaki su

80. Buhârî, 4761; Muslim, 86. Hadisin devamında şunlar da vardır: *"Sennle beraber yemek yiyeceğinden korkarak evladını öldürmen"* ve *"Komşunun helâllığı ile zina etmendir"*. **(Editör)**

serabına bakan kişi gibidir. Ona (çok istediği suya) ulaşmak ister ama bir türlü ulaşamaz."

Son olarak musannif, Allah'ın emirleri arasındaki en büyük emrin tevhid olduğuna ve Allah'ın yasakları arasındaki en büyük yasağın şirk olduğuna işaret eden şu âyeti nakletti:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın." *(Nisâ, 36)*

"Allah'a kulluk edin" ifadesi tevhid emridir. **"O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın"** ifadesi de şirkten sakındırmaya, en büyük yasağın şirk olduğuna işaret eder.

Beşinci Paragraf

فَإِذَا قِيلَ لَكَ: مَا الأُصُولُ الثَّلاثَةُ الَّتِي يَجِبُ عَلَى الإِنْسَانِ مَعْرِفَتُهَا؟
فَقُلْ: مَعْرِفَةُ الْعَبْدِ رَبَّهُ، وَدِينَهُ، وَنَبِيَّهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Sana, "İnsanın bilmesi gereken üç esas nedir?" diye sorulduğunda sen de de ki: "Kulun Rabbini, dinini ve Peygamber'i Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bilmesidir."

ŞERH:

Musannif dedi ki: "...فَإِذَا قِيلَ لَكَ: مَا الأُصُولُ الثَّلاثَةُ الَّتِي يَجِبُ/**Sana, 'İnsanın bilmesi gereken üç esas nedir?' diye sorulduğunda...**". Musannif bu kelamıyla giriş bölümünü tamamlayıp konunun özünü anlatmaya başladı. Konunun özü üç esastır. Zira musannif bu üç esası izah etmek için bu eseri kaleme almıştır.

Musannif cümlesine başlarken şu ibareyi kullandı "فَإِذَا قِيلَ لَكَ/ **Sana sorulduğunda...**" Muhammed bin Abdulvehhâb bu ibareyi kullanarak soruyu soran kişiyi meçhul bıraktı. Bunun iki sebebi vardır:

1- İbaredeki asıl maksat soruyu soran değil sorunun cevabıdır.

2- Soruyu soran kişinin kim olduğu bilinse bile verilen cevap değişmeyecektir. O halde soruyu soranın bilinmesine pek de gerek yoktur.

Musannif dedi ki: "فَإِذَا قِيلَ لَكَ/**Sana sorulduğunda...**". Bunun mânası: Soru soran kişi sana sorduğunda, demektir; ve bu üç esas kabirde sorulan suallerdir.

Usûlu's-Selâse (üç esas) nedir? "الأُصُول/Usûl" kelimesi, "أَصْل/asl-esas" kelimesinin çoğuludur. Üzerine bir şeylerin bina edildiği şeye asıl/esas denir. Bundan ötürü kitaba da bu isim verilmiştir. Zira bu esaslar, dinin üzerine bina edildiği esaslardır.

Musannif, "التِي يَجِبُ عَلَى الإِنْسَانِ مَعْرِفَتُهَا/**İnsanın bilmesi gereken**" diyerek bu üç esasın bilinmesinin hükmünü beyan etmiştir. Öyleyse bunları bilmek vâciptir. Daha önce vâcibin tanımını yapmıştık. Sözlük anlamı bakımından *vâcip* kelimesi *düşen şey* anlamına gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ

"Nihayet (kurbanlıklar) yan üstü *yere yıkılıp* canları çıkıncı da onlardan hem siz yiyin hem kanaat edip istemeyen fakirlere hem de açıkça isteyen fakirlere yedirin." *(Hac, 36)*

Fakat buradaki vâcip kavramından maksat bu değildir. Vâcip, farz-ı ayn olan kesin emir anlamına gelir.

Musannif dedi ki: "عَلَى الإِنْسَانِ/**İnsanın üzerine (vâciptir)**". Bu cümledeki "الإِنْسَانِ/İnsan" kelimesi elif–lam takısıyla gelmiştir. Musannif burada, bu üç esası bilmenin kimlere vâcip olduğunu beyan etmiştir. *İnsan* kelimesinin başındaki elif–lam takısının umumiyet ifade ettiği düşünüldüğünde o hâlde bu vücûbiyet Müslüman ve kâfir olan herkesi kapsar. Zira kâfirler de şeriatın muhatabıdırlar. Müslümana vâcip olan ne varsa ona da vâciptir. Müslümana haram olan ne varsa ona da haramdır. Kâfir, bu üç esası öğrenip amel etmedikçe Müslüman adını alamaz. Bir kimse, bu üç esastan herhangi birisine muhalefet edecek olursa İslâm milletinden çıkmış olur.

Musannifin "İnsan" kelimesini kullanmış olması cinleri kapsam dışında mı bıraktı? Onların, üç esası öğrenmeleri vâcip değil midir? Bilakis musannifin kastı bu değil. Cinler de üç esası bilmekle yükümlüdürler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*

Musannif dedi ki: "مَعْرِفَتُهَا/**Bilgisi-bilmesi (gereken)**". Buradaki *bilmek* iki unsuru içinde barındırır. İlmen bunları öğrenmek ve amel etmek. Musannif, üç esasın nasıl ve nereden öğrenileceğine değinmedi. Bunları öğrenmek sorarak, okuyarak, dinleyerek veya meclislere katılarak olabilir. Hatta üç esasın bir kısmını insan, fıtratı sebebiyle kendiliğinden bilir. Bir kısmını da akıl yoluyla bilebilir.

Musannif dedi ki: "فَقُلْ: مَعْرِفَةُ الْعَبْدِ رَبَّهُ، وَدِينَهُ، وَنَبِيَّهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ./ **Sen de de ki: Kulun Rabbini, dinini ve Peygamber'i Muhammed'i** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **bilmesidir."** Musannif bu ifadeyi kullanarak icmâl-tafsîl üslubuna başvurmuştur. Şöyle ki musannif, kesin ve kararlılığı ifade etmek için "فَقُلْ/**De ki**" ifadesini kullandı. Nitekim itikatta (inanç esaslarında) kesinlik ve kararlılık vâciptir. Lâkin itikatta taklidin câiz olup olmadığı da ihtilâflıdır. Bu konuya kitabın ilk bölümlerinde yer vermiştik.[81]

81. İcmâl-tafsîl üslubu: Az sözle çok şeye değinmektir. Musannif "De ki" ifadesini kullanmış ve okuyucuya emir vermiştir, kararlılıkla cevap vermesini istemiştir. Kullandığı bu kısa lafız, "De ki" ifadesi itikatta kararlılığın vâcip olduğuna ve taklidin câiz olup olmadığına işaret ettiği için buna icmâl-tafsîl üslubu denmiştir. **(Mütercim)**

I. Birinci Esas - Rabbi Bilmek

الأَصْلُ الأَوَّلُ

مَعْرِفَةُ الرَّبِّ

فَإِذَا قِيلَ لَكَ: مَنْ رَبُّكَ؟

فَقُلْ: رَبِّيَ اللهُ الَّذِي رَبَّانِي، وَرَبَّى جَمِيعَ الْعَالَمِينَ بِنِعَمِهِ، وَهُوَ مَعْبُودِي لَيْسَ لِي مَعْبُودٌ سِوَاهُ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) [الفاتحة: ٢]. وَكُلُّ مَنْ سِوَى اللهِ عَالَمٌ، وَأَنَا وَاحِدٌ مِنْ ذَلِكَ الْعَالَمِ.

فَإِذَا قِيلَ لَكَ: بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ؟

فَقُلْ: بِآيَاتِهِ وَمَخْلُوقَاتِهِ، وَمِنْ آيَاتِهِ: اللَّيْلُ، وَالنَّهَارُ، وَالشَّمْسُ، وَالْقَمَرُ، وَمِنْ مَخْلُوقَاتِهِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرَضُونَ السَّبْعُ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَمَا بَيْنَهُمَا؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لاَ تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلاَ لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) [فصلت: ٣٧]. وَقَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) [الأعراف: ٥٤]. وَالرَّبُّ هُوَ الْمَعْبُودُ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلاَ تَجْعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ) [البقرة: ٢١، ٢٢].

قَالَ ابْنُ كَثِيرٍ - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى : الخَالِقُ لِهَذِهِ الأَشْيَاءِ هُوَ الْمُسْتَحِقُّ لِلْعِبَادَةِ.

Sana, "Rabbin kim?" diye sorulduğunda cevap olarak de ki: "Rabbim, beni ve tüm âlemi nimetleriyle ıslah edip geliştiren Allah'tır. O benim ilahımdır. Benim için ondan başka ilah yoktur. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

'Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.' *(Fâtiha, 2)*. Allah dışındaki her şey bir âlemdir ve ben de bu âlemden biriyim."

Sana denilirse ki "Rabbini neyle tanıdın?" şöyle cevap ver: "O'nu âyetleriyle (delilleriyle) ve yarattıklarıyla tanırım. Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Yedi kat gök ve içindekiler, yedi kat yer ve içindekiler ve bunların arasındakiler Allah'ın yarattıklarındandır."

Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

"Geceyle gündüz, güneş ve ay Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren âyetlerdendir. Siz güneşe de aya da secde etmeyin; her şeyi olduğu gibi bunları da yaratan Allah'a secde edin, eğer sadece O'na kulluk yapacaksanız." *(Fussilet, 37)*

Ve yine şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra arşa istivâ eden; gündüzü, kendisini süratle kovalayan geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Bilin ki, yaratma da emir ve idare yetkisi de yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yüceler yücesidir." *(A'râf, 54)*

Rab; kendisine tapınılan, kulluk edilendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ
تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشٗا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءٗ وَأَنزَلَ مِنَ
ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا
وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٢﴾

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki takvâya erebilesiniz. O Rabbiniz; sizin için yeryüzünü bir döşek, göğü de bir bina (çatı) yaptı. Gökten yağmur indirip onunla size rızık olarak çeşitli meyveler, ürünler çıkardı. O halde, siz de gerçeği bile bile Allah'a ortak koşmayın!" *(Bakara, 21-22)*

İbn Kesîr *(rahimehullâh)* bu âyetin bağlamında der ki: "Tüm bunları yaratan, kendisine kulluk edilmeye en lâyık olandır."

ŞERH:

Musannif dedi ki: "فإذا قيل لك من ربك؟ فقل: ربي الله الذي ربّاني، وربّى جميع العالمين بنعمه، وهو معبودي ليس لي معبود سواه/**Sana, "Rabbin kim?" diye sorulduğunda de ki: "Rabbim, beni ve tüm âlemi nimetleriyle ıslah edip geliştiren Allah'tır. O benim ilahımdır. Benim için ondan başka ilah yoktur."** İbnu'l-Esîr, *Ğarîbu'l-Hadîs*'te şunları söyler: "Sözlük anlamı açısından *Rab* kelimesi korumak ve gözetmek anlamlarına gelir. Aynı şekilde yaratıp yetiştiren anlamına da

gelir. Bununla beraber mâlik, efendi, yönetici ve iyilikte bulunan için de rab kelimesi kullanılır."[82]

Musannif, *Rab* sözcüğünü *yaratıcı* ve *ilah* olarak tefsir etti. Mutlak mânada Rab denilince ilk akla gelen bu iki anlamdır. Selef imamlarının icmâ'ıyla ulûhiyet mânası da Rab kelimesinin altına girer.

Allah lafzı kayıtsız olarak tek başına kullanıldığında *yaratıcı ilah* anlamına gelir. Fakat başka bir lafızla bitiştiğinde "Birlikte kullanıldığında anlamlar ayrılır, tek başına kullanıldığında anlamlar birleşir" kaidesi geçerli olur.

Şöyle ki, bir kimse sana "Rabbin kim?" diye sorduğunda yaratıcının, ilahının kim olduğunu sormuştur. Aynı şekilde Allah lafzının tek başına kullanıldığını görürsen o da yaratıcı ilah anlamında kullanılmıştır. Fakat bu iki lafız aynı yerde beraber kullanılırsa anlamları farklılık gösterir. Sen orada Rab kelimesinin yaratıcı anlamında, Allah lafzının da ilah anlamında kullanıldığını bileceksin. Ayrı yerlerde kullanılırlarsa anlamda genişlik tanınır, aynı yerde kullanılırlarsa anlam daralır.

Bidat ehli ise *Rab* ve *Allah* lafızlarının aynı anlama geldiğini söylemişlerdir. Onlara göre bu iki sözcük aynı yerde de kullanılsa farklı yerlerde de kullanılsa aralarında fark yoktur. İki farklı lafzın aynı anlamı taşıdığını söylemektedirler. Bu konuyla alakalı olarak *el-Vasît* adlı kitapta onlara reddiyeler sunduk.

Musannif dedi ki: "وَهُوَ مَعْبُودِي/**O benim mâbudumdur (ilahımdır).**" Yani kendisine itaat ederek boyun eğdiğim ve karşısında âciz kaldığımdır.

Musannif metinde; "لَيْسَ لِي مَعْبُودٌ سِوَاهُ/**Benim için O'ndan başka ilah yoktur**" ibaresini kullandı. İbaredeki "لَيْسَ" edatı cümleye

82. Bk. İbnu'l-Esir, *Ğaribu'l-Hadîs*, II, 179.

olumsuzluk anlamı katsa da peşinden gelen "سِوَى" edatı cümleyi olumlu hâle getirmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Fâtiha, 2). Musannifin cümlesinde şu ibare geçmektedir: "وَكُلُّ مَنْ سِوَى اللهِ عَالَمٌ، وَأَنَا وَاحِدٌ مِنْ ذَلِكَ الْعَالَمِ/**Allah dışındaki her şey bir âlemdir ve ben de bu âlemden biriyim."** Varlıklar ikiye ayrılır. Bir Rab vardır bir de merbûb (terbiye edilen/kul) vardır. Rab, yaratıcı olan ilahtır. Merbûb ise Allah Teâlâ dışında geriye kalan kainattır.

"فَإِذَا قِيلَ لَكَ: بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ/**Sana denilirse ki 'Rabbini neyle tanıdın?'**". Musannif bu ifadesiyle ortaya bir soru attı. Soru sormaktaki maksadı ise şudur: Rabbini delillerle tanıyasın ki böylece imanın kanıt üzere inşâ edilmiş olsun. Zira kanıt üzere inşâ edilen iman, en sağlam ve en üstün olan imandır.

Musannifin sorusunu bir diğer tabirle şöyle sorabiliriz "Kendisiyle Allah'ı tanıdığın vesileler nelerdir?" Cevaben dersin ki: "Ayetleri ve yarattıkları vesilesiyle Allah'ı tanıdım." Yaratıcı ilah olan yüce Rabbi tanımak için üç delil vardır:

1- Fıtrî delil.

2- Aklî delil.

3- Naklî delil.

Musannif, yüce Rabbi tanımak hususunda aklî delili seçerek onun âyetleriyle[83] ve yarattıklarıyla tanınabileceğini beyan etti ve şöyle dedi: "بِآيَاتِهِ وَمَخْلُوقَاتِهِ/**Âyetleri ve yarattıklarıyla (tanırım)**".

83. Âyetten maksat Kur'an âyetleri değildir. Allah'ın varlığına delâlet eden her bir işaret, sembol ve emâredir. (**Mütercim**)

Allah Teâlâ'yı aklî yönden âyetleri ve yarattıklarıyla tanımak, 'Delîlu'l-Eser (Alâmet Delili)' veya 'Delîlu Hudûsi'l-Âlem (Kâinatın Yoktan Var Olma Delili)' olarak isimlendirilir.

Bu delilin (aklî delilin) özeti: Sonradan var olan her şeyin elbet bir var edeni vardır. Bu kâinatın da henüz kâinat yokken bile var olan bir yaratıcısı vardır. Yaratıcının varlığına işaret eden her bir emâre ve yaratılmış olan her şey sonradan olmadır. O halde bunların kendiliğinden yahut tesadüfen ortaya çıkmaları mümkün değildir. Bilakis bunları var eden bir zât vardır ki nitekim o da Allah Teâlâ'dır.

Buradaki amacımız yalnızca Allah'ın varlığını, yaratıcının mevcudiyetini ispat etmek değildir. Yaratıcının varlığını kabul etmek rubûbiyet tevhididir ve zaten kâfirler bile bunu kabullenmiştir. Bizim gayemiz hem rubûbiyet hem de ulûhiyet tevhidini ispat etmektir. Yaratıcının varlığına işaret eden bu alâmetlerin (ayetlerin) yüceliği, onları var edenin ne kadar yüce olduğuna delâlet eder. Aynı şekilde bunca mahlukatın güzelliği ve mükemmelliği yaratıcının ilmine ve hikmetine işaret eder.

Bu aklî delildir: İşte bu şekilde musannif aklî delili oldukça basit bir dille aktardı. Bu delil, muhkem (sağlam) bir delildir. Bir bedevînin şöyle söylediği nakledilir: "Ayak izi oradan geçen birisinin olduğuna işaret eder, yerdeki deve dışkısı oradan bir devenin geçtiğine delâlet eder." Hâl böyleyken şu kâinat bir yaratıcının olduğuna işaret etmez mi?

İkinci delil-Fıtrî delil: Her mahluk doğası itibariyle Allah'ın varlığını, O'nun yaratan ilah olduğunu kabul eder. Bu bilinç tüm fıtratlara yerleştirilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanîf olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy)." (Rûm, 30)

Bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ

"Her yeni doğan, İslâm fıtratı üzere doğar."[84] Yani, her insan yaratanın Allah olduğunu ve Allah'ın tek ilah olduğunu bilir.

Bid'at ehli ise birtakım felsefî delillere dayanarak Allah'ın ilahlığını ispat etmek bir yana sadece Allah'ın varlığını ispat etmeye çalışırlar.

Üçüncü delil-Naklî delil: Allah'ın yaratan ilah olduğuna dair bu tür deliller Kur'an ve sünnette pek çoktur.

Musannif dedi ki: "بِآيَاتِهِ وَمَخْلُوقَاتِهِ/**Âyetleri ve mahlukatıyla...**" Musannif, âyet (alâmet) ile mahluku (yaratılan) birbirinden farklı şeyler olarak ele aldı. *Mahluk* kelimesini *âyet* kelimesine atfetti. Kurala göre atıf yapmak muğâyereyi (farklılığı)[85] gerektirir. Buna göre âyet ile mahluk birbirinden ayrı şeylerdir.

Doğrusu musannif isimlendirme yaparken naslara bağlı kalmayı tercih etti. Göğü ve *gök* kelimesine atfedilenleri mahluk olarak isimlendirerek Kur'an'ın lafızlarına bağlı kaldı. Yoksa musannifin zikretmiş olduğu mahlukat da Allah'ın âyetlerindendir. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ şu sözünde hepsini bir araya getirdi:

---

84. Buhârî, 1385; Muslim, 22, (2658).

85. Birbirine atfedilen iki şeyin esas itibarıyle birbirinden farklı olmasını gerektirir. (Mütercim)

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selîm sahipleri için pek çok delil ve ibretler vardır." *(Âl-i İmrân, 190)*

Musannifin zikretmiş olduğu âyetler 4 tanedir: Gece, gündüz, güneş ve ay.

Musannifin zikretmiş olduğu mahlukat ise şunlardır: Yedi kat gök, yedi kat yer ve bunların içindekilerle arasındakiler.

Sonra iki delil zikretti.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ

"Gece ve gündüz de Allah'ın âyetlerindendir (delillerindendir)." *(Fussılet, 37)*. Âyetten çıkarım şudur: Yüce Allah ibadet edilmeye gerçek hak sahibi olandır. Bu çıkarıma âyetin şu kısmı işaret eder: لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ **"Eğer Allah'a kulluk ediyorsanız ne Güneş'e ne de Ay'a secde etmeyin bilakis onları da yaratmış olan Allah'a secde edin."** *(Fussılet, 37)*

İkinci delil, şu ikinci âyettir:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

"O Rabbiniz ki yeri ve göğü yarattı..." Bu âyetin devamında zikredilen: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ **"Dikkat edin! Yaratmak da hükmetmek de Allah'a aittir."** sözüyle yüce Allah'ın ibadet edilmeye gerçek hak sahibi olduğu sonucuna ulaşılır.

Hükmetmek; kanun belirlemek, helâl ve haram kılmak anlamındadır. Ortağı bulunmayan yüce Allah'ın hükmüne muvafakat etmek de ibadettir.

Musannif dedi ki: "والرَّبُّ هُوَ الْمَعْبُودُ/**Rab, kendisine ibadet edilen anlamındadır.**"

Rab kelimesinin manalarından birisi de kendisine ibadet edilendir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ

"Ey insanlar! Rabbinize ibadet edin." Öyleyse Rabbimiz, mâbud (kendisine ibadet edilen) oldu. Sözünün devamında şöyle diyor: فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا **"Allah'a ortaklar kılmayın."** Yani, hiçbir ortak edinmeden O'na ibadet edin.

Son olarak musannif, İbn Kesîr'in şu sözünü aktardı: "Tüm bunları yaratan, ibadet edilmeye en lâyık olandır." Musannifin bu sözü aktarması da ispatına ziyade yapmak mahiyetindedir.

1.1. İBADET ÇEŞİTLERİ HAKKINDA BİR FASIL

وَأَنْوَاعُ الْعِبَادَةِ الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا مِثْلُ: الإِسْلامِ، وَالإِيمَانِ، وَالإِحْسَانِ، وَمِنْهُ: الدُّعَاءُ، وَالْخَوْفُ، وَالرَّجَاءُ، وَالتَّوَكُّلُ، وَالرَّغْبَةُ، وَالرَّهْبَةُ، وَالْخُشُوعُ، وَالْخَشْيَةُ، وَالإِنَابَةُ، وَالاسْتِعَانَةُ، وَالاسْتِعَاذَةُ، وَالاسْتِغَاثَةُ، وَالذَّبْحُ، وَالنَّذْرُ، وَغَيْرُ ذَلِكَ مِنْ أَنْوَاعِ الْعِبَادَةِ الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا. كُلُّهَا للهِ تَعَالَى.

وَالدَّلِيلُ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلاَ تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا) [الجن: ١٨]. فَمَنْ صَرَفَ مِنْهَا شَيْئًا لِغَيْرِ اللهِ؛ فَهُوَ مُشْرِكٌ كَافِرٌ؛ وَالدَّلِيلُ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لاَ بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ) [المؤمنون: ١١٧].

وَفِي الْحَدِيثِ: (الدُّعَاءُ مخ الْعِبَادَةِ). وَالدَّلِيلُ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ) [غافر: ٦٠].

وَدَلِيلُ الْخَوْفِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) [آل عمران: ١٧٥].

وَدَلِيلُ الرَّجَاءِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) [الكهف: ١١٠].

وَدَلِيلُ التَّوَكُّلِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) [المائدة: ٢٣]. وقوله: (وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) [الطلاق: ٣].

وَدَلِيلُ الرَّغْبَةِ، وَالرَّهْبَةِ، وَالْخُشُوعِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ) [الأنبياء: ٩٠].

وَدَلِيلُ الْخَشْيَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي...) الآية [البقرة: ١٥٠].

وَدَلِيلُ الإِنَابَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ...) الآية [الزمر: ٥٤].

وَدَلِيلُ الاسْتِعَانَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) [الفاتحة: ٥]. وَفِي الْحَدِيثِ: (...وإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ).

وَدَلِيلُ الاسْتِعَاذَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) [الفلق: ١]. و(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) [الناس: ١].

وَدَلِيلُ الاسْتِغَاثَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ...) الآية[الأنفال: ٩].

وَدَلِيلُ الذَّبْحِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * قُلْ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لاَ شَرِيكَ لَه وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ) [الأنعام: ١٦١-١٦٣]. وَمِنَ السُّنَّةِ: (لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ).

ودليل النذر قوله تعالى: (يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا) [الإنسان: ٧]

İslâm, iman ve ihsan Allah'ın emri olan ibadetlere örnektir ve yine dua, havf (korku), recâ (ümit), tevekkül, rağbet (arzu), rahbet (kaygı), huşû, haşyet, yardım dileme, Allah'a yönelme, sığınma, istiğâse (imdada çağırma), kurban kesme ve adak adama gibi şeyler de Allah'ın emri olan ibadet çeşitlerindendir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz mescidler Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin." *(Cin, 18)*

Her kim bunlardan birisini Allah dışında bir varlığa yaparsa o müşriktir, kâfirdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

"Kim, hakkında hiçbir delil bulunmadığı ve bulunması mümkün olmadığı halde Allah'tan başka bir ilaha yalvarırsa, bunun hesabını Rabbinin huzurunda mutlaka verecektir. Gerçek şu ki, kâfirler asla kurtuluşa eremezler." *(Mu'minûn, 117)*

Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ

"Dua ibadetin özüdür."[86]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Rabbiniz şöyle buyuruyor: Bana dua edin, size cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, yakında perişan bir hâlde cehenneme gireceklerdir." *(Mu'min, 60)*

Şu âyet-i kerîme havfa[87] işaret eder:

---

86. Tirmizi, 3371.

87. Allah'tan korkulması gerektiğine. **(Mütercim)**

فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur. O hâlde eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun!" *(Âl-i İmrân, 175)*

Şu âyet-i kerîme recâya (ümitvar olmaya) işaret eder:

فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa sâlih ameller işlesin ve Rabbine kulluk ederken hiçbir şeyi O'na ortak koşmasın!" *(Kehf, 110)*

Şu âyet-i kerîmeler tevekküle işaret eder:

وَعَلَى اللّهِ فَتَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"Gerçekten mümin iseniz yalnızca Allah'a güvenip dayanın." *(Mâide, 23)*

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

"Kim Allah'a güvenip dayanırsa Allah ona yeter." *(Talâk, 3)*

Şu âyet-i kerîme; rağbet, rahbet ve huşûya işaret eder:

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Gerçekten onlar; hayırlı işler yapmakta birbiriyle yarışan, sevap umarak ve azabımızdan korkarak bize yalvaran, bize karşı pek derin bir korku ve saygı içinde bulunan kimselerdi." *(Enbiyâ, 90)*

Şu âyet-i kerîme haşyete (Allah korkusuna) işaret eder:

فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي...

"Artık siz de onlardan korkmayın, benden korkun!" *(Bakara, 150)*

Şu âyet-i kerîme Allah'a yönelmeye işaret eder:

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ

"Size azap gelip çatmadan önce Rabbinize dönün, O'na teslim olun." *(Zümer, 54)*

Şu âyet-i kerîme yardımın Allah'tan isteneceğine işaret eder:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca senden yardım isteriz." *(Fâtiha, 5)*

Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

...وإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ

"Yardım isteyeceğin zaman Allah'tan yardım iste."[88]

Şu âyet-i kerîmeler sığınmanın Allah'a olacağına işaret eder:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım." *(Felak, 1)*

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

"De ki: İnsanların Rabbine sığınırım." *(Nâs, 1)*

88. Tirmizi, 2516.

Şu âyet-i kerîme istiğâsenin (imdada çağırmanın) Allah'a yapılacağına işaret eder:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

"Hatırlayın ki siz, Rabbinize dua edip yardım istiyordunuz. O da 'Ben, peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim' diyerek duanıza icabet etti." *(Enfâl, 9)*

Şu âyet-i kerîme kurban kesmenin Allah için yapılacağına işaret eder:

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ١٦١ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ١٦٣

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." *(En'âm, 162)*

Bir hadiste şöyle buyurulduğu haber verilir:

لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللّٰهِ

"Allah, kendisinden başkası için kurban kesene lanet etmiştir."[89]

Şu âyet-i kerîme adak adamanın Allah için olacağına işaret eder:

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

"O kullar, şiddeti her yere yayılmış olan bir günden korkarak adaklarını yerine getirirler." *(İnsân, 7)*

---

89. Muslim, 43, (1978).

ŞERH:

Musannif niçin birinci asıl olan "Allah Teâlâ'yı Tanımak" bölümünde ibadet çeşitlerine değindi? Bu bölümle ibadetlerin ne alakası var?

Bu hususta birkaç ihtimal bulunmaktadır:

a.) Musannif, yüce Allah'ın gerçek mâbud olduğuna değinince O'na ibadet edilmesi için ibadet çeşitlerine de değindi.

b.) Musannif, İbn Kesîr'in *(rahimehullâh)* "Tüm bunları yaratan, kendisine kulluk edilmeye en lâyık olandır." sözünü aktarınca Allah Teâlâ'nın layık olduğu ibadet çeşitlerinden de bahsetti.

c.) Musannif; tevhidin, ibadetler vesilesiyle Allah'ı birlemek olduğunu anlatınca kendisiyle Allah'ın birleneceği ibadet çeşitlerine de değindi.

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb dedi ki: "وَأَنْوَاعُ الْعِبَادَةِ الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا مِثْلُ: الإِسْلامِ، وَالإِيمَانِ، وَالإِحْسَانِ/**İslâm, iman ve ihsan Allah'ın emri olan ibadetlere örnektir.**" Bu cümlede bir anlaşılmazlık bulunmaktadır. Musannif ileriki bölümlerde İslâm, iman ve ihsanı dinin mertebeleri olarak zikretmişken nasıl oluyor da burada İslâm, iman ve ihsanı ibadet türü olarak zikrediyor?

Nâçizâne benim zayıf anlayışıma göre mesele şöyledir: Meşhur Cibrîl *(aleyhisselâm)* hadisi gereğince İslâm, iman ve ihsan kavramları ilim ehlinin âdetine göre genellikle *dinin mertebeleri* başlığı altında zikredilir. İbadetlerden bahsedildiğinde namaz, zekât, Allah korkusu, yardım isteme gibi meseleler anlatılır. İslâm konusuna değinilmez. Muhtemelen musannif bu konuda ilim ehline münakaşa etmektedir. Allah en doğrusunu bilir.

İslâm, iman ve ihsan dinin mertebeleridir. Bazısı bazısından daha üstün veya alt seviye olabilir. Fakat bunlar; Allah'tan yardım dileme,

kurban kesme ve benzeri ibadet çeşitlerinden değildir. Örneğin, Allah'a sevgi besleyerek O'ndan korkmak bir ibadet türüdür ama dinin mertebelerinden değildir.

Musannif dedi ki: "وَأَنْوَاعُ الْعِبَادَةِ/**İbadet çeşitleri**". Buradaki izafe "lam" harf-i cerrinin takdiri iledir. Buna göre mâna "İbadetin çeşitleri." şeklinde olur. Daha sonra musannif ibadet çeşitlerine değindi ve bununla alakalı olarak 14 ibadet örneği verdi. Elbette ki musannifin amacı burada bütün ibadet çeşitlerini zikretmek değildir. Hepsini anlatacak olsa bu bahsedilenlerden daha fazla ibadet şekli bulunmaktadır. İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* *el-Ubûdiyye* adlı eserinde daha başka ibadet türlerinden de bahsetmiştir. O halde *ibadet* terimi bir cins ismidir ve altında çeşitli türler barındırır.

Musannif dedi ki: "وَأَنْوَاعُ الْعِبَادَةِ/**İbadetin çeşitleri...**" Bu çeşitler/türler kendisiyle Allah'a boyun eğilen, huzurunda acziyetin ifade edildiği söz konusu ibadetlerdir. Musannif de dedi ki: "الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا/ **Allah'ın emrettiği ibadetlerdir.**" Bu emirlerden kimisi îcâbî (kesin) emirler kimisi de istihbâbî (yapılması hoş olan) emirlerdir. Fıkıh usulünde de bilindiği üzere müstehap ve mendup, yapılması istenen emirlerdir fakat bu emrin bağlayıcılığı kesin bir dille olmamıştır. Mendubun yapılmasının emredildiğini gösteren âyet şudur:

وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Hayırlı ameller yapın ki kurtuluşa eresiniz." *(Hac, 77)*

Musannif dedi ki: "الَّتِي أَمَرَ/**(Allah'ın) Emrettiği...**". Allah'ın emri olan ibadetler denilince bundan sadece farzlar anlaşılmaz. Bilakis müstehap olan ibadetler de Allah'ın emrettiği ibadet türündendir. Musannif; İslâm, iman ve ihsan kavramlarını ibadet türlerine örnek olarak kullandı. Allah izin verirse *İslâm dinini tanımak* bölümünde bu üçü detaylıca ele alınacaktır.

Musannif dedi ki: "وَمِنْهُ: الدُّعَاءُ/**Dua, o ibadetlerdendir.**" Buradaki "مِنْ" zamiri "أَنْوَاعٍ/**(İbadetin) Çeşitler(i)**" kelimesine döner. Bu durumda mâna "Dua ibadetin çeşitlerindendir" şeklinde olur. Bu sebeple kelimenin sîgası müzekker (eril) gelmiştir. Bundan sonra musannif ibadetin diğer türlerini de sayıp şöyle dedi: "فَمَنْ صَرَفَ مِنْهَا شَيْئًا لِغَيْرِ اللهِ/**Her kim bunları Allah'tan başkasına yaparsa (o müşriktir ve kâfirdir).**"

Musannif; "وَمِنْهُ: الدُّعَاءُ/**Dua, o ibadetlerdendir.**" diyerek duayı ibadetin bir cüzü (parçası) olarak zikretti. Ancak burada bir işkâl vardır. Onun bu ifadesine göre ibadet, duadan daha kapsamlı/geniş anlamlıdır. Fakat bir kısım ilim ehlinden aktarılan meşhur görüşe göre dua ibadetten daha genel anlamlıdır. Zira ilim ehline göre dua ikiye ayrılır; ibadet mahiyetindeki dua ve Allah'tan isteme anlamı taşıyan dua. Şimdi bu iki görüşün ortasını nasıl bulacağız?

Burada bir soru ortaya çıkıyor. Hangisi daha geniş anlamlı? İbadet mi daha kapsayıcı yoksa dua mı?

Bu mesele nereden baktığınıza göre farklılık gösterir. Şayet ibadeti Allah'a boyun eğmek manasında, duayı da Allah'tan talepte bulunma anlamında alırsanız ibadet, duadan daha genel anlamda olur. Eğer ki dua Allah'a boyun eğmek mânasında, ibadet de namaz ve zekât gibi birtakım ameller işleme anlamında kullanılırsa o halde dua daha genel anlamlı olur. Musannif metinde ibadeti Allah'a boyun eğme, duayı da Allah'tan istekte bulunma mânasında kullanmıştır. Bundan dolayı ibadetin duadan daha genel anlamda olduğunu ifade etmiştir.

Daha sonra musannif ibadet çeşitlerinden bahsedip 14 farklı ibadet şekline değindi. Biz; İslâm, iman ve ihsanı ibadet türü olarak kabul etmiyoruz. Zira bu üçü, dinin mertebeleridir. Musannif, ibadet çeşitlerinden bahsederken "Dua, havf, recâ..." gibi örnekler verdi. O, bu ibaresiyle tüm ibadet çeşitlerini zikretmiş olmadı.

Çünkü sabır, akrabalık bağını gözetmek gibi burada zikredilmeyen daha başka ibadet çeşitleri de vardır.

Ardından, bu ibadetlerden herhangi birisini Allah dışında bir varlığa yöneltenin hükmü geliyor. Musannif, ibadetlerin yalnızca Allah'a yapılacağına işaret etmek için şu âyeti zikretti:

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Şüphesiz ki mescidler Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)." *(Cin, 18)*

Âyetteki mescidlerden maksat secdelerdir. Öyleyse anlam şöyle olur: Secdeler sadece Allah'a yapılır. Buna nazaran diğer zikredilen fiiller de ibadet olması hasebiyle secdeye kıyas edilir.

Âyet-i kerîmenin son kısmında Allah'tan başkasına dua etmek yasaklanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var, Allah Teâlâ "Allah ile birlikte hiç kimseye ibadet etmeyin" demedi, bilakis **"Dua etmeyin"** dedi. O halde âyete göre dua, ibadetten daha genel anlamlıdır.

Akabinde musannif bazı ibadetlerden bahsetti ve bunlardan herhangi birisini Allah dışında bir varlığa yöneltenin kâfir olacağını belirtti. Bu hususta cehalet de mazeret değildir. "فَمَنْ صَرَفَ مِنْهَا شَيْئًا لِغَيْرِ اللهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ كَافِرٌ/**Her kim bunlardan birisini Allah dışında bir varlığa yaparsa o müşriktir, kâfirdir."**

1.1.1. İbadet Çeşitlerinden Herhangi Birisini Allah'tan Başkasına Yöneltenin Hükmü:

Musannifin cümlesindeki مَنْ (her kim) edatı bir şart edatıdır. Anlam bakımından kuşatıcı bir anlama sahiptir ve erkek yahut kadın olsun, Müslüman ya da kâfir olsun, cin veya insan olsun fark etmez herkesi kapsar. Her kim ibadetlerden birisini Allah dışında bir zât için yaparsa kâfir olur.

Peki مَنْ edatı yaşı büyük veya küçük olanları da kapsar mı? Evet, yaşı büyük olanları kapsar fakat küçükleri kapsamaz. Nitekim yaşı küçük olanlar bir karineden ötürü bu dairenin dışında kalmışlardır. O karine de Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu sözüdür:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَبْلُغَ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمُصَابِ حَتَّى يُكْشَفَ عَنْهُ

"Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır. Buluğa erişinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uykuda olan kimseden ve aklı başına gelinceye kadar deli kimseden."[90]

Buna göre, bir çocuk Allah'tan başkası adına kurban kesse kendisine hüccet ikame edilemeyeceğinden dolayı kâfir olmaz. Ama o Müslüman da değildir. Bilakis 'müşrik' vasfını üzerinde taşır. Bu konuyu daha detaylı okumak isteyenler *el-Mutemmime li-Kelâm-i E'immeti'd-Da've* kitabına, *Kitâbu'l-Hakâik* adlı eserin *el-Esmâ* bölümüne baksınlar.

Musannif, "فَهُوَ مُشْرِكٌ كَافِرٌ/**(Her kim bunlardan birisini Allah dışında bir varlığa yaparsa) O müşriktir, kâfirdir"** derken kendisine hüccet ikame edilen şahısları kastetmiştir. Küfre yeni sapmış, uzak bir köyde yaşayıp büyüyen, küfür beldelerinde doğup büyüyen kimselere gelince; onlar İslâm dininden çıkmış olan müşriklerdir fakat bu kimselerin küfrü, cezalandırılmalarını gerektirecek bir küfür değildir. Ta ki hüccet ikame edilinceye kadar.

Musannifin birçok yazısından anlaşılıyor ki onun görüşü bu şekildedir. Ayrıca öğrencileri ve torunları da bu görüştedir. İbn Teymiyye, İbn Kayyım ve kendilerinden ilim öğrendiğimiz birçok ilim ehli bu görüştedir. Davet önderleri meselenin böyle olduğu hususunda icmâın olduğunu nakletmişlerdir.

---

90 Ahmed, *Musned*, 940; Ebû Dâvûd, 4403.

Bu meseleyle alakalı olarak daha fazla bilgi edinmek isteyenler davet önderlerinin kitaplarına ve *ed-Dureru's-Seniyye*'ye müracaat etsinler. Allah Teâlâ'nın bize kolaylaştırmasıyla bu konu hakkında *Büyük Şirkte Cehaletin Mazeret Olması Meselesinde Davet Önderlerinin Sözlerini Tamamlayıcı Metin* adında müstakil bir risâle kaleme aldık.

I.II. DUA HAKKINDA BİR FASIL

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb, *dua* lafzıyla duanın kapsayıcı/genel anlamını mı yoksa has/özel anlamını mı kastetti?

El-Cevâb: Has/özel anlamını kastetmiştir. Duanın özel anlamı istekte bulunmaktır. Fakat biz burada duanın "talep" anlamında kullanıldığını söylediğimizde bir problem ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki musannif cümlesinin devamında ibadet çeşitlerini zikrederken istiane (yardım isteme), istiğâse (imdada çağırma) ve istiâze (sığınma) gibi ibadet türlerinden de bahsetti. Aslına baktığımızda bunlar da talepte bulunma anlamı taşıyan dua çeşitleridir. Öyleyse meseleyi nasıl cem edeceğiz? Doğru bir cevap verebilmemiz için musannifin ibaresindeki dua lafzını yorumlamamız gerekir. Buradaki duadan maksadın istiâne, istiğâse ve istiâze olmayan dua türünden olduğunu söyleyebiliriz. O halde geriye dua anlamı taşıyan iki şey kaldı: âhirette şefaat talebinde bulunma ve dünyada aracı edinme. Buna göre musannifin cümlesindeki dua; aracı (şefaatçi) talebinde bulunma anlamı taşımaktadır.

Duayı Allah'a yapan kişi muvahhiddir. Allah dışında bir varlığa dua eden ise müşrik olur mu olmaz mı bu hususta tafsilat bulunmaktadır.

Eğer bir kimse, sadece Allah'ın güç yetirdiği işlerde bir mahluka dua ederse bu kimse müşriktir, kâfirdir. Örneğin birisi ölüden talepte bulunarak onun aracılığıyla Allah'ın kendisine evlat vermesini, hastalıktan kurtarmasını, belaları def etmesini, cennete girebilmeyi veya günahlarının bağışlanmasını isterse, işte bu amel büyük şirktir.

Ölülere yakarıp istekte bulunmak mutlak olarak büyük şirktir. Öyle ki kabirde yatan kişinin hayattayken yapabileceği bir şeyi öldükten sonra kabri başında ondan istemek, örneğin bir mal vermesini ya da Allah katında şefaatçi olmasını istemek gibi, bu da büyük şirktir.

Yeri gelmişken şu meseleye de değinmek istiyoruz: Eğer senin kelamını işitiyorlarsa, dinleme ve görme yoluyla ya da muhatap edinerek cinlerden istekte bulunmakla hayattaki bir insandan istekte bulunmak arasında fark yoktur. Übey bin Kâ'b'ın *(radıyallâhu anhu)* kıssası buna örnektir: Übey bin Kâ'b'ın *(radıyallâhu anhu)* bir hurma bostanı vardı. Übey *(radıyallâhu anhu)* bostana gelip giderken hurmaların eksildiğini fark etti. Bunun üzerine geceleyin orada bekledi. Gözcülük yaptığı esnada yeni buluğa ermiş çocuk suretinde bir canlıyla karşılaştı. Kendisi şöyle anlatır:

Ona selam verdim, o da selamımı aldı. Sonra "Sen kimsin? Cin misin insan mısın?" diye sordum. O da "Cinim" dedi. Ben de "Elini uzat!" dedim. Cin elini uzatınca elinin köpek eli gibi kıllı olduğunu gördüm. Bunun üzerine "Cinler böyle yaratılan varlıklardır" dedim. Cin, "Cinlerin arasında benden daha güçlü olanı yok" dedi. Ben de "Seni böyle yapmaya (hurmaları çalmaya) sevk eden şey nedir?" diye sordum. Cin, "Duydum ki sen sadaka vermeyi seven biriymişsin. Yemeğinden faydalanmak istedim" dedi.

Daha sonra "Bizi sizden ne korur?" diye sordum. Cin "Şu âyet" deyip Âyetu'l-Kursî'yi okudu. Böylece yanından uzaklaşıp gittim.

Sabah olunca Übey bin Kâ'b *(radıyallâhu anhu)* erkenden Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına geldi ve olanları haber verdi. Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* صَدَقَ الْخَبِيثُ *"Habis/şeytan doğru söylemiş"* buyurdu.[91]

İnsan vücudunda transa geçmiş ve dile gelmiş cinden gücünün yeteceği bir meselede istekte bulunmak, örneğin kaybolmuş bir eşyanın yerini ona sormak konusunda ihtilâf bulunmaktadır. Cinler yalancı varlıklardır, onların vereceği haberlere itibar edilmez. Bu sebeple en doğrusu böyle bir durumda istekte bulunmanın yasak olmasıdır. Zira cin, bir insanın yanında hazır bulunsa bile ondan bir şey istenmez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

91. Bk. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 961; İbn Hibbân, 784.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا

"Ey iman edenler! Bir fasık size haber getirdiğinde bunun doğruluğunu araştırın." *(Hucurât, 6)*

Güçlerinin yetmeyeceği hususlarda cinlerden talepte bulunmak, örneğin esenlik ve şifa talebinde bulunmak gibi yahut güçlerinin yettiği ama işitmediğin, görmediğin ve muhatabın olmayan bir cinden talepte bulunmak şirktir. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

"Gerçi öteden beri insanlardan bazı adamlar cinlerden birtakım adamlara sığınıyor, böylece onların kibir ve azgınlıklarını arttırıyor, cinler de kendilerine sığınanların günahına günah, isyanına isyan katıyorlardı." *(Cin, 6)*

İmam Buhârî *(rahimehullâh)*, İbn Mes'ûd'un *(radıyallâhu anhu)* şöyle söylediğini rivayet eder: "İnsanlardan bir grup, cinlerden bir gruba tapıyordu. Cinler Müslüman oldu ama o insanlar dinlerinden vazgeçmediler."

İbn Kesîr *(rahimehullâh)* Cin sûresinin 6. âyeti bağlamında der ki: "Yani cinler şunu söylüyorlardı: Bizler insanlardan daha faziletli olduğumuzu düşünüyoruz. Çünkü onlar bir vadiye yahut ıssız bir çöle düştüklerinde bize sığınıyorlardı."

Nitekim câhiliye Arapları'nın âdeti bu şekildedir. Nasıl ki düşmanlarının beldesine girecekleri zaman o beldedeki büyük bir zâtın himayesi altına giriyorlardıysa vadiye veya çöle düştüklerinde de kendilerine bir kötülük dokunmasın diye o bölgenin en büyük cinine sığınırlardı. Cinler, insanların cinlerden korktuğunu ve kendilerine sığındıklarını görünce insanları daha da korkuturlardı.

İbrahim en-Nehai " فَزَادُوهُمْ رَهَقًا- **Onların azgınlıklarını arttırırlardı**" âyetini şöyle tefsir etmiştir: "İnsanlara karşı cinlerin cüreti artardı."

Süddi der ki: "Bir adam ailesiyle birlikte bir araziye gelir ve orada konaklayacağı zaman 'Malımın, ailemin ve hayvanlarımın zarara uğramasından bu vadinin en büyük cinine sığınırım' derdi."

Katâde der ki: "Kişi, Allah'tan başkasına sığındığında cinler ona olan eziyetlerini daha da arttırırlardı."

İbn Ebî Hâtim, İkrime'nin şöyle söylediğini rivayet eder: "İnsanların cinlerden korktuğu gibi cinler de insanlardan korkarlardı. İnsanlar bir vadiye indiklerinde oradaki cinler kaçarlardı. İnsanlardan olan grubun lideri 'Bu vadide olanların en büyüğüne sığınırız' deyince cinler 'Görüyoruz ki bizim onlardan korktuğumuz gibi insanlar da bizden korkuyorlar' dediler ve insanlara yaklaşıp akıllarını aldılar, delirttiler. Allah Teâlâ'nın şu âyeti de işte bundan dolayı inmiştir: وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا **'Gerçi öteden beri insanlardan bazı adamlar cinlerden birtakım adamlara sığınıyor, böylece onların kibir ve azgınlıklarını arttırıyor, cinler de kendilerine sığınanların günahına günah, isyanına isyan katıyorlardı."** *(Cin, 6)*

Kerdem bin Ebî Sâib el-Ensârî anlatıyor: Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şanının Mekke'de ilk duyulmaya başladığı dönemde bir ihtiyaç sebebiyle babamla birlikte Medine'den çıkmıştım. Gece karanlığı çökünce bir koyun çobanının yanına sığındık. Gecenin ortasına geldiğimizde bir kurt sürüye saldırıp hamile bir koyunu kaptı kaçtı. Çoban hemen yerinden sıçradı ve "Ey vadinin âmiri! Komşuna yardım et!" dedi. O sırada kendisini göremediğimiz bir varlık seslendi ve "Ey kurt! Koyunu serbest bırak!" dedi. Koyun hiçbir yara bere almamış olduğu halde gelip sürüye geri katıldı. Bu olay üzerine Allah Teâlâ Mekke'deki Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu âyetleri indirdi:

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

"Gerçi öteden beri insanlardan bazı adamlar cinlerden birtakım adamlara sığınıyor, böylece onların kibir ve azgınlıklarını arttırıyor, cinler de kendilerine sığınanların günahına günah, isyanına isyan katıyorlardı." *(Cin, 6)*

Ubeyd bin Umeyr, Mücâhid, Ebû Âliye, Hasan Basrî, Saîd bin Cübeyr ve İbrâhîm en-Nehaî gibi âlimlerin şöyle söyledikleri nakledilir: "Hamile koyunu kaçıran kurt cinin ta kendisi olabilir. İnsanın korkup kaçması için böyle yaptı. İnsan, cine sığınınca da cin koyunu geri getirip bıraktı. Böylelikle cin, insanı saptırdı, küçük düşürdü ve dinden çıkarttı. Allan en doğrusunu bilendir."

Güç yetireceği durumlarda insandan talepte bulunmakta bir sakınca yoktur. Örneğin borç istemek gibi. Bu câizdir, çünkü insan borç vermeye muktedirdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de bir adamdan genç bir deve ödünç almıştı. Birkaç gün sonra Allah Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sadaka olarak verilen develer getirildi. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* alacaklı olan adama deve borcunu ödemesi için Ebû Râfi'i *(radıyallâhu anhu)* görevlendirdi. Ebû Râfi' *(radıyallâhu anhu)*, Rasûlullah'a dönüp "Develer arasında altı yaşını doldurmuş güzel bir deveden başkasını bulamadım" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ise şöyle buyurdu:

أَعْطِهِ إِيَّاهُ، إِنَّ خِيَارَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً

"Adama onu ver. Şüphesiz insanların en hayırlısı borcunu en iyi ödeyendir."[92]

92. Muslim, 118, (1600).

I.II.I. Bazı Meseleler:

Ölülere seslenmek şu şekillerde olabilir: "Ey Mu'tasım![93] Yardım et", "Ya Rasûlellah! Kalkıp gelsen de ümmetinin şu dağılmışlığını bir görsen", "Ey Salâhuddîn! Kalk!"

Eğer bu ve benzeri sözleri söyleyen bir kimse, kabirdeki insanın kendisine fayda veya zarar sağlayacağına itikat ediyorsa işte bu büyük şirktir. Fakat bu gibi sözler savaş meydanında sadece insanları galeyana getirmek için söyleniyorsa bir sakınca yoktur. Nitekim Ebû Butayn, *et-Takdîs* adlı kitabında bazı sahâbîlerin bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Şayet bu ve benzeri sözler sadece deyim olsun diye veya (savaş meydanı dışında) himmetleri gayretlendirmek için söyleniyorsa söylenmemesi daha iyi olur çünkü bu tür lafızlar müşriklerin ifadelerine benzemektedir.

Ölülere hitap etmek nasihat ve ibret almak için yapılıyorsa câizdir. Zira selef imamlarından bazıları nefislerine öğüt vermek maksadıyla böyle yaparlardı.

Bir kimsenin evde kendisine eziyet eden cinlere korkutmak amacıyla "Ey cin!" diye seslenmesinde bir sakınca yoktur. Ebû Said el-Hudrî'den *(radiyallâhu anhu)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

إِنَّ بِالْمَدِينَةِ جِنًّا قَدْ أَسْلَمُوا، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهُمْ شَيْئًا فَآذِنُوهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فَاقْتُلُوهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ

"Medine'deki bazı cinler Müslüman oldular. Eğer cinlerle karşılaşırsanız onlara üç gün mühlet verin. Hâlâ karşınıza çıkmaya devam ederlerse onları öldürün. Çünkü o bir şeytandır."[94]

Bir başka rivayette şöyle nakledilmiştir:

---

93. Abbâsî halîfesi olan Mu'tasım Billâh. **(Mütercim)**

94. Muslim, 139, (2236).

إِنَّ لِهَذِهِ الْبُيُوتِ عَوَامِرَ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْهَا فَحَرِّجُوا عَلَيْهَا ثَلَاثًا، فَإِنْ ذَهَبَ، وَإِلَّا فَاقْتُلُوهُ، فَإِنَّهُ كَافِرٌ

"Muhakkak ki bu evlerin bazı sakinleri vardır.[95] *Şayet onları görürseniz üç gün boyunca evden çıkmaya zorlayın. Eğer hâlâ gitmediyse onu öldürün çünkü o kâfirdir."*[96]

Bir kimse evde cinlerin bulunduğu vehmine kapılarak onlara seslenirse câiz olmaz. Bunun câiz olabilmesi için bir karîne (kanıt) gerekmektedir. Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir namaz kılmıştı, şöyle buyurdu:

إِنَّ الشَّيْطَانَ عَرَضَ لِي فَشَدَّ عَلَيَّ لِيَقْطَعَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ، فَأَمْكَنَنِي اللَّهُ مِنْهُ، فَذَعَتُّهُ وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أُوثِقَهُ إِلَى سَارِيَةٍ حَتَّى تُصْبِحُوا، فَتَنْظُرُوا إِلَيْهِ، فَذَكَرْتُ قَوْلَ سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَبِّ {هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي} [ص: ٣٥] فَرَدَّهُ اللَّهُ خَاسِئًا

"Namazda şeytan musallat oldu. Namazımı bölmek için çok uğraştı. Allah'ın verdiği imkânla boğazına yapışıp onu yakaladım sonra da sabah gelip görebilmeniz için bir direğe bağlamak istedim. Fakat Süleyman'ın (aleyhisselâm) ***'Rabbim beni bağışla. Benden sonra kimseye nasip etmeyeceğin bir mülkü ve saltanatı bana nasip et'*** *duasını hatırladım. Daha sonra Allah Teâlâ onu rezil bir hâlde kovdu."*[97]

Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا، مَنْ خَلَقَ كَذَا، حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَهِ

95. Yılan, akrep gibi cinlerin suretlerine büründüğü hayvanları kastediyor. **(Mütercim)**

96. Muslim, 140, (2236).

97. Buhâri, 1210.

"Şeytan sizden birisine gelir de 'Şunu kim yarattı?', 'Bunu kim yarattı?' diye sorar. Nihayetinde 'Peki Rabbini kim yarattı?' der. Sizden birisi bu vesveseye kapılırsa Allah'a sığınsın ve bu vesveseyi terk etsin."[98]

Süleyman bin Surad *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor: "Ben, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanında oturuyorken iki adam da birbirlerine hakaret ediyorlardı. Öyle ki birisinin yüzü -öfkeden- kıpkırmızı olmuş, damarları kalkmıştı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ، لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ

'Ben öyle bir kelime biliyorum ki eğer -öfkeli kişi- bunu söyleseydi tüm öfkesi dinerdi. Eğer eûzu billâhi mine'ş-şeytân-i (şeytandan Allah'a sığınırım) deseydi hissettiği öfke dinerdi."[99]

Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيقَ الحِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا

"Horoz sesi duyduğunuzda Allah'ın fazlı kereminden isteyin. Çünkü o horoz bir melek görmüştür. Eşek anırtısı duyarsanız da şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o eşek bir şeytan görmüştür."[100]

Sahih hadislerde belirtildiği üzere esnemek ve ihtilâm (rüyalanma hâli) şeytandandır. Bu gibi durumlarda da Allah'a sığınmak gerekir.

Bir mesele: Halktan bazı kimseler "Ey cin! O (falanca) kişiyi yakala!" sözünü söylüyorlar. Bunun hükmü nedir?

---

98. Buhâri, 3276; Müslim, 214, (134).
99. Buhâri, 3282; Müslim, 110, (2610).
100. Buhâri, 3303; Müslim, 82, (2729).

Şayet kişi bu sözü söylerken cinin o kişiyi yakalamasını gerçekten isteyerek söylüyorsa böyle bir amel şirk olur. Sadece korkutmak maksadıyla söylüyorsa da şu iki sebepten dolayı yine caiz olmaz:

1) Müşriklerin söylediklerine benzer bir cümle kullanmaktan dolayı.

2) Bir müslümanı korkutmuş olacağından dolayı.

Musannif daha önceki bölümlerde iki delilden bahsetti:

1) Has (özel) anlamıyla dua bir ibadettir.

2) Her kim Allah'tan başkasına dua ederse kâfir olur. Dolayısıyla bahsettiğimiz tüm kısımlar şirk olarak değerlendirilir ve bunun delili âyettir.

I.III. İBADETTE TEVHİD VE BU HUSUSTAKİ DELİLER HAKKINDA BİR FASIL

Musannif bu kısımda delilleriyle beraber ibadette tevhid üzere olmaktan bahsetmiştir:

Dua hakkında hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır:

الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ

"Dua ibadetin özüdür."[101] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Bana dua edin, size icabet edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler yakında perişan bir hâlde cehenneme gireceklerdir." *(Mu'min, 60)*

Havf (korku) hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur. Öyleyse gerçekten mümin iseniz onlardan korkmayın benden korkun!" *(Âl-i İmrân, 175)*

Recâ (ümit etme) hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

101. Tirmizi, 3371.

"Artık kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kulluk ederken hiçbir şeyi O'na eş koşmasın." *(Kehf, 110)*

Tevekkül hakkında Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"Gerçekten iman etmiş iseniz Allah'a tevekkül edin!" *(Mâide, 23)*

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

"Kim Allah'a tevekkül ederse Allah ona yeter." *(Talâk, 3)*

Rağbet (ummak), rahbet (endişe duymak) ve huşû hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Gerçekten onlar hayırlı işler yapmakta birbirleriyle yarışan, sevap umarak ve azabımızdan endişe ederek bize yalvaran, bize karşı pek derin bir korku ve saygı (huşû) içinde olan kimselerdi." *(Enbiyâ, 90)*

Haşyet (Allah korkusu) hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

"Sakın onlardan korkmayın! Yalnızca benden korkun." *(Bakara, 150)*

İnâbe (Allah'a yönelmek) hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ

"Size azap gelip çatmadan önce Rabbinize yönelin, O'na teslim olun. Aksi halde kimseden yardım göremezsiniz." *(Zumer, 54)*

İstiâne (yardım dileme) hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." *(Fâtiha, 5)*. Bir hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır:

وإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ

"Yardım isteyeceğin zaman Allah'tan yardım iste."[102]

İstiâze (sığınma) hakkında Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

"De ki: Sığınırım sabahın Rabbine." *(Felak, 1)*

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاس

"De ki: Sığınırım insanların Rabbine." *(Nâs, 1)*

İstiğâse (imdada çağırma) hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

102. Tirmizi, 2516.

"Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da 'Ben size art arda gelen bin melekle yardım ediyorum' diye cevap vermişti." *(Enfâl, 9)*

Kurban kesmek hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." *(Enâm, 162)* Hadiste de şöyle buyrulur:

لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللّٰهِ

"Allah, kendisinden başkası adına kurban kesene lanet etmiştir."[103]

Adak hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

"O kullar ki şiddeti her yere yayılmış olan bir günden korkarak adaklarını yerine getirirler." *(İnsân, 7)*

İbadet çeşitleriyle ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenler *Kitâbu't-Tevhîd*'deki ilk risâlenin şerhi olan *el-Vasît*'e müracaat edebilirler. Allah Teâlâ'nın bize kolaylaştırmasıyla meseleyi orada daha detaylı ele aldık. O kitapta diğer deliller, taksimatlar ve dikkat edilmesi gereken hususlar zikredildi. Burada ise faydayı tamama erdirebilmek için bazı basit detaylara değineceğiz:

I.III.I. Korku Ne Zaman Şirke Dönüşür?

Yaratılmış olanın yapmaya güç yetiremeyeceği bir şeyde yaratılmış olandan korkmak büyük şirktir. Örneğin, bir insanın veya cinin senin neslini kurutmasından korkman gibi. Buna yalnızca Allah'ın

103. Muslim, 44, (No: 1978).

gücü yeter. Yahut bir mahlukun sana hastalık isabet ettirmesinden, vücudunda noksanlığa sebep olmasından veya seni fakir bırakmasından korkman da büyük şirktir. Çünkü bunları gerçekleştirmeye sadece Allah'ın gücü yeter.

Cansız bir varlığın veya ölmüş birisinin herhangi bir zarar vermesinden korkmak, öyle ki ölmüş olan bu zatın hayattayken verebileceği bir zararı öldükten sonra vermesinden korkmak, örneğin sana vurmasından korkman gibi, işte bu da büyük şirktir. Çünkü sen, yapmaya güç yetiremeyeceği bir şey sebebiyle ondan korkmuş olursun.

Mahluktan korkman sebebiyle onun için kurban kesmek gibi herhangi bir ibadeti gerçekleştirirsen, örneğin cinler bir evi mesken edindiğinde eziyetlerine maruz kalmamak için şerlerinden korkarak kurban kesersen bunun hükmü şirktir.

İkrah (mecbur bırakılmak) ile korkmak ayrı şeylerdir. Bir insan Kur'an Mushaf'ını yırtmadığında öldürülmekle tehdit ediliyorsa bundan ötürü Mushaf'ı yırtarsa kâfir olmaz.

Bir şahıstan korkman neticesinde farz olan bir ameli terk ediyor veya haram bir ameli işliyorsan bu küçük şirktir. İnsanların eleştirilerine maruz kalmamak ve alay etmelerinden sakınmak için sakalı kesmek, iyiliği emretme kötülüğü nehyetme vazifesini terk etmek, makam korkusu sebebiyle cemaatle namazı terk etmek, şarkı dinleyen insanların yanında oturup aleyhinde konuşmasınlar diye onlara mâni olmak yerine oturmaya devam etmek küçük şirk örneğidir.

Bu son mesele hakkında ilim ehli ihtilâfa düşmüştür. Bazı âlimlere göre böyle bir ameli gerçekleştirmek şirk değil sadece haramdır. Diğer görüşteki âlimlere göre küçük şirktir. Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiği ve Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* isnad edilen bir hadiste şöyle haber verilmektedir:

إِنَّ اللهَ يَقُولُ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: مَا مَنَعَكَ إِذَا رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ لَا تُغَيِّرَهُ؟
فَيَقُولُ: رَبِّي خَشْيَةَ النَّاسِ فَيَقُولُ اللهُ: إِيَّايَ كُنْتُ أَحَقَّ أَنْ تَخْشَى

"Allah Teâlâ kıyamet gününde kula sorar 'Münkeri (haram işlendiğini) gördüğün halde neden müdahale etmedin?' Kul şöyle cevap verir: 'İnsanlardan korktum ey Rabbim!' Allah Teâlâ da der ki 'Oysaki korkulmaya en layık olan bendim."[104]

Fıtrat gereği insanın bir şeylerden korkması câizdir. Örneğin, bir hırsızdan korkmakta yahut yırtıcı bir hayvandan korkmakta sakınca yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

"Mûsâ, korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıkıp gitti." *(Kasas, 21)*. Kişiyi haram işlemeye veya farzı terk etmeye sevk etmediği sürece bu korku câizdir.

Eziyetin (ikrahın) ölçüsü nedir? İnsanı korkutan her eziyet sebebiyle haram bir fiil işlenebilir ya da farz terk edilebilir mi? El-Cevâb: Eziyetin birkaç mertebesi vardır:

Birinci mertebe: Katlanılamaz derecede olan şiddetli eziyet. Bu durumda farzın terki veya haramın işlenmesi câiz olur. Bir diğer adıyla buna 'ikrah' da denilir. Bir kimsenin, bedeninin kaldıramayacağı ölçüde dayakla tehdit edilmesi buna örnektir. Fakat bu durumda tehdit altında olan kişi başkasına zulmedici olmamalıdır. Şayet tehdit edildiği fiili gerçekleştirdiğinde başkasına zulmetmiş olacaksa o işi yapması câiz olmaz. Misal bir kimsenin, falanca kadınla zina etmesi hususunda tehdit edilmesi buna örnektir. Kişi, ucunda ölüm olsa bile bunu yapamaz çünkü başkasının hakkına girmiş, zulmetmiş olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

104. Ahmed, *Müsned*, hd. no: 11868.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

"Hiçbir suçlu bir başkasının suçunu yüklenmez." (En'âm, 164). Sahîh bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ

"Zarar vermek de yoktur zarara zararla karşılık vermek de yoktur."[105]

İnsanın tehdit edildiği fiil sadece kendini ilgilendiriyorsa ve katlanılamaz bir durum söz konusuysa o halde farzın terki yahut haramın işlenmesi câiz olur. Bir insanın, sakalını kesmezse çok uzun süre hapsedilmekle tehdit edilmesi veya tahammül edemeyeceği oranda malına el konulmakla tehdit edilmesi buna örnektir.

İkinci mertebe: İnsana meşakkat veren ama katlanılabilir olan eziyet. Bir kimsenin tahammül edebileceği orandaki dayakla veya sayılı günler boyunca hapse atılmakla tehdit edilmesi buna örnektir. Bu çeşit eziyetten ötürü haramın işlenmesi ya da farzın terk edilmesi câiz değildir.

Üçüncü mertebe: Tahammül edilebilir olup küçük ölçekli olan eziyet. Bir insana hakaret etme, küçük düşürme, alay etme gibi eziyetler bu duruma örnektir. Bu çeşit eziyetten korkarak haram işlenmesi yahut farzın terk edilmesi câiz değildir.

Dördüncü mertebe: İnsanın zihninde düşünceler kurup bununla korkuya kapılması, zayıf karakterli olma durumu. Bir insanın belki de aslı astarı olmayan şeylerden korkması ve bunun neticesinde haram işlemesi veya farzı terk etmesi câiz değildir. Çünkü bunlar vukû bulmamış salt vehimden ibarettir.

Bir mesele: İşten atılma korkusu, bir farzın terk edilmesi ya da haram işlenmesi hususunda geçerli bir mazeret midir? Eğer kişi,

105. İbn Mâce, 2340.

bu iş dışında başka bir kazanç sağlayabilecekse, örneğin ticaretle uğraşabilecek veya mesleğini icra edebilecek durumdaysa o halde yapılması farz olan bir ameli terk etmek câiz olmaz. Fakat işten atıldığında başka bir gelir kapısı bulunmuyorsa bu durum geçerli bir mazeret olur çünkü zaruret söz konusudur. Zaruret altında kalma konusundaki deliller meşhurdur.

Bir mesele: Cinlerden ve şeytandan korkmak -hüküm açısından- insanlardan korkmak gibidir. Eğer yapmaya güç yetiremeyecekleri bilinen bir meselede cinlerden veya şeytandan korkuluyorsa bu büyük şirk olur. Lâkin yapmaya muktedir oldukları bir fiil sebebiyle onlardan korkuluyorsa bununla, insandan korkma durumu ve hükümleri aynıdır. وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا **"Gerçi öteden beri insanlardan bazı adamlar cinlerden birtakım adamlara sığınıyor, böylece onların kibir ve azgınlıklarını arttırıyor, cinler de kendilerine sığınanların günahına günah, isyanına isyan katıyorlardı."** *(Cin, 6)* âyetiyle alakalı olarak İbn Kesir'in ve ilim ehlinin görüşlerini daha önce zikretmiştik.

Bir mesele: Bir kimsenin insanlar arasında kalkıp konuştuğunda başına kötü bir şey gelecekmiş endişesiyle gergin olması, heyecandan titremesi ve insanların kendisine olan tutumlarından korkması doğal, fıtrî bir korkudur. Bu durum insanı farzı terk etmeye yahut haram işlemeye sevk etmiyorsa bir sakıncası yoktur. Örneğin, insanlar günah işlerken sen de yanlarına gelsen tam konuşacakken onların tutumunun ne olacağından korktuğun için sussan bu haram olur. Bunun haram mı yoksa küçük şirk mi olacağı hususundaki ihtilâfı da daha önce aktarmıştık. Gönlün kendisine kaydığı görüş küçük şirk olmasıdır. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gerçekten iman etmiş iseniz onlardan korkmayın, benden korkun!" *(Âl-i İmrân, 175)*

I.III.II. Recâ (Ümitvar Olmak)

Ümit, kalpte mevcut olan bir vasıftır. İnsanı bir şeyler ummaya, emele sevk eder. İnsanda istek uyandırır.

Recâ ne zaman tevhid olur? İnsanın emeli Allah olursa o vakit recâ tevhid olur.

Recâ ne zaman şirk olur? Bunu birkaç durumda inceleriz:

Bir kimse, Allah'tan başkasının yapmaya güç yetiremeyeceği bir şeyi herhangi bir mahluktan ümit ederse, örneğin yaratılmış olan bir varlıktan yardım, çocuk, şifa ve esenlik umarsa bu şirk olur.

Ölülerden, cansız varlıklardan, duyu organlarıyla mevcudiyetleri saptanamayan gaybî varlıklardan bir şeyler ummak, hayattayken yapmaya güç yetirebilecekleri işleri öldükten sonra yapmalarını ümit etmek büyük şirktir.

Yapmaya güç yetirebileceği bir işte herhangi bir insandan beklenti içinde olmak ama bir yandan da o işi kesin yapacakmış gözüyle o insana bakmak küçük şirktir. Örneğin, bir insanın kesinlikle sana mal vereceğine itimat ederek ondan medet umman veya kesinlikle seni hastalıktan kurtaracakmış gibi doktorun uzmanlığına güvenmen küçük şirktir.[106]

Bir insanın şifayı ve hayrı Allah'tan ümit etmesi lâkin bunu yaparken haram yollara bulaşması küçük şirktir. Misal, şifaya sebep olması için bir halka takmak -nazar boncuğu gibi- veya kuşak bağlamak küçük şirktir. Ukbe bin Âmir'den *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen, Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* isnâd edilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ

"Kim muska takarsa muhakkak surette şirk koşmuştur."[107]

Hayrı Allah'tan ümit ederek Allah için kabirlerin başında, bu mekânın daha bereketli olduğunu düşünerek kurban kesmek de az önce zikredilen meseleye dahildir.

Musannif sonra şu delili zikretmişti:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa (recâ) sâlih ameller işlesin ve Rabbine kulluk ederken hiçbir şeyi O'na ortak koşmasın." *(Kehf, 110)*

---

107. Ahmed, *Müsned*, 28/637, (No: 17422); Taberânî, 17/319; Hâkim, 7513. Şuayb el-Arnaût İmam Ahmed'in *Müsned*'ine yaptığı tahkikte bu hadisin tahricinde "İsnâdı kavidir (sahihtir)" demiştir. Elbânî de bu hadise sahîh demektedir (bk. *Sahîhu'l-Câmi'*, 6394). İmam el Münziri de bu hadisin râvilerini tevsîk (güvenilir) etmiştir. Bk. *et-Terğîb ve't-Terhîb*, IV, 239. Ancak hadisteki *"Şirk koşmuştur"* ifadesinin; muskayı Allah dışında veya Allah ile beraber bir koruyucu olarak gören ve muskanın kendisine hayır getirdiğine veya şerleri def ettiğine inanan insanlar için olduğunu belirtmek de fayda vardır. Bununla birlikte muska ile ilgili tafsilat vardır. İçinde Kur'an âyetleri veya hadisler olan muskaların hükmü hususunda gerek sahâbe, tâbiîn ve selef ulemâsından gerek muasır ilm ehli arasında bir ihtilâf mevcuttur. Ancak günümüzde insanların genelinin cahil olması ve itikadi sorunların yaygınlığı sebebiyle muskanın her türlüsünden uzak durulması ilim ehlince tavsiye edilmiştir. Nitekim قرأ (okumak) kökünden gelen Kur'an, asılan/takılan değil okunan bir kitaptır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* maddî-manevî bütün rahatsızlıkların tedavisinde Kur'an'ın okunmasını ve bu şekilde şifa bulunmasını tavsiye etmiştir. Kendisi de bilhassa Muavvizeteyn (Felak, Nâs, İhlâs), Âyetü'l-kürsî, Fâtiha sûresi gibi sûre ve âyetler başta olmak üzere Kur'an âyetlerini okuyup-dinleyerek rukye yapmıştır. Yine başka bir hadisinde *"Sabah namazını kılan kişi Allah'ın himayesi altındadır."* (*Müslim, Mesâcid, 262*) buyurarak namazın da aynı zamanda bir sığınma ve korunma vesilesi olduğunu da belirtmiştir. Binaenaleyh hased, nazar, büyü ve musallat gibi şerlerden sakınmak için Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yaptıklarını yapmak gerekir. **(Editörün Notu)**

I.III.III. Tevekkül

Tevekkül kelimesi sözlük anlamı açısından vekil kılma, teslim/emanet etme gibi anlamlara gelir. Şer'î açıdan ise hayrı elde etmek, şerri def etmek hususunda Allah'a güvenmek anlamına gelir.

Tevekkül ne zaman ibadete dönüşür? Kul, Allah'a güvenip işini ona havale ettiğinde işte bu tevhid olur:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gerçekten mümin iseniz yalnızca Allah'a tevekkül edin."
(Mâide, 23)

Tevekkül ne zaman şirke dönüşür? Bunu birkaç durumda inceleyebiliriz:

Kul, yalnızca Allah'ın yapmaya güç yetirebileceği bir şey hususunda herhangi bir mahluka güvenirse bu büyük şirk olur. Misal; yağmurun yağması, rızık elde etmek, evlat sahibi olmak ve hastalıktan iyileşmek gibi konularda Allah'tan başkasına güvenilmesi büyük şirktir.

Ölülere yahut cansız nesnelere tevekkül edilmesi büyük şirktir. Örneğin bir kimse, ölmüş olan falanca zâta ileride kendisine rızık vermesi ya da belaları def etmesi için tevekkül ederse bu büyük şirk olur.

Aşırı anlamda sebeplere güvenmek küçük şirktir. Örneğin, ameliyatın başarılı geçmesi noktasında tamamıyla doktorun uzmanlığına itimat etmek veya zafere ulaşılması hususunda asker çokluğuna güvenmek yahut aracın kaza yapmaması konusunda şoförün ustalığına güvenmek küçük şirktir. Aynı zamanda sınavdan başarılı olma hususunda ders çalışmaya, etütlere güvenmek de bu meseleye dahildir. Bu sonuncusu Müslümanlar arasında pek yaygındır.

Bir mesele: Bir kimse, tek bir sebebe bağlanıp bu sebep mevcut olduğunda işin başarıyla sonuçlanacağına, o sebep olmazsa işin akamete uğrayacağına inanırsa bu küçük şirk olur. Örneğin bir kimse bir hastayı doktora götürse, ameliyatı bu doktor gerçekleştirdiği zaman kesinlikle ameliyatın başarılı olacağına inansa, başka bir doktor ameliyata girerse ameliyatın başarısız geçeceğini düşünse işte bu küçük şirk olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gerçekten mümin iseniz yalnızca Allah'a tevekkül edin." *(Mâide, 23)*. Âyetin mefhumundan sebeplere itimat edilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Biz sebepleri gerçekleştiririz lâkin işin neticesi hakkında sadece Allah'a güveniriz.

Bir mesele: İnsanın sebebe bakarak kendisini rahat hissetmesi ile sebebe güvenmesi arasında fark bulunmaktadır. Örneğin bir kimse yolculuğa çıkacağı aracını güzelce yola hazırlasa ve bundan dolayı mutmain olup yolculuğun güzel geçeceğine dair kendisini rahat hissetse bunda bir beis yoktur. Fakat kişi, aracın sağlamlığına güvenerek kendisine hiçbir musibetin isabet etmeyeceğine kanaat getirse bu sebebe itimat etmek olur ve küçük şirktir.

Bir mesele: "Allah'a ve sana güvendim" demenin hükmü nedir?

Bu sözü söylemek câiz değildir. Bunu söylemek küçük şirktir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Bile bile Allah'a eş koşmayın." *(Bakara, 22)*

İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*, "Allah ve falanca zât olmasaydı" sözünü söylemenin şirk olduğunu belirtmiştir. "Allah'a ve sana güvendim"

sözü de buna benzemektedir. Selef imamlarından nakledilen görüşe göre "Allah'a ve sana sığınırım" cümlesi de şirk cümlesidir.

Bir mesele: "Sana tevekkül (itimat) ettim" sözünü söylemenin hükmü nedir? Bildiğim üzere bu söz hakkında son dönem âlimleri arasında ihtilâf bulunmaktadır. İlim ehlinden bazısı bu sözü vekil tayin etme, vekalet verme manasında alarak câiz olduğu görüşüne gitmişlerdir. Diğer taraftaki ilim ehli ise bu sözü söylemenin câiz olmadığı görüşünü tercih etmişlerdir. Onlara göre; وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Gerçekten mümin iseniz yalnızca Allah'a tevekkül edin"** âyetinin mantûku da mefhûmu da buna işaret etmektedir. Ayrıca Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiği hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dua ettiği haber verilmektedir:

أَنَّكَ إِنْ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي، تَكِلْنِي إِلَى ضَيْعَةٍ وَعَوْرَةٍ وَذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ

"(Allah'ım!) Eğer sen beni nefsime emanet edersen beni hatayla, kusurla ve günahla baş başa bırakmış olursun."[108]

Ebu Bekre'nin *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir:

دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

"Dertli kimsenin duası şudur: Allah'ım! Rahmetini umuyorum. Bir an bile beni nefsime emanet etme. Hâlimi düzelt. Senden başka ilah yoktur."[109]

Yukarıda zikredilen sözü söylemek yerine "Önce Allah'a tevekkül ettim/güvendim sonra seni vekil edindim" veya "Seni vekil edindim" sözünü söylemekte bir sakınca yoktur.

---

108. Ahmed, *Müsned*, hd. no: 21666.

109. Ebû Dâvûd, 5090.

Sehl bin Sa'd es-Sâidî'den (radiyallâhu anhu) rivayetle, Rasûlullah (sallallâhu alayhi ve sellem) şöyle buyurdu:

مَنْ تَوَكَّلَ لِي مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ وَمَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ، تَوَكَّلْتُ لَهُ بِالْجَنَّةِ

"Kim bana iki bacağıyla iki çenesi arasındakinin garantisini verirse ben de ona cennetin garantisini veririm."[110]

Bazıları bu hadise bakarak *tevekkül* lafzının kullanılmasını câiz görüyorlar. Oysaki hadisin metninde yer alan tevekkül lafzından maksat itimat etmek değildir. Burada garanti vermek anlamında kullanılmıştır. O yüzden delil olmaz.

Bir mesele: "Bu adam güvenilirdir, ona güvenmen gerekir" sözünün hükmü nedir? Eğer buradaki maksat kastedilen kişinin güvenilir olduğu, hain olmadığı ve işini gerektiği gibi yaptığıysa bir sakınca yoktur. Fakat sözü söyleyen kişinin maksadı kastedilen kişiye sonsuz güven ve yaptığı işin neticesinin muhakkak surette gerçekleşeceği ise bu küçük şirk olur.

I.III.IV. Rağbet

Beşinci ibadet, rağbet. *El-Misbâhu'l-Munîr* adlı kitapta *rağbet* (الرَّغْبَة) kelimesinin *bolluk* anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bir şey bollaştığında bunu belirtmek için rağibe (رَغِبَ) (bollaştı) fiili kullanılır. Buna göre rağbet, bol ve güçlü bir istek anlamına gelir. Aynı şekilde hırs mânasına da gelir ki yine hırs kelimesi de güçlü istek anlamındadır. Rağbet kelimesi bazen de çokça vermek, hediye etmek anlamına gelir. Dua ile birlikte kullanıldığı zaman duanın uzaması, artması ve çok olması anlamına gelir. Bu duaya, rağbet duası denilirken uzunca yapılan ibadetlere de rağbet ibadeti denir.

Rağbet ne zaman tevhid olur? Cevap; dua, amel ve ibadet açısından Allah'a yöneliş arttırıldığında rağbet tevhid olur.

110 Buhârî, 6807. Hadisin metnindeki "garantisini vermek" deyimi Arapça olarak "tevekkül" lafzıyla ifade edilmiştir. **(Mütercim)**

Rağbet ne zaman şirk olur? Bir kimse, kendince kıymetli olan ihtiyaçlarının giderilmesinde sürekli belirli bir şahsa yönelirse bu durum büyük şirk olarak değerlendirilir. Örneğin bir kimse, kendisi için önemli olan bir konuda başına bir felaket geldiğinde kabirde yatan zatın kabrine gidip geliyorsa bu, Allah'tan başkasına ibadet etmek olur. Cinlerden ve cansız varlıklardan ihtiyaçlarını talep eden kişi için de durum aynıdır. Talep ettiği şey yalnızca Allah'ın gerçekleştirebileceği bir şey olsun veya olmasın fark etmez.

Mahlukatın gerçekleştirmeye güç yetirebileceği meselelerde bir kimsenin ihtiyaçlarını sürekli onlardan talep etmesi ve bunu yaparken mutlak olarak onlara güvenmesi küçük şirktir. Şayet mutlak güven söz konusu değilse böyle yapmak yine de kişinin tevhidini eksiltir. Zira bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

لاَ يَسْتَرْقُونَ، وَلاَ يَكْتَوُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

"Onlar rukye ve dağlama yapmazlar. Yalnızca rablerine tevekkül ederler."[111]

Bu konudaki delile gelince; şu âyet-i kerîme üç ibadeti de içinde barındırmaktadır

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا

"Gerçekten onlar, hayırlı işler yapmakta birbirleriyle yarışırlar, rağbet ve rahbet içinde bize yalvarır, dua ederler." *(Enbiyâ, 90)*

Burada musannifin kendisine delil çıkarma yönü şudur: Rağbet, dua hâllerinden bir hâldir. O, duanın bir türü olan rağbet duasını niteler. Elbette ki bu izahat, duanın genel olan; ibadet ve isteme duası anlamına göredir.

---

111. Buhârî, 5752; Müslim, 317, (218).

Rağbet ibadetinden söz eden şu gibi başka âyetler de bulunmaktadır:

وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ

"Yalnızca Rabbine rağbet et." *(İnşirâh, 8)*

إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ

"Doğrusu biz sadece Allah'a rağbet ederiz." *(Tevbe, 59)*

I.III.V. Rahbet

Altıncı ibadet, rahbet. Sözlük anlamı açısından incelendiğinde *rahbet* (الرَّهْبَة) kelimesi, göğüs kemiğinin alt kısmının bittiği yer anlamına gelen *rahâbet* kelimesinden türediği anlaşılmaktadır. Kemikleri uzun olan deve için "Cemelun rahbun (جَمَلٌ رَهْبٌ)" denir. Hristiyan âbidleri uzun süre korku içinde olduklarından dolayı "Râhib (korkan)" adını almışlardır. *El-Furûku'l-Lugavî* adlı kitabının 200'üncü sayfasında el-Askerî böyle söylemiştir. Buna göre rahbet kelimesi, uzun süren ve şiddetli olan korku anlamına gelir.

Havf ve rahbet kelimeleri arasında ne gibi bir fark vardır (esasen her ikisi de korku anlamına gelir)?

Bu iki kelime arasındaki fark zamansaldır. Kalbin kısa süreliğine ürperir ve kısa süreliğine endişe duyarsan bu durum *havf* olarak isimlendirilir. Ama ürperti ve endişenin süresi uzarsa bu da rahbet olarak isimlendirilir.

Başka bir fark da şudur: Havf, gerçekleşip gerçekleşmemesi ihtimalli olan durumlar karşısında endişe duymaktır. Kötü bir olayın gerçekleşeceği aklına geldiğinde bundan korkarsın, gerçekleşmeyeceğini hatırladığında ise kendini güvende hissedersin.

Rahbet ise kesin olan tehlike hususunda endişe duymaktır. Bundan dolayı rahbetin sebep olduğu korku da daha uzun süreli olur. Örneğin, kesin ölüm emri verilen bir adamın hâli gibi. Bu kişi râhib (korkan) olarak isimlendirilir. Çünkü uğrayacağı zarar kesindir. Bu yüzden ölünceye kadar sen onun korku içinde olduğunu görürsün. Hakkındaki ölüm emri kesin olmayan kişinin korkusu ise sadece havf olarak isimlendirilir.

Rahbet ne zaman ibadet olur? Kişinin Allah'a karşı olan korkusu uzadığında rahbet ibadet olur.

Rahbet ne zaman şirk olur? Kişinin, kabirde yatan zâta karşı olan korkusu uzun süreli olduğunda bu durum büyük şirk hâlini alır. Önceki âyetlerde de ifade edildiği gibi musannifin bu konudaki en kuvvetli delili rahbetin bir dua hâli olmasıdır:

وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

"Sadece benden korkun." *(Bakara, 40)*

Havfın ve rahbetin büyük şirk olmasına gelince; sen, Allah'tan başka kimsenin gerçekleştirmeye güç yetiremeyeceği bir meselede kabirde yatan zattan veya başka herhangi bir mahluktan korkarsan bu durum havf ibadeti olarak adlandırılır ve büyük şirk kapsamına girer. Allah'tan başkasının yapmaya gücünün yetmeyeceği bir meselede kabirde yatan veya başka bir mahlukun sana zararı ulaştıracağından korkarsan ve korkun uzun süreli olursa buna da rahbet ibadeti denir ve yine büyük şirktir. Çünkü buradaki rahbet ibadeti kabir sahibi için gerçekleştirilmiş olur.

I.III.VI. Huşû

El-Misbâhu'l-Münîr'de *huşû* kelimesinin "خشعت الأرض/**Yeryüzü duruldu**" fiilinden türediği ifade edilmiştir. Yeryüzü sakinleştiğinde ve karar kıldığında bu lafız kullanılır.

Buna göre huşû; kalpteki, âzâlardaki, sesteki, bakışlardaki ve yürüyüşteki durgunluk ve sükûnettir.

Huşû ne zaman ibadet olur? Yüce Allah'ın huzurunda vakarlı bir şekilde, âzâlar sükûnet içerisindeyken durulduğunda huşû ibadet olur. Bu sebeple namaz kılan kişi mütevazı görünür. O, namazdayken başını öne eğmiş secde yerine bakar haldedir. İşte bu huşûdur. Kişi namaza giderken vakarlı adımlarla, sesini alçaltmış, bakışlarını yere indirmiş halde yürüdüğünde işte bu namaza giderken ki huşûdur.

Huşû ne zaman şirk olur? Kişi, bir kabrin veya şahsın karşısında el pençe divan durmuş bekliyorsa bu huşû sayılır. Karşısındakinden bir şey talep etmiyor olsa bile bu büyük şirktir. Örneğin bir kimse bir velî kulun kabrine giderken kalbi sükûnet içerisinde, âzâları dingin halde oluyorsa bu huşûdur ve ibadettir. Bundan dolayıdır ki biz kabirlere tapanları kabirlerin başında dingin halde görüyoruz.

Yine aynı şekilde müridin veya sûfînin şeyhi karşısında başını öne eğmiş, kalbini haşyet kaplamış halde durması huşûdur ve ibadettir. Böyle bir amel büyük şirktir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Onlar, bize karşı derin huşû (saygı) içindeydiler." *(Enbıyâ, 90)*

Huşû aslen kalbî bir ameldir. Azalar ise huşûya delâlet eder.

I.III.VII. Haşyet

Haşyet, birisinden korkmak anlamına gelir. Sen, vereceği cezayı düşünmeksizin birisinden korkarsan işte bu haşyet olarak isimlendirilir.

Haşyet ile havf (korku) arasında fark bulunmaktadır. Havf, cezadan veya hoşa gitmeyen şeyin başa gelmesinden dolayı duyulan endişe, tedirginliktir. Haşyet ise şahsın zâtından korkmak anlamındadır.

Zeyd seni öldürmek istediğinde sen asıl olarak ölmekten korkarsın. İşte buna havf denir. Lâkin cezanın türüne bakmaksızın sen direkt olarak Zeyd'in zâtından korkarsan buna da haşyet adı verilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ

"(Onlar) Rablerinden haşyet eden (sakınan) ve kötü hesaptan havf eden (korkan) kimselerdir." *(Ra'd, 21)*

Âyete dikkat edildiğinde görülmektedir ki Allah Teâlâ için haşyet lafzı, hesabın zorluğu için ise havf (korkmak) lafzı kullanılmıştır.

Bir başka âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

"Öyle kimseler de vardır ki Rablerine olan haşyetten ötürü titrerler." *(Mu'minûn, 57)*

Haşyet ne zaman tevhid olur? Senin haşyetin (derin saygın) sadece Allah'a olduğunda işte bu tevhiddir.

Haşyet ne zaman şirk olur? Kabirde yatan bir zâttan yahut herhangi bir cansız varlıktan haşyet ediyor, kalbin ürperiyorsa işte bu şirktir.

I.III.VIII. İnâbe

El-Müfredât'ta ifade edildiği üzere "الإنابة/*İnâbe*" kelimesi bir şeye tekrar tekrar dönmek anlamına gelir.

İnâbe ne zaman tevhid olur? Başına gelen sıkıntılar sebebiyle tekrar tekrar Allah'a dönüyor, yöneliyorsan işte bu tevhiddir.

İnâbe ne zaman şirk olur? Başına gelen musibet sebebiyle kabirde yatan zâta yöneliyorsan bu da şirk olur. Bir kere bile kabirdeki zâta yönelmen büyük şirktir, bunu tekrar edersen şirkin boyutu daha da artar.

İnâbe ile tövbe aynı şeyler midir? Tövbe, inâbeden daha özel anlamdadır. Tövbe, içerisinde pişman olmak gibi özel bir nitelik barındırır. İnâbe ise başa gelen felaket sebebiyle Allah'a yönelmektir. Şu âyet-i kerîme tövbe ile inâbenin farkına işaret eder:

وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ

"Dâvûd kendisini imtihan ettiğimizi anladı ve derhal Rabbinden bağışlanma diledi, eğilerek secdeye kapandı ve bütün içtenliğiyle Allah'a yöneldi." *(Sâd, 24)*

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ

"Size azap gelip çatmadan önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Aksi hâlde kimseden yardım göremezsiniz." *(Zumer, 54)*.

I.III. IX. İstiâne, İstiâze ve İstiğâse

Bu kavramlar birbirine benzer oldukları için aynı başlık altında inceleyeceğiz. Sözlük anlamı açısından "الإستعانة/*İstiâne*" kelimesi "العَوْن/*Yardım*" kelimesinden türemiştir. Cümlede kullanırken "Falanca kişi benim yardımcımdır" denir. Istılah açısından ise *istiâne* kelimesi Allah'tan yardım istemek anlamındadır.

Sözlük anlamı açısından "الإِسْتِعَاذَة/*İstiâze*" kelimesi "العَوذ/*Sığınmak*" kelimesinden türemiştir. Nâs ve Felak sûreleri insanı kötülükten koruduğu için Muavvizeteyn (iki koruyucu/sığınak) adını almıştır. İstiâze kelimesi sığınma talebinde bulunmak anlamındadır. Şer'i mânası ise Allah'a sığınmaktır.

Sözlük anlamı açısından "الإِسْتِغَاثَة/*İstiğâse*" kelimesi "الغَوث/*Ğavs*" (imdat/yardım/medet) kelimesinden türemiştir. "Falanca filancanın imdadına yetişti (فَأَغَاثَهُ)" demek, ona yardım etti ve sıkıntısını giderdi anlamına gelir. Bundan dolayıdır ki yağmur için ğavs lafzı kullanılmıştır. Zira yağmur kuraklık sıkıntısını giderir. Görüldüğü üzere bu üç terim birbirine yakın anlamlıdır.

İstiâne, istiâze ve istiğâse terimleri ortak olarak yardım anlamı taşımaktadır. Lâkin durum ve zaman bakımından anlamlarda farklılık oluşur. Örneğin, senin başına bir musibet geldiğinde bu musibetin giderilmesini talep edersen işte bu istiğâse olarak isimlendirilir. Misal, boğulmakta olan bir kimsenin yardım çağrısı istiğâse olarak isimlendirilir.

Örneğin, henüz başına bir musibet gelmemiş fakat gelmek üzereyse ve sen de bundan ötürü yardım talep edersen işte bu istiâze olur. Geriye kalan normal hâllerde, başında bir sıkıntı yokken yardım talep etmene ise istiâne denir.

Eğer sen bu üç ameli yalnızca Allah'a yöneltirsen işte bu tevhid olur.

Peki istiâne, istiâze ve istiğâse ne zaman şirk olur? Bununla alakalı birkaç durum bulunmaktadır:

Bir kimse, Allah'tan başkasının yapmaya güç yetiremediği herhangi bir şey hususunda birisine istiâne, istiâze veya istiğâse yaparsa; örneğin kıtlığın kaldırılması için yardım talep etmek gibi, bu amel şirk olur. Âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"(Rabbimiz!) Sadece sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz." *(Fâtiha, 5)*

İnsanların yapmaya muktedir oldukları bir meselede onlardan yardım isterken tam bir güven içerisinde olursan bu da küçük şirk olur. Örneğin, başına gelen bir felaketten ötürü sultandan yardım istiyorsan veya denizde boğulmak üzereyken insanlardan yardım istiyorsan ve bunu yaparken onların seni kurtaracağına mutlak güveniyorsan işte bu küçük şirktir. Buradaki mutlak güvenin alâmeti, onların seni kesinlikle kurtaracağını düşünerek içinin ferah olmasıdır. Misal, sultanın seni kesinlikle musibetten kurtaracağına yahut insanların seni boğulmaktan kurtaracaklarına mutlak güven duymandır.

I.III.IX.I. Cinlerden Yardım İstemenin, Sığınmanın ve İmdada Çağırmanın Hükmü:

Yalnızca Allah'ın gerçekleştirmeye güç yetirebileceği bir meselede cinlerden yardım ister veya onlara sığınırsan bu amel büyük şirktir. Zira Allah'tan başkasının yapmaya muktedir olmadığı herhangi bir iş hususunda kimden yardım dilersen dile bu büyük şirk olur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

وإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ

"Yardım isteyeceğin zaman Allah'tan yardım iste."[112]

Cinler seninle aynı ortamda bulunuyor ve seni işitiyorlarken gerçekleştirmeye güç yetirebildikleri bir işi onlardan talep etmen hususunda ihtilâf bulunmaktadır:

112 Tirmizi, 2516.

Birinci görüş: Mubah olan işlerde cinlerden yardım istemek câizdir. Örneğin, kaybolmuş bir eşyanın yerini sormak veya bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere koymalarını istemek gibi. Eğer kişi, cinlerle aynı ortamda bulunuyor ve cinler onu duyuyorlarsa böyle yapmakta bir sakınca yoktur. Zira bilindiği üzere cinler, Süleyman'a *(aleyhisselâm)* hizmet ederlerdi. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

وَمِنَ ٱلْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ
مِنْ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُۥ مَا يَشَآءُ مِن مَّحَٰرِيبَ وَتَمَٰثِيلَ
وَجِفَانٍ كَٱلْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَٰتٍ ۚ ٱعْمَلُوٓا۟ ءَالَ دَاوُۥدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ
عِبَادِىَ ٱلشَّكُورُ ﴿١٣﴾

"Cinlerden de Rabbinin izniyle onun (Süleyman'ın) maiyetinde çalışanlar vardı. Onlardan kim emrimizden biraz sapsa ona hemen çok yakıcı ateş azabından tattırırdık. Cinler Süleyman'ın isteğine göre mâbedler, kaleler, heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar, leğenler, yerinden sökülemez sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dâvûd ailesi! Allah'a şükür olacak ameller işleyin. Doğrusu kullarımdan gereği gibi şükredenler pek azdır." *(Sebe', 12-13)*

Yine Übey bin Kâ'b'ın *(radıyallâhu anhu)* kıssası da bu görüşte olan ilim ehlinin delilidir: Übey bin Kâ'b'ın *(radıyallâhu anhu)* bir hurma bostanı vardı. Übey *(radıyallâhu anhu)* bostana gelip giderken hurmaların eksildiğini fark etti. Bunun üzerine geceleyin orada bekledi. Gözcülük yaptığı esnada yeni buluğa ermiş çocuk suretinde bir canlıyla karşılaştı. Kendisi şöyle anlatır:

Ona selam verdim, o da selamımı aldı. Sonra "Sen kimsin? Cin misin insan mısın?" diye sordum. O da "Cinim" dedi. Ben de "Elini uzat!" dedim. Cin elini uzatınca elinin köpek eli gibi kıllı olduğunu gördüm. Bunun üzerine "Cinler böyle yaratılan varlıklardır" dedim.

Cin, "Cinlerin arasında benden daha güçlü olanı yok" dedi. Ben de "Seni böyle yapmaya (hurmaları çalmaya) sevk eden şey nedir?" diye sordum. Cin, "Duydum ki sen sadaka vermeyi seven biriymişsin. Yemeğinden faydalanmak istedim" dedi.

Daha sonra "Bizi sizden ne korur?" diye sordum. Cin "Şu âyet" deyip Âyetu'l-Kursî'yi okudu. Böylece yanından uzaklaşıp gittim.

Sabah olunca Übey bin Kâ'b *(radıyallâhu anhu)* erkenden Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına geldi ve olanları haber verdi. Allah Resulü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "صَدَقَ الْخَبِيثُ" *"Habis/şeytan doğru söylemiş"* buyurdu.[113]

Rivayete göre İbn Teymiyye de bu görüştedir.

İkinci görüş: Sedd-i zerâi'[114] bâbından mubah işlerde dahi cinlerden yardım istenmez. Gönlümün kendisine meylettiği görüş de budur.

I.III.X. Zebh (Kurban Kesmek)

Sözlükte الذَّبح/*Zebh* lafzı *yarmak, yırtmak* (الشَّقّ) anlamlarına gelmektedir. *El-Müfredât*'ta şöyle ifade edilmektedir: "*Zebh* kelimesinin asıl anlamı hayvanların boğazını yarmaktır."

Istılâhî açıdan ise *zebh* lafzı; Allah'a yakınlaşmak, O'nu yüceltmek ve âcizliği dile getirmek için özel yöntemlerle kurbanlık hayvanları kesmek anlamına gelmektedir.

Allah'a yakınlaşmak ve O'nu takdis etmek gayesiyle kurban kesildiğinde işte bu tevhid olur.

113. Bk. Nesâi, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, 961; İbn Hibbân, 784.

114. Kötülüğe giden yolun önünü kesme bakımından. (**Mütercim**)

Kurban kesmek ne zaman şirk olur? Allah'tan başkası adına, yakınlaşmak ve yüceltmek amacıyla kurban kesmek şirktir. Buradaki yakınlaşmaktan maksat, kişinin fayda temenni etmesi yahut kendisinden belanın def edilmesini istemesidir. Kurban keserken senin asıl gayen, kendisi adına kurban kestiğin zâtın sana dünyevî veya uhrevî fayda sağlamasıdır yahut da üzerindeki bir musibeti def etmesidir. Böylece mânevî açıdan ona yaklaşmış olursun.

Yüceltmekten maksat ise kendisi adına kurban kestiğin zâtın azametini, yüceliğini kalbinde hissetmendir. Zira bu tâzim, seni onun adına kurban kesmeye sevk eder.

Şu durumlarda kurban kesmek şirktir:

1. Şerlerinden korunmak veya bir konuda yardımlarını almak için cinler adına kurban kesmek şirktir. Nazarı yahut sihri bozsunlar diye cinler adına kurban kesmek buna örnektir. Bu ameli gerçekleştiren bir kimse büyük şirk işlemiş olup müşrik olur. Nitekim Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır: لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ *"Allah, kendisinden başkası için kurban kesene lanet etsin!"*[115]

2. Yeni bina açılışında, yeni bir binanın temelini atarken, yeni bir kuyu açarken yahut bunlara benzer herhangi bir durumda cinlerin şerrinden, hasetten veya nazardan korunmak amacıyla kurban kesmek şirktir.

3. Dünyada ya da âhirette fayda sağlamaları temennisiyle ölüleri ve evliyâları yücelterek onlar adına kabirlerde kurban kesmek şirktir. Lâkin ölüler için sadaka mahiyetinde kurban kesmekte bir sakınca yoktur. Bu durumda kurban ölünün zâtı için kesilmemiştir, aksine kurban kesmekle elde edilen sevabın ölüye bağışlanması amaçlanmıştır. Bir hadiste Selmân'ın *(radıyallâhu anhu)* şöyle haber verdiği nakle-

115 Müslim, 44, (No: 1978).

dilmektedir:

دَخَلَ رَجُلٌ الْجَنَّةَ فِي ذُبَابٍ، وَدَخَلَ رَجُلٌ النَّارَ فِي ذُبَابٍ، قَالُوا: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مَرَّ رَجُلَانِ عَلَى قَوْمٍ لَهُمْ صَنَمٌ، لَا يَجُوزُهُ أَحَدٌ حَتَّى يُقَرِّبَ لَهُ شَيْئًا، فَقَالُوا لِأَحَدِهِمَا: قَرِّبْ، قَالَ: لَيْسَ عِنْدِي شَيْءٌ، قَالُوا: قَرِّبْ وَلَوْ ذُبَابًا، فَقَرَّبَ ذُبَابًا، قَالَ: فَخَلُّوا سَبِيلَهُ، قَالَ: فَدَخَلَ النَّارَ، وَقَالُوا لِلْآخَرِ: قَرِّبْ وَلَوْ ذُبَابًا، قَالَ: مَا كُنْتُ لِأُقَرِّبَ لِأَحَدٍ شَيْئًا دُونَ اللَّهِ، قَالَ: فَضَرَبُوا عُنُقَهُ، قَالَ: فَدَخَلَ الْجَنَّةَ

"Adamın birisi bir sinek yüzünden cennete girerken diğeri de cehenneme girdi. Önceki ümmetlerden iki kişi, puta tapan bir kavme uğramışlardı. Bu kavim, yanlarına kim gelirse gelsin mutlaka putları adına kurban kestirirlerdi. Bu iki adamdan birisine 'Bir şey kurban et!' dediler. O ise 'Yanımda bir şey yok' dedi. Putperestler, 'Bir sinek bile olsa kurban et!' dediler. O da bir sinek kurban edip geçti ve cehenneme müstahak oldu. Sonra diğer adama 'Bir şey kurban et!' dediler. O ise 'Ben Allah'tan başka kimseye kurban kesmem' dedi. Bunun üzerine onu şehid ettiler. O da cennete girdi."[116]

4. Mal ve makam elde etmek gayesiyle hükümdarlar, yöneticiler ve önderler adına onları yücelterek ve onlara yaklaşmayı arzulayarak kurban kesmek büyük şirktir. Bu hüküm; فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ **"(Öyleyse) Sen, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!"** *(Kevser, 2)* âyetinin mefhûm-u muhâlifinden anlaşılmaktadır.

Şeyh Süleyman el-Hafîd, *Teysîru'l-Azîzi'l-Hamîd an Ulamâ'i Buhârâ* adlı kitabında şöyle söylemektedir: "Bir yöneticinin ziyareti sırasında uçaktan inerken, kapıdan girdiğinde veya koridordan çıktığında Allah'ı değil de yöneticiyi kurban kesmeye layık görerek onun adına kurban kesilmesiyle, insanların yöneticinin gelmesini bekleyip

116 Ahmed, *Kitâbu'z-Zuhd*, 84.

geldiğinde onun için secdeye kapanmaları arasında bir fark yoktur. Allah'ı bir yana bırakıp yönetici zâtın adına kurban kesildiğinin alâmeti şudur: Kurbanı kesen kişi yöneticinin huzurunda kurbanını keser ve hayvanı kestikten sonra hayvanın eti onu alakadar etmez. Onun için tek önemli olan şey, yöneticinin kendisi için kurbanın kesildiğini bilmesidir. Şayet kurban, yöneticinin karşısında değil de başka bir mekânda kesilirse, örneğin bir mezbahanede kesilir sonra yöneticiye hayvanın etinden ikram edilirse bunda bir beis yoktur. Bu, ikram bâbındandır ve câizdir. İsrafa kaçılmadığı sürece başka bir surette haramlığı söz konusu değildir. Hatta misafire ikramda bulunulduğu için müstehap bir amel olur. Zira Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır: وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ *'Her kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa misafirine ikramda bulunsun."*[117]

Mevlidlerde, bilhassa evliyaların veya Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* mevlidinde kurban kesmek büyük şirktir.

Allah'ın adını bir yana bırakıp başkasının adını anarak kurban kesmek büyük şirktir. Örneğin, "Falanca ulusun adıyla", "Filanca melikin adıyla", "Îsâ'nın *(aleyhisselâm)* adıyla" demek gibi veyahut da Allah'ın adıyla birlikte başkasının adını da anarak kurban kesmek yine büyük şirktir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

"(Öyleyse) Sen, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes." *(Kevser, 2)*

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Gerçeği bildiğiniz halde Allah'a eş koşmayın." *(Bakara, 22)*

117. Buhârî, 6018; Müslim, (47), 74.

Bir mesele: Kurban kesme meselesinde büyük şirk ve küçük şirk ayrımına gidilir mi? Hayır, bu konuda büyük şirk ve küçük şirk ayrımı yapılmaz. Çünkü kurban kesmek bir ibadettir ve her kim herhangi bir ibadeti Allah'tan başkasına yaparsa bu büyük şirktir. Küçük şirk ise Allah'tan başkasına ibadet etmenin dışında kalan meselelerde olur.

Gelecek olan örneklerdeki kurban kesme şekilleri câizdir, çünkü bunlarla şer'î maksatlar güdülür:

Cömertlik ve ikram bâbından misafirler için kurban kesmek câizdir.

Yardıma muhtaç kimseler için kurban kesmek câizdir.

Anne-baba veya yakın akrabalar için kurban kesip umulan sevabı onlara bağışlamak câizdir.

Akîka kurbanı kesmek câizdir.

Temettu' ve kırân haccı yapanların hedy kurbanını kesmeleri vâciptir.

Günahların kefâreti olarak kurban kesmek câizdir.

I.III.XI. Nezir (Adak)

Sözlük anlamı açısından "النَّذْر/*Adak*" bir insanın, vâcip olmayan bir şeyi kendisine vâcip kılması anlamına gelir.

Istılâhî açıdan ise şu anlamda kullanılır: Mükellefin, kendisine vâcip olmayan bir ameli kendisine zorunlu hâle getirmesidir. Bu fiiliyle, adak adadığı zâtı yüceltmek veya ona yakınlaşmak ister.

Adak adarken Allah'a yakınlaşma gayesi güdülüyorsa bu tevhiddir. Lâkin ilim ehli adakta bulunulması hususunda ihtilâf etmiştir. Tercih edilen görüşe göre adak adamak mekruhtur.

İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* ise adak adamanın başlangıç itibariyle haram olduğunu söylemiştir. Fakat kişinin adak adadığı şey haram bir şey değilse adakta bulunduktan sonra artık onun yerine getirilmesini vâcip olarak görmüştür. Adak adamanın haram olduğuna dair İbn Ömer'den *(radıyallâhu anhumâ)* nakledilen şu hadisi delil kabul eder: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* nezirden nehyettikten sonra şöyle buyurdu:

فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا، وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ

"Nezir (adak adamak), olacak olan bir şeyi ne öne alır ne de geride bıraktırır. Nezir ile ancak cimriden mal çıkarılmış olur."[118]

Bir mesele: Adakta bulunmak ne zaman şirk olur? Bir kimse, Allah'tan başkasını tâzim etmek amacıyla adak adadığında bu amel şirk olur. Bu kişi, kendisi için adak adadığı zâtın yüceliğini kalbinde hisseder, ona hürmet eder ve bu hissiyatı o kişiyi hayır (menfaat) umarak o zat adına adakta bulunmaya sevk eder. Bu durum birkaç farklı şekilde gerçekleşebilir:

Örneğin bir kimsenin "Eğer Allah şu hastalığımın şifasını verirse falanca velinin kabri için şu kadar koyun keseceğim veya şu kadar mal bağışlayacağım" demesi şirktir.

Yahut "Şayet ameliyatım başarılı geçerse falancanın kabri için ya da falanca şeyh için şu kadar mal bağışlayacağım" demek de şirktir.

Son olarak musannif Muhammed bin Abdulvehhâb şu âyet-i kerîmeyi zikretti:

118. Buhârî, 6694; Müslim, 4, (1639).

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

"O kullar ki şiddeti her yere yayılmış olan bir günden korkarak adaklarını (verdikleri sözleri) yerine getirirler." *(İnsân, 7)*

II. İkinci Esas: Delillerle İslâm Dinini Bilmek

الأَصْلُ الثَّانِي

مَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلامِ بِالأَدِلَّةِ

وَهُوَ: الاسْتِسْلامُ للهِ بِالتَّوْحِيدِ، وَالانْقِيَادُ لَهُ بِالطَّاعَةِ، وَالْبَرَاءَةُ مِنَ الشِّرْكِ وَأَهْلِهِ. وَهُوَ ثَلاثُ مَرَاتِبَ: الإِسْلامُ، وَالإِيمَانُ، وَالإِحْسَانُ. وَكُلُّ مَرْتَبَةٍ لَهَا أَرْكَانٌ.

الْمَرْتَبَةُ الأُولَى: الإِسْلَامُ

فَأَرْكَانُ الإِسْلامِ خَمْسَةٌ. وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ.

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) {آل عمران ٨٥}

فَدَلِيلُ الشَّهَادَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لاَ الَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) [آل عمران، ١٨].

وَمَعْنَاهَا: لَا مَعْبُودَ بِحَقٍّ إِلَّا اللهُ، و(لَا إِلَهَ) نَافِيًا جَمِيعَ مَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ، (إِلَّا اللهُ) مُثْبِتًا الْعِبَادَةَ للهِ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ فِي عِبَادَتِهِ، كَمَا أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ فِي مُلْكِهِ.

وَتَفْسِيرُهَا: الَّذِي يُوَضِّحُهَا قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلاَّ الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ * وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) [الزخرف: ٢٦ - ٢٨]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ) {آل عمران, ٦٤} وَدِلِيلُ شَهَادَةِ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ) [التوبة: ١٢٨].

وَمَعْنَى شَهَادَة أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ: طَاعَتُهُ فِيمَا أَمَرَ، وَتَصْدِيقُهُ فِيمَا أَخْبَرَ، واجْتِنَابُ مَا نَهَى عَنْهُ وَزَجَرَ وأَلَّا يُعْبَدَ اللهُ إِلا بِمَا شَرَعَ.

وَدَلِيلُ الصَّلاةِ، وَالزَّكَاةِ، وَتَفْسِيرُ التَّوْحِيدِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ) [البينة: ٥].

ودَلِيلُ الصِّيَامِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) [البقرة: ١٨٣].

ودَلِيلُ الْحَجِّ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ) [آل عمران: ٩٧].

الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَةُ: الإِيمَانُ

وَهُوَ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً، فَأَعْلاهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ.

وَأَرْكَانُهُ سِتَّةٌ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَالدَّلِيلُ عَلَى هَذِهِ الأَرْكَانِ السِّتَّةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ) [البقرة: ١٧٧].

وَدَلِيلُ الْقَدَرِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ) [القمر: ٤٩].

الْمَرْتَبَةُ الثَّالِثَةُ: الإِحْسَانُ

رُكْنٌ وَاحِدٌ، وهو: (أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِن لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ). وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ وَّالَّذِينَ هُمْ مُّحْسِنُونَ) [النحل: ١٢٨]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الأُمُورِ) [لقمان: ٢٢].

(وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ * الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ * إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) [الشعراء: ٢١٧ - ٢٢٠]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلاَ تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ) [يونس: ٦١].

وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ: حَدِيثُ جِبْرِيلَ الْمَشْهُورُ: عَنْ عُمَرَ بنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ، شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، فَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا

مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلامِ فَقَالَ: (أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا اِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا). قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ. قَالَ: (أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ). قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: (أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ). قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: (مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ). قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ: (أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ). قَالَ: فَمَضَى، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، فَقَالَ: (يَا عُمَرُ أَتَدْرُونَ مَنِ السَّائِلِ؟). قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: (هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ).

Musannif der ki: İkinci esas, İslâm dinini delilleriyle birlikte bilmektir. İslâm, tevhid ile Allah'a teslim olmaktır. İtaat ile Allah'a boyun eğmek, şirkten ve şirk ehlinden beri olmaktır. İslâm'ın üç mertebesi vardır: İslâm (teslimiyet), iman ve ihsan. Her mertebenin kendine has rükünleri bulunmaktadır.

Birinci Mertebe: İslâm

İslâm'ın rükünleri 5'tir. Bunun hadislerden delili İbn Ömer'in *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği şu hadistir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ

"İslâm 5 şey üzere bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek. Namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve

gücü yetenlerin Allah'ın kutsal evini haccetmesi."[119] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa şunu bilsin ki aradığı din ondan asla kabul edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerden olacaktır." *(Âl-i İmrân, 85)*

Kelime-i şehâdetin delili şu âyettir:

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, adâleti ayakta tutarak, kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığına bizzat şahittir. Ayrıca bütün melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da tam bir doğruluk, adâlet ve hakkaniyet içinde aynı gerçeğe şahittirler. Evet, O'ndan başka bir ilah yoktur. O, kudreti daima üstün gelen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır." *(Âl-i İmrân, 18)*

Kelime-i şehâdetin mânası şudur: Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan tek varlık Allah Teâlâ'dır. لَا إِلَهَ (İlah yoktur) cümlesindeki لَا edatı nefiy edatıdır ve Allah dışında kendisine ibadet edilen (tapınılan) her varlığı nefyeder. إِلَّا اللَّهُ (Allah'tan başka) terkibi ise cümleyi olumlu hâle getirir ve ibadetin yalnızca Allah'a has olduğu anlamını sağlar. Mülkünde hiçbir ortağı olmadığı gibi ibadet konusunda da yüce Allah'ın hiçbir ortağı yoktur.

Şu âyet-i kerîme kelime-i şehâdeti tefsir eder mâhiyettedir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾
إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

119. Buhâri, 8; Müslim, 19.

"Bir zamanlar İbrâhim, babasına ve kavmine şöyle demişti: Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan beriyim. Ben ancak beni yoktan var eden Allah'a kulluk ederim." *(Zuhruf, 26-27)*

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Rasûlüm! De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle aramızda ortak olan bir söze, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim." *(Âl-i İmrân, 64)*

Kelime-i şehadetin ikinci kısmı olan "وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ"/Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim"in delili şu âyettir:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

"Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir." *(Tevbe, 128)*

"Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim" sözünün mânası şudur: Emrettiği hususlarda ona itaat, haber verdiği konularda onu tasdik etmek, nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak, meşrû kıldığı şeriat dışında başka bir yolla Allah'a ibadet etmemek.[120]

Şu âyet-i kerîme namaz ve zekâtın delili olup ayrıca tevhidi de tefsir eder mâhiyettedir:

---

120. Yani, bid'atlerden uzak durmak. **(Mütercim)**

وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara da ancak itaat ve ibadeti yalnızca Allah'a has kılıp sadece O'nun rızasını hedef alarak, bâtıl dinleri terk edip dupduru bir tevhid inancı içinde sadece Allah'a kulluk etmeleri, namazı dosdoğru kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte sağlam, dosdoğru ve kıyamete kadar bâki kalacak din budur!" *(Beyyine, 5)*

Şu âyet-i kerîme orucun delilidir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Umulur ki böylece günah ve fenalıklardan korunursunuz." *(Bakara, 183)*

Şu âyet-i kerîme haccın delilidir:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Bundan dolayı hacca gitmeye gücü yeten insanlara, Beytullâh'ı ziyaret etmek Allah'ın bir emridir." *(Âl-i İmrân, 97)*

İkinci Mertebe: İman

İmanın 70 küsür şubesi olup bu şubelerin en üst derecesi *Lâilâheillallâh* sözünü söylemektir. En alt derecesi ise eziyet verici bir şeyi yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir şubesidir.

İmanın rükünleri 6'dır. Allah'a iman, meleklere iman, kitaplara iman, peygamberlere iman, âhiret gününe iman, hayrıyla ve şerriyle kaderin tümüyle Allah'tan geldiğine iman.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

"Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inananların yaptığıdır." *(Bakara, 177)*

Kader konusunda delil teşkil eden âyet şudur:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Şüphesiz ki biz her şeyi bir kadere göre yarattık." *(Kamer, 49)*

Üçüncü Mertebe: İhsan

İhsan tek bir rükünden oluşur. Bu rükün, Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Sen O'nu göremiyor olsan bile O seni görmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُمْ مُّحْسِنُونَ

"Şüphesiz ki Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla (muhsinlerle) beraberdir." *(Nahl, 128)*

Bir başka âyette şöyle buyurulmaktadır:

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى

"Kim Allah'ın kendisini sürekli gördüğünün şuuru içinde iyi işler yaparak bütün varlığıyla Allah'a teslim olursa; hiç şüphesiz

o, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa tutunmuş olur." *(Lokmân, 22)*

ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

"O ki gece namaza kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında dolaşmanı da görüyor." *(Şu'arâ, 218-219)*

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلاَ تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ

"Rasûlüm! Ne durumda olursan ol, Kur'an'dan ne okursan oku, ey insanlar siz de her ne iş yaparsanız yapın, o işe dalıp gittiğiniz zaman mutlaka biz üzerinizde şahidiz." *(Yûnus, 61)*

İhsan'ın sünnetten delili meşhur Cibrîl *(aleyhisselâm)* hadisidir. Ömer *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor:

بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ، شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، فَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلامِ فَقَالَ: (أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا اِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا). قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ. قَالَ: (أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ). قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: (أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ). قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: (مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ). قَالَ:

فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ: (أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ). قَالَ: فَمَضَى، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، فَقَالَ: (يَا عُمَرُ أَتَدْرُونَ مَنِ السَّائِلِ؟). قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: (هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُم).

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanında oturduğumuz esnada yanımıza bir adam geldi. Kıyafeti bembeyaz, saçı simsiyahtı, üzerinde yolculuktan geldiğini gösteren bir emâre yoktu. Aramızdan hiç kimse onu tanımıyordu. Adam, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına gelip oturdu. Dizini Resulullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dizine dayadı. Elini baldırına koydu ve *"Ey Muhammed! Bana İslâm'dan haber ver"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İslâm; Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmen, namazı kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve yoluna (gitmeye) gücün yetiyorsa Ka'be'yi haccetmendir."* Bunun üzerine adam *"Doğru söyledin (bildin)."* dedi. Bu durum karşısında biz hayret ettik. O hem soruyor hem de tasdik ediyordu.

Daha sonra *"Bana imandan haber ver."* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrıyla ve şerriyle kadere inanmandır."* Adam yine *"Doğru söyledin"* dedi.

Sonra *"Bana ihsandan haber ver."* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İhsan, Allah'ı görüyormuşçasına ona ibadet etmendir. Sen onu göremiyor olsan bile o seni görmektedir."* Adam yine *"Doğru söyledin"* dedi.

Daha sonra *"Bana kıyamet saatinden haber ver."* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Bu konuda soru sorulan sorandan daha bilgili değildir"* dedi. Adam, *"Öyleyse kıyametin alâmetlerinden haber ver."* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Câriyenin efendisini doğurması ve yalın ayaklı, üzerine giyecek kıyafeti olmayan, fakir koyun çobanlarını bina dikmekte yarışırken görmendir."*

Daha sonra adam gitti ve bir süre oturduktan sonra Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: *"Ey Ömer! Soru soranın kim olduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Biz de "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"O Cebrâil idi. Dininizi öğretmek için size geldi."*[121]

ŞERH:

İkinci esas, İslâm dinini delilleriyle birlikte bilmektir. Bu bölüm, üç esasın ikincisi olan İslâm dinini tanımayla alakalı olacaktır.

Üç esasın üçüncüsü olan "*Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tanımak*" bölümü bu bölümden önce zikredilseydi daha evlâ olurdu. Zira önce Allah'ı tanımak sonra O'nun tebliğcisini tanımak gerekir ki o tebliğci de Rasûlullah'tır *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. Bunlardan sonra Rasûl'ün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah katından getirmiş olduğu dini tanımak gerekir.

Sözlük anlamı bakımından "الدِّين/*Din*" kelimesi *amel, ceza* ve *hesap* gibi anlamlara gelir. Istılahî açıdan ise tarifi şöyledir: Din, Allah Teâlâ'nın Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dili vesilesiyle şeriat kıldığı hükümler, esaslar ve rükünler bütünüdür.

"دِينُ الإِسْلَامِ/**İslâm dini**" denilince genel anlamıyla yukarıda yaptığımız tarif kastedilir. Özel anlamda ise iman, ihsan ve İslâm (teslim olmak) anlaşılır.

Musannifin cümlesindeki "بِالأَدِلَّةِ/**Delillerle birlikte**" ibaresinde yer alan بِ harf-i cerri birliktelik anlamını ifade eder. Buna göre, senin İslâm dinini öğrenimin delilleriyle birlikte olmalıdır. Daha önce imanda taklit meselesi ve delilleri bilmenin vâcip olup-olmadığı meselesi geçmişti.

121. Müslim, İmân, 1; Buhârî, İmân, 37.

Daha sonra musannif dini şu şekilde tarif etti: "وَهُوَ: الاستسلامُ لله بالتَّوحيد، والانقيادُ لهُ بالطَّاعة، والبراءةُ من الشِّرك وأهله/**Din; tevhid ile Allah'a teslim olmak, itaat ile Allah'a boyun eğmek, şirkten ve şirk ehlinden beri olmaktır.**"

Musannif dedi ki: "بالتَّوحِيد/**Tevhid ile...**". Tevhid; ulûhiyet, rubûbiyet, isim ve sıfatlardan oluşur. O halde musannifin cümlesinin mânası şudur: Din; ibadet, rubûbiyet, isim ve sıfat hususunda layığıyla Allah'a boyun eğmek, karşısında zelil olmaktır.

"والانقِيادُ لهُ بالطَّاعة/**İtaat ile Allah'a teslim olmak...**". İnkiyâd sözlükte *yumuşaklık* (mülâyene) demektir. Şöyle denilir: 'Yumuşadığında inkiyâd etti (boyun eğdi/itaat etti).'

"بالطَّاعة/**İtaat ile...**". *İtaat* kelimesi, Allah Teâlâ'nın hoşlandığı ve razı olduğu her ameli içine alan kapsayıcı bir kelimedir. Öyleyse *itaat* kelimesinin burada ibadet mânasına geldiğini söyleyebiliriz.

"وَالْبَرَاءَةُ مِنَ الشِّرْكِ وَأَهْلِهِ/**(İslâm) Şirkten ve şirk ehlinden beri olmaktır.**" Musannifin bu cümlesinde özel anlamlı (has) bir ifadenin genel anlamlı bir ifadeye atfı vardır. Zira tevhid ile Allah'a boyun eğmek demek zaten şirkten berî olmak anlamına gelir. Fakat musannif durumun ehemmiyetinden dolayı üstüne basarak şirkten beri olmayı tekrar zikretmiş ve özel anlamlı olan bu ifadeyi genel anlamlı olan tevhide atfetmiştir.

Sözlük anlamı açısından "الْبَرَاءَةُ/**Berî olmak**" demek, *kurtulmak* ve *terk etmek* mânalarına gelir. Bir insan hastalıktan kurtulduğunda "Hastalıktan berî oldum (بَرِئْتُ مِنَ الْمَرَضِ)" der. Aynı şekilde borçtan kurtulduğunda da "Borçtan berî oldum (بَرِئَ مِنَ الدَّيْنِ)" der.

Şer'i anlamda ise *berî olmak*; şirke ve müşriklere buğuz etmek, düşmanlık göstermek, hem inanç hem amel hem de yurt (diyar) bakımından onlardan uzaklaşmak anlamına gelir. Musannif, berî olmayı ikiye ayırdı.

1- Birincisi fiilden berî olmaktır. Yani, şirk ve küfür ameli işlemekten uzak olmaktır. Bu, herkese lâzım olan bir farzdır. Örneğin demokrasiden, parlamentodan, sekülerlikten ve laiklikten uzak durmak gibi.

2- İkincisi ise şirk ameli işleyenlerden berî olmaktır. Bu sebeple laikleri, milliyetçileri (ırkçıları), sekülerleri ve Râfizîler'i tekfir edersin. Hem şahsiyetlerinden hem de yaptıkları amellerden uzak durup buğuz ve düşmanlık edersin.

I. Şirkten ve Müşriklerden Nasıl Berî Olunmalıdır?

1- İlk olarak kalben beri olmak gerekir. Kalben beri olmak demek; şirke ve müşriklere kalbinle buğuz etmen, onlardan tiksinmen ve yok olmalarını istemendir. Hristiyanlara, Yahudilere, Hindulara, komünistlere, laiklere, modernistlere ve Râfizîler'e buğz etmen buna örnektir. Şirke ve müşriklere kalben buğz etmek her Müslümana farz olan bir ameldir, hiçbir Müslümanın bu amelden muaf olması düşünülemez zira bu amel kalp amelidir ve kolaydır. Ebû Mâlik el-Eşca'i'nin *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği şu hadis bu konuda delildir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ، حَرُمَ مَالُهُ، وَدَمُهُ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللّٰهِ

"Kim Lâilâheillallâh der ve Allah'tan başka kulluk edilenleri inkâr ederse o kişinin malı ve kanı korunur. Gizli hâllerinin hesabı ise Allah'a aittir."[122]

İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* kavminden berî oluşunu konu alan âyetler de yine bu hususta delil teşkil eder.

2- İkinci olarak, cins isimler kullanıp dil ile şirkten ve müşriklerden beri olmak gerekir. Dinlerinin bâtıl olduğunu, onların kâfir

122. Muslim, 37, (23).

olduklarını dile getirip buğz etmek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ١ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ٢

"De ki: Ey kâfirler! Ben, sizin taptıklarınıza tapmam." *(Kâfirûn, 1-2).* Âyet-i kerîmede **"De ki"** ifadesi kullanılmış. Bu da dil ile onların kâfir olduklarını söylemek gerektiğine işaret eder. Başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ

"Hani bir zamanlar İbrâhim, babasına ve kavmine demişti ki 'Şüphesiz ki ben, sizin taptıklarınızdan berîyim." *(Zuhruf, 26).* Âyetten anlaşıldığı üzere İbrâhim *(aleyhisselâm)* onların dininden berî olduğunu diliyle de ifade etmiştir.

Burada farzın yerine getirileceği minimum seviye, bir kimsenin müşriklerden razı olmadığını, hoşnut olmadığını gösteren ve buna benzer cins isimler kullanarak onların ihtilâf ve sapıklık üzere olduklarını diliyle beyan etmesidir.[123]

Üçüncü olarak, âzâların şirkten ve müşriklerden berî olması gerekir. Bu da onlardan uzaklaşarak, onlarla cihâd ederek, putlarını kırıp şirk yayan Dırâr mescidlerini yıkarak ve onları öldürerek olur.[124] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

---

123. Cins isimden maksat, "Ey kâfirler!", "Ey müşrikler!", "Ey sapıklık üzere olanlar!" gibi genel anlam ifade eden lafızlar seçmektir. **(Mütercim)**

124. Burada kastedilen müşrik ve kâfirler; İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlık eden "asli" müşrik ve kâfirlerdir. Şârihin aktardığı âyetler de onlar hakkında nâzil olmuştur. Bununla birlikte şârihin sözünü ettiği fiili uygulamalar da bu sınıfa giren kâfirlere ve savaş durumunda uygulanır. **(Editör)**

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

"Ey peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihâd et! Onlara katı ve sert davran!" *(Tevbe, 73)*

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ

"Sizden her kim bir münker (çirkin bir amel) işlendiğini görürse eliyle müdahale etsin."[125]

Bu son kısımda anlatılanları kişi gücü yettiği kadarınca yapar, gücünün yetmediği durumda sorumluluk üzerinden düşer.

II. Müşriklerle Beraber Yaşamanın Hükmü Nedir?

Müşriklere ve dinlerine muhabbet besleyerek onlarla birlikte yaşamak küfürdür. Bu durum, *müşriklerden berî olmak* (el-velâ ve'l-berâ) kaidesine tamamen zıttır. Cerîr bin Abdullah'ın *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلِمَ؟ قَالَ: لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا

125. Müslim, 78, (49). Hadisin tam metni şu şekildedir: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ. فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ. فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ. وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ *"Sizden her kim bir kötülük görürse bunu eliyle düzeltsin, eğer buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin, eğer buna da gücü yetmezse kalbiyle o kötülüğe buğz etsin ki bu da imanın en zayıf hâlidir."* **(Editör)**

"Ben, müşriklerin arasında ikamet eden her Müslümandan berîyim." Bu söz üzerine sahâbîler, "Neden? Ya Resulullah!" diye sordular. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"Çünkü Müslümanların ateşiyle müşriklerin ateşi birbirinden ayırt edilemez."*[126][127] Ebû Dâvûd, bu hadisi kitabının *"Cihâd"* bölümünün en başında rivayet etmiştir.

Söz konusu müşriklerle birlikte yaşamaktan maksat; onları destekleyip yardımlaşarak, onlara tâbi olarak ve yaptıkları işlere muvafakat ederek yaşamaktır. Bunları yapmak kişiyi dinden çıkartır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ

"Ey iman edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin! Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse o da onlardandır." *(Mâide, 51)*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

"Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin!" *(Mümtehine, 13)*

Bir mesele: Eğer bir Müslüman, müşriklere ve onların dinine buğz ettiği halde, onları dost edinmeden, onlardan berî olduğunu izhar ederek ve dinini açıkça yaşayarak bir ihtiyaçtan, zaruretten ötürü müşriklerle beraber yaşıyorsa bu câizdir.

---

126. Ebû Dâvûd, 2645; Tirmizî, 1604.

127. Yani, Müslümanların evlerinde yemek pişirmek, ısınmak için yaktıkları ateş ile müşriklerin yaktığı ateş birbirinden ayırt edilemez. Yaşantıları birbirine benzer. **(Mütercim)**

Bu durumda, mecbur kaldığından dolayı zaruret bâbından müşriklerin beldesinde ikamet etmiş sayılır. Kâfirlerin çoğunlukta olduğu bir şehirde yaşayıp sonrasında Müslüman olan ve şehrinde yaşamaya devam etmek zorunda kalan bir kimse buna örnektir. Fakat kişi, açıkça müşriklerden ve dinlerinden berî olmaya imkân bulamıyorsa o halde onlarla birlikte yaşaması haram olur. Gücü yetiyorsa hicret etmesi gerekir, gücü yetmiyorsa olabildiğince müşriklerle aynı ortamda bulunmaktan, onların arasına karışmaktan kaçınmalıdır ve Allah Teâlâ kendisine bir kurtuluş kapısı açıncaya kadar sabretmelidir.

II.I. FASIL: BİRİNCİ MERTEBE: İSLÂM

وَكُلُّ مَرْتَبَةٍ لَهَا أَرْكَانٌ.

الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى: الْإِسْلَامُ

فَأَرْكَانُ الإِسْلامِ خَمْسَةٌ، وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ.

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) {آل عمران ٨٥}

فَدَلِيلُ الشَّهَادَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لاَ اِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) [آل عمران، ١٨].

وَمَعْنَاهَا: لَا مَعْبُودَ بِحَقٍّ إِلَّا اللهُ، و(لَا إِلَهَ) نَافِيًا جَمِيعَ مَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ، (إِلَّا اللهُ) مُثْبِتًا الْعِبَادَةَ للهِ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ فِي عِبَادَتِهِ، كَمَا أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ فِي مُلْكِهِ.

وَتَفْسِيرُهَا: الَّذِي يُوَضِّحُهَا قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلاَّ الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ * وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) [الزخرف: ٢٦ - ٢٨]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ) {آل عمران، ٦٤} وَدَلِيلُ شَهَادَةِ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ) [التوبة: ١٢٨].

وَمَعْنَى شَهَادَةِ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ: طَاعَتُهُ فِيمَا أَمَرَ، وَتَصْدِيقُهُ فِيمَا أَخْبَرَ، واجْتِنَابُ مَا نَهَى عَنْهُ وَزَجَرَ وأَلَّا يُعْبَدَ اللهُ إلا بِمَا شَرَعَ.

Musannif dedi ki: Her mertebenin kendine has rükünleri vardır. İslâm'ın rükünleri 5'tir. Bunun hadislerden delili İbn Ömer'in *(radiyallâhu anhu)* rivayet ettiği şu hadistir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ

"İslâm 5 şey üzere bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek. Namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenlerin Allah'ın kutsal evini haccetmesi."[128] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

128. Buhârî, 8; Müslim, 19.

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa şunu bilsin ki aradığı din ondan asla kabul edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerden olacaktır." *(Âl-i İmrân, 85)*

Kelime-i şehâdetin delili şu âyettir:

شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لاَ اِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, adâleti ayakta tutarak, kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığına bizzat şahittir. Ayrıca bütün melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da tam bir doğruluk, adâlet ve hakkaniyet içinde aynı gerçeğe şahittirler. Evet, O'ndan başka bir ilah yoktur. O, kudreti daima üstün gelen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır." *(Âl-i İmrân, 18)*

Kelime-i şehâdetin mânası şudur: Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan tek varlık Allah Teâlâ'dır. لَا إِلَهَ (İlah yoktur) cümlesindeki لا edatı nefiy edatıdır ve Allah dışında kendisine ibadet edilen (tapınılan) her varlığı nefyeder. إِلَّا اللّٰهُ (Allah'tan başka) terkibi ise cümleyi olumlu hâle getirir ve ibadetin yalnızca Allah'a has olduğu anlamını sağlar. Mülkünde hiçbir ortağı olmadığı gibi ibadet konusunda da yüce Allah'ın hiçbir ortağı yoktur.

Şu âyet-i kerîme kelime-i şehâdeti tefsir eder mâhiyettedir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

"Bir zamanlar İbrâhim, babasına ve kavmine şöyle demişti: Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan beriyim. Ben ancak beni yoktan var eden Allah'a kulluk ederim." *(Zuhruf, 26-27)*

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Rasûlüm! De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle aramızda ortak olan bir söze, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim." *(Âl-i İmrân, 64)*

Kelime-i şehadetin ikinci kısmı olan "وَ أَنَّ مُحَمَّدً رَسُولُ اللَّهِ/Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim"in delili şu âyettir:

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

"Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir." *(Tevbe, 128)*

"Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim" sözünün mânası şudur: Emrettiği hususlarda ona itaat, haber verdiği konularda onu tasdik etmek, nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak, meşrû kıldığı şeriat dışında başka bir yolla Allah'a ibadet etmemek.[129]

ŞERH:

"وَكُلُّ مَرْتَبَةٍ لَهَا أَرْكَانٌ/**Her mertebenin kendine has rükünleri bulunmaktadır."** Allah izin verirse bu konunun tafsilatı ileride zikredilecektir. Rükünlerin azamîsi 6 rükün, asgarîsi 2 rükündür.

---

129. Yani, bid'atlerden uzak durmak. **(Mütercim)**

Musannif dedi ki: "المرتبة الأولى: الإسلام/**Birinci Mertebe: İslâm.**" Sözlük anlamına bakıldığında *İslâm* kelimesinin *teslim olmak*tan türediği görülmektedir. Bir kimse boyun eğdiği zaman "Falanca adam islâm (teslim) oldu" denir. Aynı zamanda "المهادنة/*Muhâdene (barış yapmak)*" kelimesinden de türemiştir.

Istılahî açıdan *İslâm* kelimesinin iki anlamı bulunmaktadır. Birinci anlamı has (özel), ikinci anlamı daha geneldir.

Eğer İslâm ile birlikte iman da zikredilirse burada İslâm, has (özel) anlamıyla tanımlanır ki o da şudur: İslâm; tevhid, namaz ve benzeri zâhir ameller ile Allah'a boyun eğmek, O'na itaat etmektir.

Şayet İslâm ile birlikte iman zikredilmezse burada İslâm, daha genel olan şekilde tanımlanır ki o tanım da şudur: İslâm, amel ve inanç açısından mutlak olarak Allah'ın şeriatına (kanunlarına) itaat etmektir.

Musannif dedi ki: "وكُلُّ مَرتَبَةٍ لَهَا أَرْكَانٌ فَأَرْكَانُ الإسْلامِ خَمْسَةٌ/**Her mertebenin kendine has rükünleri bulunmaktadır; İslâm'ın rükünleri ise beş tanedir.**" Sözlük anlamı bakımından *rükün*; bir şeyin en güçlü, en sağlam yanı anlamındadır.

Istılahî anlamda ise bir şeyin içinden olup o şeyin sıhhatinin kendisine bağlı olduğu esastır. Şöyle ki İslâm dini şu gelen rükünlere bağlıdır:

Tevhid. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek.

Namaz kılmak.

Zekât vermek.

Ramazan orucunu tutmak.

Allah'ın kutsal evini haccetmek.

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb, İslâm'ın rükünlerinin 5 olduğunu söyleyip buna delil olarak İbni Ömer'den *(radıyallâhu anhumâ)* nakledilen şu hadisi aktarmıştır: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحَجِّ الْبَيْتِ

"İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek. Namaz kılmak. Zekât vermek. Ramazan orucunu tutmak. Gitmeye güç yetirenler için Allah'ın kutsal evini haccetmek."[130]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa şunu bilsin ki aradığı din ondan asla kabul edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerden olacaktır." *(Âl-i İmrân, 85)*

Musannif, bunlara değindikten sonra her bir rüknün tek tek delilini zikretti ve sözlerine şöyle devam etti:

II.I.I. Kelime-i Şehâdet

Kelime-i şehâdetin delili şu âyettir:

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لاَ اِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah; adâleti ayakta tutarak, kendisinden başka hiçbir ilâhın olmadığına bizzat şahittir. Ayrıca bütün melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da tam bir doğruluk, adâlet ve

130. Buhârî, İmân, 1, 2; Müslim, İmân, 19-22.

hakkaniyet içinde aynı gerçeğe şahittirler. Evet, O'ndan başka bir ilah yoktur. O; kudreti daima üstün gelen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır." *(Âl-i İmrân, 18)*

a.) Kelime-i şehâdetin mânası şudur: Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan tek varlık Allah Teâlâ'dır. لَا إِلَٰهَ (İlah yoktur) cümlesindeki لا edatı nefiy edatıdır ve Allah dışında kendisine ibadet edilen (tapınılan) her varlığı nefyeder. إِلَّا اللهُ terkibi ise cümleyi olumlu hâle getirir ve ibadetin yalnızca Allah'a has olduğu anlamını sağlar. Mülkünde hiçbir ortağı olmadığı gibi ibadet konusunda da yüce Allah'ın hiçbir ortağı yoktur.

Şu âyet-i kerîme kelime-i şehâdeti tefsir eder mâhiyettedir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

"Bir zamanlar İbrâhim babasına ve kavmine şöyle demişti: 'Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben, ancak beni yoktan yaratan Allah'a kulluk ederim." *(Zuhruf, 26-27)*

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

"Rasûlüm! De ki: Ey Ehli kitap! Sizinle aramızda ortak olan bir söze, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim." *(Âl-i İmrân, 64)*

b.) Kelime-i şehâdetin ikinci kısmı olan; وَ أَنَّ مُحَمَّدً رَسُوْلُ اللهِ "Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim" sözünün delili şu âyettir:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَاعَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

"Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir." *(Tevbe, 128)*

"Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederim" sözünün mânası şudur: Emrettiği hususlarda ona itaat, haber verdiği konularda onu tasdik etmek, nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak, meşrû kıldığı şeriat dışında başka bir yolla Allah'a ibadet etmemek.

Âyet-i kerîmede ifade edildiği üzere; شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ **"Allah, adâleti ayakta tutarak, kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığına bizzat şahittir."** *(Âl-i İmrân, 18)*. Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'in tefsirine göre *Lâilâheillallâh* sözünün mânası: Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan tek varlık Allah Teâlâ'dır.

Eş'arî mezhebi, Cehmiyye mezhebi, Râfiziler, Bâtıniler ve sûfiler ise *Lâilâheillallâh* sözünü şöyle tefsir ederler: "Allah'tan başka rab yoktur." Yani, Allah'tan başka yaratıcı ve tasarruf sahibi olan kimse yoktur. *Lâilâheillallâh*'ı bu şekilde tefsir etmek çok tehlikeli bir sapmadır. Zira onlar böyle yaparak ulûhiyeti rubûbiyet ile tefsir etmişlerdir. O halde onlara denilir ki: "Kâfirler de Allah'ın rubûbiyyetini kabul etmektedirler. Öyleyse sizin açıklamanıza göre kâfirler de *Lâilâheillallâh*'ın gerekliliklerini yerine getirmişlerdir."

Felsefecilere göre *Lâilâheillallâh* sözü "Allah muhakkak sûrette vardır" anlamına gelmektedir. Buna göre her kim Allah'ın varlığını ispat ederse o muvahhiddir. Öyleyse Allah'ın varlığını kabul eden şeytan da (hâşâ) muvahhiddir.

Laiklere göre ise *Lâilâheillallâh* sözü, Allah'ın rubûbiyyetini ve ahvâl-i şahsiyye[131] ile alakalı olan bazı meseleleri kabul etmek anlamındadır. Kanun koyma, hükmetme, emir ve yasak belirleme -hâşâ- Allah'a ait değildir.

Lâilâheillallâh'ın iki rüknü vardır. Birincisi nefiy, ikincisi isbât (doğrulama). لا إله **"Hiçbir ilah yoktur"** sözüyle Allah'tan başka kul olunan, ibadet edilen her şey nefyedilir, geçersiz kabul edilir. إلا الله **"Allah'tan başka"** sözüyle de ifade olumlu hâle getirilerek ibadet yalnızca Allah'a tahsis edilir.

Musannif bu izaha değindikten sonra nefiy ve ispatı içeren şu âyet ile konuyu örneklendirdi:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

"Bir zamanlar İbrâhim, babasına ve kavmine demişti ki 'Şüphesiz ben, sizin taptıklarınızdan berîyim. Ben yalnızca beni yoktan yaratan Allah'a kulluk ederim." *(Zuhruf, 26-27)*

Bir başka âyette de şöyle buyurulmaktadır:

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ

"Rasûlüm! De ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle aramızda ortak olan bir söze, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim." *(Âl-i İmrân, 64)*

Ayette yer alan "لا نعبد/**Kulluk etmeyelim**" ifadesi nefiy mahallidir. "إلا الله/**Allah'tan başkasına**" ifadesiyse ispat (doğrulama) mahallidir.

131. Alışveriş, evlilik ve miras hükümleri gibi kişisel meseleler. **(Mütercim)**

Kelime-i şehâdetin ikinci kısmı olan "Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın Rasûlü olduğuna şahıtlık ederim"[132] sözünün mânası şudur: Emrettiği hususlarda ona itaat, haber verdiği konularda onu tasdik etmek, nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak, meşru kıldığı şeriat dışında başka bir yolla Allah'a ibadet etmemek.

Musannif dedi ki: "طاعتُهُ فيما أمر، وتصديقُهُ فيما أخبر، واجتنابُ ما نهى عنْهُ وزجر، وألّا يُعبد الله إلا بما شرع/ **Emrettiği hususlarda ona itaat, haber verdiği konularda onu tasdik etmek, nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak, meşrû kıldığı şeriat dışında başka bir yolla Allah'a ibadet etmemek."**

"طاعتُهُ فيما أمر/**Emrettiği hususlarda ona itaat etmek."** *İtaatin* mânası, gönül hoşnutluğuyla emre icabet etmektir. Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) emirleri ikiye ayrılır.

1- Birincisi, bağlayıcı olan emirlerdir ki bunlara vâcip hükmü verilir.

2- İkincisi ise bağlayıcı olmayan emirlerdir. Bunlar da müstehap hükmünü alır.

"وتصديقُهُ/**Ve onu tasdik etmek."** Bir Müslüman, Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdiği her şeyin doğruluğuna inanır. İster hâli hazırdaki meselelerle ilgili ister gelecekle alakalı ister belirli bir konuyla alakalı veya herhangi bir hususta ne söz söylemişse onu tasdik ederiz.

"واجتنابُ ما نهى عنْهُ وزجر/Nehyettiği ve sakındırdığı şeylerden kaçınmak." Buradaki nehiyden büyük günahlar (kebâir) ve onlarla ilgili vârid olan tehditler de kastedilmiş olabilir. Çünkü atıf muğâyereyi gerektirir.[133] Bu cümleni devamına ittibâ tevhidi vardır. İttibâ

132. Bu; hem söz, hem amel hem de itikat üzerine bina edilir.

133. Yani ma'tûfun aleyh'ten (atfedildiği şeyden) farklı olmayı gerektirir. **(Editör)**

tevhidi: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in getirdiği/gösterdiği usulden farklı bir şekilde Allah'a ibadet etmemektir.

II.I.II. Namaz

Kelime-i şehâdetten sonra ikinci rükün namaz kılmaktır. Bu bağlamda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara da ancak dini yalnız Allah'a has kılarak ve hanîfler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu." *(Beyyine, 5)*

Namaz kılmak, İslâm'ın en temel rükünlerindendir. İster inkâr ettiğinden dolayı ister tembellik ettiğinden ötürü her kim namazı terk ederse kâfir olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاَةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ

"Her şeye rağmen eğer tövbe edip yaptıklarından vazgeçer, namazı kılar ve zekâtı verirlerse onlar sizin din kardeşlerinizdir." *(Tevbe, 11)*

Âyetin mefhûm-u muhâlifinden şu anlaşılmaktadır: Onlar, namazı kılmadıkları taktirde bizim kardeşlerimiz değillerdir. Bilakis kâfirlerdir.

Sahîh-i Müslim'de yer alan ve Câbir bin Abdullah'tan *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاَةِ

"Kişiyle şirk ve küfür arasında namazın terki vardır."[134]

134. Muslim, 134, (82).

Hadisteki *"Namazın terki"* ifadesi genel anlamdadır ve namazı inkâr ederek yahut tembellik göstererek terk eden herkesi kapsar. Sahâbîler ve tâbiîn dönemi âlimleri bu hususta icmâ etmişlerdir. İcmâ sahih bir şekilde gerçekleştikten sonra onlardan sonra gelenlerin yaptığı ihtilâf pek de mühim değildir.

Şakîk bin Abdullah ve İshak bin Râheveyh bu konuda icmâ olduğunu naklettikten sonra İbn Râheveyh demiştir ki: "Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* döneminden bizim şu günümüze kadar gelen süreçte ilim ehlinin görüşü bu yöndedir. Her kim özrü bulunmadığı hâlde vakit çıkıncaya kadar bekleyip kasten namazı terk ederse kâfirdir."[135]

İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel* adlı kitabında şöyle söyler: "Başta Ömer bin Hattâb *(radıyallâhu anhu)*, Muâz bin Cebel *(radıyallâhu anhu)*, Abdullah bin Mes'ûd *(radıyallâhu anhu)* gibi sahâbîler olmak üzere İbn Mübârek, Ahmed bin Hanbel, İshak bin Râheveyh *(rahimehumullâh)* gibi tam 17 kişiden rivayet ettik ki: Her kim kasten, hatırında olduğu hâlde farz olan bir namazı vakti çıkıncaya kadar erteleyip kılmazsa o kâfirdir, mürteddir."[136]

İmam Muhammed bin Nasr el-Mervezî, *Ta'zîmu Kadri's-Salâti* kitabının ikinci cildinde tembellik edip namazı terk edenlerin kâfir olacağına dair sahabe icmâ'ının bulunduğunu nakletmiştir.

Kişi, vakti çıkıncaya kadar bekleyip tek bir namazı dahi kılmazsa kâfir olur. Bu durumda, ne yaptığının farkında olduğu için kasten namazı terk etmiş sayılır. Bir kimse gizli hallerinde namazı terk ediyor ya da bazen kılıp bazen kılmıyorsa ve bunu insanlara göstermiyorsa o, insanı İslâm milletinden çıkartan nifak küfrüne sapmış bir kâfirdir.

---

135. Bk. *Et-Temhid*, IV, 225; İbn Hazm, *el-Muhallâ*.

136. Bk. *El-Fasl fi'l-Milel*, III, 128.

II.I.III. Zekât

Namazdan sonra üçüncü rükün zekât vermektir. Âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara da ancak dini yalnız Allah'a has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu." *(Beyyine, 5)*

Zekâtı inkâr eden ve zekât vermekten imtina eden bir kimse kâfir olur. Ebû Bekir'in *(radıyallâhu anhu)* halifeliği döneminde sahâbîlerin icmâ'ı bu yönde olmuştur. Zekât vermekten kaçınanların kâfir olacağıyla alakalı Abdullah bin Mes'ûd'dan *(radıyallâhu anhu)* nakledilen sahih bir söz bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel* adlı kitabında İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* da bu görüşte olduğunu nakletmiştir.[137]

Bir kimse tembelliğinden yahut cimriliğinden ötürü zekât vermiyorsa nifak küfrüne saptığı için tekfir edilir. Bu bağlamda Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

وَمِنْهُم مَّنْ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنْ ءَاتَىٰنَا مِن فَضْلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضْلِهِۦ بَخِلُوا۟ بِهِۦ وَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِى قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُوا۟ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

"Onlardan bir kısmı da 'Eğer Allah, lütfu keremiyle bizi zengin kılarsa mutlaka zekât ve sadaka verecek, kesinlikle dürüst ve iyi kimseler olacağız' diye Allah'a kesin söz vermişlerdi.

137 Bk. *El-Fasl fi'l-Milel*, III, 128.

Derken, Allah onları lütfu keremiyle zengin kılınca cimrileştiler ve yüz çevirerek gerisin geri sözlerinden döndüler." *(Tevbe, 75-77)*

İbn Kesir *(rahimehullâh)* bu âyetleri tefsir ederken şunları söyler: "Münafıklardan bazı kimseler, eğer Allah fazlı keremiyle kendisini zengin kılarsa muhakkak surette zekât vereceğine ve sâlih kimselerden olacağına dair Allah'a söz vermişti. Lâkin sözüne bağlı kalmadı, söylediklerinin arkasında durmadı. Bu yaptıkları sebebiyle Allah Teâlâ ile karşılaşacakları güne kadar kalplerinde yer edinen bir nifakla (münafık olarak kalmakla) cezalandırılırdılar. Bundan Allah'a sığınırız."

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* anlatıyor: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* zekât verilmesini emredince "İbnu Cemîl zekât vermiyor" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

مَا يَنْقِمُ ابْنُ جَمِيلٍ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فَقِيرًا فَأَغْنَاهُ اللهُ؟

"İbnu Cemîl nankörlüğünden dolayı böyle yapıyor. O fakirdi de Allah onu zengin kılmadı mı?"[138]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ٦ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ٧

"Onlar ki yaptıkları ibadeti gösteriş için yaparlar. Her türlü yardım ve iyiliğe engel olurlar." *(Mâûn, 6-7)*

Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

138. Buhâri, 1468; Müslim, 11, (983).

«مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ، إِلَّا أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، فَيُجْعَلُ صَفَائِحَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ، وَجَبِينُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ بَيْنَ عِبَادِهِ، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ، وَمَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا، إِلَّا بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ، تَسْتَنُّ عَلَيْهِ، كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ بَيْنَ عِبَادِهِ، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ، وَمَا مِنْ صَاحِبِ غَنَمٍ، لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ فَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا، لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلَا جَلْحَاءُ، كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ، ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ» قَالَ سُهَيْلٌ: فَلَا أَدْرِي أَذَكَرَ الْبَقَرَ أَمْ لَا، قَالُوا: فَالْخَيْلُ؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: " الْخَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا - أَوْ قَالَ - الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا - قَالَ سُهَيْلٌ: أَنَا أَشُكُّ - الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ: فَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَلِرَجُلٍ وِزْرٌ، فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ: فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا فِي سَبِيلِ اللهِ وَيُعِدُّهَا لَهُ، فَلَا تُغَيِّبُ شَيْئًا فِي بُطُونِهَا إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ أَجْرًا، وَلَوْ رَعَاهَا فِي مَرْجٍ، مَا أَكَلَتْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا أَجْرًا، وَلَوْ سَقَاهَا مِنْ نَهْرٍ، كَانَ لَهُ بِكُلِّ قَطْرَةٍ تُغَيِّبُهَا فِي بُطُونِهَا أَجْرٌ، - حَتَّى ذَكَرَ الْأَجْرَ فِي أَبْوَالِهَا وَأَرْوَاثِهَا - وَلَوْ اسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ، كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ تَخْطُوهَا أَجْرٌ، وَأَمَّا الَّذِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ: فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا تَكَرُّمًا وَتَجَمُّلًا، وَلَا يَنْسَى حَقَّ ظُهُورِهَا، وَبُطُونِهَا فِي عُسْرِهَا وَيُسْرِهَا، وَأَمَّا الَّذِي عَلَيْهِ وِزْرٌ فَالَّذِي يَتَّخِذُهَا أَشَرًا وَبَطَرًا، وَبَذَخًا وَرِيَاءَ النَّاسِ، فَذَاكَ الَّذِي هِيَ عَلَيْهِ وِزْرٌ " قَالُوا: فَالْحُمُرُ؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: «مَا أَنْزَلَ اللهُ عَلَيَّ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا هَذِهِ الْآيَةَ الْجَامِعَةَ الْفَاذَّةَ»: {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ} [الزلزلة: ٨]

"Zekâtını eda etmeyen hazine sahipleri için cehennem ateşi kızdırılır. Verilmeyen her hazine (zekât malı) ateşte eritilip ince sac levha hâline getirilir ve bununla zekâtını edâ etmeyen kişinin yanları (omuzları) ile alnı dağlanır. Ta ki Allah Teâlâ elli bin yıllık bir süreçte kulları arasında hükmünü nihayete erdirinceye kadar bu azap (elli bin yıl boyunca) böyle devam eder. En sonunda kişi, cennete veya cehenneme giden yolunu görür.

Zekâtını edâ etmeyen her deve sahibi kıyamet günü düz ve geniş bir alana yatırılır. Develer en besili oldukları halde ve hiçbir yavru dışarıda kalmayacak şekilde hepsi getirilir sonra da o kişiyi ayaklarıyla çiğnerler ve dişleriyle ısırırlar. Öndekiler geçtikçe arkadakiler gelir (azap sürekli devam eder). Ta ki Allah Teâlâ elli bin yıllık bir süreçte kulları arasında hükmünü nihayete erdirinceye kadar bu azap böyle devam eder. En sonunda kişi, cennete veya cehenneme giden yolunu görür.

Zekâtını edâ etmeyen her koyun sahibi kıyamet günü düz ve geniş bir alana yatırılır. İçlerinde eğri boynuzlu, boynuzsuz veya kırık boynuzlu hiçbir havyan bulunmayan bir sürü getirilir ve o kişiyi boynuzlarıyla süsüp toynaklarıyla çiğnerler. Öndekiler geçtikçe arkadakiler gelir. Ta ki Allah Teâlâ elli bin yıllık bir süreçte kulları arasında hükmünü nihayete erdirinceye kadar bu azap böyle devam eder. En sonunda kişi, cennete veya cehenneme giden yolunu görür."

Hadisin râvilerinden olan Süheyl diyor ki: "Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* inekten bahsetmiş miydi bahsetmemiş miydi hatırlayamıyorum."

Daha sonra sahâbîler "Peki ya atın durumu ya Rasûlellah!" dediler. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Atlar üç sınıftır. Kişi için yük olan at vardır, örtü olan at vardır, ecir ve sevap olan at vardır. Yük ve vebal olan at, sahibinin sırf caka satmak ve İslâm'a düşmanlık yapmak için beslediği attır. Bu at, o adam için vebaldir. Örtü olan at, kişinin Allah rızası için beslediği, atının sırtındaki ve boynundaki Allah hakkını unutmayıp ödediği attır. Ecir ve sevap olan ata gelince; o*

da sahibinin Müslümanlara yardımcı olmak maksadıyla Allah yolunda besleyip çayır ve bahçelerde otlattığı attır. Atın, o çayır ve bahçeden yediği ve çıkardığı şeyler sayısınca sahibine iyilik yazılır. Hatta at ipini koparıp da bir-iki tur atarsa onun izleri ve tersi adedince sahibine iyilik yazılır. Sahibi sulamak niyetinde olmadığı hâlde onu bir nehir kenarından geçirirken at su içecek olsa, Allah onun içtiği su yudumları adedince sahibine iyilik yazdırır." Daha sonra sahâbîler "Peki ya eşekler hakkında ne dersin ya Rasûlellah!" diye sorunca Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ onlar hakkında bana bir şey indirmedi. Fakat şu âyetler kapsayıcı anlama sahiptir* ***'Kim zerre kadar bir hayır işlerse onun karşılığını görür. Kim de zerre kadar kötülük işlerse onun karşılığını görür."*** *(Zilzâl, 7-8)*[139]

İmdi; bu hadîs-i şerîf farz olan zekâtı vermeyenler hakkında değildir. Zira hadiste at ve eşekten bahsedilmiştir. Halbuki at ve eşek, sâime[140] hayvanlar olan deve ve inek gibi zekâta tabi olan mallardan değildir. Ayrıca hadiste zikredilen hayvanların zekâtından maksat, onların riayet edilmesi vâcip olan haklarını edâ etmektir. Nitekim *Sahîh-i Müslim*'de rivayet edilen başka bir hadis bunu desteklemektedir. Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

إِذَا لَمْ يُؤَدِّ الْمَرْءُ حَقَّ اللهِ، أَوِ الصَّدَقَةَ فِي إِبِلِهِ

"Kişi, devesindeki Allah hakkını veya sadakayı edâ etmediği zaman..." Hadisin geri kalanı az önce zikredilen hadise benzemektedir.[141]

Câbir bin Abdullah'ın *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği şu hadis, Ebû Hureyre'nin *(radıyallâhu anhu)* hadisini tefsir eder mahiyettedir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

---

139. Müslim, 26, (987).

140. Özel yemle beslenmeyen, çayırda otlayan hayvanlar. **(Mütercim)**

141. Müslim, 987.

"مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ، لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا، إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ قَطُّ، وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ بِقَوَائِمِهَا، وَأَخْفَافِهَا، وَلَا صَاحِبِ بَقَرٍ، لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا، إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ، وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا، وَتَطَؤُهُ بِقَوَائِمِهَا، وَلَا صَاحِبِ غَنَمٍ، لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا، إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ، وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا، لَيْسَ فِيهَا جَمَّاءُ وَلَا مُنْكَسِرٌ قَرْنُهَا، وَلَا صَاحِبِ كَنْزٍ لَا يَفْعَلُ فِيهِ حَقَّهُ، إِلَّا جَاءَ كَنْزُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ، يَتْبَعُهُ فَاتِحًا فَاهُ، فَإِذَا أَتَاهُ فَرَّ مِنْهُ، فَيُنَادِيهِ: خُذْ كَنْزَكَ الَّذِي خَبَأْتَهُ، فَأَنَا عَنْهُ غَنِيٌّ، فَإِذَا رَأَى أَنْ لَا بُدَّ مِنْهُ، سَلَكَ يَدَهُ فِي فِيهِ، فَيَقْضَمُهَا قَضْمَ الْفَحْلِ " قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ: هَذَا الْقَوْلَ: ثُمَّ سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ مِثْلَ قَوْلِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا حَقُّ الْإِبِلِ؟ قَالَ: «حَلَبُهَا عَلَى الْمَاءِ، وَإِعَارَةُ دَلْوِهَا، وَإِعَارَةُ فَحْلِهَا، وَمَنِيحَتُهَا وَحَمْلٌ عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللهِ»

"Devesinin hakkına riayet etmeyen deve sahipleri kıyamet gününde getirilip düz bir alana yatırılır. Devesi de en semiz olduğu halde getirilir ve ayaklarıyla sahibini çiğner. Sığırının hakkına riayet etmeyen sığır sahipleri kıyamet gününde getirilip düz bir alana yatırılır. Sığır da en semiz olduğu hâlde getirilir ve sahibini boynuzlayıp ayaklarıyla çiğner. Koyununun hakkına riayet etmeyen koyun sahipleri kıyamet gününde düz bir alana yatırılır. Koyun da en semiz olduğu hâlde getirilir ve sahibini boynuzlayıp toynaklarıyla ezer.

Hazinesinin (malının) hakkını eda etmeyen mal sahiplerine gelince; kıyamet gününde hazinesi gözü kara, saçı kel bir savaşçı olarak gelir. Ağzını açıp sahibini kovalamaya başlar. Sahibine yaklaşınca sahibi ondan kaçar. Bunun üzerine 'Esirgemiş olduğun hazineni al! Benim ona

ihtiyacım yok' denir. Hazinenin sahibi ondan kaçış olmadığını anlayınca elini hazinesinin açık olan ağzına koyar. O da devenin kemirdiği gibi adamın elini kemirir."

Bir adam Peygamber efendimize *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "Ya Rasûlellah! Devenin hakkı nedir?" diye sorunca Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"Su başlarında onları sağmak, kovalarını ödünç vermek, (ihtiyaç sahipleri gücünden faydalansın diye) gücünü ödünç vermek, damızlık olanlarını döllemesi için ödünç vermek ve Allah yolunda üzerine binmektir."*[142]

İbn Kesîr *(rahimehullâh)* Me'âric sûresinin tefsirinde şu rivayete yer verir: İmam Ahmed bin Hanbel, Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* naklediyor: Âmir bin Sa'sa' oğullarından bir adam gelmişti. Ebû Hureyre'ye o adam hakkında "Bu kişi, Âmir oğullarının en zenginidir" denildi. Bunun üzerine Ebû Hureyre "Onu bana getirin" dedi ve böylelikle adamı getirdiler.

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*, adama "Duydum ki sen pek zenginmişsin" deyince adam "Öyle, vallahi! 100 tanesi kızıl olmak üzere çeşitli renklerde develerim, farklı farklı hizmetçilerim, savaş atlarım var" dedi. Ebû Hureyre ise "Develerinin ayaklarından, koyunlarının toynaklarından kork!" dedi. Ebû Hureyre bu sözünü o kadar çok tekrar etti ki adamın yüzünün rengi değişmişti. Nihayetinde "Ne demek istiyorsun ey Ebû Hureyre?" diye sordu. Bunun üzerine Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* "Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle işittim" deyip hadisi aktardı:

142. Muslim, 27, (988).

" مَنْ كَانَتْ لَهُ إِبِلٌ لَا يُعْطِي حَقَّهَا فِي نَجْدَتِهَا، وَرِسْلِهَا " قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا نَجْدَتُهَا وَرِسْلُهَا؟ قَالَ: " فِي عُسْرِهَا وَيُسْرِهَا، فَإِنَّهَا تَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغَذِّ مَا كَانَتْ، وَأَكْبَرِهِ، وَأَسْمَنِهِ، وَآشَرِهِ، ثُمَّ يُبْطَحُ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، فَتَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا، إِذَا جَاوَزَتْهُ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ فَيَرَى سَبِيلَهُ، وَإِذَا كَانَتْ لَهُ بَقَرٌ لَا يُعْطِي حَقَّهَا فِي نَجْدَتِهَا، وَرِسْلِهَا، فَإِنَّهَا تَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغَذِّ مَا كَانَتْ، وَأَكْبَرِهِ، وَأَسْمَنِهِ، وآشَرِهِ، ثُمَّ يُبْطَحُ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، فَتَطَؤُهُ كُلُّ ذَاتِ ظِلْفٍ بِظِلْفِهَا، وَتَنْطَحُهُ كُلُّ ذَاتِ قَرْنٍ بِقَرْنِهَا، إِذَا جَاوَزَتْهُ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ حَتَّى يَرَى سَبِيلَهُ، وَإِذَا كَانَتْ لَهُ غَنَمٌ لَا يُعْطِي حَقَّهَا فِي نَجْدَتِهَا وَرِسْلِهَا، فَإِنَّهَا تَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغَذِّ مَا كَانَتْ، وَأَكْبَرِهِ، وَأَسْمَنِهِ، وآشَرِهِ، ثُمَّ يُبْطَحُ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ، فَتَطَؤُهُ كُلُّ ذَاتِ ظِلْفٍ بِظِلْفِهَا، وَتَنْطَحُهُ كُلُّ ذَاتِ قَرْنٍ بِقَرْنِهَا - يَعْنِي لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ، وَلَا عَضْبَاءُ - إِذَا جَاوَزَتْهُ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ أُولَاهَا، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ فَيَرَى سَبِيلَهُ "، فَقَالَ الْعَامِرِيُّ: وَمَا حَقُّ الْإِبِلِ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قَالَ: " أَنْ تُعْطِيَ الْكَرِيمَةَ، وَتَمْنَحَ الْغَزِيرَةَ، وَتُفْقِرَ الظَّهْرَ، وَتُسْقِيَ اللَّبَنَ، وَتُطْرِقَ الْفَحْلَ"

"Kimin develeri olur da zorluk ve kolaylık anlarında bu develerin hakkına riayet etmezse bilsin ki kıyamet gününde o develer en besili ve şişman oldukları halde getirileceklerdir. Daha sonra o adam düz bir araziye yatırılacak ve develer ayaklarıyla onu çiğneyeceklerdir. Sürünün en sonundaki hayvan da adamın üzerinden geçtikten sonra deve sürüsü tekrar getirilecek ve adamı çiğnemeye devam edecektir. Ta ki elli bin yıllık süreç içerisinde insanlar arasındaki hüküm verilinceye kadar bu böyle devam edecektir. En sonunda (işkence gören adam) nereye gideceğini (cennet veya cehennem) görecektir.

Bir kimsenin inekleri olur da zorluk ve kolaylık anlarında hayvanlarının hakkına riayet etmezse bilsin ki kıyamet gününde o inekler en besili ve semiz oldukları halde getirilecekledir. Daha sonra hayvanların sahibi olan o adam düz bir araziye yatırılacak ve her toynaklı onu toynağıyla çiğneyecek, her boynuzlu boynuzuyla onu süsecektir. Sürünün en sonundaki hayvan da adamın üzerinden geçtikten sonra inek sürüsü tekrar getirilecek ve adamı çiğnemeye devam edecektir. Ta ki elli bin yıllık süreç içerisinde insanlar arasındaki hüküm verilinceye kadar bu böyle devam edecektir. En sonunda (işkence gören adam) nereye gideceğini görecektir.

Kimin koyunları olur da zorluk ve kolaylık anlarında hayvanlarının hakkına riayet etmezse bilsin ki kıyamet gününde o koyunlar en besili ve şişman oldukları halde getirilecekledir. Daha sonra hayvanların sahibi olan o adam düz bir araziye yatırılacak ve her toynaklı onu toynağıyla çiğneyecek, her boynuzlu boynuzuyla onu süsecektir. Sürünün en sonundaki hayvan da adamın üzerinden geçtikten sonra koyun sürüsü tekrar getirilecek ve adamı çiğnemeye devam edecektir. Ta ki elli bin yıllık süreç içerisinde insanlar arasındaki hüküm verilinceye kadar bu böyle devam edecektir. En sonunda (işkence gören adam) nereye gideceğini görecektir."

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* sözünü bitirdikten sonra Âmir oğullarından olan adam "Ey Ebû Hureyre! Develerin hakkı nedir?" diye sordu. Ebû Hureyre şöyle cevap verdi: "İyisini verip kötüsünü vermemen, deveye su içirmen, damızlık için kullanılmasına müsaade etmen."

İbni Kesir, hadisi Ebû Dâvûd ile Nesâî'nin rivayet ettiğini belirtmiştir.[143]

Akabinde İbn Kesîr, bu hadisin başka bir yol ile de aktarıldığını söyleyip İmam Ahmed'den şöyle nakleder: Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

---

143. Bk. Ebû Dâvûd, hd. no: 4256; Nesâî, V, 12; Ahmed, *Musned*, hd. no: 10350.

مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لَا يُؤَدِّي حَقَّهُ، إِلَّا جُعِلَ صَفَائِحَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ، فَتُكْوَى بِهَا جَبْهَتُهُ وَجَنْبُهُ وَظَهْرُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بَيْنَ عِبَادِهِ، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ، ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ

"Her kim biriktiriş mala sahip olur da bunun hakkını eda etmezse kıyamet gününde bu mal cehennem ateşinde eritilip ince plakalar hâline getirilir ve sahibinin alnını, omuzlarını ve sırtını dağlar. Ta ki Allah Teâlâ 50 bin yıllık süreçte kulları arasındaki hükmünü verinceye kadar bu (azap) böyle devam eder. Ardından bu kişi cennete veya cehenneme giden yolunu görür."

İbn Kesîr, bu hadisi İmam Müslim'in tek başına rivayet ettiğini belirtmiştir.[144]

Namaz ile zekât aynıdır. Önceki sayfalarda namaz hakkında konuşulan her şey zekât için de geçerlidir. Ebû Bekir (*radıyallâhu anhu*) ile Abdullah bin Mes'ûd (*radıyallâhu anhu*) bu görüşte olup sahâbiler de onlara muvafakat etmişlerdir.

II.I.IV. Oruç

İslâm'ın dördüncü rüknü oruçtur. Oruç hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı." (*Bakara, 183*)

İbn Abbas (*radıyallâhu anhuma*) ve diğerlerinden nakledilen rivayete göre zekâtı terk edenler ile orucu terk edenlerin hükmü aynıdır.

---

144. Bk. Muslim, hd. no: 987.

II.IV. Hac

İslâm'ın beşinci rüknü hac yapmaktır. Allah Teâlâ bu hususta şöyle buyurur:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Bundan dolayı hacca gitmeye gücü yeten insanlara Beytullâh'ı ziyaret etmek Allah'ın bir emridir. Kim Allah'ın emrini inkâr ederse şunu bilsin ki Allah'ın hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur." *(Âl-i İmrân, 97)*

İbn Hazm *el-Fasl* kitabında şöyle demiştir: "Bize, Ömer'den *(radıyallâhu anhu)* aynı şekilde haccı terk edenin de kâfir olacağı da rivayet edildi."[145]

Farz amelleri ve yukarıda zikredilen 5 rüknü terk edenlerin kâfir olacaklarına dair en genel delil şudur: İmam Ahmed'in oğlu Abdullah bin Ahmed aktarıyor: Bize, Süveyd bin Saîd el-Herevî şöyle anlattı: Süfyân bin Uyeyne'ye mürcielik hakkında sormuştuk. Şöyle cevap verdi "Onlar, imanın söz ve amelden ibaret olduğunu iddia ediyorlar. Bile isteye farzları terk etmek hususunda ısrarcı olan insanların, kelime-i şehâdet getirdiklerinden ötürü kesinlikle cennete gireceklerini söylüyorlar. Onlar, farzları terk etmeyi haram işlemekle aynı kefeye koyup farzın terkini 'günah' olarak isimlendiriyorlar. Lâkin bu ikisi aynı şeyler değildir. Zira haramı helâl kabul etmeden haram olan bir ameli işlemek günahtır. Cehalet ve özür olmadan, kasıtlı bir şekilde farzları terk etmek ise küfürdür."[146]

El-Humeydî, *Usûlu's-Sünne* adlı eserinde der ki: "Ancak Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* zikretmiş olduğu 5 şeyin terki küfürdür. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *'İslâm 5 şey üzerine bina*

145. Bk. *El-Fasl fi'l-Milel*, III, 128.

146. Bk. Abdullah b. Ahmed, *es-Sünne*.

edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in, Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek. Namaz kılmak. Zekât vermek. Ramazan orucunu tutmak ve Ka'be'yi haccetmek."

Şayet dik başlı bir grup zekât vermeyi, oruç tutmayı veya hac yapmayı terk etse, İbn Teymiyye'nin de *(rahimehullâh)* fetvası üzere, kâfir olduklarından ötürü onlarla savaşılır. Bu savaş, mürtedlerle yapılan bir savaştır. İbn Teymiyye bu fetvasına delil olarak zekât vermeyenlerle savaşan sahâbîleri esas almıştır.

Bir mesele: Musannif, İslâm'ın bilinen 5 rüknünü zikrettikten sonra konuyu bitirmiştir. Peki 5 rükünden başka rükünler de var mı?

İlim ehlinden bir grup, Hâris el-Eş'arî'nin *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği şu hadisi baz alarak daha başka rükünler de eklemişlerdir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ، السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَالجِهَادُ وَالهِجْرَةُ وَالجَمَاعَةُ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلاَّ أَنْ يَرْجِعَ

"Allah'ın bana emretmiş olduğu 5 şeyi size emrediyorum: İşitmek, itaat etmek, cihâd etmek, hicret etmek ve cemaate tâbi olmak. Her kim, bir karış mesafe dahi olsa cemaatten uzaklaşırsa İslam halkasını boynundan çıkartmış olur. Ta ki (cemaate) geri dönünceye kadar..."

İmam Tirmizî, hadisin "Hasen-Sahîh" olduğunu söylemiştir. Muhammed bin İsmâil de Hâris el-Eş'arî'nin sahâbe olduğunu belirtmiştir.[147]

147. Bk. Tirmizi, 2863.

İbn Hibbân *(rahimehullâh)* az önce zikredilen hadisin sahîh olduğunu ifade ettikten sonra şunları söylemiştir: "Hadiste *cemaat* lafzı umum (kapsayıcı) bir ifadeyle zikredilmiştir. Bu umum lafızdan maksat ise has (özel) anlamıdır. Şöyle ki; cemaat, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sahâbîlerinin kendisi hakkında icmâ ettiği görüşler/fikirlerdir. Her kim sahâbîlerin icmâ ettiği meselelerde onlara tâbi olur da sahâbeden sonraki neslin imamlarına uymazsa o kişi cemaati terk etmiş sayılmaz. Fakat her kim de sahâbîlere tâbi olmayıp onlardan sonraki neslin imamlarına tâbi olursa işte o, cemaati terk etmiş olur. Sahabe neslinden sonra cemaati temsil edenler, kendilerinde din (takva), akıl ve ilmi barındıran, bir görüş beyan ederken hevalarına uymayan imamlardır. Bunların sayısı azdır. İnsanların avam sınıfı ve ayak takımı gibi kalabalık değillerdir."[148]

Ebû Zerr'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا، خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ

"Kim cemaatten bir karış bile ayrılırsa İslâm bağını boynundan çıkartmış olur."[149]

İlim ehlinden bazı kimseler bu rükünler üzerine ekleme yaparak birkaç rükün daha olduğunu söylemişlerdir. Örneğin; iyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek, nasihat etmek de birer rükündür. Zira Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu ikisi üzere biat almıştı.

---

148. Bu söz Ebû Hâtim'e *(rahimehullâh)* aittir. İbn Hibbân hadisin arından "Ebû Hâtim dedi ki" diyerek bunu onun sözü olarak nakletmiştir. Bk. *Sahîhu İbn Hibbân*, hd. no: 6233. **(Editör)**

149. Ahmed, 21561; Ebû Dâvûd, 4758.

Ebû Kâsım el-İsfahânî, *el-Mehacce* adlı kitabında der ki: "İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak dinin rükünlerinden sağlam iki rükündür. Müslüman bir kimsenin bu iki rüknü ihmal etmemesi gerekir."[150]

Naçizane benim kanaatimce de İslâm toplumunun kaim olabilmesi, Müslümanların ve İslâm devletinin varlığını devam ettirebilmesi için bu son zikredilen 5 şeyi İslâm'ın rükünlerinden kabul etmek gerekir.[151]

150. Bk. *El-Mehacce*, II, 507.

151. İşitmek, itaat etmek, cihâd etmek, hicret etmek ve cemaate tâbi olmak. (Mütercim)

II.II. FASIL: İKİNCİ MERTEBE: İMAN

الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَةُ: الإِيمَانُ: وَهُوَ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً، فَأَعْلاهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ.

وَأَرْكَانُهُ سِتَّةٌ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَالدَّلِيلُ عَلَى هَذِهِ الأَرْكَانِ السِّتَّةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ) [البقرة: ١٧٧].

وَدَلِيلَ الْقَدَرِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ) [القمر: ٤٩].

İkinci Mertebe: İman:

Musannif dedi ki: İmanın 70'e yakın şubesi bulunmaktadır. Bu şubelerin en üstünde *Lâilâheillallâh* sözünü söylemek yer alır. En alt derecesi ise eziyet verici bir şeyi yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın şubelerinden bir şubedir. İmanın rükünleri 6 tane olup şu şekilde sıralanır: Allah'a iman, meleklerine iman, kitaplarına iman, peygamberlerine iman, Âhiret gününe iman, hayrıyla ve şerriyle kaderin tamamıyla Allah'tan olduğuna iman.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

"Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman edenlerin yaptığıdır." *(Bakara, 177)*

Kadere iman etmenin delili ise şu âyettir:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz her şeyi bir kadere göre yarattık." *(Kamer, 49)*

ŞERH:

Musannif dedi ki: "الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَةُ: الإِيمَانُ/**İkinci mertebe: İmandır."** *İman* kelimesi sözlük anlamı bakımından "Tasdik etme (doğruluğuna inanma)" mânasına gelir:

وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ

"Şimdi biz ne kadar doğruyu söylüyor olsak da biliyoruz ki sen bizi tasdik etmeyeceksin." *(Yûsuf, 17)*

Istılahî açıdan ise *iman* kelimesinin iki anlamı bulunmaktadır. Birinci anlam umumi (genel), ikinci anlam hususidir (özeldir).

Şayet *iman* kelimesi *İslâm* kelimesi ile beraber kullanılmamışsa umumi anlamına hamledilir ki o da şudur: İman; dil ile ikrar etmek, âzâlar ile amel etmek ve kalp ile inanmaktır.

Yani iman, hem amelî hem de i'tikâdî boyutta dinin gerekliliklerinin tümünü yerine getirmek ve boyun eğmektir. Selef imamları, imanı birtakım kelimelerle açıklardı ki bu açıklamaların en kısası iki kelimeyle yapılır. O da şudur: İman; söz ve ameldir.

Selef imamlarının yapmış olduğu iman tanımının en geniş kapsamlısı ile 6 kelimeden oluşur ve şu şekildedir: İman; söz, amel, inanç, niyet, süreklilik ve ihlastır.

Eğer *iman* lafzıyla *İslâm* lafzı aynı yerde birlikte kullanılırsa bu kez *iman* lafzı hususi anlamına hamledir. O da şöyledir: İman, Allah'ın şeriatının getirmiş olduklarını tasdik etmek ve inanmaktır.

Buna göre, bâtınî (gizli/kalbî) ameller için *iman* lafzı kullanılırken zâhirî ameller için *İslâm* lafzı kullanılır.

II.II.I. İmanın Rükünleri:

الرُّكْن/*Rükn*; imanın yalnızca kendisiyle sahih olacağı, imanın olmazsa olmazı olan şeylere denir.

Musannif dedi ki: "وَأَرْكَانُهُ سِتَّةٌ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ/**İmanın rükünleri altı tanedir: Allah'a iman, meleklerine iman, kitaplarına iman, peygamberlerine iman, ahiret gününe iman, hayrıyla ve şerriyle kaderin tamamıyla Allah'tan olduğuna iman."**

Musannif dedi ki: "وَهُوَ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً/**İman yaklaşık 70 küsür şubeden oluşur."** Cümlede geçen "البِضْع/Birkaç" kelimesi lugatta 3'ten 9'a kadar olan sayıları belirtmek için kullanılır. "الشُّعْبَة/Şube" kelimesi de *tâife* ve *küme* anlamlarına gelir.

"أَعْلاهَا/**En üstünü..."** Burada kasıt; imanın umumi anlamına göre şubelerinin en üstün derecesidir. Buna göre en üstünü *Lâilâheillallâh* sözünü söylemektir. Ancak hususi anlamına göre bunu söylemeyiz. Zira *Lâilâheillallâh* sözünü söylemek 'kavlî (sözlü)' bir fiil olduğu için zâhiri ameldir ve zâhiri ameller için İslâm ifadesi kullanılır. Şayet yine de imanın hususi anlamına göre bu söylenecekse o hâlde buradaki maksat *Lâilâheillallâh* sözünü kalben dile getirmektir.

Hususi anlamdaki imanın en üst derecesi, Allah'tan başka ilah olmadığına itikat etmektir. Nitekim hususi anlamı itibariyle iman, itikattan (inançtan) ibarettir.

Umumi anlamı itibariyle eziyet verici bir şeyi yoldan kaldırmak imanın en alt şubesidir. Hayânın imanın şubelerinden bir şube oluşu ise imanın hususi anlamı baz alındığında söylenebilir zira hayâ; kalbî ve itikadî bir ameldir.

Musannif burada imanın üç yönünü ele almıştır. Birincisi, iman dil iledir ki buna örnek olarak *Lâilâheillallâh* sözünü söylemeyi zikretmiştir. İkincisi, iman âzâlarla amel etmektir ki buna örnek olarak eziyet verici bir şeyi yoldan kaldırmayı misal vermiştir. Üçüncüsü ise iman kalp iledir ki buna da hayâyı örnek göstermiştir.

II.II.II. İmanın Şartları:

1- Birinci şart, Allah'a iman etmektir. Allah'a imanın mânası; Allah'ın isimlerini, sıfatlarını, rubûbiyyetini ve ulûhiyetini gönülden kabul etmektir.

2- İkinci şart, meleklere iman etmektir. Meleklere imanın mânası; meleklerin mevcudiyetlerine ve belirli işleri yapmakla görevlendirildiklerine inanmaktır.

3- Üçüncü şart, Allah'ın peygamberlerine indirdiği kitaplara iman etmektir.

4- Dördüncü şart, Rasûllere iman etmektir. Rasûllere iman etmenin mânası; Allah Teâlâ'nın gönderdiği elçileri tasdik etmek ve onlara inanmaktır. *Rasûl* kelimesinin altına *nebîler* de girer. Bu sebeple nebîlere iman etmek de vâciptir. Burada *Rasûl* lafzıyla sadece lugavî mânası kastedilmiştir.

Rasûl ve nebî arasında fark bulunmaktadır. Sözlük anlamı bakımından *Rasûl, 'gönderilen'* manasındadır. Istılâhî açıdan ise şu anlama gelir: Allah Teâlâ'nın kâfir olan bir topluma yeni bir şeriatla gönderdiği kişidir. Rasûllere illa ki kitap indirilmesi gerekliliği yoktur. Bazı Rasûller kendilerinden önceki peygamberin kitabı üzere

devam etmişlerdir. Örneğin, İsmâil *(aleyhisselâm)* bir Rasûl idi ve babası İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* şeriatı üzereydi.

Rasûl, Allah Teâlâ'nın kâfir olan bir topluma yeni bir şeriatla gönderdiği kişidir sözümüzdeki "yeni bir şeriat" ifadesinden maksat, Rasûlün kendilerine gönderilmiş olduğu kâfirlerin nazarında yeni bir şeriat getirmiş olmasıdır. Yoksa başka toplumlarda o şeriat o gün hâli hazırda mevcut olabilir.

Nebî kelimesi lugavî açıdan incelendiğinde *'haber/duyuru'* kökünden türediği görülmektedir. Istılâhî anlamda ise meşhur olan görüşe göre *nebî*, kendisine vahiy gelen fakat tebliğ ile sorumlu kılınmayan kimsedir. İşte bu tanım hatalı bir tanımdır ve bu tanıma itiraz edilmektedir. Doğrusu nebî, kendisine vahiy gelen ve tebliğ ile sorumlu kılınan kimsedir. Zira Yüce Allah'ın şu sözü buna işaret etmektedir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ

"(Rasûlüm!) Biz, senden önce hiçbir Rasûl, hiçbir nebî göndermemiş olalım ki..." *(Hac, 52)*

Başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:

فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

"Allah (onlara), müjdeleyici ve uyarıcı nebiler gönderdi." *(Bakara, 213)*

Nebî, Allah tarafından gönderilmiş ve tebliğle vazifelendirilmiştir. Câbir bin Abdullah'ın *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir:

أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي... وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi... Her nebî sadece kendi kavmine gönderilirdi, ben ise tüm âlemlere gönderildim."[152]

Nebî ve Rasûl arasında iki açıdan fark bulunmaktadır. Birinci fark, gönderilmiş oldukları toplumlar itibariyledir. Rasûl, kâfirlere gönderilirken nebî, iman etmiş olan kimselere gönderilir. İkinci fark ise şeriat açısındandır. Rasûl yeni bir şeriatla gelirken nebî, kendisinden öncekinin şeriatını sürdürür.

Rasûllerin en faziletlileri 'Ulu'l-Azm' olan 5 peygamberdir. Bu peygamberlerin ilki Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ikincisi İbrâhim'dir *(aleyhisselâm)*. Diğer üçünün kimler olduğu hususunda ise benim bildiğim kadarıyla sessiz kalınmıştır. Bu üç peygamberin hangisinin hangisinden daha üstün olduğu İsrâ hadisindeki semanın katlarındaki sıralanışa göre olabilir veyahut uzunca anlatılan şefaat hadisindeki sıralanışa göre olabilir. En doğrusunu Allah bilir.

5- İmanın beşinci şartı âhiret gününe iman etmektir. Yani, âhiret gününün mevcudiyetini tasdik etmek; cezanın, cennetin, cehennemin ve kabir azabının olduğuna inanmaktır.

6- Altıncı şart ise hayrıyla ve şerriyle kaderin tümüyle Allah'tan olduğuna iman etmektir. Kadere iman etmek şöyledir: Bir şey (fiil) henüz ortada yokken Allah Teâlâ'nın onu bildiğine, o şeyin Allah'ın dilemesine bağlı olduğuna ve Levh-i Mahfûz'da yazılı olduğuna iman etmektir. Ayrıca o şeyi yoktan var edenin Allah olduğuna inanmaktır.

---

152. Buhâri, 335; Müslim, 3, (521).

"خيره وشره/**Hayrıyla ve şerriyle**" derken burada zâhiren kaderin içinde şerrin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ'nın fiiliyatı, hükümleri ve tayin ettiği kaderin tamamı hayırdır. Bunlarda şer bulunmaz. Zira bir hadiste şerrin Allah'a nispet edilemeyeceği ifade edilmiştir. Fakat insanlar esas alındığında ise kaderde şer bulunur. Örneğin küfür, günahlar ve iblis şerdir.[153]

O halde kader, Allah'ın fiili baz alındığında yalnızca hayırdır. İnsanın fiili esas alındığında ise içerisinde şer de bulunur.

Şu âyet-i kerîme imanın şartlarına işaret etmektedir:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

"Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman edenlerin yaptığıdır." *(Bakara, 177)*

Şu âyet-i kerîme ise kadere işaret etmektedir:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz her şeyi bir kadere göre yarattık." *(Kamer, 49)*

153. Âyette şöyle buyrulur: 8) فألهمها فجورها وتقواها (7) ونفس وما سواها) **"Nefse ve ona düzen verene; Ona kötü ve iyi olma yeteneklerini yerleştirene ki..."** *(Şems, 7-8)*

II.III. FASIL: ÜÇÜNCÜ MERTEBE: İHSAN

الْمَرْتَبَةُ الثَّالِثَةُ: الإِحْسَانُ

رُكْنٌ وَاحِدٌ، وهو: (أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِن لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ).

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ وَّالَّذِينَ هُمْ مُّحْسِنُونَ) [النحل: ١٢٨]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ) [لقمان: ٢٢].

(وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ * الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ * إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) [الشعراء: ٢١٧ - ٢٢٠]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلاَ تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ) [يونس: ٦١].

وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ: حَدِيثُ جِبْرِيلَ الْمَشْهُورُ: عَنْ عُمَرَ بنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ، شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، فَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلامِ فَقَالَ: (أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا اِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا). قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ. قَالَ: (أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ). قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: (أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ). قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: (مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ). قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ: (أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ

رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ).
قَالَ: فَمَضَى، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، فَقَالَ: (يَا عُمَرُ أَتَدْرُونَ مَنِ السَّائِلِ؟). قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: (هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ).

Üçüncü Mertebe: İhsandır. İhsan tek bir rükünden oluşur. O rükün de Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Sen O'nu göremiyor olsan bile O seni görmektedir. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُمْ مُّحْسِنُونَ

"Muhakkak ki Allah, takvâlı olanlarla ve ihsan sahipleriyle beraberdir." *(Nahl, 128).*

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ

"Kim, Allah'ın kendisini sürekli gördüğünün şuuru içinde iyi işler yaparak bütün varlığıyla Allah'a teslim olursa hiç şüphesiz o, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa tutunmuş olur." *(Lokmân, 22).*

ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ٢١٨ وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ ٢١٩

"O ki gece namaza kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında dolaşmanı da görüyor." *(Şu'arâ, 218-219)*

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ

"(Rasûlüm!) Ne durumda olursan ol, Kur'an'dan ne okursan oku, ey insanlar siz de her ne iş yaparsanız yapın, o işe dalıp gittiğiniz zaman mutlaka biz üzerinizde şahidiz." *(Yûnus, 61)*

İhsanın sünnetten delili: Meşhur Cibrîl *(aleyhisselâm)* hadisidir. Ömer *(radiyallâhu anhu)* anlatıyor:

بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ، شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، فَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلامِ فَقَالَ: (أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا اِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا). قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ. قَالَ: (أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ). قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: (أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ). قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: (مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ). قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ: (أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ). قَالَ: فَمَضَى، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، فَقَالَ: (يَا عُمَرُ أَتَدْرُونَ مَنِ السَّائِلِ؟). قُلْنَا: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: (هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ).

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanında oturduğumuz esnada yanımıza bir adam geldi. Kıyafeti bembeyaz, saçı simsiyahtı, üzerinde yolculuktan geldiğini gösteren bir emâre yoktu. Aramızdan hiç kimse onu tanımıyordu. Adam, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına gelip oturdu. Dizini Resulullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dizine dayadı. Elini baldırına koydu ve *"Ey Muhammed! Bana İslâm'dan haber ver"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İslâm; Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmen, namazı kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve yoluna (gitmeye) gücün yetiyorsa Ka'be'yi haccetmendir."*

Bunun üzerine adam "*Doğru söyledin (bildin).*" dedi. Bu durum karşısında biz hayret ettik. O hem soruyor hem de tasdik ediyordu.

Daha sonra "*Bana imandan haber ver.*" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: "*İman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrıyla ve şerriyle kadere inanmandır.*" Adam yine "*Doğru söyledin*" dedi.

Sonra "*Bana ihsandan haber ver.*" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: "*İhsan, Allah'ı görüyormuşçasına ona ibadet etmendir. Sen onu göremiyor olsan bile o seni görmektedir.*" Adam yine "*Doğru söyledin*" dedi.

Daha sonra "*Bana kıyamet saatinden haber ver.*" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "*Bu konuda soru sorulan sorandan daha bilgili değildir*" dedi. Adam, "*Öyleyse kıyametin alâmetlerinden haber ver.*" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: "*Câriyenin efendisini doğurması ve yalın ayaklı, üzerine giyecek kıyafeti olmayan, fakir koyun çobanlarını bina dikmekte yarışırken görmendir.*"

Daha sonra adam gitti ve bir süre oturduktan sonra Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: "*Ey Ömer! Soru soranın kim olduğunu biliyor musunuz?*" dedi. Biz de "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: "*O Cebrâil idi. Dininizi öğretmek için size geldi.*"[154]

ŞERH:

Musannif dedi ki: "الْمَرْتَبَةُ الثَّالِثَةُ: الْإِحْسَانُ/**Üçüncü Mertebe: İhsan.**" *İhsan* kelimesi lugavî olarak incelendiğinde "الْحُسْن/Husn (güzellik)" kelimesinden türediği görülmektedir. "Mükemmellik" anlamında da kullanılır.

154. Müslim, İmân, 1; Buhârî, İmân, 37.

Istılâhî açıdan *ihsan*, kişinin içinin ve dışının mükemmel olmasıdır. Yani, kişinin İslâm'ının ve imanının tam, eksiksiz olmasıdır. İhsan mertebesi en üst mertebedir. İnsan, mükemmel olmaya çalışır, Müslümanlığını güzelleştirir ve aynı şekilde imanını da sağlamlaştırırsa âyette zikredilen ihsan sahiplerinden olur.

Musannif, ihsanın tek bir rükünden oluştuğunu ifade etti ve o rüknün tanımını şöyle yaptı: "أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ. فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ/ **Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir.**" Eksiksiz bir ibadet ile Allah'a ibadet edersin. Allah'a ibadetin mânası zâhir amellerde ve kalbî inanç meselelerinde Allah'a boyun eğmektir.

Bu rüknün de iki mertebesi bulunmaktadır:

II.III.I. İhsanın Rükünleri:

a.) Birinci mertebe, *istihdâr* (الإِسْتِحْضَار) mertebesidir. Buna göre, ibadet ederken sanki Allah'ın huzurunda olduğunu hayal edersin.[155] Böylece Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmiş olursun.

b.) İkinci mertebe, *ittilâ'* (الإِطِّلَاع) mertebesidir. Musannif, "Sen Allah'ı göremiyor olsan bile o seni görmektedir" diyerek bu mertebeye işaret etmiştir. Buna göre, ibadet ederken Allah'ın seni gözetlemekte olduğunu iliklerine kadar hissedersin. Böylece ibadetini daha da güzelleştirmeye çalışırsın.

Söz konusu iki mertebeden hangisi daha faziletlidir? El-cevap: Birinci mertebe olan istihdâr mertebesi daha faziletlidir. Nitekim hadîs-i şerîfte de ilk önce bu zikredilmiştir.

Daha sonra musannif ihsan ile alakalı delili zikretti ve istihdâr mertebesine işaret eden delille başladı:

155. Bu; muhabbet, gayret ve şevk mertebesidir ve bu insanın en mükemmel hâlidir.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا۟ وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ

"Muhakkak ki Allah, takvâlı olanlarla ve ihsan sahipleriyle beraberdir." *(Nahl, 128).*

İkinci mertebeye işaret eden delil ise şu âyettir:

وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾

"Sonsuz kudret ve merhamet sahibi Allah'a güvenip dayan. O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor." *(Şu'arâ, 217-218)*

II.III.IV. CİBRÎL HADİSİ HAKKINDA BİR FASIL

Musannif dedi ki: "وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ: حَدِيثُ جِبْرِيلَ الْمَشْهُورُ/**İhsanın sünnetten delili, meşhur Cibrîl hadisidir.**" Yani dinin üçüncü mertebesine sünnetten delil, meşhur Cibrîl *(aleyhisselâm)* hadisidir. Hadiste "إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ/Bir adam bize göründü (geldi)" ifadesi vardır; buradan görülmektedir ki melekler bazen, Allah'ın kendilerine verdiği izinle, insan suretine bürünebilirler. Nitekim Cebrâîl *(aleyhisselâm)*, Dıhye el-Kelbî'nin *(radıyallâhu anhu)* suretinde gelirdi. Sahîh bir hadiste de şöyle görüldüğü üzere; melek, bir kimseye; kör, cüzamlı ve kel suretinde gelir.[156]

Hadisteki "شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ/Elbisesi beyaz mı beyaz" ifadesinden maksat, gelen kişinin yolcu olan bir kimseye nazaran alışılmışın dışında bir şekilde elbisesinin beyaz olmasıdır.

"شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ/Saçları siyah mı siyah" Yani, gelen kişinin bedeni ve dış görünüşü tertemizdi. Onun, bir yolcuya kıyasla bu denli temiz olması sahâbîlerin aklını karıştıran ilk durumdu.

"Adam, (mescidde oturanların) omuzlarını çiğneyip safları yararak Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanına geldi ve oturdu."[157] İnsanların omuzlarını ezip safları yarmak mühim bir durum yoksa kerih (çirkin) görülmüştür.

"فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ/Dizlerini Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dizlerine dayadı, ellerini (kendi) dizlerinin üstüne koydu." Cebrâîl *(aleyhisselâm)*, namaz kılan bir kimsenin iki secde arasında oturduğu gibi Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* önünde oturdu. "وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ/Ellerini dizlerinin üstüne koydu" derken burada Cebrâîl'in *(aleyhisselâm)* ellerini kendi dizlerine koyduğu kastedilmiştir.

---

156. Bk. Buhârî, hd. no: 3464, 6653; Müslim, Zühd, 2964.

157. Hadisin farklı bir vechinde bu şekilde rivayet edilmiştir. **(Mütercim)**

Cebrâîl *(aleyhisselâm)*, Allah Teâlâ; لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا **"(Ey müminler!) Peygamberi kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın."** *(Nûr, 63)* demesine rağmen Peygamber efendimize *"Ey Muhammed!"* şeklinde hitap etti ve ardından salavat getirmedi. Bu da Peygamber'e salavat getirmek hususundaki ikinci görüşü desteklemektedir. İkinci görüşe göre; salavat getirmek sünnet-i müekkededir. يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا **"Ey müminler! Siz de ona salât-u selâm edin!"** *(Ahzâb, 56)* âyetindeki emir sîgası, salavat getirmenin vâcip olduğuna işaret ederken Cebrâîl'in *(aleyhisselâm)* fiili, bunun vâcip değil müekked sünnet olduğunu göstermiştir.

Daha sonra Cebrâîl *(aleyhisselâm)*, Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* birkaç soru yöneltti. Ona İslâm hakkında sordu. O da İslâm'ın belirtilen 5 rükün ile; kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek ile Allah'a boyun eğip itaat etmek olduğunu haber verdi. Bunun üzerine Cebrâîl *(aleyhisselâm)* *"Doğru söyledin"* dedi. İşte burada sahâbîler ikinci defa şaşırdılar. Zira genellikle soru soran, sorduğu sorunun cevabını tashih etmez.

Ardından Cebrâîl *(aleyhisselâm)* ikinci bir soru yönelterek imanın ne olduğunu sordu. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* imanın, inanç konularında Allah'a boyun eğip itaat etmek olduğunu haber verdi. Cebrâîl *(aleyhisselâm)* yine *"Doğru söyledin"* dedi. Sahâbîler üçüncü defa şaşırdılar. Onlar, olağanın dışında gerçekleşen bu duruma hayret ediyorlardı.

Cebrâîl *(aleyhisselâm)* üçüncü bir soru sordu ve *"Bana ihsanın ne olduğunu söyle"* dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"İhsan, Müslümanlığını ve Allah'a olan imanını mükemmel hâle getirerek Allah'a boyun eğip itaat etmendir."*

Daha sonra Cebrâîl *(aleyhisselâm)* dördüncü bir soru yönelterek kıyamet saatini sordu. Lâkin Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu soruya cevap vermedi. Zira kıyamet saatini yalnızca Allah bilir. Beşinci soru

ise kıyamet alâmetleriyle alakalıydı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* iki alâmeti haber verdi. Söz konusu iki alâmetin özeti, her şeyin tersine dönmesi ve en sefil (altta) olanın en üste çıkmasıdır.

Birinci kıyamet alâmeti câriyenin efendisini doğurmasıdır. Câriyelerin sayısı çoğaldığında terbiyeci olan anne, terbiye edilen olur. İkinci alâmet, insanların en fakirlerinin insanların en zenginleri olmasıdır.

Son olarak Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sahâbîlere bu gelen kişinin Cebrâîl *(aleyhisselâm)* olduğunu ve onlara dini öğretmek için geldiğini haber verdi.

Hadiste zikredilen "اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ/Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" sözü yalnızca Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayattayken söylenebilirdi. Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* vefatından sonra kişiye bilmediği bir mesele hakkında sorulduğunda sadece "Allah daha iyi bilir" der.

III. Üçüncü Esas - Peygamber'i Bilmek

الأَصْلُ الثَّالِثُ

مَعْرِفَةُ نَبِيِّكُمْ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمٍ، وَهَاشِمٌ مِنْ قُرَيْشٍ، وَقُرَيْشٌ مِنَ الْعَرَبِ، وَالْعَرَبُ مِنْ ذُرِّيَّةِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ وَعَلَى نَبِيِّنَا أَفْضَلُ الصَّلاةِ وَالسَّلامِ، وَلَهُ مِنَ الْعُمُرِ ثَلاثٌ وَسِتُّونَ سَنَةً، مِنْهَا أَرْبَعُونَ قَبْلَ النُّبُوَّةِ، وَثَلاثٌ وَعِشْرُونَ فِي النبوة. نُبِّئَ بـ (اقْرَأْ)، وَأُرْسِلَ بـ (الْمُدَّثِّرْ)، وَبَلَدُهُ مَكَّةُ.

بَعَثَهُ اللهُ بِالنِّذَارَةِ عَنِ الشِّرْكِ، وَبِالدَّعْوَةِ إِلَى التَّوْحِيدِ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ * وَلاَ تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ * وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) [المدثر: ١-٧]. وَمَعْنَى: (قُمْ فَأَنْذِرْ): يُنْذِرُ عَنِ الشِّرْكِ، وَيَدْعُو إِلَى التَّوْحِيدِ. (وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ): أَيْ: عَظِّمْهُ بِالتَّوْحِيدِ. (وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ): أَيْ: طَهِّرْ أَعْمَالَكَ عَنِ الشِّرْكِ. (وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ): الرُّجْزَ: الأَصْنَامُ، وَهَجْرُهَا: تَرْكُهَا، وَالْبَرَاءَةُ مِنْهَا وَأَهْلُهَا، أَخَذَ عَلَى هَذَا عَشْرَ سِنِينَ يَدْعُو إِلَى التَّوْحِيدِ، وَبَعْدَ الْعَشْرِ عُرِجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَفُرِضَتْ عَلَيْهِ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ، وَصَلَّى فِي مَكَّةَ ثَلاثَ سِنِينَ، وَبَعْدَهَا أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَالْهِجْرَةُ الانْتِقَالُ مِنْ بَلَدِ الشِّرْكِ إِلَى بَلَدِ الإِسْلامِ.

وَالْهِجْرَةُ فَرِيضَةٌ عَلَى هَذِهِ الأُمَّةِ مِنْ بَلَدِ الشِّرْكِ إِلَى بَلَدِ الإِسْلَامِ، وَهِيَ بَاقِيَةٌ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالُواْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَآءَتْ مَصِيرًا * إِلاَّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلاَ يَهْتَدُونَ سَبِيلًا * فَأُوْلَئِكَ عَسَى اللّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّهُ عَفُوًّا غَفُورًا) [النساء: ٩٧-٩٩]. وَقَوْلُهُ تَعَالَى: (يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ) [العنكبوت: ٥٦].

قَالَ الْبَغَوِيُّ - رَحِمَهُ اللّهُ: نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِي الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ بِمَكَّةَ وَلَمْ يُهَاجِرُوا، نَادَاهُمُ اللّهُ بِاسْمِ الإِيمَانِ.

وَالدَّلِيلُ عَلَى الْهِجْرَةِ مِنَ السُّنَّةِ: قَوْلُهُ - صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا).

فَلَمَّا اسْتَقَرَّ فِي الْمَدِينَةِ أُمِرَ بِبَقِيَّةِ شَرَائِعِ الإِسْلَامِ، مِثْلُ: الزَّكَاةِ، وَالصَّوْمِ، وَالْحَجِّ، وَالأَذَانِ، وَالْجِهَادِ، وَالأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَغَيْرِ ذَلِكَ مِنْ شَرَائِعِ الإِسْلَامِ، أَخَذَ عَلَى هَذَا عَشْرَ سِنِينَ، وَتُوُفِّيَ - صَلَوَاتُ اللّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ - وَدِينُهُ بَاقٍ. وَهَذَا دِينُهُ، لا خَيْرَ إِلا دَلَّ الأُمَّةَ عَلَيْهِ، وَلا شَرَّ إِلا حَذَّرَهَا مِنْهُ، وَالْخَيْرُ الَّذِي دَلَّهَا عَلَيْهِ التَّوْحِيدُ، وَجَمِيعُ مَا يُحِبُّهُ اللّهُ وَيَرْضَاهُ، وَالشَّرُّ الَّذِي حَذَّرَهَا مِنْهُ الشِّرْكُ، وَجَمِيعُ مَا يَكْرَهُ اللّهُ وَيَأْبَاهُ.

Üçüncü Esas: Peygamberimiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımaktır. O, Abdulmuttalib oğlu Abdullah'ın evladı Muhammed'dir *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. Abdulmuttalib, Hâşim'in oğludur ve Hâşim, Kureyş kabilesindendir. Kureyş kabilesi Araplar'dandır ve Araplar, Halîlullâh İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* oğlu İsmâil'in *(aleyhisselâm)*

soyundan gelmektedirler. Nebîmiz Muhammed'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve İsmâil'e *(aleyhisselâm)* salât-u selâm olsun.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 63 yıl yaşadı. Ömrünün 40 yılını peygamberlik öncesi dönemde geçirdi. Geriye kalan 23 yılını ise nebi ve Rasûl olarak yaşadı. اقْرَأْ **"Oku!"** *(Alak, 1)* âyetinin inmesiyle nebi oldu, يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنذِرْ **"Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar."** *(Müddessir, 1-2)* âyetinin inmesiyle Rasûl oldu. Memleketi Mekke'dir. Daha sonra Medine'ye hicret etti.

Allah Teâlâ onu, şirke karşı uyarmak ve tevhide davet etmek için gönderdi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾
وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ﴿٧﴾

"Ey örtüsüne bürünen Rasûlüm! Kalk ve insanları uyar. Yalnızca Rabbini yücelt, onun sonsuz büyüklüğünü ilan et. Elbiseni temiz tut. Her türlü pislikten uzak dur. Yaptığın iyiliği çok görüp başa kakma. Rabbin için sabret." *(Müddessir, 1-7)*

"Kalk ve insanları uyar" âyeti, insanları şirk konusunda uyarıp tevhide çağırmak anlamındadır.

"Yalnızca Rabbini yücelt" âyeti, Allah Teâlâ'yı tevhid ile, O'nu birleyerek yüceltmek anlamındadır.

"Elbiseni temiz tut" âyeti, amellerini şirkten temizle anlamındadır.

"Her türlü pislikten uzak dur" âyetindeki pislikten maksat putlardır. Âyet, putları terk et! Putlardan ve putçulardan beri ol! anlamına gelmektedir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 10 yıl boyunca bu vazifeyi yerine getirdi, tevhide davet etti. 10'uncu yıldan sonra göğe yükseltildi ve 5 vakit namaz farz kılındı. 3 yıl süreyle Mekke'de (5 vakit) namaz kıldı. Sonrasında Medine'ye hicret etmekle emrolundu. Hicret, şirk beldesinden İslâm beldesine göçmektir. Hicret, kıyamete kadar devam edecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

"Melekler, dininin emirlerini yerine getirmeyerek kendilerine yazık edenlerin canlarını alırken onlara, 'Sizler ne işle meşguldünüz?' diye sorarlar. Onlar da 'Biz düşman yurdunda dinimizi yaşamaktan âciz bırakılmış, gerçekten zayıf kimselerdik' derler. Melekler de onlara 'Allah'ın arzı geniş değil miydi? Orada uygun bir yere hicret etseydiniz ya!' derler. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası, son durak olarak ne fena bir yerdir. Ancak hiçbir çareye gücü yetmeyen ve hicret için bir yol bulamayan gerçekten âciz ve zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar bunun dışındadır. Allah'ın bunları affedeceği umulur. Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır." *(Nisâ, 97-99)*

Başka bir âyette de Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmaktadır:

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ

"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim yeryüzüm yeterince geniştir. Dolayısıyla nerede imkân bulursanız orada bana kulluk edin!" *(Ankebût, 56)*

İmam Beğavî *(rahimehullâh)* der ki: "Bu âyet-i kerîme, hicret etmeyip Mekke'de kalan Müslümanlar için inmişti. Allah Teâlâ onlara **'Ey iman eden kullarım!'** diyerek, imanlarını kabul ederek hitap etti."

Hicretin kıyamete kadar süreceğinin sünnetten delili şu hadistir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا

"Tövbe (etme fırsatı) sona ermedikçe hicret de sona ermeyecektir. Güneş batıdan doğmadıkça tövbe sona ermeyecektir."[158]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Medine'de güç kazandıktan sonra zekât, oruç, hac, ezân, cihâd, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak gibi dinin diğer gerekliliklerinin yerine getirilmesini istedi. Ömrünün 10 yılını da bu şekilde geçirdikten sonra hayata vedâ etti. Onun tebliğ ettiği din bâki kaldı. Bu din, onun getirdiği dindir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* neyi göstermişse o hayırdır, neyden sakındırmışsa o da şerdir.

Tevhid inancı, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gösterdiği hayra örnektir. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın sevdiği ve razı olduğu her amel Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gösterdiği hayırlı amellerdir. Allah'a şirk koşmaktan, Allah'ın hoşlanmadığı ve razı olmadığı her çeşit amelden Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sakındırmıştır ve bunlar şerdir.

158. Ebû Dâvûd, 2479; Nesâî, *Kübrâ*, 8658; Ahmed, *Müsned*, 16906.

ŞERH:

III.I. Rasûlullah'ı Tanımanın Şekli

Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımak şu şekilde olur:

Peygamberimizin *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ad(lar)ını ve soyunu bilmek.

Onun nebî ve Rasûl olduğunu bilmek.

Onun hicretine dair meseleleri bilmek.

Onun ne ile gönderildiğini bilmek.

Onun şahsıyla alakalı; yaşı, ne zaman vefat ettiği ve memleketi gibi bazı şeyleri bilmek.

Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatına dair özet bir anlatım yaptı.

III.II. Rasûlullah'ı Tanımak İle Onun Allah Rasûlü Olduğuna Şahitlik Etme Arasındaki Farklılık

Bu, üçüncü esas olan peygamberimiz Muhammed'i *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanımak ile onun, Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etme rüknü arasında nasıl bir fark vardır?

El-Cevâb: İkisi arasındaki fark şudur: Üçüncü esas olan Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tanıma esası, inanca dayalı (i'tikâdî) ve ilmî bir esastır. Bilgiye bağlıdır. Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik etme rüknü ise amelî bir esastır. Sen, Rasûlullah'a itaat edip onun emirlerine tâbi olarak amel etmiş, bir fiili yerine getirmiş olursun. Üçüncü esasa göreyse sen Rasûlullah'ı tanımış, ilim sahibi olmuş olursun.

III.III. Rasûlullah'ın Sîretinden Bilinmesi Gereken Miktar Hakkında

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yaşantısından (siyerinden) bilgi sahibi olmamız gereken miktar nedir?

Buna cevap vermeden önce şunu söylemek gerekir, musannif bu konuyu ele alırken Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* siyerinden bilinmesi farz-ı kifâye olan miktarı kastetmemiştir. Giriş bölümünde de söylediği gibi musannifin kastı, her Müslüman erkek ve kadının öğrenmesi farz (ayn) olan siyer ilmi miktarıdır. Siyerden öğrenilmesi farz-ı kifâye olan miktar ise ümmetin geneline farzdır. Hatta bazı âlimlerin özellikle siyer konularını kuşatması, bunların detaylarını bilmesi farzdır.

Şimdi sorunun cevabına dönelim; İbn Hazm, *Merâtibu'l-İcmâ'* adlı eserinin "Karşı Gelenin İcmâyla Kâfir Olacağı İttifak Edilmiş İtikat Meseleleri" bölümünde şunları söyler: "Siyer ilminden öğrenilmesi farz-ı ayn olanlar şunlardır: Kureyşli, Hâşimoğulları'ndan olan Abdullah oğlu Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Mekke'de peygamber olmuş, Medine'ye hicret etmiştir. O, kıyamete kadar gelecek olan bütün insanların ve cinlerin peygamberidir."[159]

Yine İbn Hazm, *Merâtibu'l-İcmâ'* adlı kitabında der ki: "Âlimler, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in 10 yıl boyunca nebî ve Rasûl olarak Medine'de kaldığında, bir o kadar da Mekke'de kaldığında ittifak etmişlerdir. Medine'de mi yoksa Mekke'de mi daha fazla kaldığı konusundaysa ihtilâf etmişlerdir. Âlimlerin ittifak ettiği bir diğer mesele de Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Mekke'den Yesrib Medine'sine hicret ettiğidir. Onun kabri Yesrib'tedir ve orada vefat etmiştir. O, kadınlarla evlenmiş ve çocukları olmuştur."[160]

---

159. Bk. *Merâtibu'l-İcmâ'*, 167.

160. Bk. *Merâtibu'l-İcmâ'*, 174.

İmam Kurtubî, fazilet konusundan bahsederken şunları söyler: "Görmüyor musun Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* nebî olmadan önce kul idi, Rasûl olmadan önce ise nebî idi!?"[161]

Kâdî İyâz, *eş-Şifâ* adlı kitabının "Küfre Sokan Sözler" bölümünde peygamberlik meselelerini izah ederken şunları söyler: "Her kim, genel anlamda peygamberliği topyekûn inkâr ederse veya özel anlamda peygamberimiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in peygamberliğini reddederse yahut Allah Teâlâ'nın bildirdiği peygamberlerden birisini, onun peygamber olduğunu öğrendikten sonra inkâr ederse o kişi şeksiz şüphesiz kâfirdir. Berâhimiyye fırkası, Yahudilerin büyük çoğunluğu, Arûsî Hristiyanları, Ğarâbiyye Râfiziler'i, Cebrâil'in *(aleyhisselâm)* aslında Ali'ye *(radıyallâhu anhu)* gelmiş olduğunu iddia edenler, Muattıla fırkası, Karâmitiler, İsmâiliyye fırkası ve Râfiziler'den Anberiyye fırkası bu sebeple kâfir olanlara örnektir.

Peygamberlerin (Allah katından) getirdikleri hususunda yalan uydurmaya cevaz verenler; bunu yaparken maslahat olduğunu iddia etsinler veya etmesinler fark etmez, icmâyla kâfirdirler. Filozoflar, Bâtıniye fırkasından bazıları, Râfiziler, gulât (aşırı) sûfîler, İbâhiyye fırkası bu sebeple kâfir olanlara örnektir.

Her kim, insanlara tebliğ ettiği ya da haber verdiği meselelerde Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yalancılıkla itham ederse, onun doğru sözlü olduğundan şüphe ederse, ona hakaret ederse, onun tebliğ görevini yerine getirmediğini iddia ederse, onunla yahut başka herhangi bir peygamberle alay ederse, peygamberleri hakîr görüp eziyet ederse, peygamberleri öldürür veya savaş ilan ederse o kişi icmâyla kâfirdir.

Aynı şekilde biz, eski bazı kimselerin yaptığı gibi; وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ **"Hiçbir ümmet yoktur ki, aralarından bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın."** *(Fâtır, 24)* âyetini kendilerine delil alarak

161. Bk. *El-Câmi'u li-Fıkhi'l-Kurtubî*, I, 116.

hayvanlardan; örneğin maymun, domuz, binek hayvanları ve sürüngenler gibi türlerden de peygamberler geldiğini iddia edenleri tekfir ederiz.

Ve yine biz, daha önce zikredilen sahih asılları ve peygamberimiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in peygamberliğini kabul edip fakat onun zenci olduğunu, hiç sakal bırakmadan vefat ettiğini, Mekke ve Hicaz'da bulunmadığını, Kureyşli olmadığını iddia edenleri tekfir ederiz. Çünkü Allah Rasûlü'nü mâlum olan vasıfları dışında başka bir vasıfla nitelemek onu yalanlamak ve nefyetmektir.

Peygamberimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yaşadığı dönemde veya vefatından sonra başka bir peygamberin de olduğunu iddia edenleri tekfir ederiz. Rasûlullah'ın sadece Araplar'a peygamber olarak gönderildiğini söyleyen İsevî Yahudiler, birden fazla peygamberin olduğunu söyleyen Haramiyeler, Ali bin Ebî Tâlib'in *(radıyallâhu anhu)* ve peygamber yerine koydukları başka imamlarının peygamberlik hususunda Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ortak olduğunu söyleyen Râfiziler bu nedenle kâfir olmuşlardır.

Kim, kendi adına peygamberlik iddiasında bulunursa, peygamberliğin sonradan kazanılabileceğini söylerse, kalp temizliğiyle peygamberlik mertebesine ulaşılabileceğini iddia ederse kâfir olur. Bazı filozoflar ve gulât sûfîler bundan ötürü kâfir olmuşlardır. Bir kimse peygamberlik iddiasında bulunmayıp ama kendisine vahiy geldiğini söylerse veya göğe yükseldiğini ve cennete girdiğini iddia ederse kâfir olur."

Musannifin üslubuna bakılırsa Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* siretine (hayatına) dair burada zikretmiş olduğu şeylerin tamamının öğrenilmesini farz görmektedir. Buna göre senin, Allah Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ismini, babasının ve dedesinin ismini, kabilesini, yaşını, hangi tarihte nebî olduğunu, hangi tarihte Rasûl olduğunu, memleketini, hicret ettiği yeri, neyle gönderildiğini, ne

kadar süre Mekke'de, ne kadar sürede Medine'de kaldığını, İsrâ ve Mi'râc hadiselerini bilmen farzdır.

Benim düşünceme göre, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatı hakkında tüm detayları bilmek farz değildir. Bazı bilgilerin öğrenilmesi yeterli olabilir, geri kalanı ise sadece tavsiye edilen bir davranıştır. Rasûlullah'ın yaşamına dair öğrenilmesi farz olan bilgi miktarı, sorgu meleklerinin kabirde sorgulayacakları bilgilerin oranı kadardır. Hadislerde sorgu meleklerinin Rasûlullah'ın hayatıyla ilgili hangi soruları soracaklarına dair birçok bilgi yer almaktadır. Bu nedenle, Rasûlullah'ın hayatı hakkında öğrenilmesi farz olan bilgiler şunlardır:

Allah Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ismini öğrenmek farz, babasının ve dedesinin ismini öğrenmek ise müstehaptır. Onun adının "Muhammed" olduğunu bilmek yeterlidir. Zira sıhhatinde ittifak edilen ve Enes'ten *(radıyallâhu anhu)* nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "إِنَّ المَلَكَيْنِ يَسْأَلَانِ فَيَقُولَانِ: مَا تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فيقول: مُحَمَّدًا... *İki melek şöyle sorar 'Bu adam hakkında ne söyleyebilirsin?' O da (kabirde yatan kişi) şöyle cevap verir 'O, Muhammed'dir...* "[162]

Peygamberimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hakkında şunların bilinmesi farzdır: O, Rasûl ve nebîdir. Melek veya ilah değildir, Allah'ın kuludur. Ona tapılmaz, ondan yardım istenmez, onun için kurban kesilmez, onun için herhangi bir ibadet yapılmaz. Her kim herhangi bir ibadeti Rasûlullah'a yaparsa o, şirk koşmuş bir kâfir olur. Ebû Dâvûd ve Nesâî'de geçen, Enes'ten *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen hadiste şöyle belirtilmektedir, kabirde yatan kişiye Peygamber'imiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hakkında soru sorulduğunda cevaben şunu söyleyecektir: فَيَقُولُ: هُوَ عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ *"O, Allah'ın kulu ve Rasûlüdür."*[163] İmam Müslim'in rivayet ettiği câriye hadisinde ifade edildiği üzere, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye *"Allah nerede?"* diye sorunca câriye, "Semadadır"

162. Buhârî, 1338; Müslim, 2870.

163. Ebû Dâvûd, 4751.

cevabını verdi. Sonrasında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Ben kimim?"* diye sordu. Câriye, "Sen Allah'ın Rasûlüsün" cevabını verdi. Başka bir rivayette de şöyle zikredilmektedir: Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik eder misin?"* diye sorunca câriye, "Evet" cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyenin sahibine; أَعْتِقْهَا، فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ *"Onu âzat et! Zira o mü'minedir"* dedi.[164]

Peygamber efendimizin *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bize ne getirdiğini bilmek farzdır. Hatta bu, öğrenilmesi gereken en mühim meseledir. Sıhhatinde ittifak edilen, Esmâ'nın *(radıyallâhu anhâ)* rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmaktadır: مَا عِلْمُكَ بِهَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى. فَأَجَبْنَا وَآمَنَّا *"İki melek (Münker ve Nekir) kabirdeki kişiye sorar 'Bu adam hakkında ne biliyorsun?' O da şöyle cevap verir 'O, Allah Rasûlü Muhammed'dir. Bize apaçık delilleri ve hidayeti getirdi. Biz de ona icabet edip iman ettik."*[165] Tirmizî'de yer alan ve Ali'den *(radıyallâhu anhâ)* nakledilen merfû bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir: لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ... أَنِّي رَسُولُ اللهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ *"Kul, dört şeye iman etmedikçe mümin sayılmaz... (Onlardan birisi de) Benim, Allah'ın Rasûlü olduğuma ve Allah'ın beni hak (din) ile gönderdiğine iman etmesidir."*[166] Kabirdeki kişiye bu bilgileri nereden edindiği, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Allah'ın Rasûlü olduğunu ve onun hak dini getirdiğini nasıl öğrendiği de sorulacaktır. Berâ bin Âzib'den *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen uzunca bir hadiste şöyle haber verilmektedir: فَيَقُولَانِ: وَمَا يُدْرِيكَ؟ فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللهِ، فَآمَنْتُ بِهِ، وَصَدَّقْتُ *"İki melek sorgu esnasında şöyle der 'Bu adamdan nasıl haberin oldu?' Bunun üzerine o da şöyle cevap verir 'Allah'ın kitabını okudum. İman ettim ve tasdik ettim."*[167]

---

164. Müslim, 33, (537).

165. Buhârî, 184; Müslim, 905.

166. Tirmizî, 2145.

167. Ebû Dâvûd, 4753.

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Arap olduğunu ve onun vefat etmiş olduğunu bilmen farzdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ **"(Rasûlüm!) Gerçek şu ki sen de öleceksin onlar da ölecekler."** *(Zümer/30)*. Başka bir âyette şöyle buyrulur: وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ **"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce pek çok peygamber gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse ökçeleriniz üzerine eski dininize geri mi döneceksiniz?"** *(Âl-i İmrân, 144)*. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu anda kabrinde, berzah hayatındadır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile peygamberlik iddiasında bulunanları birbirinden ayıran farkları bilmek farzdır.

Musannif şöyle söyledi: **"وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ/O, Abdullah'ın evladı Muhammed'dir** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*." Bilinmesi farz olan miktar Peygamber'imizin adının 'Muhammed' olduğudur. Geriye kalanını öğrenmek müstehaptır. Musannif bu sözünün ardından Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* İbrâhim'e *(aleyhisselâm)* kadar dayanan nesebini zikretti. Daha sonra vefat ettiği vakit onun kaç yaşında olduğunu haber verdi. O gün Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 63 yaşında idi. Bunu bilmek müstehaptır. Ömrünün 40 yılını peygamberlik öncesi dönemde, 23 yılını ise nebî ve Rasûl olarak geçirdi. Aynı şekilde bunu bilmek de müstehaptır.

Musannif dedi ki: **"نُبِّئَ بِـ (اقْرَأْ)، وَأُرْسِلَ بِـ (الْمُدَّثِّرُ)/Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **'Oku!' *(Alak, 1)* âyetinin inmesiyle nebî oldu; 'Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar.' *(Müddessir, 1-2)* âyetinin inmesiyle Rasûl oldu."** Bunu bilmek farzdır. İmam Kurtubî şöyle söyler: "Görmüyor musun!? Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* nebî olmadan önce kul idi. Rasûl olmadan önce de nebî idi."[168]

Musannif dedi ki: **"وَبَلَدُهُ مَكَّةُ وَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ/Onun memleketi Mekke'dir, Medine'ye hicret etmiştir."** Allah Rasûlü'nün *(sallallâhu*

168. Bk. *El-Câmi'u li-Fıkhi'l-Kurtubî*, I, 116.

aleyhi ve sellem) memleketinin Mekke olduğunu ve oradan Medine'ye hicret ettiğini bilmek müstehaptır.

Allah Teâlâ, Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şirk konusunda uyarmak, şirkten ve şirk ehlinden uzak durmayı bildirmek için gönderdi. İşte bu, Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* getirdiğini bilmektir. Bunu öğrenmek farzdır. Öyle ki bu, farzların en mühimi, en üstünüdür. Rasûlullah'ın getirdiklerini şöyle aktarabiliriz:

Tevhide davet, layık olduğu şekilde isim ve sıfat, rubûbiyet ve ulûhiyet konularında Allah'ı birlemeye davet, şirk ve şirk ehlini terk etmek.

O *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, şirki beyan etmek ve ondan sakındırmak için geldi. Allah Teâlâ ona şöyle emretti: قُمْ فَأَنْذِرْ **"Kalk ve uyar!"** *(Muddessir, 2)*. Yani, şirk konusunda onları uyar. وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ **"Elbiseni temizle!"** *(Muddessir, 4)*. Yani, amellerini şirkten temizle. Bu ayette **'elbise'** ile mâneviyat kastedilmiştir. وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ **"Kötü şeyleri terk et!"** *(Muddessir, 5)*. Yani, putları terk et.

Bu gelen âyetlerden sonra Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 10 yıl süreyle Mekke'de insanları bu emirlere davet etti. 10 yıldan sonra İsrâ ve Mi'râc hâdisesi gerçekleşti. 5 vakit namaz farz kılındı. Hicretten önce 3 yıl boyunca Mekke'de namaz kıldı. Sonrasında Medine'ye hicret etti.

III.I. HİCRET HAKKINDA BİR FASIL

Musannif dedi ki: "وبعدها أمر بالهجرة إلى المدينة/**Bundan sonra Medine'ye hicretle emrolundu.**"

Hicretin birkaç kısmı vardır:

Korku ve zulüm beldesinden emniyetli bir beldeye göç etmek. Sahâbîlerin Habeşistan'a hicret etmesi buna örnektir.

Musannifin de ele aldığı Medine'ye hicret meselesi. Bu tür bir hicret, şirk beldesinden tevhîdî İslâm beldesine göç etmektir. Bu hicret, kıyamete kadar bâkidir. Bu tür bir hicretin gayesi dini ikame etmek (ayağa kaldırmak) için Müslümanların tek bir yerde toplanması olduğundan dolayı farziyeti de kuvvetlidir. Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ilk hicret ettiği andan Hendek Savaşı'nın sonlarına kadar olan süreç bu hicrete örnektir.

Fitne beldesinden hicret etmek.

Kişiyi küfre sokan ağır bid'atlerin yaşandığı beldeden hicret etmek.

Kişiyi küfre sokacak kadar ağır olmayan bid'atlerin ve günahların işlendiği beldeden hicret etmek.

Bu sebeplerden herhangi birisi mevcut olduğunda hicret vâcip olur. Eğer bir yerde Müslümanlar zulüm görüyorsa ve hicret edebilecekleri İslâm beldesi bulunmuyorsa kendilerini güvende hissedecekleri herhangi bir beldeye hicret edebilirler. Hatta emniyette olacakları küfür beldesine bile gidebilirler. Nitekim sahâbîler de işkence gördükleri için Mekke'den Habeşistan'a hicret etmişlerdi.

Kimsesiz bırakılmış bir İslâm beldesinde İslâm'ın dirilmesi yakınsa Müslümanların tek yumruk olabilmeleri için bu beldeye hicret etmeleri farzdır. Nitekim Medine'ye hicret de bundan ötürü farz kılınmıştır. Bu hicretin hükmü, cihâd hükmüyle aynıdır. Müslümanlar

güçlenir, İslâm beldelerinin sayısı artarsa bu beldeye gitmeye güç yetiremeyen kişinin kendisine yakın olan herhangi bir beldeye hicret etmesi farz olur.

Hicretin tanımına gelecek olursak; sözlük anlamı bakımından *hicret, 'terk etmek'* mânasına gelir. Istılahî açıdan ise *hicret,* Allah'ın yasaklarını çiğnemeyi terk edip Allah'ın emrine varmaktır. Bu, hicretin en genel tanımıdır. Özel anlamda ise *hicret,* musannifin de belirttiği gibi, şirk beldesinden İslâm beldesine gitmektir.

III.I.I. Şirk Beldesinin Tarifi

Şirk beldesinden maksat nedir? Şirk veya küfür beldesi, gücün ve üstünlüğün kâfirlere ait olduğu beldelerdir. Buralarda küfür ve şirk kanunları uygulanır. Bu beldelerde her ne kadar Müslümanlar bulunsa hatta İslâm'ın bazı güzel özellikleri yaygınlaşmış olsa da yine de buralar küfür beldesi olarak addedilir. Zira İslâm'ın bazı güzel hasletlerinin bu beldelerde zuhur etmiş olması Müslümanların gücüyle değil kâfirlerin müsaade etmesi sebebiyledir. İslâm diyarı (beldesi) ise gücün ve üstünlüğün Müslümanlara ait olduğu, İslâm'ın hükümlerinin tatbik edildiği beldelerdir.

Bunun yanı sıra sonradan bir belde çeşidi daha ortaya çıkmıştır. Bu belde, öyle bir beldedir ki ne mutlak olarak küfür diyarı olduğuna ne de İslâm diyarı olduğuna hükmedilebilir. Bu beldede halkın veya yöneticinin Müslüman yahut kâfir olmasına göre hem İslâm'ın hükümleri uygulanır hem de küfür kanunları geçerlidir. Müslüman olan yönetici kâfir olan halkla baş edemediği için İslâm ile birlikte küfür kanunları da geçerli olur veya kâfir olan yönetici Müslüman olan halkla baş edemediği için İslam'ın hükümlerini de uygular. Bu belde, karma bir beldedir. Müslüman ahali için bir hüküm tatbik edilirken kâfir olan ahali için başka bir hüküm tatbik edilir.

Bu beldenin örneğine Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye (rahimehullâh) döneminde rastlanmaktadır. Ona, zoraki güç sebebiyle hem küfrün hükümlerinin hem de İslâm'ın hükümlerinin uygulandığı beldelerin durumu hakkında sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Bu beldeye mutlak olarak küfür diyarı hükmü verilemediği gibi mutlak olarak İslâm diyarı hükmü de verilemez. Herkes durumuna göre değerlendirilir." Bu mesele "Mardin Meselesi" diye de bilinmektedir. Mesele, Mardin şehrine nispetle bu adı almıştır ve Tatar işgali döneminde vukû bulmuştur.

Ebû Bekir'in (radiyallâhu anhu) halifeliği döneminde riddet ehlinin (dinden dönenlerin) yaşadığı beldeler hakkındaki hükümler oluştu. Ali bin Ebî Tâlib'in (radiyallâhu anhu) halifeliği döneminde bid'at ehlinin (Hâricîler'in) yaşadığı beldelerle alakalı hükümler oluştu.

III.I.II. İslâm Beldesi Hakkında Görüşler

1- Birinci görüşe göre, ülkede uygulanan hükümlere ve hükümete binaen ülkeye İslâm beldesi hükmü verilir. Zira Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber'i fethettiği zaman orada İslâmî hükümleri tatbik etti. Hayber halkının tamamı Yahudi olmasına rağmen İslâmî kanunlar uygulandığı için orası İslâm beldesi olarak değerlendirilmiştir.

2- İkinci görüşe göre, bir ülkede halkın müntesip olduğu din neyse ona göre İslâm diyarı mı yoksa küfür diyarı mı olduğuna hükmedilir.

3- Üçüncü görüşe göre, mekân ve komşuluk itibariyle bir beldeye İslâm diyarı hükmü verilir. Örneğin bir yerde İslâm devleti bulunsun, yanındaki komşu devlette de İslâm nizamı tatbik ediliyorsa orası İslâm diyarıdır.

4- Dördüncü görüşe göre, Müslümanların fethettiği her yer (sonradan kaybetseler de) kıyamet gününe kadar İslâm beldesi olarak değerlendirilir.

Dördüncü görüş en zayıf görüştür. Zira Fâtımîler Mısır'ı ele geçirdikleri zaman âlimler oranın küfür beldesi olduğu hususunda ittifak etmişlerdi. Zikredilen görüşler arasında en sahih olanı birinci görüştür.

Coğrafyacı ilim ehline göre ülkede yaşayan halk esas alınır. Eğer halkın çoğunluğu Müslüman ise o beldenin hâkimleri, yöneticileri kâfir dahi olsalar beldeye İslâm diyarı hükmü verilir. Lâkin bu sahih bir görüş değildir.

III.I.III. Küfür Veya Bid'atlerin Yaşandığı Beldelerden Hicret Etmenin Hükmü

Bir mesele: Şayet bir belde küfür diyarı değil fakat bid'atlerin yaşandığı bir beldeyse buradan da hicret etmek farz mıdır? Bu soruya cevap vermeden önce hicretin türlerini ele almak gerekir:

1.) Hicretin birinci türü şirk beldesinden İslâm beldesine göçmektir. Kişi, küfür diyarında Müslümanlığını yaşayamıyorsa ve hicret etmeye gücü yetiyorsa hicret etmek ona farzdır. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

"Melekler, dininin emirlerini yerine getirmeyerek kendilerine yazık edenlerin canlarını alırken onlara, 'Sizler ne işle meşguldünüz?' diye sorarlar. Onlar da 'Biz düşman yurdunda dinimizi yaşamaktan âciz bırakılmış, gerçekten zayıf kimselerdik' derler. Melekler de onlara 'Allah'ın arzı geniş değil miydi?

Orada uygun bir yere hicret etseydiniz ya!' derler. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası, son durak olarak ne fena bir yerdir. (Nisâ, 97)

Âyette kastedilen kişiler, gücü yettiği hâlde hicret etmeyenlerdir. Eğer kişi, bulunduğu küfür diyarında Müslümanlığını rahatça yaşayabiliyorsa ve küfre sapmama, günaha meyletmeme konusunda kendinden eminse cumhur ulemâya göre hicret etmek ona müstehap olur. *El-Muğnî* adlı eserinde İbn Kudâme el-Makdisî bu görüşü tercih etmiş, aynı şekilde İbn Teymiyye ile beraber ilim ehlinden birçok kimse bu görüşü benimsemiştir.

2.) Hicretin ikinci türü bid'atlerin yaygınlaştığı beldeden Ehl-i Sünnet beldesine hicret etmektir. Bu hicret de farz olan hicret türündendir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

"Âyetlerimiz hakkında alaylı tavırlarla münasebetsizliğe dalanları gördüğünde, onlar başka bir konuya geçinceye kadar kendilerinden uzak dur. Şayet şeytan sana bir an için unutturur da yanlarında kalacak olursan, hatırlar hatırlamaz derhal kalk ve o zâlimler gürûhuyla bir arada oturma!" *(En'âm, 68)*. İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*'da İmam Mâlik'in *(rahimehullâh)* şöyle söylediğini nakleder: "Sahâbîlere sövülen bir beldede ikamet etmek hiç kimse için helâl değildir."[169] Bu türdeki beldelere örnek verecek olursak; Mu'tezile'nin, Râfizîler'in ve Hâricîler'in hâkim olduğu, onların fikirlerinin geçerli olduğu beldeleri zikredebiliriz. Nitekim Bağdat'ta sahâbîlere dil uzatma cürmü yaygınlaşınca Ömer bin Hüseyin el-Hırakî buradan hicret etmişti. Bir kimse, böyle bir beldede Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sünnetini yaşayamıyor, bid'atlere meylet-

169. Bk. *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 484.

meme hususunda kendinden emin olamıyor ise hicret etmesi farz olur. Eğer Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sünnetiyle amel etmeye gücü yetiyorsa hicret onun için müstehap olur. Bir de şayet böyle bir kimsenin o beldede kalmasıyla Müslümanlara fayda sağlanacaksa orada kalması gerekir. Nitekim Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* amcası Abbas *(radıyallâhu anhu)* Müslüman olduğu hâlde Mekke'de kalmıştı.

3.) Hicretin üçüncü türü -İslâm beldesi olsa bile- korku ve zulüm diyarı olan, dinin emirlerinin yaşanamadığı, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak vazifesinin uygulanamadığı beldeden başka bir İslâm beldesine hicret etmektir. İmam Şevkânî, hicretten bahsettikten sonra şunları söyler: "Hicret yalnızca küfür diyarını terk etmek değildir. Bilakis hicret, münkerât (günahlar) yayılmaya başladığı ve iyiliği emretme kötülükten sakındırma farzının yerine getirilemediği zaman dinde yeri olan bir amel ve sabit olan bir sünnettir. Allah'ın haramlarını çiğneyenlere engel olacak kimse bulunmadığı vakit mümin bir kulun yapması gereken o beldeden kendisini kurtarmak, varsa günahların açıktan işlenmediği bir yere hicret etmek ve dine kaçmaktır." *Ahkâmu'l-Kur'ân*'da İbnu'l-Arabî de bu görüşü benimsemiş, delil olarak İbrâhim'in *(aleyhisselâm)* kaçışını ve Mûsâ'nın *(aleyhisselâm)* yaptığını örnek göstermiştir. Âyet-i kerîmede şöyle haber verilmektedir:

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ

"(İbrâhim) Dedi ki: 'Ben Rabbime hicret ediyorum. Rabbim beni, kendisine en güzel şekilde kulluk yapabileceğim bir yere elbette ulaştıracaktır' dedi." *(Sâffât, 99)*. Diğer âyette şöyle buyurulmaktadır:

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

"Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıkıp gitti. Allah'a sığınmış, 'Rabbim! Beni şu zâlimler gürûhunun elinden

kurtar' diye yalvarıyordu." *(Kasas, 21)*. Bir hadîs-i şerifte Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir:

خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ

"Pek yakında Müslümanın en hayırlı malı, dinini (Müslümanlığını) fitnelerden korumak için yanına alıp dağ başlarına ve otlak yerlere gideceği koyun olacaktır."[170]

4.) Hicretin dördüncü türü, salgın hastalıkların baş gösterdiği beldeden hicret etmektir. Peki böyle bir yeri terk etmenin hükmü nedir? Gerçek anlamda hicret sayılır mı? Hastalık sebebiyle bir şehri terk etmek câizdir. Zira Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

فِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ فِرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ

"Aslandan kaçtığın gibi cüzam hastası olan kişiden de kaç!"[171] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, hastalık taşıyıcısı olan kişinin sıhhatli olan adamın yanına gelmesini yasaklamıştı. Ayrıca o, Medine'nin havasına alışamayan ve hastalananların iyileşinceye kadar Medine'den ayrılmalarına müsaade etmişti. Bu durum tedavi olarak değerlendirilir ve tedavi hükmünü alır. Âlimler, Taun hastalığının bulunduğu bir şehirden çıkılmasını hoş karşılamamışlar ve şöyle söylemişlerdir: "Tâûn salgını bulunan bir beldeden çıkılmaz, oraya girilmez." Nitekim bu durum Amvâs Tâûnu olarak bilinen salgın hastalık döneminde sahâbîlerin de başına gelmişti. Hastalıktan ötürü bir şehri terk etmek kelime anlamı bakımından hicret olarak isimlendirilse de şer'î manadaki hicret gibi değerlendirilmez.

---

170. Buhâri, 19, 7088.

171. Ahmed, *Müsned*, 9722.

5.) Hicretin beşinci türü, tüm kazancın haramla sağlandığı mâsiyet beldesinden hicret etmektir. Âlimlerden bazıları böyle bir beldeden hicret edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Sıddîk Hân, *el-'İbra fi mâ câe fi'l Ğazve ve'l Hicra* adlı kitabında bu görüşü benimsemiş, İbnu'l-Arabî de *Ahkâmu'l-Kur'ân*'da bunu tercih etmiştir.

Bahsettiğimiz hicret türlerinin tamamı beldelerin durumuna itibarladır. Biz, hicretin farz olduğunu söylüyorsak bu, o beldede kalıp dinini yaşamaya güç yetiremeyenler için geçerlidir. Eğer bir kimse dinini ve Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sünnetlerini rahat bir şekilde yaşıyorsa, bulunduğu beldede küfür kanunlarıyla yargılanmıyor, bid'atler ve günahlar yaygınlaştırılmıyorsa oradan hicret etmesi farz değildir fakat yine de âlimlerin geneli bu durumda hicretin müstehap olacağını söylemişlerdir. Şayet kişinin o beldede kalması Müslümanların yararınaysa ve nefsi adına kendinden eminse kalması daha uygun olur.

III.I.IV. "Dini Yaşamaya Güç Yetirebilmek" Sözünün Anlamı

Bir mesele: "Dini yaşamaya güç yetirmek" sözümüz tam olarak ne demek? Bu ifadeden maksat dinin tüm emirlerini yerine getirebilmektir. Eğer kişi, namaz kılmak ve ezan okumak gibi amelleri yapabiliyor ama tevhidini izhar edemiyorsa bu kişinin dinini yaşayabildiği söylenemez. Aynı şekilde oruç tutabiliyor ama kâfirlere düşmanlık etme vazifesini yerine getiremiyorsa dinini yaşadığı söylenemez. O halde hicret etmek bu kişiye farz olur.

Musannif dedi ki: "وَالْهِجْرَةُ فَرِيضَةٌ/**Hicret farzdır.**" Hicret, hicret etme imkânı bulunmayan kişiye farz değildir. Hicret, hicret etmeye gücü yeten ve bulunduğu ülkede dinini özgürce yaşayamayanlar için farzdır.

Musannif, "وهي باقيةٌ إلى أنْ تقوم الساعةُ/**Hicret kıyamete kadar devam edecektir.**" sözüyle hicretin Mekke fethinden sonra neshedildiğini (hükmünün kalktığını) iddia edenlere reddiye vermiştir. Bu görüşte olanlar Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözünü kendilerine delil almışlardır: لا هجرة بعد الفتح "*Fetihten sonra hicret yoktur.*"[172] Doğrusu bu hadis, fetihten sonra Mekke'den başka bir yere hicret etmenin gerek olmadığına işaret etmiştir. Zira Mekke artık İslâm yurdu olmuştur.

" إلى أنْ تقوم الساعةُ / **Kıyamete kadar (devam edecektir)**" derken aslında kıyamete yakın bir zamana kadar devam edeceği kastedilmiştir. Çünkü Müslümanlar kıyamete şahit olmayacaklar, kıyamet kâfirlerin üzerine kopacaktır.

قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

"Allah'ın arzı geniş değil miydi? Orada uygun bir yere hicret etseydiniz ya! derler. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası, son durak olarak ne fena bir yerdir." (Nisâ, 97). Bu âyet-i kerîme, tehdit âyetlerindendir. Selef-i sâlihinin usulünce tehdit âyetleri geldiği şekilde okunur geçilir. Fakat tehdit âyetlerinden 'cehennemde ebedî kalma' veya 'birisini tekfîr etme' gibi anlamlar çıkartılacak olursa bu âyetlerin şerh edilmesi gerekir. Bazılarının aklına şöyle gelebilir: **"Onların varacağı yer cehennemdir"** âyetinin zâhir mânasından onların cehennemde ebedî olarak kalacakları anlaşılıyor. Hayır, öyle değil. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in icmâ'ıyla, Müslüman olup hicret emrini yerine getirmeyen kişi cehennemde ebedî kalacak değildir. Bir kimse büyük günahların işlenmesini helâl görmediği sürece büyük günah işlediği için cehennemde ebedî kalmaz.

172. Buhârî, 2783; Müslim, 1353.

III.III. ÜÇÜNCÜ ESAS İLE İLİŞKİLİ OLAN BAZI MESELELER

بَعَثَهُ اللهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً، وَافْتَرَضَ طَاعَتَهُ عَلَى جَمِيعِ الثَّقَلَيْنِ الْجِنِّ وَالإِنْسِ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا) [الأعراف: ١٥٨]. وَكَمَّلَ اللهُ بِهِ الدِّينَ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا) [المائدة: ٣]. وَالدَّلِيلُ عَلَى مَوْتِهِ ـ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ـ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ * ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ) [الزمر: ٣٠، ٣١].

Allah Teâlâ, Peygamber efendimizi *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tüm insanlığa gönderdi. Her iki âleme, insanlara ve cinlere ona itaat etmeyi farz kıldı. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

"(Rasûlüm!) De ki: Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka ilah bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim." *(A'râf, 158)*

Allah *(azze ve celle)* Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile bu dini kemâle erdirdi:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا

"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim." *(Mâide, 3)*

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* vefat etmiş olduğuna işaret eden âyet şudur:

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ

"(Rasûlüm!) Gerçek şu ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler." *(Zumer, 30)*

ŞERH:

Üçüncü esas, bu bölüm ile son buluyor. Musannif, üçüncü esası Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* neleri getirdiğini izah ederek bitirdi. O *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, tevhidi ve şirkten beri olmayı getirdi.

III.III.I. Birinci Mesele:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tüm varlık âlemine elçi olarak gönderilmiştir. Musannifin, "بَعَثَهُ اللهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً/**Allah Teâlâ, Peygamber efendimizi tüm insanlığa gönderdi.**" cümlesinde sadece "**insan**" lafzına bağlı kalmış olması Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sadece insanlara gönderildiği anlamına gelmez. Zira musannif de cümlesine şöyle devam etmiştir "وَافْتَرَضَ طَاعَتَهُ عَلَى جَمِيعِ الثَّقَلَيْنِ الْجِنِّ وَالإِنْسِ/ **Her iki âleme; insanlara ve cinlere ona itaat etmeyi farz kıldı.**" Allah Rasûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* insanlara, cinlere ve tüm varlık âlemine elçi olarak gönderildiğinin delili şu ayetlerdir:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." *(Zâriyât, 56)*

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

"(Rasûlüm!) De ki: Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka ilah bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim." *(A'râf, 158)*

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ

"Hani cinlerden bir grubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yönlendirmiştik." *(Ahkâf, 29)*

III.III.II. İkinci Mesele:

Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* getirmiş olduğu din kemâle ermiştir. Musannif dedi ki: "وكَمَّلَ اللهُ به الدِّينَ/**Allah** *(azze ve celle)* **Muhammed** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **ile bu dini kemâle erdirdi."** Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." *(Mâide, 3)*

III.III.III. Üçüncü Mesele:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kesin anlamda vefat etmiştir:

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ

"(Rasûlüm!) Gerçek şu ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler." *(Zümer, 30)*. Diğer insanlar gibi Peygamber efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de vefat etmiştir. Ölümden maksat, ruhun bedenden ayrılması, ruhun bu dünya hayatını terk etmesidir. Yoksa ölümün mânası ruhun yok olması değildir. Ruh yok olmaz. Eğer mümin ise yüce bir makama erişir. Mümin değilse Allah'ın dilediği azaba duçar olur.

Bu anlatılanlarla birtakım bid'atçilere ve kabre tapanlara reddiye verilmek istenmiştir. O bid'atçiler ki Rasûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* imdada (yardıma) çağırırlar; Rasûlullah'ın vefat etmediğini iddia ederler.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* diridir lâkin kabrinde berzah âleminde diridir, o âlemde yaşamaktadır. Ruhuyla bedeni arasında bir bağ bulunmaktadır. Bu sebeple bir hadîs-i şerîfte, Rasûlullah'ın kendisine selam verenlere selamı iade edeceği haber verilmiştir. İmam Beyhaki, peygamberlerin hayatta olduğuna dair bir risâle kaleme almıştır. Onların diri olması demek, berzah âleminde yaşıyor olmalarıdır.

Biz ölümün, ruhun bedenden ayrılması olduğunu söyledik. Peki ölümün sebebi nedir? Ölümün tek sebebi, Allah'ın takdir etmiş olduğu ecelin son bulmasıdır. Ölen kişi, eceli (kendisine verilen süre) bittiği için ölür. Mu'tezile mezhebi ise böyle düşünmemektedir. Onlara göre; ölen kişi, henüz eceli gelmeden önce ölür. Eğer (bir sebepten ötürü) ölmemiş olsa hayata devam edebilir.

III.III.IV. Ömrün Uzaması İçin Dua Etmek Caiz mi?

İmam Ahmed bin Hanbel *(rahimehullâh)* bir kimseye "Allah ömrünü uzatsın" diye dua etmeyi mekruh görmüş ve şöyle söylemiştir "Allah Teâlâ'nın karara bağlayıp son hükmünü verdiği bir meselede ondan bir şey isteme."

Lâkin Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sabit olan rivayetlere bakıldığında uzun ömürlü olmak için dua etmenin câiz olduğu anlaşılmaktadır. Enes bin Mâlik'ten *(radıyallâhu anhu)* rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dua ettiği haber verilir:

اللَّهُمَّ، أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وأَطِلْ عُمْرَهُ ، وَاغْفِرْ ذَنْبَهُ

"Allah'ım! (O kişinin) ömrünü uzat, malını ve evlatlarını çoğalt ve onun günahını bağışla"[173] Ancak burada gizli bir takdir bulunmaktadır, şöyle ki hadisin anlamı şudur: "Allah, kendisine daha çok itaat edebilmen için ömrünü uzatsın."

III.III.V. Ölüm Sebebiyle Ruh Bedenden Ayrıldıktan Sonra Bir Daha Tekrar Karşılaşmayacaklar mı?

El-Cevap: Hayır. Ölümden sonra ruh ile beden yeniden buluşur. İnsan vefat edince ruhu bedenden ayrılır. Bedeni kabre konulduğunda ve Münker–Nekir melekleri sorgu için geldiğinde ruh bedene tekrar döner. Sorgu bitince ruh yeniden ayrılır. Ya nimete kavuşur ya azaba duçar olur ya da Allah'ın dilediği başka bir hâlde olur.

173. Buhârî, 6344; Müslim, 2481.

IV. ÖLÜM VE SONRASI HAKKINDA BİR FASIL

وَالنَّاسُ إِذَا مَاتُواْ يُبْعَثُونَ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى) [طه: ٥٥]. وقَوْلُهُ تَعَالَى: (وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الأَرْضِ نَبَاتًا * ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا) [نوح: ١٧، ١٨]. وَبَعْدَ الْبَعْثِ مُحَاسَبُونَ وَمَجْزِيُّونَ بِأَعْمَالِهِمْ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى) [النجم: ٣١].

وَمَنْ كَذَّبَ بِالْبَعْثِ كَفَرَ، وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) [التغابن: ٧].

Musannif dedi ki: İnsanlar öldüklerinde yeniden diriltileceklerdir. Bu hususta Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmakta:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

"Sizi topraktan yarattık, yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi diriltip oradan çıkaracağız." *(Tâhâ, 55).*

وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

"Allah sizi de yerden bitki bitirircesine bitirip büyüttü. Sonra sizi tekrar toprağa döndürecek ve yeniden diriltip tekrar oradan çıkaracaktır." *(Nûh, 17-18)*

Yeniden diriltilmeden sonra insanlar hesaba çekilecekler ve yaptıklarının karşılığını görecekler. Eğer hayırlı ameller işlemişlerse hayır görecekler, kötülük yapmışlarsa kötülükle karşılaşacaklardır:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى

"Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Böyle olduğu için O, kötülük işleyenleri yaptıkları yüzünden cezalandırır, iyilik yapanlara ise daha güzeliyle mükâfat verir." *(Necm, 31)*

Yeniden diriltilmeyi inkâr eden kâfirdir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmakta:

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"İnkâr edenler, öldükten sonra bir daha diriltilmeyeceklerini iddia etmektedirler. De ki: 'Evet, Rabbime yemin olsun ki siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra dünyada yaptıklarınız size tek tek haber verilecek. Bu, Allah için pek kolaydır." *(Teğâbun, 7)*

ŞERH:

Musannif, üç esası anlattıktan sonra genel meselelere değindi. Bu bölüm, kitabın son bölümü olup çeşitli meseleler ele alınmıştır.

IV.I. Birinci Mesele: Yeniden Diriltilme

Yeniden diriltilme meselesidir. Musannif, bu konuya dikkat çekmek için; "وَالنَّاسُ إِذَا مَاتُوا يُبْعَثُونَ/**İnsanlar öldüklerinde yeniden diriltileceklerdir.**" dedi.

İbn Teymiyye, *el-Akîdetu'l-Vâsitiyye*'de yeniden dirilmeyi, sura üçüncü defa üfürüldükten sonra ruhların bedenlere dönmesi olarak tanımlamıştır. Sözlük anlamı bakımından "البَعْث/*Ba's*" kelimesi *"Göndermek, serbest bırakmak"* anlamına gelir.

Musannif "وَالنَّاسُ إِذَا مَاتُوا يُبْعَثُونَ/***İnsanlar* öldüklerinde yeniden diriltileceklerdir"** diyerek bu durumu yalnızca insanlara özel kılmamıştır. Bilakis insanlarla birlikte cinler ve hayvanlar da diriltileceklerdir. Öyle ki hayvanlar birbirlerinden kısas alacaklardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmakta:

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ

"Vahşi hayvanlar bir araya getirildiği zaman." *(Tekvir, 5)*

Sura son defa üflenmesiyle yeniden dirilme başlayacaktır. Ahmed bin Hanbel'den rivayet edilen bir hadiste o gün, boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan kısas alacağı haber verilmiştir.

IV.II. İkinci Mesele: Surun Üfürülmesi

Âlimler sura üflemenin kaç defa olacağı hususunda ihtilâf ettiler. Kimileri iki defa sura üfleneceğini söylerken kimileri de üç defa üfleneceğini söylemişlerdir. İki defa üfleneceği görüşünde olanlar, üç defa üfleneceğini savunanların iddia ettiği iki üflemeyi tek bir üfleme olarak kabul etmişlerdir.

Sura üflemenin üç hâli şöyledir:

a.) Birinci üfleme korkutmak için olacaktır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ

"Sura üfleneceği gün, Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde olan herkes dehşetli bir korkuyla donakalacak; hepsi de başları eğik, boyunları bükük vaziyette onun huzuruna geleceklerdir." *(Neml, 87)*

b.) İkinci üfleme, ölüm üflemesidir. Bu üflemeyle Allah Teâlâ'nın yok olmasını istediği her şey yok olacak:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ

"O gün sura üflenir. Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa kıyametin dehşetinden ötürü cansız hâlde yere serilir." *(Zumer, 68)*. Söz konusu bu iki üfleme bazen tek bir üflemeymiş gibi kabul ediliyor. Lâkin bu şekilde ayrım yapmak daha doğrudur.

c.) Üçüncü üflemeyle yeniden dirilme başlayacaktır:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ

"Nihayet sura üfürülecek. Bir de bakarsın ki onlar, kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler." *(Yâsîn, 51)*

O gün ilk diriltilecek olan insan Rasûlullah'tır *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. Hasen bir senedle Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiği Ebû Said el-Hudrî *(radıyallâhu anhu)* hadisinde Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir:

أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ

"Övünmek yoktur. Kıyamet günü yer yarıldığında ondan ilk çıkacak olan benim."[174]

IV.III. Kıyamet Gününün Merhaleleri

Kıyamet gününün merhaleleri şu şekildedir:

1) Yeniden dirilme ve etrafa dağılma.

2) Toplanma (haşr).

3) Ayakta bekleme. Bu merhalede insanlar sünnetsiz ve çıplak bir şekilde ayağa kalkacaklar. İlk üzerine giysi giydirilecek olan kişi İbrâhim'dir *(aleyhisselâm)*. Sonrasında Peygamberimiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve diğer insanlar giydirilecekler. Ardından güneş yaklaştırılacak ve herkes işlediği ameller oranınca terleyecektir.

4) Önce cehennem sonra cennet yaklaştırılacak.

5) Büyük şefaat gerçekleşecek.

6) Kullar arasında nihai hükmü vermek için Allah *(azze ve celle)* gelecek.[175]

7) Kullar, iki defa Allah'a arz olunacaklar. Birincisinde itirazlar gerçekleşecek, ikincisinde mazeretler sunulacak.

8) Sonrasında üçüncü arz gerçekleşecek.[176] Kolayca hesap verecek olan Allah'ın rahmetine mazhar olmuş müminlerin ve günahkâr olup Allah'ın günahlarını örttüğü müminlerin hesabı görülecek.

---

174. Ahmed, *Müsned*, 10987; İbn Mâce, 4308.

175. Meci/ مجيء (gelme) sıfatı Allah'ın haberi sıfatlarındadır. Ehl-i sünnet içerisinde bu tür sıfatlara fiili sıfatlar diyenler de vardır. Bu vb. sıfatlar teşbihsiz (benzersiz) ve temsilsizdir (örneksiz) ve Allah *(azze ve celle)*'nin yüceliğine yakışır bir şekildedir. **(Editör)**

176. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den *(radiyallâhu anhu)* rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: "Kıyamet günü insanlar üç defa Allah'a arz olunacaklar (huzuruna çıkacaklar). İlk

9) Bu merhalede çetin hesap başlayacak. Kâfirler, münafıklar ve Allah'ın günahlarını örtmeyip mağfiret etmediği günahkâr müminlerin hesabı görülecek.

10) Ardından amel defterleri uçacak ve herkes defterini alacak.

11) İnsanlar amellerini görüp defterlerini aldıktan ve münakaşa bittikten sonra mizan (tartı) kurulacak.

12) Sırat köprüsü kurulacak.

13) El-Kantara köprüsü kurulacak.[177]

14) A'râf ehli belirlenecek.

15) Herkes cennete veya cehenneme gidecek. Cennet ile cehennem arasında ölüm öldürülecek.

Bahsedilen bu merhalelerin her birisi kendi içinde de merhalelere ayrılmakta ve detaylanmaktadır. Musannif özet olarak bunları zikretmekle yetindi. Allah izin verirse, Allah'ın bize kolaylaştırmasıyla *Şerhu'l-Vâsitiyye*'de bu merhalelerin detaylarını delilleriyle birlikte anlatacağız.

Yeniden dirilmeyle başlayıp cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gireceği bu süreç elli bin yıl sürecek. Nitekim bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

سَأَلَ سَآئِلُۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ ٱللَّهِ ذِي ٱلْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

---

iki arz, itiraz ve mazeretlerden ibarettir. Üçüncü arz gerçekleştiğinde (insanların işledikleri amellerin yazılı olduğu) amel defterleri ellere uçacak. Artık kimisi defteri sağ eliyle tutacak, kimisi de sol eliyle tutacaktır." (İbni Mâce, Kitâbu'z-Zuhd, 4277). **(Mütercim)**

177. İbni Hacer (rahimehullah) bu köprünün Sırat köprüsüne bağlı ayrı bir köprü olabileceğini ve ucunun cennete varacağını ifade etmiştir. **(Mütercim)**

"Birisi kalkıp gerçekleşeceği kesin olan bir azabın hemen gelmesini istedi. Kâfirler için bir azap ki geldiğinde onu önleyecek hiçbir güç yoktur. Çünkü o, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah'tandır. Melekler ve Ruh (Cebrâil), miktarı dünya senesiyle elli bin yıl uzunluğunda olan bir günde ona yükselirler." *(Meâric, 1-4)*

İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*, **"Miktarı dünya senesiyle elli bin yıl uzunluğunda olan bir günde ona yükselirler"** âyetindeki günden maksadın kıyamet günü olduğunu söylemiştir. Tefsir imamlarından Dahhâk ve İbn Zeyd de bu görüştedir.

Ali bin Ebî Talha, İbn Abbas'ın şöyle söylediğini nakleder: "O günden maksat kıyamet günüdür. Allah Teâlâ, kıyamet gününün uzunluğunu kâfirler üzerine 50 bin yıl kıldı."

İbn Kesîr *(rahimehullâh)* diyor ki: "İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* görüşünü destekler mâhiyette birçok hadis vârid olmuştur. İmam Ahmed, Ebû Saîd el-Hudrî'den *(radıyallâhu anhu)* şöyle rivayet eder:

قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوْمًا كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، مَا أَطْوَلَ هَذَا الْيَوْمَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّهُ لَيُخَفَّفُ عَلَى الْمُؤْمِنِ، حَتَّى يَكُونَ أَخَفَّ عَلَيْهِ مِنْ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ يُصَلِّيهَا فِي الدُّنْيَا

Bir adam **'Miktarı dünya senesiyle elli bin yıl uzunluğunda olan bir günde'** âyeti okununca hayretle 'Ya Resulullah, ne kadar uzun bir gün!' dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *'Nefsim (canım) elinde olan Allah'a yemin olsun ki, o günün uzunluğu mümin bir kula pek hafif gelir. Öyle ki dünyadayken kılmış olduğu bir farz namazın uzunluğundan daha kısa hisseder."*[178]

178. Ahmed, *Müsned*, 11717.

İbn Kesîr, İbn Ebi Müleyke'nin şöyle anlattığını nakleder: Bir adam İbn Abbas'a (radiyallâhu anhumâ) gelip "**Miktarı dünya senesiyle elli bin yıl uzunluğunda olan bir günde**" âyetini okudu ve "Miktarı elli bin yıl uzunluğunda olan gün nedir?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Abbas adamı kınadı. O da "Benimle konuşman için bu soruyu sordum" dedi. İbn Abbas ise şu cevabı verdi "O iki gün, Allah'ın zikretmiş olduğu herhangi iki gündür. Allah onların ne olduğunu daha iyi bilir. Ben, bilgim olmadığı hâlde Allah'ın kitabı hakkında konuşmaktan hoşlanmam."

Musannif, yeniden diriltilmeye delil olan şu iki âyeti zikretti:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

"Sizi topraktan yarattık, yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi diriltip oradan çıkaracağız." (Tâhâ, 55).

وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ١٧ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ١٨

"Allah sizi de yerden bitki bitirircesine bitirip büyüttü. Sonra sizi tekrar toprağa döndürecek ve yeniden diriltip tekrar oradan çıkaracaktır." (Nûh, 17-18)

Üçüncü Mesele: Hesaba çekilme meselesidir. Musannif dedi ki: "وَبَعْدَ الْبَعْثِ مُحَاسَبُونَ/**Yeniden diriltilmeden sonra (insanlar) hesaba çekilecekler.**" Sözlük anlamı bakımından "الحِسَاب/*Hesap*" kelimesi *saymak* anlamına gelir. Şer'î anlamda ise şunun için kullanılır: Hesap, mahşer meydanından ayrılmadan önce Allah Teâlâ'nın kulların işlemiş oldukları iyi veya kötü her ameli tüm detayıyla onlara göstermesidir.

Hesap, tüm mahlukatı kapsayacak mı? İstisnalarla birlikte evet, her mahluk hesaba çekilecektir. Peygamberler, sıddîklar, melekler ve sorgusuz sualsiz, hiç azaba uğramadan cennete girecek olan 70 bin kişi hesaptan muaf olacaktır.

Herkesin hesaba çekileceğine işaret eden âyet şudur:

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

"Rabbine yemin olsun ki elbette biz onların hepsini muhakkak hesaba çekeceğiz." *(Hicr, 92)*

İmam Tirmizî'nin hasen olarak rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ

"Kıyamet gününde hiçbir kul; ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne gibi işler yaptığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından ve bedenini nerede yıprattığından sorulmadıkça bulunduğu yerden kıpırdayamaz."[179]

İlk hesaba çekilecek olan kimdir? Hesaba çekilecek olan ilk kişinin kim olduğu hususunda ilim ehli ihtilâf etti. Herkes kendi görüşünü hadislerle desteklemiştir. Bu konuda yapılacak en doğru iş âlimlerin görüşlerini cem etmektir (birleştirmektir). Şöyle ki; bu konuyla alakalı olarak söylenenlerin hepsi doğrudur. İlk hesaba çekilecek olan kişiyi birkaç açıdan ele alabiliriz. Denilmiştir ki ümmet bazında ilk hesaba çekilecek olan topluluk Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ümmetidir. İbni Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilir:

نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ الْمَقْضِيُّ. عَلَيْهِمْ قَبْلَ الْخَلَائِقِ

"Bizler sonuncularız (son ümmetiz), (hesaba çekilme bakımından) en önde olanlarız, tüm mahlukattan önce kendileri hakkında hüküm

179. Tirmizi, 2417.

verilenleriz."[180] İmam Ahmed'in *Müsned*'inde yer alan bir hadiste haber verildiği üzere, büyük şefaatten sonra ve Allah Teâlâ nihai kararını bildirmek için geldiğinde denilir ki: *"Muhammet'in (s.a.s) ümmeti nerede?" Böylece onlar yüzleri nurlu, elleri ve ayakları parlak hâlde gelirler. Hesap ilk olarak onlarla başlar.*[181]

Amel bazında Müslüman bir kulun hesaba çekileceği ve Allah'ın haklarıyla ilişkili olan ilk amel şirk, sonra namaz, ardından zekâttır. Daha sonra diğer amellerin hesabı görülür. Kul hakkıyla ilişkili olması bakımından hesaba çekileceği ilk amel ise haksız yere kan dökmektir. Sahîh bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ

"Kıyamet günü insanlar arasında görülecek ilk dava kan davasıdır"[182]

Kul olması hasebiyle ilk hesaba çekilecek olan kullar öncelik sırasına göre şöyle sıralanır: Âlimler, mücâhidler, âbidler, tüccarlar, yöneticiler ve geriye kalan diğer insanlar.

IV.IV. Hesaba Çekilmenin Kısımları

Hesaba çekilmenin bazı çeşitleri vardır:

1- Arz etme ve onaylatma: Bu hesaba çekilme türü herkes için değil yalnızca müminler için geçerlidir. Hatta müminlerden de Allah Teâlâ'nın; günahını örtmeyi, bağışlamayı ve aralarında kolay bir muhasebenin gerçekleşmesini dilediği kulları için geçerlidir. Bu hesaba çekilme şekli şöyle gerçekleşir: Öncelikle kula kötü amelleri arz olunur (gösterilir) ve "Sen şu gün şu işi yapmıştın" denir. Kul da bunu onaylayarak "Evet, yapmıştım" der. Bunun üzerine yüce Allah

180. İbn Mâce, 1083.

181. Bk. Ahmed, *Müsned*, 2546.

182. Buhâri, 6864; Müslim, 1678.

"Ben dünyadayken günahını örtmüştüm, kıyamet gününde de onu bağışlıyorum" der.

2- Zorlu hesap: Bu hesaba çekilme türü alenî bir tartışma şeklinde olur. Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عُذِّبَ

"Kimin hesabı sürtüşmeli geçerse o kişi azap görecek demektir."[183] Böylece hesabı görülen kişinin foyası ortaya çıkar, bazı insanların arasında teşhir edilir ve ayıplanır.

Musannif bu hususta şu delili zikretmişti:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Böyle olduğu için O, kötülük işleyenleri yaptıkları yüzünden cezalandırır, iyilik yapanlara ise daha güzeliyle mükâfat verir." *(Necm, 31)*

IV.V. Çocukken Ölenlerin Durumu

Müslümanların evlatları henüz küçük yaşta vefat ettikleri zaman hesaba çekilmezler. Âlimlerin icmâ'ıyla onlar cennettedirler. Kâfirlerin çocuklarına ne olacağı hususunda ihtilâf bulunmaktadır. Sahih olan görüşe göre onların çocukları hesaba çekilerek imtihana tâbi tutulurlar. Diğer görüşe göreyse hesaba çekilmezler.

Bundan sonra cennet ile cehennem arasında bir yerde boğazlanmak suretiyle ölüm öldürülür ve cennetlikler ile cehennemliklere denilir ki "Artık ölüm yok, ebediyet var!"

183. Buhârî, 6536; Müslim, 2876.

IV.VI. A'râf Ehlinin Durumu

Arafta kalanlar: Onlar, iyilikleri ve kötülükleri eşit olan kimselerdir. Cennet ile cehennem arasında yüksekçe bir mekânda bekletilirler ve cennetlikler ile cehennemliklerin hâllerini müşahede ederler. En nihayetinde Allah Teâlâ'nın rahmeti ve keremiyle cennete girerler.

Sırat köprüsünü geçtikten sonra, cennete girmeden önce Kantara adında bir mekân bulunur. Burası bazı müminlerin bazı müminlerden kısas alacağı mekândır. Üzerinde kul hakkı bulunmayan kişi burayı geçerek direkt olarak cennete girecektir. Üzerinde hak bulunan kişiyse bekletilir. Ta ki hasmı olan diğer mümin gelir ve aralarında kısas gerçekleşir.

IV.VII. Kıyamet Gününde Yapılacak Olan Kısas

Kıyamet gününde ilk olarak hayvanlar birbirlerinden kısas alırlar. Kısas almaları tamamlanınca toprak olup toprağa karışırlar. Sonra birbirlerine hakkı geçen, zulmeden Müslümanlar ile kâfirler birbirlerinden kısas alırlar. Akabinde Sırat Köprüsü geçildikten sonra müminler birbirlerinden kısas alırlar.

IV.VIII. Günahkâr Müslümanların Durumu

Tevhid ehli olduğu hâlde tevhidini bozacak bir amel (şirk) işlemeyip günahlarından dolayı cehenneme girenler kısımlara ayrılır:

1) İlk tabakada kalbinde bir dinar ağırlığınca hayır (iman) olan kimseler bulunur. Bunlar, günahkârların en hayırlılarıdır. Tevhid inancına sahiptirler ve namaz kılarlar. Bu, onların olmazsa olmazıdır. Ayrıca tevhid inançlarını bozacak bir amel işlememişlerdir.

2) İkinci tabakada kalbinde bir dinarın yarısı ağırlığınca iman olan kimseler bulunur. Onlar hakkında yüce Allah şöyle buyuracaktır:

أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ نِصْفِ دِينَارٍ

"Kalbinde yarım dinar ağırlığında (iman) olan her kimi bulursanız onu da çıkartın!"[184]

3) Üçüncü tabakada kalbinde hardal tanesi kadar, zerre miktarınca iman olanlar bulunur. Bunların sayısı azdır.

4) Son tabakada ise kalbinde çok çok az iman olan kişiler bulunur.

Musannif, yeniden dirilmeyi inkâr eden kişinin kâfir olacağını söyledikten sonra buna delil olarak şu âyeti zikretti:

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"İnkâr edenler, öldükten sonra bir daha diriltilmeyeceklerini iddia etmektedirler. De ki: 'Evet, Rabbime yemin olsun ki siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra dünyada yaptıklarınız size tek tek haber verilecek. Bu, Allah için pek kolaydır." *(Teğâbun, 7)*

184. Ahmed, *Musned*, 11898.

V. Rasûl ve Nebîlerin Gönderilişleri Hakkında Bir Fasıl

وَأَرْسَلَ اللهُ جَمِيعَ الرُّسُلِ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ) [النساء: ١٦٥].

وَأَوَّلُهُمْ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلامُ، وَآخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ ـ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ـ وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا) [الأحزاب: ٤٠].

وَالدَّلِيلُ عَلَى أَنَّ أَوَّلَهُمْ نُوحٌ قَوْلُهُ تَعَالَى: (إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ) [النساء: ١٦٥].

وَكُلُّ أُمَّةٍ بَعَثَ اللهُ إِلَيْهَا رَسُولًا مِنْ نُوحٍ إِلَى مُحَمَّدٍ ـ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ـ يَأْمُرُهُمْ بِعِبَادَةِ اللهِ وَحْدَهُ، وَيَنْهَاهُمْ عَنْ عِبَادَةِ الطَّاغُوتِ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُواْ اللهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ) [النحل: ٣٦].

Allah Teâlâ tüm Rasûlleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ

"Müjdeleyici ve korkutucu böyle nice peygamberler gönderdik; ta ki onlardan sonra insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir bahaneleri kalmasın!" *(Nisâ, 165)*[185]

Rasûllerin ilki Nûh *(aleyhisselâm)*, sonuncusu Muhammed'dir *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*. O, Hâtemu'n-Nebiyyîn (son peygamber) olup, ondan sonra başka hiçbir peygamber gelmeyecektir; bunun delili şudur:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

"Muhammed, içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." *(Ahzâb, 40)*

Rasûllerin ilkinin Nûh *(aleyhisselâm)* olduğunun delili şu âyettir:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ

"(Rasûlüm!) Biz, Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyediyoruz." *(Nisâ, 163)*

Nûh'tan *(aleyhisselâm)* Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e kadar Allah Teâlâ'nın kendilerine Rasûl gönderdiği her ümmete emrettiği şey şuydu: Allah'a kulluk edip tâğûta kulluk etmekten sakınacaklar. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve tâğûttan sakının!' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik." *(Nahl, 36)*

---

185. Resul: Kendisine yeni bir kitap gönderilen; Nebi: Kendisinden önceki peygamberin şeriatını devam ettiren. **(Mütercim)**

ŞERH:

Musannif; "وَأَرْسَلَ اللهُ جَمِيعَ الرُّسُلِ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ"/**Allah Teâlâ tüm Rasûlleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir.**" diyerek Rasûllerin misyonunun ne olduğunu vurgulamıştır.

"*Müjdeleme*"nin (الْبَشِير) anlamı, bir insana onu sevindirecek bir haber vermektir. Buna göre, Rasûller de insanlara, onları sevindirecek şeyleri haber verirler. Örneğin, Allah'a itaat edenlerin mükâfatlandırılacağını haber vermeleri gibi.

"الْمُنْذِرِين"/**Uyarıcılar (olarak).**" Uyarmak (الإِنْذَار), korkutarak bir şeyi bildirmek anlamındadır. Buna göre Rasûller, Allah'a isyan edenleri cehennem ve azapla korkutarak bu misyonlarını yerine getirirler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ

"Müjdeleyici ve korkutucu böyle nice Rasûller gönderdik; ta ki onlardan sonra insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir bahaneleri kalmasın!" *(Nisâ, 165)*

Musannifin kelâmına baktığımızda uyarıdan önce müjdelemeden bahsettiğine şahit olmaktayız. Görünen o ki bu, kasten yapılan bir düzenlemedir. Zira âdeten önce müjde verilir sonra uyarılır.

Kur'an ve Sünnet'e göre nebîler de müjdeleyicidirler. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَبَعَثَ اللهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

"Sonra Allah onlara, müjdeleyici ve uyarıcı nebiler gönderdi." *(Bakara, 213)*

Burada kullandığımız *Rasûl* ifadesiyle lugavî mânası (olan *elçi*) kastedilmektedir. Yani, ister özel anlamdaki Rasûller olsun ister

nebiler olsun Allah'ın gönderdiği tüm peygamberleri kapsamaktadır.

"وأولهم نوح عليه السلام/**Rasûllerin ilki Nûh** *(aleyhisselâm)*'dır." cümlesindeki "*Rasûl*"den maksat, özel anlamdaki Rasûldür. Yani, Allah Teâlâ'nın yeni bir şeriat ile kâfir olan millete gönderdiği peygamberdir.

Nûh *(aleyhisselâm)*'dan önce Rasûl bulunmamaktadır lâkin nebî bulunmaktadır. Ondan önceki nebî, sahih olan görüşe göre Âdem'dir. Âdem *(aleyhisselâm)* nebî idi, Rasûl değildi. Taberânî ve Hâkim, sahîh bir senedle şöyle rivayet ederler: "Allah Rasûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "Âdem nebî miydi?" diye sorulunca *"Evet"* cevabını vermiştir." Şefaatle alakalı olan başka bir hadiste de şöyle haber verilmektedir *"Âdem dedi ki: Nûh'a gidin! Zira o, Rasûllerin ilkidir."*[186]

Âdem'den *(aleyhisselâm)* sonra oğlu Şîs (veya diğer adıyla Şît) peygamber gelir. İbn Teymiyye ve İbn Kesîr, Şît'in *(aleyhisselâm)* Âdem'in *(aleyhisselâm)* oğlu olduğunu belirtmişlerdir. Nûh'tan *(aleyhisselâm)* bir önceki peygamber İdrîs'tir *(aleyhisselâm)*. İdrîs *(aleyhisselâm)*, Şît'in oğullarındandı. Allah Teâlâ, İdrîs *(aleyhisselâm)* hakkında şöyle buyurmaktadır:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا

"(Rasûlüm!) Kitapta İdrîs'in kıssasını da anlat. Şüphesiz o, özü sözü doğru bir peygamberdi." *(Meryem, 56)*

İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*'de İdrîs'in *(aleyhisselâm)*, Şît'in *(aleyhisselâm)* oğullarından olduğunu ve Nûh *(aleyhisselâm)*'dan önceki nebî olduğunu ifade etmiştir. İbn Kesîr de *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de İbn Cerîr'in görüşüne muvafakat etmiştir.

İlim ehli, İdrîs *(aleyhisselâm)* ile İlyâs *(aleyhisselâm)*'ın aynı kişiler olup olmadıkları hususunda ihtilâfa düştüler. Sahih olan görüşe göre ikisi

186. Buhârî, 9623; Muslim, (194), 327.

farklı kişilerdir. İbn Cerîr ile İbn Kesîr'in ifadelerine bakılırsa İdrîs *(aleyhisselâm)* Nûh *(aleyhisselâm)*'dan önce gönderilmiştir. İlyâs *(aleyhisselâm)* ise Hârûn *(aleyhisselâm)*'ın çocuklarındandır ve İsrâiloğulları'na gönderilmiştir.

İmam Buhârî, *Sahîh*'inde İbn Mes'ûd *(radıyallâhu anhu)* ile İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*'nın şöyle söylediklerini nakletmiştir: "İdrîs ile İlyâs aynı kişidir." Fakat İmam Buhârî bu rivayeti temrîd (zayıflık) sîgasıyla nakletmiştir.

Peygamberlerin en üstünleri Rasûllerdir. Rasûllerin en faziletlileri de ulu'l-azm olan 5 peygamberdir. Ulu'l-azm peygamberlerin en üstünü âlimlerin icmâ'ıyla Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dir. Ondan sonra İbrâhim *(aleyhisselâm)* gelir. Diğerleri arasındaki sıralamada ise ihtilâf edilmiştir. Bu konuda İbn Hacer *(rahimehullâh)* der ki: "İbrâhim *(aleyhisselâm)*'dan sonra sırayla Mûsâ, Îsâ ve Nûh *(aleyhimusselâm)* gelir."

İmam Ahmed'in sahih bir senedle Ebû Zerr'den *(radıyallâhu anhu)* naklettiği hadiste belirtildiği üzere 124 bin peygamber gönderilmiştir. Bunların yaklaşık 310 tanesi Rasûldür.

Rasûller, kâfir olan toplumlara gönderilirken nebîler ise mümin olan toplumlara gönderilirler. Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber, Allah'ı birlemeye ve tâğûtu inkâr etmeye davet etmiştir:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve tâğûttan sakının!' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik." *(Nahl, 36)*

VI. Tâğutların İnkâr Edilmesi Hakkında Bir Fasıl

وَافْتَرَضَ اللّٰهُ عَلَى جَمِيعِ الْعِبَادِ الْكُفْرَ بِالطَّاغُوتِ وَالإِيمَانَ بِاللّٰهِ.

قَالَ ابْنُ الْقَيِّمِ - رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى: مَعْنَى الطَّاغُوتِ مَا تَجَاوَزَ بِهِ الْعَبْدُ حَدَّهُ مِنْ مَعْبُودٍ أَوْ مَتْبُوعٍ أَوْ مُطَاعٍ. وَالطَّوَاغِيتُ كَثِيرُونَ وَرُؤُوسُهُمْ خَمْسَةٌ: إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللّٰهُ، وَمَنْ عُبِدَ وَهُوَ رَاضٍ، وَمَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَى عِبَادَةِ نَفْسِهِ، وَمَنْ ادَّعَى شَيْئًا مِنْ عِلْمِ الْغَيْبِ، وَمَنْ حَكَمَ بِغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) [البقرة: ٢٥٦]. وَهَذَا هُوَ مَعْنَى لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَفِي الْحَدِيثِ: (رَأْسُ الأَمْرِ الإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ).

وَاللّٰهُ أَعْلَمُ. وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعلى آله وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ.

Allah Teâlâ, tâğûtu inkâr etmeyi ve kendisine iman etmeyi tüm kullarına farz kılmıştır. İbnu'l-Kayyım *(rahimehullâh)* der ki: "Tâğût, kulun kendisi sebebiyle haddi aştığı tapınılan, peşinden gidilen veya itaat edilen her şeydir."

Tâğûtlar pek çoktur. Onların önde gelenleri ise şu beşidir: İblis -Allah'ın lâneti üzerine olsun-, insanların kendisine tapmasından (kulluk etmesinden) razı olan, geleceğe dair bilgi sahibi olduğunu

iddia eden, insanları kendisine ibadet etmeye çağıran ve Allah'ın indirdiği dışında başka bir şeyle hükmeden. Şu âyet bu konuda delildir:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Artık hak ile bâtıl iyice ayrılmıştır. Her kim tâğûtu inkâr edip Allah'a iman ederse kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmış olur. Allah işitendir, bilendir." *(Bakara, 256)*. İşte bu âyet, kelime-i tevhîdin mânasıdır.

Bir hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır:

رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"İşin başı İslâm'dır (teslim olmaktır). Direği namaz ve en zirve noktası Allah yolunda cihâddır."[187]

Allah Teâlâ, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e, ailesine ve ashâbına salat-u selâm eylesin.

ŞERH:

Tüm bunlardan sonra musannif tâğûtun anlamı, hükmü, çeşitleri ve önde gelenleri gibi meselelere değindi.

Söze şöyle giriş yaptı "وَافْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى جَمِيعِ الْعِبَادِ الْكُفْرَ بِالطَّاغُوتِ/**Allah Teâlâ, tâğûtu inkâr etmeyi tüm kullarına farz kılmıştır."** Burada görüyoruz ki musannif, tâğûtun tanımını yapmadan önce onun hükmünü bildirmiştir. Normalde asıl olan üslup, konuya hüküm bildirmezden önce tanımla giriş yapmaktır. Lâkin ıstılahta cimrilik yoktur.

187. Ahmed, *Musned*, 22016; Tirmizî, 2616. İmam Tirmizi bu hadis için "hasen-sahîh" demiştir. **(Editör)**

VI.I. Birinci Mesele: Tâğûtun Hükmü

Musannif diyor ki: "وافترض الله على جميع العباد الكفر بالطاغوت/**Allah Teâlâ, tâğûtu inkâr etmeyi tüm kullarına farz kılmıştır.**" Tâğûtu inkâr etmek, olmazsa olmaz bir farzdır. Tâğûtu inkâr, tüm kullar için farz-ı ayn olan bir ameldir. Tâğûtu inkâr etmek birkaç şekilde olabilir:

1) Tâğût türünden olan her şeye buğz ederek, yok olmasını temenni ederek, ona düşmanlık ederek ve ondan nefret ederek kalben reddedersin. Bunu yapmak her Müslümana lâzım olan bir farzdır. İkrah hâli de dahil olmak üzere hiçbir şekilde kişinin üzerinden farziyet düşmez. Zira bu amel, kalbî bir amel olduğu için bu konuda ikrah da tasavvur edilemez.

2) Tâğût türünden olan her şeyi dil ile reddedersin. Bu da tâğûtların kâfir olduklarını, onların bâtıl olduklarını ve onlara tapanların da kâfir olduklarını haykırarak gerçekleşir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ١ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ٢

"De ki: Ey kâfirler! Ben, sizin taptıklarınıza tapmam." *(Kâfirûn, 1-2)*. Âyette ifade edildiği üzere **"De ki"** yani bunu dilinle söyle! Başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ

"Hani bir zamanlar İbrâhim, babasına ve kavmine demişti ki 'Şüphesiz ki ben, sizin taptıklarınızdan berîyim." *(Zuhruf, 26)*. Kişi, diliyle tâğûtu inkâr etmeye güç yetiremediği durumda bu mükellefiyet kişinin üzerinden düşer. Fakat burada gerçekten zorlayıcı bir acziyetin bulunması şarttır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا

"O hâlde gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının, emirlerini dinleyip itaat edin." *(Tegâbun, 16)*

3) Tâğûtu elinle reddedersin. Bu da tâğûtları parçalayarak ve yok ederek olur. Bu amel, kişinin gücü oranınca farzdır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Mekke'nin fethi sırasında putları parçalamış ve onları parçalayacak kimseleri görevlendirmişti.

VI.II. İkinci Mesele: Tâğûtun Tanımı

Tâğût (الطَّاغُوت) kelimesi, *tuğyan* (haddi aşmak) sözcüğünden türeyen mübalağalı bir isimdir. Cümlede kullanıldığında şöyle söylenebilir: "طَغَى الْمَاءُ/Su haddini aştı (taştı)."

Şer'î anlamda *tâğût* sözcüğünün tanımı hususunda farklılıklar bulunmaktadır. İbn Ebî Hâtim, Ömer'in *(radıyallâhu anhu)* şöyle söylediğini nakleder: "Tâğût, şeytandır."

Câbir *(radıyallâhu anhu)*, tâğûtun *kâhin* anlamına geldiğini; Muhammed bin Sîrîn de *sihirbaz* anlamına geldiğini söylemiştir. İmam Mâlik ise şu tanımı yapmıştır: "Tâğût, Allah dışında kulluk edilen her şeydir."

İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*'de Âyetul-Kursî'nin tefsirini yaparken şunları söyler: Tâğût hakkında yapılan tanımlar incelendiği zaman görülüyor ki tüm bunlar bir şeyi, gelmiş olduğu anlamlardan birkaçıyla tanımlama bâbındandır." Tâğût sözcüğü için yapılabilecek en genel tanım, İbnu'l-Kayyım'ın da tanımı olan şu tanımdır: "Tâğût, kulun kendisi sebebiyle haddi aştığı tapınılan, peşinden gidilen veya itaat edilen her şeydir."

Kendilerine itaat edildiği için kullara haddi aştırıp, yoldan çıkartanlara örnek verecek olursak; hâkimler, kötü âlimler, kötü yöneticiler ve kötü âbidler buna örnektir.

Şu tanım, İbnu'l-Kayyım'ın tanımından daha hoştur: "Tâğût, küfürde haddi aşan her şeydir." Buna göre, misal namazı terk eden kişi kâfirdir. Namazı terk etmesiyle beraber diğer insanları da namazı terk etmeye çağırırsa işte bu kişi küfürde haddi aşan bir tâğût olur. Allah'tan başkası adına kurban kesen kişi şirk ameli işlemiştir. Bununla beraber diğer insanları da Allah'tan başkasına kurban kesmeye çağırırsa veya yaptığı bu amelini güzel göstermeye çalışırsa işte o, küfürde haddi aşan bir tâğûttur.

İbnu'l-Kayyım'ın tanımından tâğûtla ilgili şu üç tür ortaya çıkar:

1) Kulluk edilen tâğûtlar: Allah dışında kendisine ibadet edilen ve bundan razı olan herkes, insanları kendisine kulluk etmeye çağıranlar, şeytan ve putlar bu kapsama girer.

2) Tâbi olunan tâğûtlar: Kötü âlimler ve saptırıcı âbidler bu kapsam altına girer.

3) İtaat edilen tâğûtlar: Allah dışında bir şeyleri helâl veya haram kılan liderler, yöneticiler, kabile reisleri, kâhinler ve sihirbazlar, Allah'ın kanunları dışında başka bir şeyle hüküm veren hâkimler bu kapsam altına girer.

VI.III. Üçüncü Mesele: Tâğûtların Başları

Tâğûtlar pek çoktur. Lâkin araştırmalar neticesinde tâğûtların ileri gelenleri 5 adetle sınırlanmıştır. Musannif Muhammed bin Abdulvehhâb kaleme aldığı bir risâlesinde bu 5 ileri gelen tâğûta bir ekleme daha yapmış ve Allah'ın hükümlerini değiştiren despot hâkimleri de tâğût olarak nitelemiştir. O hâlde tâğûtları şöyle sıralayabiliriz:

VI.III.I. İblîs

Birinci sırada iblîs gelir. Musannif, *iblîs* demek yerine *şeytan* ifadesini kullanmıştır. Şeytan sözcüğü, iblîs kelimesinden daha genel anlamlıdır; cin ve insan türünden olan her azgını kapsar.

Şeytanın tâğûtlardan sayılmasının delili Ömer bin Hattâb'ın *(radıyallâhu anhu)* "Tâğût, şeytandır" sözüdür. İblîsin ve şeytanın tâğût olmasının sebebi şudur: O, içine düşmüş olduğu küfrü süslü hâle getirip ona davet ederek ve dahi küfrü emrederek küfür hususunda haddini aşmıştır. İblîs ve şeytan, tâğûtların en büyüğüdür. Zira bu ikisi tâğûtla alakalı olan birçok mânayı içinde barındırır. Kendisine kulluk etmeye, Allah'tan başkasına kul olmaya, Allah'ın kanunlarını değiştirmeye davet eder. Gayb hakkında bilgi sahibi olduğunu iddia edenlere yardım eder.

VI.III.II. Kendisine Kulluk Edilmesinden Razı Olanlar

İkinci sırada kendisine kulluk edilen, tapınılan ve bundan razı olanlar gelir. Herhangi bir ibadet türünün; misal, kurban kesmenin veya istiğâsenin (imdada çağırmanın) kendisi adına yapılmasından razı olanlar bu kapsam altına girer. Musannif, özellikle de "razı olmak" ibaresini kullandı. Bunun sebebi, bazı insanların Îsâ'yı *(aleyhisselâm)* tanrılaştırıyor olmasıdır. İnsanlar ona tapıyorlar fakat o bundan razı olmamaktadır. Dolayısıyla Îsâ'nın *(aleyhisselâm)* tâğût olduğu söylenemez, böyle bir ifadeden Allah'a sığınırız. Zira o, kendisine tapılmasından hiçbir şekilde razı değildir.

VI.III.III. Gayb İlmini İddia Edenler

Tâğût olarak üçüncü sırada gayba dair bilgi sahibi olduğunu iddia edenler gelir. Müslüman olsun kâfir olsun, erkek olsun kadın olsun fark etmez her kim gayba dair basit bir konu hakkında olsa dahi bir kereliğine bile bilgi iddiasında bulunursa tâğûttur.

VI.III.III.I. Gaybın Kısımları:

Gayb, senden gizli olan ve beş duyu organıyla algılayamayacağın şeylerdir. Gayb iki kısma ayrılır:

a.) *Mutlak gayb* veya *gelecekle ilgili bilinmezlik* olarak isimlendirilir. Bu başlık altında tarif edilen gaybî bilgi yalnızca Allah'ın ilmindedir. Örneğin kıyametin ne zaman kopacağının veya insanın ne zaman öleceğinin bilgisi gibi. Mutlak gayb türünden olan beş şey Allah Teâlâ'nın şu âyetinde toplanmıştır:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi yalnız Allah'ın katındadır. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı da O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz; her şeyi hakkıyla bilen, her şeyden hakkıyla haberdar olan yalnız Allah'tır." *(Lokmân, 34)*

b.) *Gayb-i nisbî* veya *geçmişin ve şimdinin bilinmezliği* olarak isimlendirilir. Bu kapsam altında olan bilgi türü sana gizliyken başkasına açık olabilir. Örneğin duvarın öteki tarafında gerçekleşen olaylar, duvarın diğer tarafında olan bizler için gayb (bilinmez) iken olayın gerçekleştiği tarafta olanlar için bilinirdir.

VI.III.III.II. Gayb İlmini İddia Edenlerin Kısımları

Gayb ilmine sahip olduklarını iddia edenlerden bazıları şunlardır: Müneccimler, kâhinler, falcılar, sihirbazlar ve kum falı bakanlar. Bunların hepsi gaybı bildiklerini iddia ediyor olsalar da aralarındaki fark, gayb ilmine sahip oluş şekillerinde kullandıkları araçlardır.

Yıldızlara bakarak geleceğe dair bilgi sahibi olduğunu iddia edenlere müneccim denir. Yerde bir şeyler çizerek gayb iddiasında bulunanlara kum falcıları (rummâl) denir. Şöyle ki bir ticarete atılmak veya yolculuğa çıkmak niyetinde olanlar kum falcılarına gelirler. Bu falcılar da yere hızlıca birçok çizgi çizerler. Ardından ikişer ikişer çizgileri silerler. Eğer yerde en son iki çizgi kalırsa bu şansa işarettir ve yolculuğa yahut ticarete teşvik ederler. Bazen de yere çizgi çekmek yerine taş kullanırlar. Önce (miktar gözetmeksizin) bir yığın taş toplarlar. Sonra bu yığından ikişer ikişer taşları alırlar. Eğer geriye bir taş kalırsa bu şanssızlıktır, iki taş kalırsa şansa işaret eder.

Kuşları kullanarak gelecekten haber verenlere *âif* adı verilir. Yolculuğa çıkma veya evlenme niyetinde olan kişi, âif denilen bu falcıya gelir. Falcı da gökyüzüne bir kuş salar. Eğer kuş sağa doğru giderse bu şansa işarettir, sol tarafa giderse kötülüğe işarettir.

Cinler aracılığıyla ve cinlerin kendilerine getirdiği haberler sayesinde gayb ilmine sahip olduklarını iddia edenlere kâhin ve arrâf denir. Fakat arrâfların bir özelliği, şeytanların kendilerine haber getirmesiyle çalınan bazı eşyaların yerlerini veya kaybolan şeylerin yerini haber verebilmeleridir.

VI.III.III.III. Şu Zikredilecek Olan Meseleler Gaybdan Haber Vermek Sayılır Mı?

Güneş veya ay tutulmasının ne zaman olacağını haber vermek: Bazı teknolojik aletleri kullanarak veya hesaplama yöntemleriyle güneş veya ay tutulmasının ne zaman gerçekleşeceğini haber vermek gaybdan haber vermek değildir. Lâkin bu yöntemlere dayanarak güneşin veya ayın kesinlikle tutulacağını söylemek doğru olmaz. Belirli bir vakitte tutulmanın olacağını iddia eden kişiyi, İsrâiloğulları'nın kıssaları hususunda gösterdiğimiz tutum gibi, ne doğrularız ne de yalanlarız. Onun verdiği bilgiye dayanarak güneş veya ay tutulması namazına hazırlık yapmak, abdest almak, mescide gitmek doğru olmaz. Zira böyle yapmak o kişiyi doğrulamış olmak demektir.

Meteorolojinin; havanın değişmesi, yağmurun yağması, rüzgârın esmesi gibi olayları haber vermesi: Bu gibi durumlar gelecekten haber vermek anlamına gelmez. Çünkü bunlar teknolojik aletlerle tahmin edilen, hesaplama yöntemleri kullanılan uygulamalarla bilinen ve kesinliği olmayan durumlardır. Tümüyle Allah'ın dilemesine bağlıdır.

Sismik aletleri kullanarak yerin derinliklerindeki su pınarlarının veya madenlerin yerini söylemek gaybdan haber vermek değildir.

Bazı ipuçlarını birleştirerek hırsızlık veya kaybolma vakalarında tespit yapanların durumu gaybdan haber vermek değildir. Zira bu işi yapan kişi aklî melekelerini kullanarak tespit yapmaktadır. Sahîh bir hadiste şöyle haber verilmektedir: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا مَسْرُورًا تَبْرُقُ أَسَارِيرُ وَجْهِهِ . فَقَالَ : «أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ مُجَزِّزٌ الْمُدْلِجِيُّ لِزَيْدٍ وَأُسَامَةَ وَرَأَى أَقْدَامَهُمَا؟ . إِنَّ هَذِهِ الْأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ" Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sevinçli bir hâlde Âişe'nin *(radıyallâhu anhâ)* yanına geldi ve 'Usâme bin Zeyd ile babası Zeyd'in ayaklarını gördüğü vakit Mücezzez'in[188] ne dediğini duymadın mı?' Dedi ki: 'Bu ayaklar birbirindendir."[189] Usâme *(radıyallâhu anhu)* zenci, babası Zeyd *(radıyallâhu anhu)* ise beyaz idi. Bazıları Usâme'nin *(radıyallâhu anhu)* onun çocuğu olmadığını söylüyorlardı. Soy tespitinde uzman olan Mücezzez, ayakların birbirine benzediğini ve birbirlerinden olduğunu haber verince onun sözüne itibar edildi.

Feraset ile bir meselede haber vermek gaybdan haber vermek değildir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ *"Müminin ferasetinden sakının! Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar."*[190] Ömer *(radıyallâhu anhu)* ferasetiyle meşhur olmuştu. Bir keresinde yolda yürüyen bir adam görmüş ve "Ben bunun kâhin

188. Mücezzez: "Kâif" olarak da bilinmektedir. Kâifler iki kişinin organlarındaki benzerliklerden aralarında kan bağı olup-olmadığını ve karakter bilgilerini tahmin edebilen kişilerdir. Bu tahmini ilme "kıyâfe" denir. **(Editör)**

189. Dârekutni, 4588; Beyhaki, *Kübrâ*, 21254.

190. Tirmizi, 3127.

olduğu kanaatindeyim" demişti. Gerçekten de söylediği gibi adam kâhin idi.

İnsanın avcundaki çizgileri ve kıvrımları yorumlayarak kişinin mutlu veya mutsuz bir hayat yaşayacağını haber vermek gaybdan haber vermektir.

Kahve falcılığı yapmak gaybdan haber vermektir. Kişi, kahvesini bitirdiği zaman falcı fincanı birkaç defa çevirir. Sonra fincanın kenarlarında oluşan çizgilere ve şekillere bakar. Eğer yılana benzer bir şey görürse bunu uğursuzluğa yorar, güle benzer bir şey görürse bunu da şanslı olmaya yorar.

Kitap falı bakmak gaybdan haber vermektir ve küfürdür. Örneğin, evlenme niyetinde olan birisi herhangi bir kitabı veya Kur'an-ı Kerîm'i alıp rastgele bir sayfa açar. Şayet sayfada ilk denk geldiği kelime rahmet âyetiyse veya güzel bir kelimeyse bunu şansa yorar ve evlenir. Kötü bir kelimeye denk gelirse de bunu talihsizliğe yorup evlenmekten vazgeçer.

VI.III.III.IV. Gayb İddiasında Bulunanlara Gidenlerin Hükmü

Gelecekten haber verdiğini iddia eden kişi kâfirdir. Onlara giden insanların hükmünde ise şöyle bir tafsilat bulunmaktadır:

Şayet bir kimse, ister mutlak gayb ilmi olsun ister gayb-i nisbî olsun bunlardan birisine sahip olduğunu iddia eden şahsa gider ve söylediklerini tasdik ederse kâfir olur. Çünkü o, Allah'tan başkasının da gaybı bilebileceğine itikat etmiş olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ **"De ki: Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler. Onu yalnızca Allah bilir."** *(Neml. 65)*

Bir kimse, falcıların yaptığı işi çirkin gördüğü ve onların gaybı bilmediğine inandığı hâlde dünyevî bir ihtiyacını karşılamak

gayesiyle onlara gidip talepte bulunursa büyük günahlardan bir günah işlemiş olur. 40 gün boyunca kıldığı namazlar kabul edilmez. Zira İmam Müslim'in Hafsa'dan *(radıyallâhu anhâ)* rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurduğu haber verilmektedir: مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً *"Kim bir falcıya gelir de ona bir şeyler sorarsa 40 gün boyunca namazı kabul edilmez."*[191] Yani, 40 gün boyunca kıldığı namazdan hiçbir ecir (sevap) alamaz. Hadisten, kişinin 40 gün süreyle namazı terk etmesi gerektiği anlaşılmamalıdır. Aksine namaz kılmak ona hâlâ farzdır fakat kıldığı namazdan sevap alamaz. Çünkü falcıya gitmekle elde etmiş olduğu bu kötülük, onun 40 günlük sevabını yok eder.

Bir kimse, yanlış olduğunu bildiği ve gaybı bilemeyeceklerine inandığı hâlde sırf eğlence olması amacıyla merakından dolayı falcılık ve benzeri işlerle uğraşanların yanına giderse büyük günah işlemiş olur. Aynı şekilde 40 gün boyunca namazı kabul edilmez. Bu işlerle uğraşanları televizyondan izlemek, sirke gitmek veya illüzyonist oyunlarına şahit olmak ve gülmek amacıyla sihirbazları seyretmek aynı hükme tâbidir.

VI.III.IV. Kendisine Kulluğa Davet Edenler

4. Tâğût olarak dördüncü sırada, insanları kendisine kulluk etmeye çağıran kişi gelir. Musannifin; "وَمَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَى عِبَادَةِ نَفْسِهِ/**Kendisine kulluk etmeye çağırır**" ifadesiyle ibadetin ve kulluğun her çeşidi kastedilmiştir. Dua etme, istekte bulunma ve istiğâse (imdada çağırma) gibi ibadetleri kapsadığı gibi özel anlamdaki kurban kesme, adak adama gibi ibadet türlerini de kapsar.

Tâğûtun bu çeşidi, daha önce zikredilen insanların kendisine kulluk etmesinden razı olan tâğût türünden daha galizdir. Peki neden? Çünkü önceki başlıktaki tâğût, sadece kendisine kulluk edilmesini istiyordu. Bu ise insanların kendisine kulluk etmesini istemekle kalmıyor aynı zamanda insanları buna davet ediyor.

191. Muslim, 2230.

Musannifin, "وَمَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَى عِبَادَةِ نَفْسِهِ/ ***İnsanları* kendisine kulluk etmeye çağıran"** ibaresindeki ***insanlar*** sözcüğü özellikle seçilmiş değildir. Buna göre, her kim cinleri kendisine ibadet etmeye çağırırsa yine bu kapsam altına girer.

Tâğûtun bu çeşidine bazı sûfileri örnek verebiliriz. Bazı yörelerdeki sûfiler, insanlara "Benden yardım isterseniz, bana dua ederseniz ihtiyaçlarınızı karşılarım" demektedir.

VI.III.V. Allah'ın Hükmü Dışında Hüküm Verenler

Allah'ın kanunları dışında başka bir şeyle hükmedenler, büyük tâğûtların beşincisidir. Bunun da bazı kısımları vardır:

VI.III.V.I. Beşerî Hükümlerle Hükmedenlerin Kısımları:

Kendi verdiği hükmü Allah'ın hükmüne denk veya ondan daha güzel görerek hükmedenler büyük küfre sapan kâfirlerdir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmakta: أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ **"Yoksa onlar, hâlâ cahiliye hükmünü mü arzu ediyorlar? Oysa gerçeği kesin olarak bilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren başka kim olabilir?"** *(Mâide, 50)*. Başka bir âyette de şöyle buyurulmakta: وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ **"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."** *(Mâide, 44)*.

Hevasına uyarak yahut rüşvet karşılığında, yaptığı işin bâtıl olduğunu ve bunu yapmasının câiz olmadığını bildiği hâlde, belirli bazı mahkeme olaylarında ara sıra Allah'ın kanunları dışında başka bir şeye hükmedenler ve verdiği hükmü Allah'ın şeriatına muhalif olan beşerî bir kanuna, örfe, benzeri bulunan bir hükme veya herhangi bir nizama dayandırmayanlar (hevasından bunu yapanlar) küçük küfre düşerler. Örneğin, normal şartlarda insanlar arasında Allah'ın şeriatıyla hükmeden bir hâkim düşünelim. Bu hâkim, normal

durumlarda suçu sabit olduğu vakit hırsızın elinin kesilmesine veya içki içene had cezası uygulanmasına hükmeder. Fakat bazı özel hâllerde, örneğin bir akrabası hırsızlık yaptığında veya hırsızlık yapan kişi kendisine rüşvet teklif ettiğinde hırsızın elinin kesilmesine değil de nefsine uyarak hapse veya ta'zîr cezasına[192] hükmediyorsa ve bunu yaparken yanlış yaptığının farkındaysa işte bu, küçük küfür olarak tanımlanır. Sahâbîlerden İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* ve tâbiîn neslinden âlimler bu görüştedir. Tâbiînden Ebû Miclez, وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ **"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse onlar kâfirlerin ta kendileridir"** *(Mâide, 44)* âyeti çerçevesinde Hâriciler'le tartışmış ve bu görüşü savunmuştur.

Allah'ın kanunları dışında başka bir şeyle hüküm veren kişi hatalı olduğunu biliyor fakat nefsine uyarak genellikle Allah'ın indirdiği dışında başka bir şeye hükmediyorsa; örneğin suçu sabit olan hırsız için bazen el kesme cezasına hükmederken çoğunlukla başka bir hüküm veriyorsa o kişi, büyük küfre sapmış bir kâfirdir. Bazı durumlarda veya önüne gelen her meselede Allah'ın hükümleri dışında başka bir şeye hüküm veren kişi yaptığının yanlış olduğunu ve Allah'ın hükümlerinin daha güzel olduğunu kabul etse de durum değişmez.

Normal hâllerde Allah'ın kanunlarıyla hükmeden bir hâkim bazı durumlarda beşerî bir kanunla, örfle veya nizamla hükmederse o kişi kâfirdir. Bunu yaparken hatalı olduğunu kabul etse veya sadece bir kere yapmış olsa dahi durum değişmez. Örneğin bir hâkim, ömrünün tamamını Allah'ın şeriatıyla hükmederek geçirse fakat yalnızca bir meselede Allah'ın şeriatına zıt olan beşerî bir kanunla hükmetse kâfir olur.

İkinci maddeyle dördüncü maddenin farkı şudur: İkinci maddedeki örnekte, bazı durumlarda Allah'ın hükmü dışında başka bir şeye hükmeden kişi nefsine uyarak ve verdiği hükmü razı olduğu

192. Had ve kısas cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan ceza türü. Detay için bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Ta'zîr" maddesi. **(Editör)**

beşerî bir kanuna dayandırmadan bu işi yapmıştır. Dördüncü örnekteki hâkim ise razı olduğu beşerî bir kanuna dayanarak hüküm vermiştir.

VI.III.V.II. Bir Şeyin Kanun Olabilmesi İçin Ne Gibi Şartlar Aranır?

Kral, yönetici veya genel idareci gibi otorite yetkisi bulunan birisi tarafından çıkarılmış olacak.

Polisler ve hâkimler gibi kanunları uygulamakla görevli olan insanlar için ortaya çıkarılmış olacak.

Kanun maddesinde genel lafızlar kullanılacak. Örneğin, "Size bir hırsız getirildiğinde ona para cezası uygulayın" demek gibi. Eğer özel lafızlar kullanılırsa; örneğin "Ahmet hırsızlık yaptığı için size getirilirse onu serbest bırakın" denilirse bu kanun çıkarmak sayılmaz sadece zulüm olur.

Bu üç şart bir arada bulunduğunda teşrî' (kanun koyma) adını alır. Belirlenen bu kanunun yazılı halde olması şart değildir. Sözlü olması, örf veya âdet hâline gelmesi de yeterlidir.

VI.III.V.III. Beşerî Mahkemelere Gidenlerin Hükmü

Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenlerin durumunu öğrendik. Peki ya şeriat mahkemeleri dışındaki mahkemelere gidip Allah'ın kanunlarından başka kanunlara muhakeme olanların durumu nedir?

Şayet bir kimse beşerî mahkemelere gider ve burada verilecek olan hükmü Allah'ın hükmünden daha üstün veya denk olarak görürse yahut beşerî mahkemeye gitmenin câiz olduğuna itikat ederse kâfir olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

"Yoksa onlar, hâlâ cahiliye hükmünü mü arzu ediyorlar? Oysa gerçeği kesin olarak bilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren başka kim olabilir?" *(Mâide, 50)*

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Hayır, hayır! Rabbine yemin olsun ki onlar aralarında baş gösteren anlaşmazlıklarda (Rasûlüm) seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı ve itiraz duymadan tam bir teslimiyetle bağlanmadıkça iman etmiş olamazlar." *(Nisâ, 65)*

Her kim, az veya çok defa gitsin fark etmez, kendi tercihiyle ve rızasıyla beşerî mahkemelerin uydurma olduğunu bildiği hâlde mahkemeye giderse kâfir olur.[193] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ

"(Rasûlüm!) Sana ve senden öncekilere indirilenlere iman ettiğini iddia edenleri görmedin mi? Onlar, tâğûtun hükmüne

---

193. Beşeri mahkemelere başvuranların hükmü hususunda tafsilat vardır. Müellif burada özet olarak meseleye temas etmiştir. Ancak beşerî mahkemelere başvurmanın mutlak anlamda (her şart ve durumda) küfür olmadığını bilmek gerekir. Evet; İslâm hukuku ve akâidi açısından bir müslümanın beşeri mahkemelere başvurması tavsiye edilmeyen bir durumdur ve bir mümin, içerisinde Allah'ın hükümleri geçerli olmayan mahkemelere başvurmamaya gayret etmelidir. Ancak İslâm'ın hâkim olmadığı ve İslâmî esaslara göre oluşturulmuş mahkemelerin bulunmadığı beldelerde başka bir seçeneği olmayan Müslumanların karşılaştıkları ağır sorunlarda ve kayıplarda kerhen ve zarureten bu mahkemelere başvurmaları küfür ve kâfirlik değildir. Küfür; Allah'ın hükmü varken beşerin hükmünü tercih etmektir. Nitekim Nisâ sûresinin 60. âyeti de bu minvalde nâzil olmuştur. Müellif bir alttaki dipnotta âyetin nüzul sebebini aktararak buna değinmiştir. **(Editörün Notu)**

başvurmak istiyorlar. Hâlbuki tâğûtu reddetmekle emrolunmuşlardı." *(Nisâ, 60)*[194]

VI.III.VI. Allah'ın Hükmü Dışında Kanun Çıkartan Yöneticiler

Tâğûtun altıncı türünü musannif aslen bu kitabında ele almadı. Fakat tâğûtlar hakkında yazdığı başka bir risalede tâğûtların önde gelenleri arasında Allah'ın kanunlarını değiştiren despot hâkimleri de zikretti. Allah'ın kanunlarını değiştirmekten maksat, Allah'ın emrine muhalif kanunlar çıkarmaktır. Bunu yapan kişi mutlak surette kâfir olur.

Bir kimse, Allah'ın indirdiği dışında başka bir şeyle hükmetmenin câiz olmadığına inanmasına ve Allah'ın hükmünün daha üstün olduğunu kabul etmesine rağmen Allah'ın hükmüne muhalif bir kanun teşrî' ederse ne düşündüğüne bakılmaksızın kâfir olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ

"Yoksa onların, Allah'ın dinde izin vermediği şeyi kendilerine meşru kılacak ortakları mı vardır?" *(Şûrâ, 21)*.

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Artık bile bile Allah'a ortak koşmayın!" *(Bakara, 22)*

Daha sonra musannif, tâğûtu inkâr etmenin gerekliliğine dair şu âyeti zikretti:

---

194. Bu âyet, aralarında anlaşmazlık olan bir Yahudiyle bir Müslüman hakkında inmiştir. Yahudi "Muhammed'e *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gidelim" diyordu. Müslüman olan kişi ise "Kâ'b bin Eşref'e (veya başka bir rivayete göre kâhine) gidelim" diyordu. Nihayetinde Ömer bin Hattâb'ın *(radıyallâhu anhu)* yanına gelip aynı şeyleri söylediler. Ömer *(radıyallâhu anhu)* "Durum gerçekten böyle mi?" diye sordu. Müslüman olan zât "Evet" cevabını verince Ömer *(radıyallâhu anhu)* evine gidip kılıcını aldı ve geri dönüp adamın başını vurdu.

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Gerçekten doğru eğriden ayrılıp iyice belli olmuştur. Artık kim tâğûtu inkâr edip Allah'a inanırsa, muhakkak surette kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa sarılmış olur. Allah işitendir, bilendir." *(Bakara, 256)*. Bu âyet-i kerîme, kelime-i tevhîdin mânasını ihtiva etmektedir ki o mana da tâğûtu reddetmektir.

Son olarak musannif, en âlim olanın yüce Allah olduğunu ifade ederek ve peygamberimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salât-u selâm ederek risâlesini bitirdi.

Böylelikle *Usûlu's-Selâse* hakkında yazılan ve *ed-Delil fi Şerhi'l-Usûli's-Selâse* olarak isimlendirilen eser tamamlanmış oldu.

Allah'tan niyazımız; *Usûlu's-Selâse*'nin müellifini mükâfatlandırması, onu bağışlaması, risâleyi şerh edenin ayaklarına dinde sebat vermesi, bu eser vesilesiyle bize de sevaptan bir pay ayırmasıdır. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Peygamber'imiz Muhammed'e salât-u selam olsun.

Elinizdeki eser, Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'a ait olan Usûlu's Selâse (Üç Esas) isimli kitabın Şeyh Ali bin Hudayr tarafından yapılmış şerhinden oluşmaktadır.

Bu kitap, ilk olarak öğrencilere yazdırılan notlar şeklinde ortaya çıktı ve hicrî 1413 (miladî 1994) yılında oluşturulmaya başlandı. Böylelikle talebeler arasında elden ele dolaşan notlar hâlini aldı. Daha sonra Şeyh Ali bin Hudayr, bu notları gözden geçirdi ve bazı meseleleri tashih edip eklemeler yaptı.

Veciz bir üslupla yazılan bu mühim şerh, titiz bir tercüme ve editöryal süreçten geçirilerek Minber Yayınları tarafından Türkçede ilk kez neşredildi.

TMG
0786359
UVD
ÖNÜ AÇILMALI

ISBN 978-625-8230-78-9
9 786258 230789